4
1

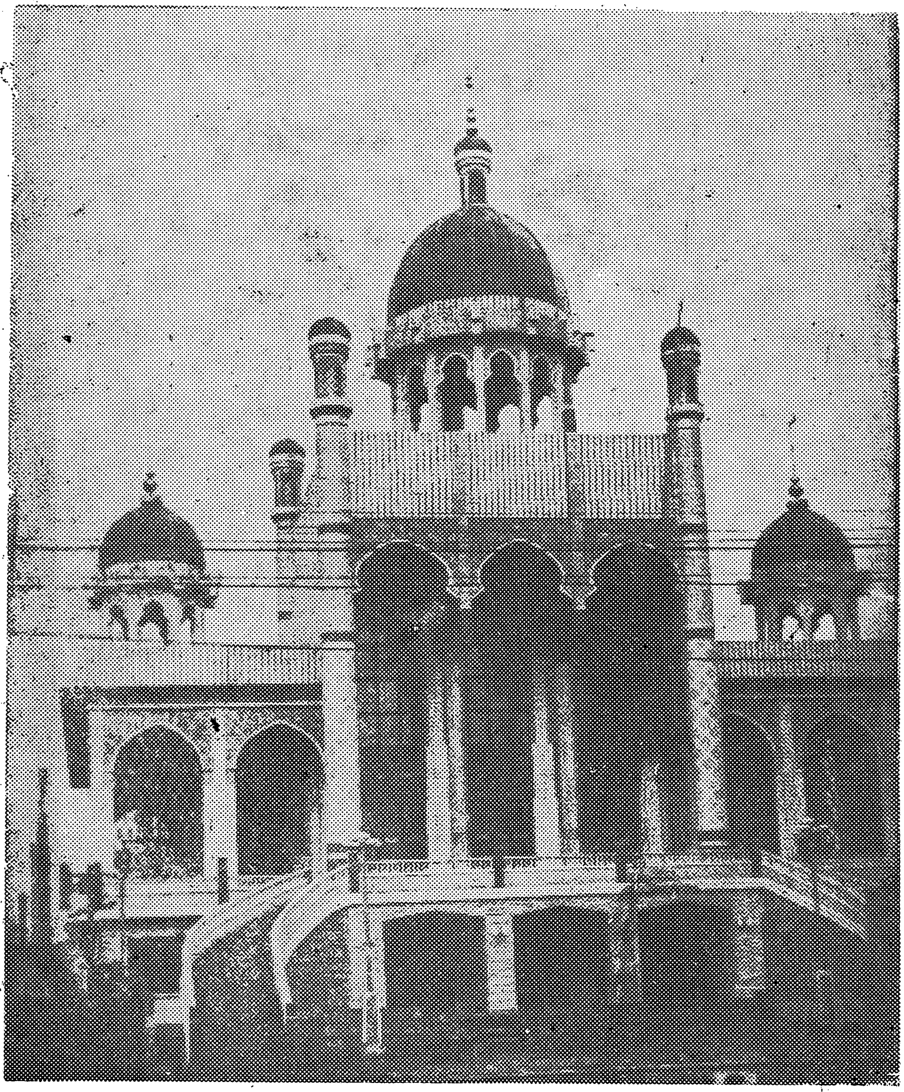

ئۈرۈمچى خانتەڭرى جامەسى   ئىلھام جىلان فوتوسى

تەگرىتاغ تەھرىر ھەيئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكى

ھەبىبۇللا رېقىپ، ئەخمەت ئابدۇللا، مۇھەممەت پولات، ھەسەن تىلىۋالدى، ھەبىبۇللا مۇھەممەت، مۇھەممەت روزى يارقىن، ئابلىكىم باقى.

تەڭرىتاغ

قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال

دەۋر روھى، يەرلىك خۇسۇسىيەت
ياشلار ئالاھىدىلىكى، ماللىي ئۇسلۇب
1988 - يىل 4 - سان

بۇ سانىدا

ھېكايىلەر

ئاخىرقى ئىبادەت .... توختى ئايۇپ 1
گاڭگىرىغان ئادەم .... قادىر ئارسلان 17
روپاش بۇۋىسىنىڭ سىرى .... مۇھەممەت ئىمىن 25
توپىدىق .... مەتتۇرسۇن سۇلايمان 48
ئۇلار باي بولماقچى .... ھەبىبۇللا رېقىپ 60
ئىكرو ھېكايىلەر .... شاۋباۋجىيەن 65
خەلىم سالىخ تەرجىمىسى
ئوغۇلنىڭ مىلودىيىسى .... شۇپىنىڭ 69
نەيىم يۈسۈپ تەرجىمىسى
مېنى كەچۈرەمسىز؟ .... ھىمىت ئابدۇللا 74
تۇرپان پاراڭلىرى .... مۇھەممەت نىياز 76
شەھەر ئۈيقۇدا .... شۆھرەت شاۋۇدۇن 78

ئەدەبىي ئاخبارات

چىغىر يول .... ئەركىن نۇر 33

شېئىرلار

تەڭرىتاغ سۆيگۈسى .... خېۋىر تۆمۈر 41
سۆيگۈ تىنىقلىرى .... جېلىلى 43

www.uyghurkitap.com

شېئىرلار .... زۇنۇن رېھىم 44
ئىككى شېئىر .... مۇھەممەت روزى 46
مەي - شارابتىن تۇغۇلغان مىسرالار .... روزى نىياز 47

تۇنجى ئەسەر

شېئىرلار .... ئەكبەر داۋۇت 72

چەت ئەل ئەدەبىياتى

هازىرقى زامان شېئىرلىرىدىن تاللانما .... ئابدۇقادىر جالالىدىن تەرجىمىسى 79
ئوتلۇق چەمبەر (تارىخىي رومان) .... خىزمەت ئابدۇللىن 81

كېيىنكى ساندىكى بىر قىسىم ئەسەرلەر

ئېيىخ، زورە (ھېكايە) .... تۇرسۇنجان لېتىپ
ئۈچ پارچە فىلىيەتون .... ئەكبەر ئىبراھىم
مەسىلەر .... تۇراپ دايىم
شۇتىلىك شېئىرلىرىدىن تاللانما ....
ماخودىن ئاۋاز، دوبازىنىڭ زارى (ھەجۋى شېئىر) ...... ئىبراھىم ھەمدۇللا
شوپېنخۇئېرنىڭ ئىستېتىك ئىدىيىلىرى (ماقالە) ....

مۇقاۋىنى نىياز كېرىم لايىھىلىگەن، گۈللۈك تامغىنى راخمان رېھىم ئىشلىگەن
مەسئۇل كوررېكتور: قېيۇم نامان، كوررېكتور: خەلچەم ئابلىمىت

باش مۇھەررىر: ئابلىكىم باقى
مەسئۇل مۇھەررىر: ھەبىبۇللا مۇھەممەت
مۇھەررىرلەر: پولات ھېۋىزۇللا، ئەركىن نۇر، سەنەۋەر

ئاخىرقى ئىبادەت

(ھېكايە)

توختى ئايۇپ

1

يولدا كېتىۋېتىپ قارىغاندا، خۇددى ئاتنىڭ قاشقىسىدەك كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرىدىغان بۇ بىر پارچە يەردىكى چىلگە قوناقلىقنىڭ بىر چېتى ئۆستەڭ بويىغا، ئايىغى باست قۇشنىڭ قورۇق تېمىغا تۇتاشقان. قوناقنىڭ يېڭىلا دان تۇتقان ياپيېشىل چاغلىرى قانداق چىرايلىق؟ ئۇ كۆزۈڭگە تەبىئەتنىڭ جىمى گۈزەللىكىنىڭ يىگانە ئەركىنىسىدەك تولىمۇ جىلۋىدار بولۇپ كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭ ئاشۇ زۇمرەت دېڭىز دولقۇنلىرىدەك لەرزان چايقىلىشلىرىدىن، كۈز مەۋسۇمىدە ئۇنىڭدىن سېرىق قوناق دانلىرى ئەمەس، تىزىق - تىزىق ئۈنچە، مەرۋايىت تۆكۈلىدىغاندەك تۇيۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرىدىغان ئۆزگىچە خۇشپۇراق كۈندۈزنىڭ تىنجىق ئاپتىپىدىمۇ، كېچىنىڭ سالقىن چاغلىرىدىمۇ ئەتراپقا خېلى بىر يەرلەرگىچە تارقىلىپ تۇرىدۇ. مانا بۇلار زەينەپخاننىڭ قەلب سەزگۈلىرىدىكى بىردىنبىر ئەڭ پاك، باغرىغا تېڭىلغان يېڭى بوۋاقتەك ئەڭ قەدىرلىك نەرسىلەر.

ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئۆيىدىن كېلىپ، قوناقلىقنىڭ قېلىن يۆگىمەش بىلەن قىياق قاپلىغان كۆپكۆك قىرلىرىدا بىر ھازىغىچە ئايلىنىپ يۈرىدۇ. قوناقلارنى ئارىلايدۇ. ھەر بىر تۈپتە نەچچىدىن باش تۇتتىكىن، دەپ ساناپ باقىدۇ. قوناق ئارىلىرىدىكى ياۋا ئوتلارنى ئوتايدۇ. ئۇنىڭ بۇ بىر پارچە يېرىدىكى قوناقلىرى ئۈچۈن، بالا ئوتىدا كۆيگەن مېھرىبان ئانىدەك مۇنچىۋالا كۆيۈپ - پىشىپ يۈرۈشلىرى، يالغۇز ئۇنىڭدىن كۈزدە يىغىۋالىدىغان بىر مىڭ نەچچە يۈز جىڭ قوناق ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۆيىدە ئۆزى يالغۇز غېرىبلىق تارتىپ پاراڭ سېغىنىپ قالغان بىر قېرىنىڭ كوچىدىكى بىر توپ ئۇششاق باللارنى ئەتراپىغا يىغىپ سۇنۇق كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرغاندەكلا بىر ئىش. دۇنيادا تىكەندەك يالغۇز، يەككە - يىگانە قالغان بىچارە موماي ... ئۇنىڭ بۇ ئاخىرقى ئۆمرىدە جاھاننىڭ تاتلىق ۋە كۆڭۈللۈكلۈكىنى ئېسىگە سېلىپ تۇرىدىغان نە بىرەر توخۇ، نە بىرەر قويى بولسا! ھازىر ئۇنىڭ ئىلكىدە بار - يوقى تاملىرى ماكچىيىپ، تورۇسلىرى ئىستا قارىيىپ كەتكەن بىر ئېغىزلىق كونا ئۆي، ئاندىن قالسا مۇشۇ ئىككى مو يەر. ھەي شۇ ئۆي، يالغۇز جانغا ئۇمۇ بىر قەپەزگە

www.uyghurkitap.com

ئوخشاش، ئۇنىڭدىن كۆرە، مۇشۇ ئەككى مو يەر، ئۇنىڭدىكى ياپپېشىل قوناقلار يەنىلا كۆپ ياخشى. بۇ يەردىكى ھەر سىقىم توپا، ھەر تۈپ قوناق ماڭلايدىن تۆكۈلگەن ئاچچىق تەرنىڭ تۈزدەك ھالال نېمىتىنى بۇرنىغا پۇرىتىدۇ. ھالال نېسۋە ... دۇنيادا ئۇنىڭدىن ئۇلۇغ، ئۇنىڭدىن پاك نەرسە يوق. موماي ئەنە شۇنداق ئويلايدۇ. شۇڭا ئۇ مۇشۇ قوناقلىقتىنلا سۆيۈنۈپ كۆڭلىگە تەسەللى تاپىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئۈنسىز سىردىشىدۇ. ھەر بىر تۈپ قوناق، ئۇنىڭ ھەر بىر ياپراقلىرى مومايغا ئەبەدى ئايرىلماس ھەمراھتەك بىلىنىدۇ ...

زەينەپخان — بۇنى تىلغا ئالغاندا، ئۇنىڭ ھەر بىر ئۇرغۇلىرىغا شان - شۆھرەت ۋە ئەل ھۆرمىتى سىڭگەن بۇ ئالاھىدە ئىسىم ئەتىراپىتىكى كەنت - يېزىلارغىلا ئەمەس، پۈتۈن ناھىيىگە تونۇش. سەۋەبى، بىر چاغلاردا بۇ ئىسىم خۇددى ناھىيە ئاسمىنىدا چاقىقان چاق-ماققا ئوخشاش بۇ يەرنىڭ يېزا - قىشلاق، شەھەر - بازارلىرىنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن، ئەجەب ئىش. بىر ئايال، يەنە كېلىپ بىر سەھرا ئايالى - ھە؟ ... دۇرۇس، ئۇ بىر چالا ساۋات سەھرا ئايالى، لېكىن ئۇ بۇ شان - شۆھرەت، ھۆرمەت - ئىناۋەتنى ھېچ نېمە بىلەن ئەمەس، دېھقان كۈلگەندە كۈلۈپ، يىغلىغاندا يىغلاپ تاپقان.

كەنت باشلىقى، كوپېراتسىيە مۇدىرى، دادۈي باشلىقى، دادۈي پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى، ئاياللار مۇدىرى، يەسلى تەربىيىچىسى، تۇغۇت ئانىسى ... ئۇنىڭ ئوتتۇز نەچچە يىلدىن بېرى بۇ كەنتتە ئىشلەپ كۆرمىگەن يەنە قايسى خىزمىتى قالغاندۇ؟ ياق. خەلق ئەسكىرى لىيەنجاڭلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا بىرسىمۇ قالماپتۇ. ئۇ بۇ خىزمەتلەر ئۈچۈن جاپانى يەتكۈچە تارتقان. بەللىرى مۈكچەيگەن، چاچلىرى ئاقارغان ...

چۆلتوغراق — مانا بۇ كەنتنىڭ ئەلمىساقتىن تارتىپ ئاتىلىپ كېلىۋاتقان ئىسمىمۇ جىسمىغا لايىق قويۇلغان نامى، يەرلىرى شورتاڭ، زەيلىك؛ كونىلارنىڭ ئاغزىدىكى «ئېشەك سىيسە ئۈچ كۈنگىچە سىڭمەيدۇ» دېگەن يەر دەل مۇشۇ چۆلتوغراقنىڭ ئۆزى. يېزىلار گۇڭشېلىشىپ، زەينەپخان بۇ دادۈيگە تۈنجى قېتىم دادۈيجاڭ بولغان كۈندىن تارتىپ ئىشنى ئالدى بىلەن شور ۋە زەي ئاپىتىگە قارشى تۇرۇشتىن باشلىغان. بۇنىڭ ئۈچۈن زەيلىكلەر چېپىلىشى، ئېرىق - ئۆستەڭلەر راۋانلاشتۇرۇلۇشى، نەچچە مىڭ مو يەر باشقىدىن رەتلىنىپ، باغ - ئورمانلار بىنا قىلىنىشى كېرەك. بۇلار ئۈچۈن ئۇ قەھرىتان قىش - زىمىستاندىمۇ پۇشقاقلىرىنى تۈرۈۋېتىپ، ئەرلەر بىلەن تەڭ زەيلىك چاپقان، بوزلۇقلاردا سۇ تۇتقان، دېھقانلار بىلەن بىللە ياز - يازلاپ ئېتىز ئۈستىدە دۈم يېتىپ، دۈم قوپقان ...

ئون يىلغا يېقىن ۋاقىت ئەنە شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى، چۆلتوغراقنىڭ نامرات چۆل قىياپىتى ئاستا - ئاستا يېڭىلىنىپ، دېھقانلارنىڭ ھال - كۈنى ياخشىلانغانسېرى بۇ يەرگە تەكشۈرۈش، زىيارەت ۋە ئېكسكۇرسىيىگە كېلىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ناھىيە، ۋىلايەت رەھبەرلىرىمۇ، يازغۇچى، مۇخبىرلارمۇ بار ئىدى ...

ئاھ، چۆلتوغراق! تالاي ئەسلىمەلەرنى زەينەپخاننىڭ ئېسىگە سالىدىغان بۇ ئىسىم ئەمەدى ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ كەتتى. ھازىرقى ياشلار ۋە بالىلار ئۇ ئىسىمنى ۋە بۇ يەرنىڭ بىر چاغلاردىكى قىياپىتىنىڭ قانداقلىقىنى ئاڭلىسا ھەيرانلىقتىن داڭ قېتىپ، سۆزلىگۈچىنىڭ ئاغزىغا قاراپ قېلىشىدۇ. بۇ كەنتنىڭ ھازىرقى ئىسمى بوستان توغراق، ئىسمى جىسمىغا

لايىق بوستان توغراق.

ئەمما بۇ يېزا گۈللەپ - ياشناپ، روناق تاپقان بىلەن، زەينەپخان قېرىپ كەتتى، ئۇنىڭ بۇرۇن سۆزلىگەندە چاكىلداپ چىقىدىغان زىل ئاۋازى ئەمدى خۇددى نەچچە يەردىن ئۈزۈلۈپ، قايتا ئۇلانغان دۇتار تارىدەك خىرىلداپ چىقىدىغان، ئۆيىدىن مۇشۇ ئىككى مو يېرىگىمۇ نەچچە يەردە ئولتۇرۇپ، دەمىنى ئېلىپ كەلمىسە ھۆمۈدەپ يۈرىكى سالىدىغان؛ يولنى سەللا جىغراق مېڭىپ كەتسە پۇت - قوللىرى سىقىراپ، چېقىپ ئاغرىپ جېنىنى قاقشىتىدىغان بولۇپ قالدى. كىشىلەر ئۇنىڭ قورايدەك ئىنچىكىلەپ، يادەك ئېگىلىپ قالغان قەددىنى، چانىقىغا ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن نۇرسىز كۆزلىرىنى، پاخپايغان ئاق چاچلىرىنى، ئەسكى لاتىدەك پۈرلىشىپ كەتكەن قانسىز تاتىراڭغۇ چىرايىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتاتتى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ دېھەتلىك مومايلار يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ، ئېسەدەپ كۆز يېشى قىلىشاتتى. ئەمما ئۇنىڭ بۇ ھالىدىن خۇشال بولغانلارمۇ، شادلىقى يۈرىكىگە سىغماي قالغانلارمۇ بار ئىدى. ئاشۇلارنىڭ بىرى كەنتنىڭ باش پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى. ئۇ ئۆتكەن يىلى مومايغا، ئۇنىڭ ياشىنىپ، كۆزىنىڭ خىرەلىشىپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ۋەزىپىسى — خالىسانە تۇغۇت ئانىسى بولۇشقىمۇ رۇخسەت يوقلۇقىنى ئېيتتى. زەينەپخان موماي بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن كەنت ئاياللار مۇدىرلىقى ۋە يەسلى تەربىيىچىسى ۋەزىپىسىدىن ئۈن - تىنسىزلا قالدۇرۇلغان. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ ياردەم سورايدىغان پەقەت ھامىلدار ئاياللارلا قالغانىدى. ئەمدى بۇلارمۇ خۇددى ئۇۋىسى بۇزۇلغان قۇشقاچتەك زەينەپخانىنىڭ ئەتراپىدىن توزۇپ كەتتى. بىر چاغلاردا ئاجايىپ خىزمەت تۆھپىلىرى بىلەن پۈتۈن ناھىيىنىڭ ھۆرمەت ئېتىبارىغا ئېرىشكەن، نامى ۋە ئىش - ئىزلىرى رادىئو، گېزىتلەرنى بىر ئالغان: «ئەمگەك نەمۇنىچىسى»، «ئۈلگىلىك كومپارتىيە ئەزاسى»؛ «8 - مارت قىزىل بايراقدارى» ... دېگەن شەرەپلىك ناملار بىلەن ناھىيىگە، ۋىلايەتكە، ئاپتونوم رايونغا، ھەتتا بېيجىڭغا نەچچە قېتىم يىغىن، ئېكىسكۇرسىيىگە بارغان بۇ ئايالنىڭ ئىسمى ئەمدى كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن تېزلا كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك قىلاتتى.

بىر يىل بولدى، ئۇ بۇرۇن كىشىلەرگە قىلىدىغان خۇش چاقچاقلىرىدىن، مەشرەپ، توي - تۆكۈنلەردىكى ئۇسسۇل، كۈلكىلىرىدىن قالدى، دېمەك ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. كىشىلەر ھەمىشە ئۇنى چېچىلغان، نېمىگىدۇر ئاچچىقلانغان ھالدا كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىنى چەتكە ئالىدىغان بولۇپ قېلىشتى. راست، ئۇ ھازىر كىچىك بالىدەك تېرىككەك، قومۇدەك ئۇششاق سۆز بولۇپ قالدى.

«بۇ قانداق ئىش؟ — موماي ھەيرانلىق ۋە ئەلەملىك تۈيغۇ ئىچىدە ئۆز - ئۆزىگە شۇنداق پىچىرلايتتى، — بىر چاغلاردا قولۇمنى ئىككى قوللاپ قىسىپ، مۇكاپات - تەقدىرنامىلەرنى ئىككى قوللاپ سۇنغان ۋالى - ھاكىملار؛ ئىش ئىزلىرىڭىزنى يازىمىز دەپ كۈندە ئالدىمغا كېلىۋېلىپ، بىزار قىلىۋەتكەن يازغۇچى، مۇخبىر دېگەنلەر ئەمدى نەگە كەتكەندۇ — ھە؟ مېنىڭ ئۈچۈن ئىككى ئېغىز ھەق سۆزلەپ قويىدىغان بىرەر كىشىمۇ يوقمىدۇ. ئۇلار مېنى تاشلىۋېتىشتى، قېرىغاندا، كۈچ - مادارىمدىن قالغاندا خۇددى توپىغا، تاشقا، ياغاچقا ... ئوتتۇر كەلگەن يەرگە چېپىۋېرىپ ئاخىرى بىسى تۈگەپ دۆك بولۇپ قالغان كەتمەننى ئەسكى

www.uyghurkitap.com

ساماندىقىقا چۆرۈۋەتكەندەك تاشلىۋېتىشتى. كەتمەن ... ئۇنىڭ ئۆتكۈر بىسى تۆگەپ دۈككۆتمەك بولۇپ قالغاندىمۇ دېھقاندىن تېگىشلىك قەدىرلىنىشنى تەلەپ قىلىش ھەققى بار. سەۋەبى دېھقاننى كۈتكەن ئارزۇ - مۇرادىغا يەتكۈزگەن، ئۇنىڭغا بەخت ئاتا قىلغان، ئۇنى ھەمىشە پاكلىق، ئىشچانلىق ۋە ساداقەتكە ئۈندەپ تۇرىدىغان خاسىيەتلىك نەرسە پەقەت ئەنە شۇ كەتمەن! ھىم، قېرىدىڭىز دەيدۇ تېخى! بۇ ئۇلارغا بىر باھانە، پارتىيە ئەزالىرى يىغىنىدا ئۇلارنىڭ بولمىغۇر قىلىقلىرىنى، باست قۇشنىڭ ھارامدىن سالغان داستىخىنىدا تومشۇقىنى قانداق بۇلغىغانلىقىنى تەنقىد قىلغانلىقىم ئۈچۈن مەندىن ئۆچ ئالغان ... »

زەينەپخاننى چېچىلدۇرغان، قۇمدەك ئۇششاق سۆزلەتكەن نەرسە يالغۇز بۇلا ئەمەس مۇھىمى، باست قۇشنىڭ ئەمدى بىردىنلا يۈز-ئابروي تېپىپ «يۈز مىڭ يۈەنلىك كەسپىي ئائىلە» دېگەن شەرەپلىك نام بىلەن، ناھىيىدىكى بىردىنبىر نام - ئىناۋەتلىك شەخسكە ئايلىنىپ قالغانلىقى. ھەي، توۋا! نېمىنى تۇتسا، ئۇنىڭدىن بىر ئۆلۈش ئولجا يۇلۇۋالماي قويۇۋەتمەيدىغان، بۇنىڭ ئۈچۈن نومۇس - ھايا، ئىنساپ، ئەدەب دېگەنلەر بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدىغان مۇشۇ باست قۇش - ھە؟ زەينەپخان ھەيران بولۇپ ياقىسىنى تۇتاتتى، ئۇ باست قۇشنىڭ نام - ئەمەلىنى ۋە ئۇنىڭ قانداق قىلىپ بوستان توغراقتىكى بىردىنبىر «يۈز مىڭ يۈەنلىك كەسپىي ئائىلە» بولۇپ قالغانلىقىنىڭ سىرىنى ئوبدان بىلىدۇ. زەينەپخان دادۈي پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى بولغان مەزگىلدە باست قۇش دادۈيجاڭ بولۇپ ئىشلىگەن، زەينەپخان ئاستا - ئاستا ئۇنىڭ قانداق قىلىپ دادۈيجاڭ بولۇۋالغانلىقىنى ۋە ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ دادۈينىڭ ئىقتىسادىنى قانچىلىك قاقتى - سوقتى قىلىپ كەتكەنلىكىنى بىلىۋالدى. ئۇ باستنى دادۈيجاڭلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش ۋە ئىقتىسادىي مەسىلىسىنى ئېنىقلاش توغرىلىق گۇڭشې پارتكومىغا تەكلىپ بەرگەنىدى. گۇڭشې خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ ئۇنىڭ مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنى دادۈيجاڭلىقتىن ئېلىپ تاشلاشتى، ئەمما ئىقتىسادىي مەسىلىسىنى تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ئېنىقلاشقا جۈرئەت قىلالمىدى. زەينەپخان بۇنىڭ سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرگەنىدى. ئۇلار تەڭقىسلىقتا قالغاندەك بولۇپ، گەرچە باست قۇشنىڭ ئىقتىسادىي خاتالىقى قانۇنىي جاۋابكارلىققا تارتىلىشقا تېگىشلىك بولسىمۇ، ئەمما خاتالىقنىڭ بىر ئۇچى ناھىيىدىكى ئايرىم رەھبەرگە چېتىلىدىغان بولغاچقا، بۇنىڭغا گۇڭشې رەھبەرلىكىنىڭ ئاجىزلىق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى. ئاجىزلىق قىلارمىش تېخى، بۇ تەسلىمچىلىك! زەينەپخان ئۇلارغا شۇ يەردىلا جوزىنى مۇشتلاپ ۋارقىرىدى، ئۇ كېيىن ناھىيىلىك پارتكومغا، ھاكىمغا ئەرز يازدى، ئەمما بۇ ئەرزنىڭ خۇلاسىسى، ئۇنىڭ ئىككى ئايدىن كېيىن ياچېيكا شۇجىلىقىدىن قالدۇرۇلۇپ، دادۈي ئاياللار جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلىنىشى بىلەن ئاياغلاشتى. باست قۇش ئەنە شۇ چاغلاردا دادۈي بىساتىدىن شىلىۋالغان دەپپى - دۇنيانىڭ پەيزى - كارامىتىنى ئەمدى سۈرمەكتە. بوستان توغراقنىڭ ناھىيە بازىرىغا تولىمۇ يىراقلىقى باست قۇشنىڭ ئامىتى ئۈستىگە ئامەت ئېلىپ كەلدى. ئەمدى زەيلىكلەر تىنىپ، ئېرىق - ئۆستەڭلەر چېپىقسىز قالغانلىقتىن كۆتۈرە ئالغان يېرىنىڭ ھوسۇلىنى توختامدىكى كۆرسەتكۈچكە يەتكۈزەلمىگەن دېھقان ئەترەتكە قەرز تۆلەش ۋە ئۆيىنىڭ خەج-خىراجىتى ئۈچۈن بىرلىرى ئېلكىدىكى قوي، كالا، توخۇ - تۇمانلىرىنى، تېرە - يۈك، ھەتتا

ئاشلىق، پاختىلىرىنى باسىت قۇشقا يېرىم باھا ئەرزان سېتىشقا، بىرلىرى ئۇنىڭغا كۈنلۈكچى بولۇپ ئىشلەشكە مەجبۇر. باسىت قۇشنىڭ تۆت تونىلىق قارا ماشىنىسى ناھىيە بازىرىغا نەرسىلەرنى بېسىپ كۈندە دېگۈدەك قاتناپ تۇرىدۇ. ئۇ بۇ نەرسىلەردىن ناھىيە بازىرىدا قانچىلىك پايدا تاپىدۇ؟ بۇنىڭ سان - ھېسابىنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئۇ ناھىيە بازىرىدىن ئەلۋەتتە قورۇق كەلمەيدۇ. كىچىكى يىڭنە - سەرەڭگىدىن، چوڭى خىمىيىۋى ئوغۇتقىچە ھەممىنى ئېلىپ كېلىدۇ، سەرەڭگىنىڭ بىر قېپى ئون پۇڭ، بىر خالتا خىمىيىۋى ئوغۇتنى قىرىق - ئەللىك يۇەن تۆلىمەي تۇرۇپ ھېچقانداق دېھقان ئالالمايدۇ. بۇ يىل ئەتىيازدا ئۇنىڭدىن خالتىسىنى ئەللىك يۇەندىن سېتىۋالغان ساختا خىمىيىۋى ئوغۇتتا يەرلىرىدىكى بۇغداي مايسىلىرى كۆيۈپ نابۇت بولۇپ كەتكەن ئون نەچچە ئۆيلۈك دېھقانىنىڭ ئەرز شىكايەت، نالە - پەريادىنى ئاڭلايدىغان ھېچكىم يوق. مانا بۇلار ھەممىنىڭ ئاغزىدا «جاپالىق ئىشلەپ نامراتلىقتىن قۇتۇلغان ئەزىمەت دېھقان» دەپ نامى كۆككە كۆتۈرۈلۈۋاتقان «يۈز مىڭ يۇەنلىك كەسپىي ئائىلە» باسىت قۇشنىڭ بېيىش يولى. زەينەپخان بۇ ئىشلارنى ھەر قېتىم ئېسىگە ئالسا غەزەپتىن ئۆزىنى قويارغا جاي تاپالماي قالىدۇ. باسىت قۇشنى بولۇشىچە قاغايدۇ. كىملەرنىدۇر ئەيىبلەيدۇ. ئەمما ئۇ قاغىغانسېرى، ئەيىبلىگەنسېرى ئۇنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان غەلىتە ئىشلار بوستان توغراقتا تېخىمۇ كۆپەيگىلى تۇردى. زەينەپخانىنى ئاللىقاچان ئەستىن چىقىرىشقان ناھىيە، ۋىلايەت رەھبەرلىرى كىچىك ماشىنىلىرىدا باسىت قۇشنىڭ ئۆيىگە ھەپتىدە نەچچە كېلىپ تۇرىدىغان، ھېلىقى مۇخبىرلار ئەمدى ئۇنىڭ قورۇسىنى ئايلىنىپ كېتەلمەيدىغان بولۇپ قېلىشتى.

زەينەپخان قوناقلىق قىرلىرىدا مۆكچەيگىنىچە خىيالغا چۆكتى، «بۇ نېمە ئىش؟ ئۇنى ماختاپ، كۆككە ئۇچۇرۇپ، شان - شۆھرەت تاجىسىنى بېشىغا كەيدۈرۈۋاتقانلار ئۇنىڭ ھارام ۋە قانۇنسىزلىق بىلەن بېيىۋاتقانلىقىنى بىلمەمدىغاندۇ؟ پارا، داستىخان ھەم خۇشامەت، خەلق شۇنچىۋالا ئىشەنچ، ئەقىدە باغلىغان كىشلەرنىڭ قولىقىنى پاك، كۆزىنى كور قىلىۋېتەلەيدىغان قۇدرەتلىك سېھرى كۈچكە ئىگىمىدۇ؟ بىر چاغلاردا كىشىلەر خۇددى مۇشۇ يېڭى دان تۇتقان قوناقتەك پاك ئىدى، خىيانەت، ئارقا ئىشىك دېگەنلەرنى نومۇس، خۇشامەتچىلىك نىيىتى بىلەن ئېچىلغان داستىخاندا ئولتۇرۇشنى ھارام دەپ بىلەتتى. ھەي ... ئۇ ئاجايىپ چاغلار ئىدى ...» مومايىنىڭ ئىختىيارسىز كۆڭلى بۇزۇلدى. كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلدى.

2

زەينەپخان ئەتىگەندە قوناقلىققا كېلىپ، كۆڭلى خۇددى تاش چاينىۋالغاندەك ئەسكى بولدى. دان تۇتقان قوناقلارنىڭ چوڭ - چوڭ باش ئالغانلىرى ئاردىلاپ - ئاردىلاپ ئۈزۈۋېلىنغان، گاھى قوناق تۈپلىرى دەسسەپ چەيلەنگەن، باش ئېتىزنىڭ بىر پارچە كېڭگىز ئورنى كېلىدىغان يەرنىڭ قونىقى ئورۇپ كېتىلگەنىدى. مومايىنىڭ بۇلارغا قاراپ ئىچى سېرىلدى، ئىچ - ئىچىدىن قايناپ چىققان ئەلەملىك، ئاچچىق بىر يىغا نەپەسلىرىنى بوغدى. بۇ ئوغرىنىڭ كىملىكى مومايغا ئايان، تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارنىڭ ھالال ھەققى ۋە ئاجىز، نامراتلارنىڭ قولىدىكى ئاخىرقى بىساتلىرىنىمۇ شىلىۋېلىپ ئۆزىنى سەمرىتكەن، شۇلار بەدىلىگە نام - ئاتاق تاپقان بۇ ئاجايىپ بەندە ئەلۋەتتە باسىت قۇش. يازدا بۇ يەردىكى بۇغداي تازا

www.uyghurkitap.com

پىشىپ، موماي ۋاقتىدا ئورۇۋېلىش ئۈچۈن ئومىچلارنى ئىزدەپ يۈرگەندە، ئۇ قەستەن فېرمىسىدىكى توخۇلىرىنى قويۇۋېتىپ، بۇغدايلىرىنىڭ پايانىنى قويمىغان. ئۇمۇ شۇنداق ئەپلىك پەيت - پۇرسەتلەرنى تېپىپ، زەينەپخاننىڭ ئۇنى بىر چاغلاردا دادۇيجاڭلىقتىن قالدۇرغۇزۇۋەتكەنلىكلىرىنى بۇرۇندىن بولاق چىقارماقچى.

ھەي، قولدا ھوقۇق بار ۋاقىتلارمۇ قەۋەتلا ياخشى چاغلار ئىدى، زەينەپخان مۇشۇنداق ئوغرى، مۇتەھەملەرنىڭ ئانا - مانىسىنى كۆرسىتەتتى. قىلچە رەھىم قىلمايتتى. دەرىخ! ئاشۇ يىللار ئالدىدا قول باغلاپ، ھەتتا تىك بېقىپ قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدىغان مۇنۇ باسىت قۇش ئەمدى ھوقۇق قولدىن كەتكەندە ئۇنى خالىغانچە بوزەك قىلماقتا.

باسىت قۇشنىڭ ئۆيى تەرەپتىن ماشىنىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، ھايال ئۆتمەي ئۇ، قوناقلىق يېنىدىكى تار يولغا پۇرقىرىتىپ توپا توزۇتۇپ ئۈستىگە لىق يۈك - تېرە بېسىلغان ماشىنىنى ھەيدەپ كەلدى.

— ۋاھ، سىلە بىلەن ئەجەپ ۋاقتىدا ئۇچرىشىپ قالدىما، — دېدى ئۇ زەينەپخاننىڭ ئۇدۇلدا توختاتقان ماشىنىنىڭ كەپىنكىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ. كىر دوپپا، چاسا يۈز، پىيالە كۆز، قۇش بۇرۇن، قاپقارا ساقاللىرى يىراقتىن خۇددى ئېڭىكىگە كىگىز پارچىسى چاپلاپ قويغاندەك كۆرۈنمىسىز كۆرۈنىدىغان ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى بۇ ئادەمگە موماي بىرخىل سوغۇق، ئەلەملىك نەزەرى بىلەن تىكىلدى:

— نېمە ئىش ئىدى باستاخۇن؟

— سىلىنى ئەمدى ئېتىزنىڭ جەبرى - مۇشەققىتىدىن بىراقلا خالاس قىلىدىغان بولدۇق زەينەپخاچا، شىركەتنىڭ ئانچە - مۇنچە تازىلىق - پازىلىقىنى قىلىشىپ بەرسىلە ھېساب، ئىش ھەققىلىرىگە ھەر ئايدا ئالىدىغانلىرى نەق پۇل، ئاز دېگەندىمۇ قىرىق بەش يۈەندىن كەم چۈشمەيدۇ. ھۆكۈمەتكە ئوتتۇز نەچچە يىل ئىشلەپمۇ ئىگە بولالمىغان ئايلىققا ئەمدى ئىگە بولىدىغان بولدىلا زەينەپخاچا!

— نەدىكى شىركەت ئىكەن ئۇ؟ — موماي ئاڭقىرالماي كۆزلىرىنى چىمچىقلاتتى.

— نەدىكى بولاتتى؟ دەل سىلى ھازىر ئولتۇرغان يەرگە قۇرۇلىدىغان «باسىت تۆمۈر» نامىدىكى شىركەت. مەن بۇ شىركەت ئارقىلىق بوستان توغراقلىقلارغا باي بولۇش يولىنى ئېچىپ بېرىشكە بەل باغلىدىم. مەن بۇ يەردە شىركىتىمدە ئىشلەشنى خالايدىغانلىكى كىشىلەرنى يېتەرلىك ئىش بىلەن تەمىنلەيمەن. پايدىنى نىسبەت بويىچە بۆلۈشىمىز. قانداق ئىش دەملا؟ قاۋۇل ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ بىر قىسمىنى سېرىق بۇيا يىلتىزى كولاشقا، بىر قىسمىنى تاغدىن بىرال تاش قېزىشقا تەشكىللەيمەن. يەنە بىر قىسىملارنى ئەتراپتىكى كەنت - يېزىلاردىن يۈك، تېرە، قوي، كالا، توخۇ، تۇخۇم، ياغاچ، تاش ... ئىش قىلىپ، ئالدىمغا نېمە ئۇچرىسا شۇنى يىغىشقا سالىمەن. مەن ئىچكىرىدىكى بىر نەچچە شىركەتلەر بىلەن دىڭگۇارلاشتىم. مەن ئۇلارنى خام ئەشيا بىلەن تەمىنلىمەكچىمەن. قانداق؟ سىلى بىر چاغلاردا جاپاغا چىداپ، قاتتىق ئىشلەپ بوستان توغراقنى ناھىيىگە تونۇتقان بولسىلا، ئەمدى مەن ئۇنى پۇلنىڭ كۈچى بىلەن ۋىلايەتكە، ئاپتونوم رايونغا تۇتاشتۇرماقچىمەن!

— پىلانىڭىز قالتىسكەن باستاخۇن، — موماي ھاسىسىغا تايىنىپ، قىردىن تۇرۇۋېتىپ،

باستت قۇشقا بىر خىل مەسخىرىلىك كىنايە بىلەن كۆلۈمسىرىدى، — سىزمۇ شىركىتىڭىزنى قۇرۇۋېرىڭ، مەنمۇ ئېتىزىمدا ئىشلەۋېرەي، ھىممىتىڭىزگە رەھمەت ئۇكام.

— ئەمما بۇ ئىككى مو يەر ئەمدى سىلىگە تەئەللۇق بولماي قالدى زەينەپخاچا، تۈنۈگۈندىن تارتىپ ئۇ رەسمى مېنىڭ ئىلكىمگە ئۆتتى، شۇڭا سىلىنى شىركىتىمگە ئەزا قىلىۋالاي دېگىنىم - دە، بۇ.

موماي مۇدۈرۈپ - چوقۇرۇپ يۈگۈرگەندەك ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇنىڭ چىرايى چالا كۆيگەن چوچۇلىدەك قارايغان، كۆزلىرى يەلپۈنۈۋاتقان چوغدەك يالىلداپ تۇراتتى.

— بۇ كىمنىڭ قارارى؟! - دېدى ئۇ غەزەپتىن جالاقلاپ تىترەپ. ئەمما باستت قۇش ھېچ نېمە بولمىغاندەك خاتىرجەم كۆرۈنەتتى.

— مەن نەدىن بىلەي؟ دادۇيىنىڭ قارارىدۇ، بولمىسا يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭدۇ. ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرىراق رەھبەرلىكنىڭدۇ. نىياز شۇجى ماڭا ئېيتتى، ئاڭلىغانىنى سىلىگە دېدىم شۇ.

— قارارنى كىم چىقىرىشتىن قەتئىي نەزەر، بۇ قانۇنسىزلىق! قولۇمدا يەرنىڭ قانۇنى خېتى، توختام ھۆججىتى بار. قېنى ئۇنى كىم يىرتىۋېتەلەيدىكىن؟ مەركەزنىڭ سىياسىتى بىلەن قارشىلىشالايدىغان بېشى ئۇنىمكەن ئۇلارنىڭ؟

— بىراق مەن قۇرماقچى بولغان شىركەتمۇ مەركەزنىڭ سىياسىتىگە ئۇيغۇن - دە، شۇڭا ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك، مېنىڭ بۇ ئاكتىپچانلىقىمنى قوللاپ چىققان.

— سىز بۇلارنى ئۆزىڭىزگە قالقان قىلىۋالماڭ، ئىككىمىز بىر - بىرىمىزنى ئوبدان بىلىشىمىزغۇ، قوناقلىققا كىرىپ قاراپ بېقىڭا، قوناق ئوغرىسىنىڭ ئايىغىنىڭ ئىزى كىمنىڭ ئاياغ ئىزىغا ئوخشايدىكىن؟ مانا بۇ سىزنىڭ شىركەت قۇرىمەن دەپ ماڭغان قەدىمىڭىزدە قالدۇرغان تۇنجى ئاياغ ئىزىڭىز.

— بۇ تۆھمەت! — دېدى باستت قۇش تۇمۇردەك قارىداپ، — ئادەمگە ئۇنداق بەھۇدە قارا چاپلىمىسىلا جومۇ!

— ئادەم ئۆزىنىڭ قىلغان كۇپىرانە ئىشىدىن تىنىۋالمىقى ئاسان، ئەمما ئۇنى ئۇنتۇپ كېتەلىشى تەس، مانا شۇ يېرى ھەممىدىن يامان. قېنى يۈلىڭىز بولسۇن باستاخۇن!

باستت قۇش ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ جايىدىن قوزغىدى، ئۇ ئىككى ياقا كېلەڭسىز ئىغاڭشىپ سۈرئىتىنى بارغانسېرى تېزلىتىۋاتقان ماشىنىنىڭ كابىنكىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ:

— ئېسىلىرىدە بولسۇن، ئەمدى بۇ يەرنىڭ پەقەت قونىقىدىلا ھەققىلىرى قالدى، — دەپ ۋارقىرىدى.

زەينەپخانغا ئەمدى بىر سىر ئايان بولدى. ئۇ، باستت قۇش ھەم ئۇنىڭ شېرىكلىرىنىڭ بۇ يەردە تېخىمۇ چوڭ شۇملۇقلارنى قىلالىشى ئۈچۈن چوڭ تەھدىت، پۈتلىكاشاك تاش بولۇپ قالغان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار مومايىنى بۇ ئەتراپتىن كۆزدىن يوقىتىشنىڭ مۇشۇ چارىسىنى ئويلاپ تېپىشقان، بولمىسا باستت قۇش ئۈچۈن ئىشلىتىشكە ئەتراپتا يەر كەممۇ؟

موماي كەچتە يەر خېتى، توختام ھۆججەتلىرىنى كۆتۈرۈپ دادۈي پارتىيە ياچېيكىسى شۇجىسىنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەلدى. ھويلىدا ئىش قىزىغان، باستت قۇشنىڭ يەتتە - سەككىز كۈنلۈكچىلىرى شۇجىنىڭ كونا ئۆيىگە يانداپ پىششىق خىشتا ئۆي سېلىۋاتاتتى.

— بۇ نېمە ئىش ئۇكام؟ — دېدى موماي يانچۇقىدىن يەر خېتى بىلەن توختام ھۆججىتىنى ئېلىپ، — بۇنى سىز ماڭا ئۆز قولىڭىز بىلەن تارقاتقان، ئەمدى بۇنى ئۆز قولىڭىز بىلەن يىرتماقچىمۇ؟

— ھە، ھېلىقى ئىككى مو يېرىڭىزنىڭ گېپىمۇ؟ — نىياز شۇجى موماينىڭ قولىدىكى خەت، ھۆججەتكە نەزەر كۆزىنى سېلىپمۇ قويمىدى، — يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن مۇشۇنداق بولۇپ قالدى ئاچا، مەن دادۈيجاڭغا ئېيتىپ قويدۇم، سىزگە كونا كۆزلەكتىن يېتەرلىك يەر ئاجرىتىپ بەرمەكچى. ئەمدى يەردىكى قونۇقىڭىزغا كەلسەك...

— سىلەر مېنى قېرىغاندا ئاشۇ زەيلىككە تاشلاپ ئۆلتۈرمەكچىمۇ؟ — موماي قىزىشىپ شۇجىنىڭ گېپىنى بۆلدى، — ئۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى سىز بىلمەمسىز؟ زەيلىك تېنىپ كەتكەندىن كېيىن پاقا بىلەن ياۋا ئۆردەكنىڭ ماكانىغا ئايلىنىپ كەتكەن. ئۇنى ئەيۋەشكە كەلتۈرۈشكە ئەمدى قۇربىتىم يەتمەيدۇ ئۇكام!

— بىزمۇ سىزنى جاپادا قالسۇن دېمىدۇق - دە، ئاڭلىدىم، باسىت تۆمۈرنىڭ شىركىتىگە كىرىپ ئىشلەشنى رەت قىپسىز.

— رەت قىلدىم، سەۋەبى، دېھقانلارنى قاقتى - سوقتى قىلىش ھېسابىغا تاپقان پۇلغا شېرىك بولۇشنى راۋا كۆرمىدىم. مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، قېرىدىم، كۈچتىن قېلىپ دادۈيدىكى نامرات ئائىلىلەر قاتارىغا چۈشۈپ قالدىم. لېكىن مەن بۇنىڭلىق بىلەن باسىت قۇشنىڭ ھارام داستىخىنىدا تۇمشۇقىمنى بۇلغاشنى خالىمايمەن، كوممۇنىستمەن!

— ھەببەللى، بۇ گەپنى توغرا دېدىڭىز، سىز پېشقەدەم كوممۇنىست، مەنمۇ سىزنىڭ ئالدىڭىزدا پارتىيىگە ئۆتكەن، قېرىدىم دەيسىز، ئەمما كوممۇنىستنىڭ ياش - قېرىسى بولمايدۇ - دە، ھەممىمىز ئوخشاش كوممۇنىست. كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ مەجبۇرىيىتى نېمە؟ ئۇنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم مادا، پارتىيە رەھبەرلىكىگە، يۇقىرىنىڭ قارارلىرىغا شەرتسىز بويسۇنۇش، كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلەش. باسىت تۆمۈرگە كەلسەك، ئۇ ناھىيىمىز بويىچە ئىسلاھات يولىغا دادىل قەدەم قويغان ئۈلگىلىك دېھقان. ئۇنىڭ ئىشىنى شۇ تاپتا كىم قوللىمايمەن دېيىشكە جۈرئەت قىلالايدۇ؟ كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن، سىز يەنىلا بۇرۇنقى كونا رامكىدىن چىقالمايۋاتىسىز. دەۋر ئۆزگەردى. سىز بىر چاغلاردا تۇۋلىغان شوئار ئەمدى ئاقمايدىغان بولۇپ قالدى. كۆرمەيۋاتامسىز، ھازىر پۇل بولمىسا ھېچقانداق ئىشنى قىلغىلى بولمايدۇ زەيىنەپخاچا!

— ھەي ئېسىت! ...، — موماي خۇددى ھازىردار ئايالدەك بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى، — سىزمۇ مۇشۇنداق سۆزلىسىڭىز باشقىلار نېمە دەر؟ بوستان توغراقنىڭ ھالى نېمە بولۇپ كېتەر؟ — ئۇ يىغىدىن بوغۇلۇپ، ئاۋازى خىرىلداپ قالدى، كۈچسىز، ئەمما ئىچ - ئىچىدىن قايناپ چىقىۋاتقان بىر ھەسرەتلىك كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە داۋام قىلىپ دېدى، — بوپتۇ ئۇكام، سىز باسىت قۇشنىڭ قاقتى - سوقتىلىق، قانۇنسىزلىق بىلەن روناق تاپقانلىقىنى دېھقانلارنىڭ ھەقىقى بېيىش يولى دەپ چۈشەنسىڭىز ئەمدى مەن قېرىغا نېمە ئامال؟ مەن سىزگە تۇغۇت ئانىسى بولغان، كىندىكىڭىزنىمۇ ئۆزەم كەسكەن، ھېچ بولمىسا مۇشۇنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن كۆڭلۈمدىكىنى دەۋالاي، سىز پۇل دېگەن بۇ نەرسىنى مۇنچىۋالا ئۇستۇن كۆرۈپ كەتمەڭ. بولمىسا، ئۇنىڭدىنمۇ قەدىرلىك ئۇلۇغراق نەرسىڭىزدىن قۇرۇق قالىسىز.

ئۇ نېمە دەمەسىزا؟ ئۇ ئادەمدىي خىسلەت. پۇل ئۈچۈن نەپسانىيەتچىلىككە بېرىلگەن ئادەم ئاخىرى ئۆزىنىمۇ، ئەتراپىدىكىلەرنىمۇ تۈگەشتۈرمەي قالمايدۇ. باسىت قۇشنىڭ بېيىش يولىنى كىم قوللىمايمەن دېيىشكە جۈرئەت قىلالايدۇ؟ دەيسىز، مانا مەن قوللىمايمەن. ھازىر خىلمۇ-خىل قالايمىقانچىلىق ھەم ئاجايىپ-غارايىپ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئىسلاھات دېيىلىۋاتىدۇ. مىسال ئۈچۈن ئېيتاي، باسىت قۇش بۇ يەردىكى دېھقانلاردىن لىگەندەك قۇيرۇقى بار قويلارنى يۈز كويدىن ئېلىپ، شەھەرگە ئاپىرىپ سويۇپ، ئوغۇللىرى ئارقىلىق كىلوسىنى يەتتە يېرىم كويدىن سېتىۋاتقانمىش، قايسى كۈنى ئىككى-ئۈچ دېھقاندىن ئاڭلىدىم. ئۇلار ئۆيلىرىدىكى ئېغىر كېسەللەرنى مىڭبىر مۇشەققەت بىلەن يېزىلىق دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ «خۇدا ھەققى قۇتقۇزۇۋالساڭلار» دېسە «ئالدى بىلەن پۇل تاپشۇرۇڭ» دېگەنمىش، بىچارىلەر كېسەللىرىنى دوختۇرخانىغا تىرىك ئاپىرىپ ئۆلۈكىنى قايتۇرۇپ كەپتىغۇ، ئېيتىڭا، سىز مۇشۇلارنى ھەقىقىي ئىسلاھات دېيەلەمسىز؟ مېڭىڭىزنى سەگەك تۇتۇڭ ئۇكام، شۇڭا دەيمەنكى، سىز مېنى ئىككى مو يېرىمنى باسىت قۇشقا ئۆتۈنۈپ بېرىشكە قىستىماڭ. كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتى دېگىنىڭىز باسىت قۇشنىڭ مەنپەئەتىغۇ، لېكىن سىز بۇنى دەپ مەركەزنىڭ سىياسىتىگە توغرا تۇرۇپ قالماڭ. بولمىسا كېيىن بۇنىڭغا جاۋاب بېرەلمەي قالىسىز.

شۇجىنىڭ كالپۇكلىرى ساڭگىلاپ، پاتاڭ گۆشلىرى قىزاردى، ئۇ پانچۇقىدىن قەغەز ئېلىپ تاماكا ئوراشقا باشلىدى. قوللىرى بىلىنەر-بىلىنمەس تىترەيتتى.

— ماڭا نېمە ئىلاج؟ — دېدى ئۇ خېلىغىچە داۋام قىلغان ئېغىر سۈكۈتتىن كېيىن، — سىزگە ئېيتمىسام بولمايدۇ، بۇ يۇقىرىنىڭ يوليورۇقى. ئەڭ ياخشىسى ئۇلار بىلەن ئۆزىڭىز كۆرۈشۈپ باقسىڭىز زەينەپخاچا.

— كىم بىلەن؟ يېزا باشلىقى بىلەنمۇ، ياكى ھاكىم بىلەن؟ — موماي چېچىلىپ ئورنىدىن قوپتى، — مەركەزنىڭ سىياسىتىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ يۈرىكى پوك-پوك. ماڭا تۇتۇق بېرەمدۇ ئۇلار؟ سىزگە ئېيتىپ قويدۇم، شۇ ھېساب. يەر مېنىڭ، ئاڭلىدىڭىزمۇ، ئۆلگۈچە مېنىڭ!

موماي نىياز شۇجىنىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، يېرى توغرۇلۇق خېلىلا خاتىرجەملىك ھېس قىلدى، ئۇ، شۇجى ئەمدى بىرىنچى بولۇپ بۇ قارارنى ئىجرا قىلىشتىن يالتىيىدۇ دەپ ئويلايتتى. لېكىن ئەتىسى ئەتىگەندە بىر نەچچە مەكتەپ بالىلىرى مومايىنىڭ ھويلىسىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ كېلىشتى.

— تېز بولسىلا، زەينەپخان موما، قوناقلىرىنى بىر توپ قوي، كالىلار دەسسەپ پايخان قىلغىلى تۇرۇپتۇ، — دېيىشتى ئۇلار چۇرقىرىشىپ. مومايىنىڭ كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. يۈرىكى توختاپ قالغاندەك بولدى، لېكىن پۇت-قوللىرىدىن ئالدىبۇرۇن يوقالغان بىر غايىۋانە كۈچ ۋۇجۇدىغا قايتىدىن يېنىپ كەلگەندەك بولدى، ئۇ ھاسىسىنى قولتۇقلاپ، گاھ يورغىلاپ، گاھ يۈگۈرگىنىچە قوناقلىققا يېتىپ كەلدى، قوناقلار تۈگەل چەيلەنگەن! يۇمران شاخلار خۇددى مۆلدۈر سوققاندەك يالىڭاچلىنىپ يەرگە چاپلىشىپ ياتاتتى. قوي-كالىلار ھەيدەپ كېتىلگەنىدى. موماي قىرغا ئۆزىنى ئېتىپ ئەس-ھوشىنى يوقاتقان ھالدا ھۆكىرەپ يىغلاشقا باشلىدى:

— ئاھ، ئېسىت، قوناقلىرىم! مەن بۇلارغا قان-تەر تۆككەن ئەمەسمىدىم؟ قىشلىققا

سوقۇپ سېتىپ، ئاخىرەتلىكىمنى تەييارلاپ قوياي دەپ ئويلىمىغانمىدىم؟ ...

شۇ ئەسنادا قاياقتىندۇر پەيدا بولغان نىياز شۇجى موماينىڭ يېنىغا كەلدى.

— مەن بۇ ئىشنى ئەتىگەندە ئاڭلاپلا يېتىپ كەلگەن، — دېدى ئۇ موماينى يۆلەۋېتىپ، — ئەھۋالىنى دەرھال ئېنىقلاپ چىقتىم. ھەممە جاۋابكارلىق ھېلىقى داۋۇت دېگەن كونىلۇكچى تازدا ئىكەن، ئاخشام ھاراقنى بولۇشىچە ئىچىپ قوتاننىڭ ئىشىكىنى ئەتمەيلا ئۇخلاپ قاپتىكەن ئەمەسمۇ، باست تۆمۈر ئاچچىقىدىن بايىلا ئۇنىڭ كۆتىگە تەپتى. خەير، بولغۇلۇق بوپتۇ، ئەمما زىياننى تولۇقى بىلەن تۆلىتىپ بېرىشكە مەن كېپىل، كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا زەينەپخاچا.

موماي ئورنىدىن تۇردى، يۈزلىرى توپىغا مىلەنگەن، چاچلىرى چۇۋۇلغان، كۆزلىرى چانىقىدا دەھشەتتىن قېتىپ قالغان، چىرايى شورلۇق ھەم قەھىرلىك ئىدى.

— نېمە بىلەن تۆلەيسىلەر ئېيتىڭا، نېمە بىلەن؟

— پۇل تۆلىتىپ بەرمەكچىمەن. قونىقىڭىزنىڭ ھوسۇلىنى خېلىلا ئارتۇق ھېسابلىدىم. موسى يەتتە يۈز جىڭدىن، جەمئىي بىر مىڭ تۆت يۈز جىڭ، پۇلمۇ ئەركىن بازار ھېسابىدا بولدى، ئىككى يۈز سەكسەن كوي.

— ماڭا باست قۇشنىڭ پۇلى كېرەك ئەمەس، قان-تەرىمنىڭ ھالال مېۋىسى كېرەك، — دېدى موماي غەزەپتىن بوغۇلۇپ، ئاۋازى خىرقىراپ، — ھەي! پۇل ئۈچۈن نېمە بولۇپ كەتكەن ئادەملەر سىلەر؟! پۇل دېسە ھەتتا نىجاسەتكىمۇ ئۆزۈڭلارنى ئېتىشتىن، يانمايدىغان ئوخشايسىلەر. سىلەر پۇلغا ئۆزەڭلەرنىڭ ئادىمىي خىسلەتلىرىڭلارنى سېتىۋەتتىڭلار!

ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تالاش-تارتىش بەس-مۇنازىرىگە ئاندىن ھۆرپىيىشىش، قىزىرىشقا ئۆتتى. موماينىڭ خىيالىچە بۇ كۆرەك، تەلۋە دادۋي شۇجىسى ئەمدى ئۆزى بىلەن سۆزلىشىش سالاھىيىتىنى يوقاتقان، باست قۇشنىڭ، ئۆزىنىڭ بۇ جىنايى قىلمىشى ئۈچۈن قانۇنىي جاۋابكارلىققا تارتىلىش ئېھتىمالىمۇ مۇقەررەردەك كۆرۈنەتتى. موماي ياشىنىپ قالغىنى بىلەن ئەقلى-ھوشى خۇددى قىران چاغلىرىدىكى — دادۋي شۇجىسى بولۇپ تۇرغان مەزگىلىدىكىدەك تازا ھەم روشەن. ئۇ ھازىر بوستان توغراقتا قاقتى-سوقتىلىق ۋە نەپسانىيەتچىلىكنىڭ ھەممىنى — دېھقانىنىڭ ساپ تەر، ھالال ئەمگىكىنى بېسىپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇلارغا يول قويۇش، دېھقاننى قايتىدىن نامراتلىق ئازابىغا ئىتتىرگەنلىك بىلەن باراۋەر. ياق، ئەمدى بۇنىڭغا يول قويغىلى بولمايدۇ!

زەينەپخان ئەمدى يېزىلىق ھۆكۈمەت بىلەن سۆزلىشىش، ئۇلارغا ئەرز-ھال ئېيتىش قارارىغا كەلدى. لېكىن ئۇلار موماينىڭ ئەرز-دەردىنى ئاڭلارمۇ، قانچىلىك ھەل قىلار؟ ئۇ ئۆيىگە كېلىپ خىيالغا چۆكتى. تاماقمۇ يېمەي بۇنىڭ چارە-ئۇسۇللىرى ھەققىدە ئويلاندى. شۇ چاغدا بىردىنلا تامىدىكى قاتار-قاتار چاپلانغان تەقدىرنامىلەرگە كۆزى چۈشتى. ئۇلار ئىستا قارىداپ، بۇرۇنقى پارقىراقلىقىنى يوقاتقان، چەت-چۆرىلىرى يىرتىلغان. لېكىن ئۇ زەينەپخانغا ئۆزىنىڭ بىر چاغلاردىكى بوستان توغراقلىقلار ئۈچۈن كۆيۈپ-پىشقان ئاجايىپ ھاياتىنىڭ ئۇنتۇلماس خاتىرىسىنى ئەسلىتىپ تۇراتتى. موماينىڭ ۋۇجۇدى يۈرەك قانلىرىنىڭ شىددەتلىك ئېقىمىدىن لەرزىگە كەلدى، كۆزلىرىدە ئىسسىق ياش ئەگىدى. بوستان توغراق

جەننەتتەك ئەزىز يەر، ئادەملىرى ئىشچان ھەم نومۇس، ھايالىق، ئۇلار ئەزەلىدىن ئۆز نىسۋىسىنى ھالال ئىشلەپ تېپىپ يېيىشكە ئۆگەنگەن. ئەمدى بۇلارنى باستقۇشتەك ھارام تاماقلارنىڭ خام - تاراج قىلىشىغا تاشلاپ بېرىشكە بولمايدۇ. موماي ئەمدى يېزىلىق ھۆكۈمەت بىلەن ئاددىي بىر دېھقان سۈپىتىدە ئەمەس، ئەينى يىللاردىكى چۆل توغراقنى بوستان توغراققا ئۆزگەرتكەن يۇرت بېشى سۈپىتىدە سۆزلىشىدۇ. بۇ تەقدىرنامىلەر ئاشۇ يىللاردىكى تالاي ئىشلارغا ۋە مومايىنىڭ ئەسلىدە كەم ئىككەنلىكىگە پاكىت! ئۇ، مومايىنىڭ دەپسەندە قىلىنغان قوناقلىقىنىڭ قانۇن ئالدىدا ئۆز قىممىتىنى تېپىشىغا، ئىككى مو يەرنىڭ پەقەت ئۆزىگە تەئەللۇق بولۇشىغا ياردەم قىلىدۇ

موماي تامدىكى تەقدىرنامىلەرنى سويۇۋالدى، تامغا پاتماي قالغانلىرى ساندۇقتىمۇ بار ئىدى. ھەممىسىنى يىغىۋېدى بىر قولتۇق بولدى. موماي ئەتىسى بۇلارنى ئېلىپ، بازارغا ماڭغان بىرسىنىڭ ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ، ئۈمىد، تولىمۇ شېرىن بىر ئۈمىد بىلەن يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن يۈرۈپ كەتتى.

ياش يېزا باشلىقى ئۇنى ئىشخانىسىدا خۇش پېئىل، ئوچۇق چىراي بىلەن كۈتۈۋالدى. مومايىنىڭ ئەرز - شىكايەتلىرىنى زەڭ قويۇپ ئاڭلاپ، ئالدىدىكى تەقدىرنامىلەرنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرگەندىن كېيىن، مومايىنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويدى.

— بۇلارنى بىر - بىرلەپ كۆرمىسەممۇ بولار، چۈنكى ئەھۋاللىرىڭىزنى ئۇنىڭسىزمۇ ياخشى بىلىمەن ئەمەسمۇ، سىلى ئۆز ۋاقتىدا بوستان توغراق ئۈچۈن ئاجايىپ خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن، ئەمما ... بۇ خىزمەتلىرى ۋە ئۇنىڭ بەدىلىگە ئالغان مۇكاپات - تەقدىرنامىلىرى ئەمدى ئۆتمۈشكە تەئەللۇق نەرسىلەر بولۇپ قالدى.

— سىزنىڭچە ئەمدى بۇ نەرسىلەرنىڭ قىممىتى يوقالدىمۇ ئۇكام؟

— مەن بۇنداق دېمىدىم، مېنىڭ دېگىنىم باشقا گەپ، كومپارتىيە ئەزالىرى كونا دەسمايىسىدىن نەپ تاما قىلماسلىقى كېرەك.

— مەن نەپ تاما قىلمىدىم، — دېدى موماي رەنجىپ، — مەن ھالال كۈچۈمگە تايىنىپ ياشاش ھوقۇقىنى تەلەپ قىلىۋاتىمەن. باستقۇش قوناقلىرىمنى قوي - كالىلىرىغا چەيلىتىپ ۋەيران قىلدى. تېخى يېرىمنىمۇ تارتىۋالماقچى، نىياز شۇجى مۇشۇنداق ئادەمگە يەنە ...

— يان تاياق بولۇۋاتىدۇ دېمەكچىمۇ سىلى، — يېزا باشلىقى تاقەتسىزلىنىپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى، — باستقۇش تۆمۈر يۇقىرىدىن بېكىتىلگەن ئۆلگە. بۇنىڭ ئۈچۈن نىياز شۇجىدىنمۇ، مېنىڭدىنمۇ رەنجىسىلە بولمايدۇ - دە، قوناقلىرىنى قوي - كالىلىرىغا دەسسىتىۋەتكەنلىكى مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ ئۇنىڭ مەسئۇلىيەتسىزلىكى. داداۋيەدىن تېلېفون كەلدى، ئارتۇقى بىلەن تۆلەپ بەرمەكچى بوپتىغۇ، ئۇنىڭدىن سىلى يەنە نېمىنى تەلەپ قىلماقچى؟

— سىز باستقۇشنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى يوللۇق دەپ ئويلامسىز ئۇكام؟

— شۇنداق، بۈگۈنكى كۈندە بېيىش — پۇل تېپىش ئەڭ توغرا سىياسىي. دېمەك، ئۇنىڭ قىلغانلىرى ئەلۋەتتە يوللۇق.

ئۇلار ئەنە شۇ تەرزدە خېلىغىچە تالاشتى، ھۇرپەيىشتى، زەينەپخان ئاخىرىدا ھالسىزلانغان، روھى چۈشكەن ھالدا يېزا باشلىقىنىڭ ئالدىدىن يېنىپ چىقتى.

www.uyghurkitap.com

بازار قىزىغان، ئەتراپتا يايمىچىلار، ئاشپەز، ناۋايلار، كاۋاپچىلار، لەڭپۇڭچى، ھېسىپچىلار بەس - بەس بىلەن ۋارقىرىشىپ، مومايىنى ئۆز خېرىدارى بولۇشقا چاقىرماقتا. زەينەپخان ئۇلارنى بىر قاراپلا تونۇدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى تېرىۋاتقان يەرلىرىنى تاشلاپ ھاياتلىق نىسۋىسىنى تىجارەتتىن تاپماقچى بولغانلار. راست، ئۇلارنىڭ ئەمدى ئاز بولسىمۇ - كۆپ بولسىمۇ تاپىدىغىنى نەقپۇل، ئۇلار ئەمدى ئاشۇ پۇل ئۈچۈن رەڭۋازلىقنى ئۆگىنىشكە، كىشىلەرنى ئالداشقا مەجبۇر. ئاشلىق تېرىيدىغانلار، مال - چارۋا باقىدىغانلار بولمىسا، پۇلنى تاغارلاپ تاپقان بىلەنمۇ ئۇنىڭغا ئاخىرى نېمە كېلەر؟ موماي كېتىۋېتىپ ئاشۇلارنى ئويلىدى، ئاخىرىدا ئۇشتۇمتۇت ئۆيىدە بىر تال سەرەڭگىنىڭمۇ قالمىغانلىقى ئېسىگە كەچتى. راست، بىر قاپ سەرەڭگە سېتىۋېلىش كېرەك. ئۇ ماگىزىنغا كىرىپ يانچۇقىنى كولاشقا باشلىدى.

— كېلىپ قاپلا زەينەپخاچا، ئۆزلىرىگە نېمە لازىمكى؟ — دېدى تونۇش ماگىزىنچى سالامدىن كېيىن.

— بىر قاپ سەرەڭگە ئالاي دېۋىدىم ئۇكام، ... توختاپ تۇرسىلا ...

ماگىزىنچى مومايىنىڭ ئالدىغا بىر قاپ سەرەڭگە تاشلاپ:

— ئۈچ پۇڭ، — دېدى.

موماي ئۇزۇن - تىنىسىز قولتۇقىدىكى ھېلىقى بىر باغلام تەقدىرنامىلەرنى پىركازچىكنىڭ ئالدىغا قويدى.

— ۋاي، ھەممىسى سىلى ئالغان تەقدىرنامىلار ئىكەنغۇ، - دېدى پىركازچىك ئالدىدىكى تەقدىرنامىلەرنىڭ خەتلىرىنى قىزىقىپ ئوقۇۋېتىپ.

بىر قاپ سەرەڭگىنىڭ ھەققى بولسۇن ئۇكام، تۇز، لازا، دورا - دەرمەك ئورنىدىلى بولسىمۇ لازىم بولار.

— بولمايدۇ زەينەپخاچا، — پىركازچىك تەقدىرنامىلەرنى مومايىنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى، — ماگىزىنىمىزدا مالنى قەغەزگە تېگىشىدىغان قائىدە يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇلارنىڭ ھەممىسى تەقدىرنامىلەر ئىكەن، ئەڭ ياخشىسى بۇنى ساقلاپ قويسىلا، كېيىن ئەسقىتىپ قالار.

— مەن ئۆلگەندىمۇ؟ — يىغلىۋېتىشتىن ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇپ تۇرغان موماي تەقدىرنامىلەرنى قولتۇقىغا قىسىپ ئارقىسىغا ياندى.

— سەرەڭگىنى ئېلىۋالسىلا زەينەپخاچا، بوپتۇ، ئۈچ پۇڭنى مەن يېنىمدىن تۆلەپ قوياي! — ماگىزىنچى سەرەڭگە تۇتقان قولىنى پۇلاڭلاتتى. ئەمما موماي يېنىپ ئارقىسىغا قارىمىدى.

قارامتۇل، زەي شورتاڭلىقنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتكەن يېزا يولى. موماي خېلىدىن بېرى خۇددى كەچكۈزدە جان تالىشىۋاتقان ھاشاراتتەك كۈچسىز مىدىرلاپ، ئاستا سۆرىلىپ كەلمەكتە. ئۇ مۈكچەيگەن، چاچلىرى سالۋارىغان. ئۇ كېتىۋېتىپ خىرقىراپ ھۆمۈدەيدۇ. يۆتىلىدۇ. كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلىدۇ. نېمىشىدۇر دەپ پىچىرلايدۇ. ئەمما نېمە دەۋاتقانلىقى ئۆزىگىمۇ ئاڭلانمايدۇ. بىر چاغدا ھېلىقى بىر توپ تەقدىرنامىلەر قولتۇقىدىن ئاستا سېرىلىپ چۈشۈپ قالدى. شۇ ھامان ئۇلار يولغا ئوڭ - تەتۈر چېچىلىپ، كەچكى كۈز شامىلىدا ھەر تەرەپكە ئۇچۇشقا باشلىدى. موماي گويا ئۇنى سەزمىگەندەك ئارقىسىغا قاراپمۇ قويمىدى، ئەمما قولىدا ھېلىقى يەر خېتى، توختام ھۆججەتلىرى چىڭ سىقىمداقلىق تۇراتتى.

3

موماي ئىككى ھەپتە بولدى. تالا - تۈزگە چىقمىدى. سەۋەبى، ئالدىقاچان ئىلىكىدىن چىقىپ كەتكەن ئىككى مو يېرىنىڭ ھازىرقى ھالىتىنى كۆرۈشنى خالىمىدى. باستى قۇش ئۇ يەرنىڭ ئەتراپىغا ئېگىز قورۇق تام چۆرۈگۈزۈپ، ئىككى ئوغلى ئۈچۈن بېغى بار كەڭ ھويلا ئاراملىق ئۆي - جاي سالدۇرۇشنى باشلىۋەتكەن. مانا بۇ ئۇنىڭ ئاجىز، ھىمايىسىز تۇل مومايىنى قاڭقىر قاقشىتىش ھېسابىغا قۇرماقچى بولغان «شىركىتى». موماي مانا ئەمدىلا، پۇل، پەقەت پۇلنىڭلا بۈگۈنكى كۈندە جەمئىيەتتىكى ھەممىنى — سىياسەت، پىرىنسىپ، ئەقىدە ۋە ئىنسانىي پەزىلەتنىمۇ بېسىپ چۈشىدىغان غايەت زور قۇدرەتلىك كۈچكە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. باستى قۇش نېمە دېگەن ئەقىللىق؟ ئۇ بۇنى بۇرۇنلا پەملىگەن، شۇڭا بىر مەزگىل قولىغا تەگكەن ئەمەلنى پۇل، بايلىق توپلاشنىڭ تېپىلغۇسىز ياخشى پۇرسىتى دەپ بىلگەن ئىكەن - دە، مانا ئاخىر ئۇ ئاشۇ پۇل، بايلىقلىرى بىلەن ئەزىز، مومايچۇ؟ ئۇ ئوتتۇز نەچچە يىل ئەلنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ، سۈيىدە ئاقتى، پۇل، بايلىق توپلىمىدى، بوستان توغراقنىڭ ھەممە نەرسىسىنى ئۆز بايلىقى دەپ بىلدى. لېكىن ئۇ قېرىدىغاندا، يەككە - يېگانە قالغاندا بىر قاپ سەرەڭگە ئۈچۈن خار.

بىر چاغلاردا ئۇنىڭ ۋاپادار ئېرى، كۆيۈمچان ئوغلى بولىدىغان، قېنى ئەمدى ئۇلار؟ موماي ئەمدى ئۇلارنى كۈندە نەچچە سېغىنىپ ئەسلەيدۇ، ئۇلار ئۈچۈن باشقىدىن ھازا ئېچىپ، ھالسىزلىنىپ ئاۋازى چىقماي قالغۇچە ھۆكرەپ يىغلايدۇ ...

ئىككى كۈندىن بېرى بىتاپ بولۇپ توغرا تام تۈۋىدە تۈگۈلۈپ يېتىپ قالغان موماي، ئاشۇ ئۇنتۇلماس پاجىئەنى بىرمۇ - بىر ئەسلىدى ...

سوغۇقى جان - جاندىن ئۆتىدىغان، جاراڭلاپ تۇرغان قارا قىش. زەينەپخان شۇجى ئىككى - ئۈچ ئايدىن بېرى قارا كىزىلدەك بولۇپ يېتىپ قالغان ئېرىنى ئۆيىدە يالغۇز قالدۇرۇپ، ئەزالارنى باشلاپ تاغقا پولات - تۆمۈر تاۋلاشقا يۈرۈپ كەتتى. شۇجى - دە، شۇڭا ئۇ ئەر قايغۇسىنى، ئۇنىڭ نالە - زارىنى، ئۆيدە نېمە يەپ، نېمە ئىچىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ، سەپنىڭ ئالدىدا مېڭىشقا مەجبۇر. ئۇنىڭ نەزەرىدە، بۇ داغدۇغىلىق ئۇلۇغ ھەرىكەت ئالدىدا ئەر، ئائىلە، بالا - چاقا ... دېگەنلەرنى ئويلاش شەخسىيەتچىلىك، تولىمۇ نومۇسلۇق ئىش. ئۇ ئەزالارنىڭ ئوزۇق - تۈلۈكى، يوتقان - كۆرپىلىرىنى ھارۋىسىغا بېسىپ، ئات - ئېشەكلەرگە ئارتىپ، ئالتە كېچە - كۈندۈزدە تاغقا يېتىپ باردى. شۇ قېتىمدا ئەزالار قاتارىدا ئۇنىڭ ئون تۆت ياشلىق ئوغلىمۇ بار ئىدى. ئۇ، تاغقا يېتىپ باردى - دە، ھەيران قالدى. تاغ قاپتاللىرىدا، قارلىق چوققىلاردا ئادەملەر مىغىلدايتتى، قىزىل بايراقلار لەپىلدەيتتى. تاغ باغرىدا قاتار ياسالغان دومنا پېچلاردىن كۆتۈرۈلگەن قويۇق ئىس - مانان تاغ ئاسمىنىنى قاپلىۋالغانىدى. زەينەپخان ئەزالىرىنى باشلاپ ئاشۇ شاۋقۇن - سۈرەنلىك توپقا قوشۇلدى.

... تۈن كېچە، ئاپئاق قارلارنى ئۇچۇرتۇپ، ئاچچىق شىۋىرغان ئۇشقىرتىدۇ. توختاۋسىز كۆيۈۋاتقان دومنا پېچ يىراقتىن خۇددى مەشئەلدەك يالىلدايدۇ. دومنا پېچ ئەتراپىدا ھېلىمۇ ئويغاق كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىشىپ، جۇۋىلىرى ئىچىدە دۈگدىيىپ، تەمتىرىشىپ يۈرگەن كىشىلەر كۆپ. ئۇلارنىڭ بىرى زەينەپخان شۇجىنىڭ ئوغلى ئۇسپۋەت. غالتەكلەردە توشۇلۇۋاتقان كۆكۈس، رۇدىلارنى دومنا

www.uyghurkitap.com

پېچقا تۆكۈۋاتقانلارغا ياردەملەشمەكتە. كالتە جۇۋىسىنىڭ ئۈستىدىن ئەرلەرگە ئوخشاش چىگە شوينىدا پۇتا باغلىۋالغان زەينەپخان شۇجى دۈگدەرەپ، دەلدەڭشىپ ئۆزىنى باشقۇرالماي قالغان ئوغلىنىڭ يېنىغا كېلىپ، يېڭىدىن تۇرغۇزدى.

— نېمە بولدىڭىز بالام؟

— بولالمىدىم ئاپا، كۆزۈم يۇمۇلۇپلا كېتىۋاتىدۇ.

زەينەپخان شۇجى ئىككى كېچە-كۈندۈزدىن بېرى كۆزىنى مىت قىلىپ يۇمماي پېچ يېنىدا ئىشلەۋاتقان ئوغلىنىڭ كۆمۈردەك قارىداپ كەتكەن چىرايىغا، چانىقىغا ئولتۇرۇشقان كۆزلىرىگە قاراپ ئىچى سىرىلىپ كەتتى.

— تاڭ ئاتقۇچە غەيرەت قىلىڭ، ھازىرلا ئۇخلاڭ دېسەم كىشىلەر نېمە دەيدۇ؟ بالا ئۈندىمىدى، زەينەپخان شۇجى ئالدىراپ شامالدۇرغۇچنىڭ يېنىغا كەتتى. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، دومنا پېچ ئۈستىدە قىيا-چىيا كۆتۈرۈلدى.

— نېمىشقا ۋارقىرايسىلەر، نېمە بولدى؟ — زەينەپخان شۇجى يۈگۈرەپ دومنا پېچ ئاغزىغا كەلدى.

— ئوغۇلىرى ...!— ئەتراپتىكىلەر ئالاقزادە بولۇپ، قورقىنىدىن كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ دومنا پېچ ئاغزىغا قاراپ قېلىشقانىدى.

— بالام! — زەينەپخان ئوت يالقۇنىغا ئېتىلدى. لېكىن كىشىلەر ئۇنى تۇتۇۋېلىشتى. ئوت يالقۇنى ساپ-سېرىق تىللىرىنى ئەژدىھاردەك سوزۇپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلمەكتە. ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. ئۇ ئېرىخى يېگىتلىك قۇرامىغىمۇ يەتمىگەن بىر بالىنى ئۇن-تۈنسىزلا يۇتۇپ كەتتى. ئۆز پەرزەنتىنىڭ كۆز ئالدىدىلا مۇشۇنداق ئېغىر پاجىئە بىلەن ئۆلۈپ كېتىشى ئانا ئۈچۈن نەقەدەر ئېغىر! زەينەپخان شۇجى يىغلاپ-قاقشاپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۇيۇقسىز مەھەللىدە ئېرىشىڭ قازا قىلغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. لېكىن ئۇ پۈتۈن مەملىكەتنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن بۇ داغدۇغىلىق ھەرىكەتكە بېجانىدىل قاتنىشىش ئۈچۈن بۇ قايغۇ-ھەسرەت ۋە مۇسىبەت دەردىنى يېڭىشكە مەجبۇر ئىدى. ئۇ ئېرىنى كۆمۈپ قويۇش ئۈچۈن مەھەللىگە بارالمىدى. ئاھ، ئىنقىلاب مەنپەئەتى! زەينەپخان جىمى ھەسرىتىنى ئىچىگە يۇتۇپ، يەنىلا پېچ يېنىدىن نېرى كەتمىدى. لېكىن ئۇ ھەر كۈنى كېچىسى ئادەمدىن خالى جايغا بېرىپ ئېرى ھەم ئوغلى ئۈچۈن ھازا ئېچىپ، ئۈنسىز نالە-پەرياد قىلاتتى. يىغلايتتى، تاشلاردا دومىلايتتى ... مانا ئەمدى ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ كەتتى. ھازىر ھېچكىم ئۇنىڭ ئېرىنى، ئوغلىنى ئەسكە ئېلىپ قويۇشمايدۇ. ئۇلار ئۇنتۇلغان. مومايمۇ ئەمدى ئۇنتۇلۇش ئالدىدا. جاھاننىڭ كارى مۇشۇنچىلىكلا ئوخشىمامدۇ-ھە؟

ئەتە تاڭ يورۇماقتا. مەسچىتتىن ئىككىنچى قېتىم ئەزان ئاڭلاندى. موماي ئۇنى ئاڭلاپ يېتىپ نېمىشقىدۇر كۆڭلى بۇزۇلدى. نېمە دېگەن مۇڭلۇق، يېقىملىق ئاۋاز بۇ؟ ياكى كۆڭلۈمگە غېرىبلىق يەتكەندە مۇشۇنداق تەسىرلىك ئاڭلىنامدىكىن؟ ئەزان بۇ يەردە ئادەملەرنىڭ تىرىكچىلىك غېمىنىڭ باشلىنىشى ئۈچۈن بەلگە، ئەمما پەقەت بىرلا جان — زەينەپخان مومايلا ئۇنىڭدىن يات، ئۇنىڭ تىرىكچىلىك غېمى ئۈچۈن ئويلانغۇدەك نېمىسى قالدى؟ ئۆيدە ئۇن، ياغ، ئوتۇن-سەرەڭگە دېگەنلەر ئالىدىغان تۈگىگەن، ئۇ ئەمدى پەقەت ئۆلۈمنىلا سەۋرى-

سىزلىك بىلەن كۈتۈپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر.

بىر چاغدا ھويلىدا تۇيۇقسىز بىر توپ كىشىلەرنىڭ گۇڭگۇر - مۇڭگۇرلىرى، توكۇر - توكۇر ئاياغ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. ئارقىدىن ئىشىكنىڭ تۆمۈر ھالقىسى شاراقشىدى.

— زەينەپخان ....! بارمۇ سىلى؟

موماي ئالدىراپ كاڭدىن چۈشۈپ، ئىشىكنى ئاچتى - دە، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ھويلىدا بىر توپ جامائەت تاغار، خۇرجۇن، خالتىلاردا نېمىنىدۇر كۆتۈرگەن ھالدا تۇرۇشاتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، زەينەپخان، — دېيىشتى ئۇلار مومايغا سالام قىلىپ،— مەسچىتتىن چىقىشىمىز ئىدى. سىلىنى بىر يوقلاپ ئۆتەيلى دەپ كەلدۇق. ئاڭلىدۇق، ساقسىز بولۇپ قاپ- لا، قانداقراق ياتتىلا؟

— رەھمەت جامائەت، خۇداغا شۈكرى، مۇشۇنچىلىك.

يېزا ئىمامى — تولۇق ئوتتۇرىنى تۈگىتىپ، داشۆگە بارالمىغاندىن كېيىن، دىنىي كىتابلاردا ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ئاخىرى بۇ مەسچىتنىڭ ئىماملىق مەرتىۋىسىگە ئېرىشكەن ياش يىگىت توپنىڭ ئالدىغا ئۆتتى:

— مەسچىتىمىزگە چۈشكەن ئۆشرە - زاكاتلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلىرىگە ئېلىپ كېلىۋىدۇق زەينەپخاچا.

— بۇ نېمە ئىش؟ — دېدى موماي تەمتىرەپ ھەم ھەيران بولۇپ، — جامائەتنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت. ئەمما مەن بۇنى ...

— ئەل - يۇرت ئۆز رازىلىقى بىلەن بۇلارنى سىلى ئۈچۈن يىمققان. بۇ تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارنىڭ ھالال ھەققى. كۆڭۈللىرىگە شەك كەلتۈرمىسىلە. جامائەت ناپاك، ھارام نەرسىلەرنى مەسچىتكە كۆتۈرۈپ كەلمەيدۇ.

مومايىنىڭ كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى. ئۇ جامائەت ئارىسىدىكى بىر مۇنچە كىشىلەرنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. ئەنە، سايىم ئاخۇن، تاش قاسىم، ئابلا پەيچاڭ ... بۇلار ئەينى يىللاردا زەينەپخاننىڭ پۇتىغا پۇت، قولىغا قول بولۇپ ئىشلىگەن پېشقەدەم كومپارتىيە ئەزالىرى. بۇ نېمە ئىش، ئۇلار قانداق قىلىپ مەسچىتنىڭ ئىخلاسمەن نامازخانلىرىغا ئايلىنىپ قالغاندۇ؟

— ئاراڭلاردا باستقۇش كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— ئۇ ئەزەلدىن مەسچىت دېگەنگە قەدەم باسمايدۇ.

— ئۇنداق بولسا بوستان توغراقتا پاكلىق ۋە رەھىم - شەپقەت پەقەت مەسچىت ئەھلىدىلا قالغان ئوخشايدۇ. ئۆشرە - زاكىتىڭلارنى قوبۇل قىلاي. رەھمەت جامائەت!

چۈلدىشىپ، غۇڭغاراپ، خېلىدىن بېرى قازان ئېسىلماي قالغان ئۆي بىردىنلا ئۇن - گۈرۈچ، ياغ - گۆش بىلەن تولدى. بۇلار ئۈچۈن ھەيران ھەم خۇشال بولغان موماي ئۆز- ئۆزىگە پىچىرلايتتى:

«ياق، بوستان توغراقلىقلار دىنى ئۇنتۇماپتۇ. زادىلا ئۇنتۇماپتۇ! بېشىمغا ئېغىر كۈنلەر كەلگەندە، دىلىمغا غېرىبلىق يەتكەندە نېمىشقا ئاشۇلارنى ئويلىمىدىم، نېمىشقا ئاشۇلارنى تاپمىدىم - ھە؟ ئاھ، بوستان توغراقلىقلار نېمە دېگەن ئۇلۇغ كىشىلەر ئۇلار؟ ئۇلارنىڭ ئالدىدە

باستقۇچىنىڭكىدەك پۇل، بايلىقلار يوق. ئۇلار ئەزەلدىن ئۆز نەپسى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ يېنىدىكى چاغلىق نەرسىسىگە كۆز قىزارتىشنى نومۇس، ھارام دەپ بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھاياتى خۇشال. بىر - بىرى بىلەن ئىناق، ئۆز ئارا مېھرىبان. ئەمدى ئۇلارنىڭ بۇ ھەممىسىگە نېمە بىلەن جاۋاب قايتۇرسام بولار؟ جاۋاب قايتۇرماسلىق، بوستان توغراقلىقلارنىڭ تەبىئىتىگە يات. ياق قايتۇرىمەن، يوللىرىغا يۈرىكىمنىڭ چەكسىز ھۆرمەت، تەشەككۈرىدىن پاياندار سالىمەن، ئىپتىخار ۋە شادلىق كۆز ياشلىرىمدىن سۇ سېپىمەن ...»

ھەر كۈنى ئەتىگەندە جامائەت بامدات نامىزىدىن كېيىن مەسچىتتىن چىقىپ ئۆي - ئۆيلىرىگە تاراپ كەتكەندە، كۆۋرۈك باشلىرىنى، كۆلنىڭ بويلىرىنى سۈپۈرۈپ كەلگەن زېنەپخان موماي، مەسچىت ئالدىغا پەيدا بولاتتى - دە، ئۇزۇن سۈپۈرگىسىدە چاڭ چىقارماسلىققا تىرىشىپ، مەسچىت ئالدىنى سۈپۈرۈشكە باشلايتتى، ئاندىن يېنىك، تەكشى سۇ سېپىپ چىقاتتى. بۇ چاغدا ئۇ تولىمۇ تېتىك، روھلۇق بولۇپ كېتەتتى.

1988 - يىل، ماي. ئۈرۈمچى

ياش يازغۇچى توختى ئايۇپ 1945 - يىلى كۇچا ناھىيىسىدە ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1953 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئاقسۇ ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇغان. 1963 - يىلدىن 1979 - يىلغىچە كۇچا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە كەسپىي ئىجادىيەتچى، 1979 - يىلدىن 1988 - يىلغىچە «ئاقسۇ ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدا، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن. ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى.

ئۇنىڭ ئىجادىيىتى دەسلەپتە شېئىر يېزىشتىن باشلانغان. 1962 - يىلدىن باشلاپ گېزىت - ژۇرناللاردا 30 پارچىغا يېقىن شېئىرى ئېلان قىلىنغان. ئۇ 1979 - يىلى قايتىدىن ئىجادىيەتكە كىرىشكەندە ئاساسەن پروزا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللاندى. ھازىرغىچە 20 دىن ئارتۇق ھېكايە، بەش پارچە پوۋېست، «قىساس» ناملىق دراما، «بەخت ئىزلىگۈچى» ناملىق سىنارىيىسى ئېلان قىلىندى.

1983 - يىلدىن ھازىرغىچە «ھايات قەدرى» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى، «مارجان بۇلاق» ناملىق پوۋېست، ھېكايىلەر توپلىمى، «ئارمان» ناملىق پوۋېستلار توپلىمى نەشر قىلىندى.

ئۇ ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى.

كىلاسسىكلارنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ھەققىدە ئېيتقانلىرى

ئەگەر سەن سەنئەتتىن لەززەتلىنەلەيدىغان بولىدىكەنسەن، ئۇ ھالدا سەنئەتتە تەربىيەلەنگەن كىشى بولۇشۇڭ كېرەك.

— ماركس

ئوقۇشسىز شارائىت — ھەقىقەتكە يېتىپ بارىدىغان بىر يول.

— بايرون

ھەددىدىن زىيادە سۆزلىگەندىن كۆرە، ئازراق سۆزلىگەن ياخشى.

— لېۋ. تولستوي

گاڭگىرىغان ئادەم

(ھېكايە)

قادىر ئارسلان

مەن جاھاننى چۈشىنەلمەيۋاتامدىم ياكى جاھان مېنى چۈشىنەلمەيۋاتامدۇ، بۇنى ئۇقالماي گاڭگىراپلا قالدىم. مۇشۇ گەپنى قىلىشىمنىڭ ئۆزى گاڭگىراشتىن بولماي، نېمىدىن بولاتتى؟ چۈنكى مەن جاھاننى چۈشىنىشتىن ئىبارەت بۇ بۈيۈك مەسىلىدە ئەزەلدىن گاڭگىراپ باققان ئەمەسمەن. بېشىمدىن ئەچچە «جاھان» نى ئۆتكۈزگەن بولساممۇ، ھېچقايسىسىنى چۈشىنەلمەي قالغىنىم، ھېچقايسىسىدىن نارازى بولۇپ باققان ئەمەسمەن. بەلكى ھەممىسىدىلا ئۆزۈمگە لايىق قەدىرلىك ئورۇنغا ئېرىشىپ كەلگەنمەن. چۈنكى ئۇ «جاھان»لار بەزى خىلمۇخىل ئىللەتلەرگە ئىگە بولسىمۇ، لېكىن بىر ئورتاقلىقتا — ئاغزى بىلەن ماسلىشالايدىغان ئادەملەر جان باقالايدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىدى. شۇڭا، ئۇلۇغ ئەسەرلەردىن (كۆزدە تۇتقىنىم ئەدەبىيات ئەمەس، ئادەمنىڭ يېغىرىنى ئاچىدىغان ئەدەبىيات قۇرۇسۇن!) بەزى ئىبارىلەرنى يادلىۋالالايدىغان، گېزىتتىن جاھاندىكى يۈزلىنىشنى بايقىۋېلىشقا ماھىر بولغان مېنىڭدەك بىر ئەقىللىق ئادەم قەدىرلەنمەي كىم قەدىرلەنسە بولاتتى؟!

«جاھان» شۇنداق بولۇپ كەلگەن، قىلىشنىڭ بار-يوقلۇقى چاغلىق ئىش، ئەمما سەن يىغىنلاردا دەبدەبىلىك گەپلەرنى تەنتەنىلىك تەلەپپۇزدا سۆزلىيەلىسەڭ، «جاھان»غا ماسلىشالمايدىغان ئادەملەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ قەد كۆتۈرەلمەيدىغان قىلىۋېتەلىسەڭ، ئەلۋەتتە «جاھان» سېنىڭ بۇ تۆھپەڭنى كۆرمەي نېمىنى كۆرەتتى؟! گەرچە بىر «جاھان» يەنە بىر «جاھان» نى يا ئۇ تەرەپتىن يا بۇ جەھەتتىن ئىنكار قىلىپ ئۆتسىمۇ، لېكىن ھېچقايسىسى مېنىڭ تۇتقان يولۇمنى، تىرىكچىلىك ئۇسۇلۇمنى ئىنكار قىلىۋېتەلىگەن ئەمەس، ھېچقايسىسى مېنى پاشىنىسى ئاجراپ كەتكەن ئاياغنى تاشلىغاندەك بىر چەتكە تاشلىۋېتەلىگەن ئەمەس.

تۇۋا، شۇنچە يىللارنى سەگەكلىك بىلەن ئۆتكۈزۈپ كېلىپ، ئەمدى گاڭگىراپ قالىدىغان بولۇپ قالغاندىمەنمۇ؟ ياق، گاڭگىرىغاندەك قىلمىۋىدىم، مەن يېڭى «جاھان» يېتىپ كېلىشى بىلەنلا، ئۇنىڭغا يارىشا ئۇلۇغ سۆزلەرنى زېرىكمەي يادلىۋالدىم، يىغىنلاردا بۇ سۆزلەر بىلەن باشقىلارنى تاڭ قالدۇرۇشقا ئەجىر قىلدىم. لېكىن بۇ «جاھان» نىڭ كىشىلىرىنىڭ تەسىرلىنىش سەزگۈلىرى كاردىن چىققانمۇ ياكى مەن سۆزلەشتىن بۇرۇنلا تەسىرلىنىپ بولۇشقانمۇ قانداق، سۆزلىرىمگە ھەيران قېلىشمىدى. ئىلگىرى يىغىنلاردا مېنىڭدەك سەزگۈر كىشىلەرلا سۆزلەپ، قالغانلار كەينى-كەي-

ىندىن تاماكا چەككەچ قۇلاق موللىسى بولۇپ ئولتۇرۇشاتتى. لېكىن ھازىر قانداق جاھان بولۇپ كەتتى. ھەممىسىلا سۆزمەن بولۇشۇپ كەتتى. مەن «ئىبارە» لەرنى سۆزلەش بىلەن قانائەتلەنسەم، ئۇلار «چارە» لەرنى بەس - بەس بىلەن سۆزلىشىدىغان بولۇپ كەتتى. يەنە بەزىلىرى گويا ماڭا دارتىملىغاندەك: «ھازىر قۇرۇق پاراڭ قۇلاققا ياقمايدۇ، ئەمەلىي پاراڭ، ئەمەلىي ئىش قىلايلى، قاچانغىچە ئېغىز بىلەنلا ياشايمىز» دېيىشىدىغان بولۇپ قالدى. شۇمۇ گەپ بولامدۇ؟ 20 — 30 يىلدىن بېرى ئېغىز بىلەن ياشاپ ئەتىۋارلىق بولۇپ كەلگەنمەن، بۇ شەرەپلىك تارىخىم ئېغىزدىن ئىبارەت بۇ ئەنگۈشتەرنىڭ نەقەدەر بىباھا ئىكەنلىكىنى پولاتتەك دەلىللەر بىلەن ئىسپاتلىغانغۇ! تۈنۈگۈنلا ئېغى يوق ئىشتان كىيىپ، پوتىلىسىنى يېڭىگە كاپلاپ يۈرگەن سېرىق تۈك شۇمتەكلەرنىڭ بۈگۈن كاستۇم كىيىۋېلىپلا قىلىپ يۈرگەن چوڭ پاراڭلىرىنى كۆرۈڭ!

شۇلارنى ئويلىسام، قايىندىغانچە قايىندىغىم كېلىدۇ. شۇنچە يىللاردىن ئۇلۇغ سۆزلەر ئۈچۈن ھارماي - تالماي خىزمەت قىلىپ كەلگەن مېنىڭ بۇ مۇبارەك ئاغزىم بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە جاھاندىن ئۆزىگە تېگىشلىك قەدىرلىك ئورۇنغا ئېرىشەلمەسمۇ؟ ياق، مەن بوش كەلمەيمەن. ئالتىنچى يىلى بىر يىغىندا ھېلىقى سېرىق تۈكلەرنىڭ بىرسى (ھازىر بۇنداقلارغا شۇنداق ئۈچ بولۇپ كەتتىمكى، ئۇلارنىڭ قىلغان ھەممە ئىشى ئالدىمغا كۆرۈنىدىغان بولۇپ كەتتى) مەمەدانلىق قىلىپ: «كادىرلارنى ئىنقىلابىلاشتۇرۇش، ياشلاشتۇرۇش، بىلىملەشتۈرۈش، كەسىپلەشتۈرۈش سىياسىتى كادىرلار ئۈچۈن ئەڭ توغرا كادىرلىق ئۆلچىمىنى، پارلاق ئىستىقبالنى كۆرسىتىپ بەردى. بۇ ئۆلچەمنىڭ تۆت مەزمۇنى ئوخشاشلا مۇھىم، بىرنى تۇتۇپ قالغانلىرىنى تاشلاپ قويۇشقا بولمايدۇ» دەپ سۆزلىدى. بۇ ئۆلچەمنى مەنمۇ يادلىۋالغانمەن، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ تەنتەنىلىك ئاھاڭدا يادلاپ بېرەلەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ ئۆلچەمنىڭ تۆت مەزمۇنى ئىلگىرىمۇ يا ئۇنداق، يا مۇنداق سۆز - ئىبارىلەر بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغانلىقىنى، مەيلى قانداق ئۇسۇل، قانداق سۆز بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلمىسۇن، بۇ مەزمۇنلارنىڭ بىرىنچىسىلا چىڭ تۇتۇلۇپ، قالغانلىرىنىڭ بىر چەتتە قېپقالىدىغانلىقىنى تازا ئوبدان بىلىمەن. ئەمدى بۇ «جاھان» دا ئۇنداق بولماسمۇ؟ ياق، مېنىڭ مول تەجرىبىلىرىم شۇنى ئىسپاتلىغانكى، بۇندىن كېيىنمۇ مۇقەررەر شۇنداق بولىدۇ. شۇڭا مەن يىغىندا ئۆلچەمنىڭ بىرىنچى مەزمۇنىنى ئالاھىدە شەرھىلىدىم، بۇ جاھاندىكى بىرىنچى ئۆلچەم دېدىم. يىغىندىكىلەر كۈلۈشتى، بىر - بىرلىرى بىلەن پىچىرلاشتى. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقلىرىغا جان - پېنىم چىققان بولسىمۇ، ئۆزۈمنى بېسىۋالدىم. چۈنكى ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنىڭ توغرىلىقىغا ئىشەنگەن ئادەم ئېغىر - بېسىق بولۇشى، پەيت كۈتۈشنى بىلىشى كېرەكلىكىنى ئوبدان بىلىمەن. مەن نەچچە «جاھان» نى باشتىن كەچۈرگەنمەن، قانداقلا قىلغان بىلەن مەن ئۇ ئالدىلاردىن ئۈستۈن تۇرىمەن، جاھاندارچىلىقتا ھامان ئۈستۈنلۈكنى تالىشىپ، ئۈستۈنلۈكنى ئېلىپ كەلگەنمەن.

ئۈستۈنلۈك تالىشىشنىڭ خىلمۇخىل چىرايلىق ناملىرى بار. مەسىلەن، مۇسابىقە، رىقابەت، بەسلىشىش ۋەھاكازا — ۋەھاكازالار. لېكىن ئۇلارنىڭ ماھىيىتى يەنىلا ئىككى سۆزگە — ئۈستۈنلۈك تالىشىش دېگەن دانا تەبىرگىلا يىغىنچاقلىنىدۇ. بازارغا بېرىپ قاراپ بېقىڭ: قاتار قويۇلغان كاۋاپدانلار يېنىدا بىر-

بىردىن ئۇستۈن چىقىپ سودىسىنى ئاقتۇرۇش ئۈچۈن كاۋاپچىلار بەس - بەس بىلەن توۋلىشىپ ئۈنلىرى پۈتۈپ كېتىدۇ. ئائىلىلەرگە قاراپ بېقىڭ: ئەر - خوتۇنلار ئائىلە باشقۇرۇشتا ئېيىپنى تاپسىلا خوجايىنلىق تالىشىپ پات - پات شاپتۇل قېقىشىدۇ. پۇل، كىيىم - كېچەككە ئامراق بىر نازىنىن قىزغا باغرى كاۋاپ بولغان ئىككى يىگىتكە قاراپ بېقىڭ: ئۇلار قىزنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇش كويىدا ئۇستۇنلۇك تالىشىپ، تاپقان - تەرگىنىنى بەس - بەس بىلەن خەجلەيدۇ... مەنچۇ، مەنمۇ ئەزەلدىن ئىدارىدىكىلەر بىلەن ئۇستۇنلۇك تالىشىپ كەلگەنمەن، گەرچە ھەرقانچە قىلىپ مەنسەپتە ئۇستۇنلۇككە ئېرىشەلمىگەن بولسامۇ، ئۆزۈمنىڭ ئىدارىغا كونىلىقىم بىلەن يېڭىلاردىن ئۇستۇن تۇرۇپ كەلدىم، يادلىۋالغان سۆزلىرىم بىلەن باشقىلارنىڭ يۈرىكىنى مىجىپ راھەتلىنىپ كەلدىم، ستاژىمنىڭ ئۇزۇنلۇقى بىلەن مائاش ئۇستۇنلۇكىنى ئېلىپ كەلدىم... شۇڭا مەن ئېغىر - بېسىق بولۇپ پەيت كۈتۈشۈم كېرەك. بىر كۈنلەردە ئۇلار مېنىڭ ئالدىن كۆرەرلىكىمدىن ھەيران قېلىشىدۇ، مېنىڭ ئۇلاردىن ئۇستۇن تۇرىدىغانلىقىمغا تەن بېرىشىدۇ.

لېكىن ئۇ «بىر كۈنلەر» نىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنىدىغاندەك ئەمەس، بەلكى تېخىمۇ يىراقلاپ كېتىۋاتقاندەك تۇرىدۇ. بۇ قانداق بولغىنى؟ مەن بارغانسېرى گاڭگىراپ كېتىۋاتىمەن، چۈشىنەلمەي قېلىۋاتىمەن. بۇ ئادەملەرگە نېمە بولۇۋاتقاندۇ؟ ئىدارىدىكىلەر ھەدېسە ئىشتىن سىرتقى داشۆ دەمدۇ، رادىئو - تېلېۋىزىيە داشۆسى دەمدۇ، خىلمۇخىل ناملار بىلەن ئاتالغان مەكتەپلەردە ئوقۇيمىز دەۋاتىدۇ. بەزىلىرى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ قىزىل كىنىشكىغىمۇ ئېرىشىۋالدى. توۋا، نېمە ئۈچۈن ئۇلارغا كىنىشكا بېرىلىدىكەن، نېمە ئۈچۈن ئۇلارنىڭ كىنىشكىلىرى مېنىڭكىدىن ئارتۇق بولىدىكەن؟ ئۇلارغا ئاشلىق كىنىشكىسى، نوپۇس كىنىشكىسى ۋە خىزمەت كىنىشكىسى يەتمەمدىكەن (مۇنداقمۇ ئىنساپسىزلىق بولامدۇ!) ھېلىقى بىرنەچچە سېرىق تۈك ئالىجۇقلارچۇ تېخى، ئۇلارنىڭ ئاشلىق، نوپۇس، خىزمەت كىنىشكىلىرىغۇ بار، يەنە بۇرۇن ئېلىۋالغان داشۆ كىنىشكىسىمۇ بار. بۇنىڭ بىلەن قانائەت قىلماي، قانداقتۇر پالانى جەمئىيەت، پۈكۈنى جەمئىيەت دېگەنلەرنىڭ كىنىشكىلىرىغىمۇ ئىگە بولۇۋالدى. ئۇلارغا سوتسىيالىستىك جەمئىيەتنىڭ بىر ئەزاسى بولغانلىقى يەتمەمدىكەن؟!

مەن ئۆز كۆز قارىشىمنىڭ توغرىلىقىغا ئىشەنگەنلىكىم ئۈچۈن ئېغىر - بېسىق بولۇپ كەلگەنمەن. ھالا بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە پاتپاتلا جىدەل بولىدىغان ئىدارىدىمۇ، ئۆيدىمۇ ئاسان چېچىلىدىغان بولۇپ قالدىم. چۈنكى ھېلىقى ئالىجۇقلارنىڭ ئىت قوغلىغاندەك ئالدىراپلا يۈرۈشى زادىلا كۆزۈمگە سىغمايۋاتىدۇ. ھازىرغۇ كىشىلەر «تىنچلىقمۇ» دېگەن سالاملىشىش سۆزىنىڭ ئورنىدا «ئالدىراشمۇ» دېگەن سۆزنى ئىشلىتىدىغان بولۇۋالدى. تېخى بەزىلەر بۇ سۆزنى ھازىرقى جاھاننىڭ ۋاقىت كۆز قارىشىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ دېيىشىدىكەن. ئۆزۈممۇ ئۇقالماي قالدىم، مەنمۇ بۇ سۆزنى قىلىشقا ئۆگىنىپ قالدىم. كىمكى مەندىن «ئالدىراشمۇ؟» دەپ سوراپ قالسا، ئىنتايىن ھارغىن قىياپەتتە: «ھەي ئالدىراش بولمايچۇ، ھەممە ئىش بىزدەك پىشقان ئادەملەرنىڭ يەلكىسىگە چۈشىدىكەن، بۈگۈنكى ياشلار زە...» دەپ قويىدىغان بولدۇم. «ئالدىراشمۇ» نىڭ مەندەك بىر ئادەمنىڭ ئىدارىدىكى ئۇستۇنلۇكىنى ئىپادىلەشتە خېلى تورى باردەكەن. لېكىن باشقىلارنىڭ بۇ سۆزنى ئېيتقىنىنى ئاڭلىسام چىشلىرىم كىرىشىپ، چىرايىم ئىختىيارسىز پۈرۈشۈپ

www.uyghurkitap.com

كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ سۆزنى ئېيتقۇدەك نېمە سالاھىيىتى بار؟ مېنىڭكىدەك ستاژى بولسىمۇ بىر نۆۋرى، ئۇلارنىڭ رەھبەرلىككە ئىسلاھات توغرىسىدا ئۇ تەكلىپ، بۇ تەكلىپ دەپ كېتىشلىرىچۇ تېخى! شۇنداقمۇ ئاتىكاچىلىق قىلغان بارمۇ؟ بۇ «جاھان» دىكى باشقىلاردا غورۇر دېگەن نەرسە قالمىدىمۇ قانداق، بۇ ئاتىكاچىلىقلارنى كۆڭلىگىمۇ ئالمايدىكەن.

ھېچ چۈشىنەلمىدىم، ئۇلار نېمىگە ئالدىرايدىغاندۇ؟ ھەدىسە ئاتىكاچىلىق قىلىشىقىچە، ماڭا ئوخشاش كىرىلىپ ئولتۇرۇپ، بۇرنىنى ھۇزۇر بىلەن كولاپ گېزىت ئوقۇسا، يىغىندا تەكرارلىغۇدەك سۆزلەر چىقسا تېگىگە سىزىپ قويۇپ، كۆزىنى يۇمغىنچە يادلىسا بولامدۇ؟ ھەرقانچە ئالدىرىسىمۇ، ھەرقانچە تېپچەكلىسىمۇ، يىل دېگەن ئاتلاپ ئۆتمەيدۇ، بىر-بىرىگە ئۇلىشىپ ئۆتىدۇ. مىڭ قىلغىنى بىلەن ئۇلار مېنىڭ ستاژىمغا يېتىشەلمەيدۇ، مەن ئالغان مائاشنى ئالالامدۇ؟ ئۇ نادانلار ستاژ دېگەن سالاھىيەت، ستاژ دېگەن مائاش، ستاژ دېگەن تۆھپە ئىكەنلىكىنى بىلمەمدىغاندۇ؟!

مەن بۇلارنى ئېنىق بىلسەممۇ، يەنىلا گاڭگىراپ قالماقتىمەن. چۈنكى بۇ «جاھان» دىكى ئىدارە باشلىقلىرى تولىمۇ غەلىتە بولۇپ قېلىشتى. بۇرۇنقى «جاھان» لاردا رەھبەرلەر ئۆز سالاھىيىتى ۋە سالاپىتىگە يارىشا، يولىيورۇق بېرىش، يىغىن ئېچىش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. رەھبەرنىڭ ئەسلى ۋەزىپىسىمۇ شۇ-دە. ئۇلار يولىيورۇق بەرسە، ئىشنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى، نەتىجىسى دېگەنلەرنى سورۇشتۇرۇپ يۈرمەيتتى. سەن ئوبدان قۇلاق سېلىپ بېشىڭنى تىنماي لىڭشىتىپ تۇرساڭ، ۋەدىنى قورقماي چوڭ-چوڭ بەرسەڭلا بولاتتى. قالغان ئىش يەنە شۇ پېتى كېتىۋېرەتتى. ئۇ چاغلاردىكى يىغىنلارچۇ تېخى، پاھ-پاھ كۈنلەپ-كۈنلەپ ئېچىلاتتى. ئورۇندۇقتا ئۆگىدەپ ئولتۇرۇپ خىيال سۈرسەڭ، سۆزلىگۈچى كەلگەندە باشقىلارنىڭ سۆزلىرىنى ئالدىرىماي-تەمتىرىمەي تەكرارلاپ چىقساڭ... كۈنلەر شۇنداق مەنىلىك ئۆتەتتى.

ھازىرقى بۇ رەھبەرلەرگە نېمە بالا تەگكەندۇ، بىر يولىيورۇق بەرىدىمۇ بولدى، «ۋەدىنى ئوبدان بەرگەنتىڭىز، نەتىجىسى قانداق بولۇۋاتىدۇ» دەپ كەينىڭىزگە كىرىۋالغىنى كىرىۋالغان. ئەزەلدىن كونكرېت ئىش قىلىپ باقمىغان، ئىش ئۈستىلىنى ئوغرىغا بەرمەي كېلىۋاتقان مېنىڭدەك بىر ئادەمگە ئۇنداقمۇ قاتتىق تەلەپ قويغان بارمۇ؟ ئۇلارنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ ۋاقتى-ۋاقتىدا سالام بېرىپ تۇرغىنىم، يىغىنلاردا ئۇلارنىڭ سۆزىنى تەكرارلاش ئارقىلىق قوللاۋاتقىنىم يەتمەمدىكەن؟ باشلىق ئۈچۈن مۇشۇنداق يارامىلىق قولىغۇچىلارنىڭ بولۇشى ئۇلار ئۈچۈن بەخت ئەمەسمۇ! ئۇلارنىڭ يۈزسىزلىكىچۇ، كىچىككىنە سەۋەنلىك ئۆتۈلۈپ قالسىلا، يۈز-خاتىرە قىلماي گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتىۋاتقان. يىغىن ئېچىشنىمۇ بىلمەيدىغان باشلىقنى باشلىق دېگىلى بولامدۇ؟ بىر قېتىملىق يىغىن ئاران ئون مىنۇتلۇق، بەك ئۇزۇن بولسا يېرىم سائەت بىلەنلا كۇپايە قىلسا، شۇنىمۇ يىغىن دېگىلى بولامدۇ؟ شۇلارنى ئويلىسام، مەن بۇ «جاھان» نىڭ كىشىلىرىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىمنى ھېس قىلىمەن.

بىر قېتىم مەن قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، ئۆزۈمنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى بىر كۆرسىتىپ قويماقچى، ئىدارىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆز قېلىپىغا چۈشۈرمەكچى بولۇپ، 15 مىنۇت ئېچىلغان يىغىننىڭ ئاخىرىدا:

— يىغىن دېگەن يىغىندەك بولۇشى كېرەك. 15 مىنۇت ئىچىدە نېمىنى ھەل قىلغىلى بولىدۇ؟ بىزدە ياش يولداشلار كۆپ، بۇنىڭلىك

قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يولىيورۇقلارنىڭ روھىنى چۈشىنىپ كېتەلىشى ناتايىن، رەھبەرلىك بۇ مەسىلىنى ئويلىشىپ كۆرسە، — دېدىم.

نېمىشقىدۇر يىغىندىكىلەر كۈلۈشۈپ كەتتى، ھەتتا باشلىقلارمۇ كۈلۈمسىرىشىپ قويۇشتى. بۇ قانداق گەپ؟ مەن كۈلگۈدەك قىزىق گەپ قىلغىنىم يوققۇ! بىر دەملىك گاڭگىراشتىن كېيىن شۇنى بىلدىمكى، مېنىڭ گېپىم ئۇلارغا ياقماپتۇ. بۇ قانداق پوزىتسىيە؟ يىغىن مەسىلىسىگە شۇنداقمۇ يەڭگىللىك بىلەن مۇئامىلە قىلغان بارمۇ؟

شۇ ئىشتىن كېيىن، نەچچە كۈنگىچە مېنىڭ ئىچىم ئاچچىق بولدى. ئاۋۇ ئالدىقى نادانلارغۇ كۈلۈشسۇن، باشلىقلار نېمىشقا مىيىقىدا كۈلۈشىدۇ؟ شۇنداقمۇ رەھبەر بولامدۇ؟ ھەي، بۇ باشلىقلار قاملاشماي قالدى. باشلىق بولغان كۈندىن تارتىپ باشلىق بولغۇچىغا ئەقىل، سالاپەت كىرىدىشى، ئۇ ھەممىنى بىلىدىغاندەك قىياپەتتە يۈرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك-تە، قارىماسىلەر، بىزنىڭ باشلىقلارغا! ئۇلارمۇ ئوقۇشنىڭ كويىغا كىرىۋاپتۇ، يەنە تېخى ھېلىقى ئالدىقىلاردىن ئۇنى-بۇنى سوراپ ئۆگىنىپ يۈرىدۇ. بۇنداق قىلسا، ئۇلارنى كىم كۆزگە ئىلىدۇ؟ مانا مەن (ئەمىلىم ئەمەللەر ئىچىدە ئەڭ كىچىك بولسىمۇ) ھەممىنى بىلىدىغاندەك يۈرىمەن. شۇڭا ئىدارە باشلىقلىرى بىلەن چاقچاقلىشالىغانلارمۇ، مەندىن ھېيىقىپ نېرى يۈرۈشىدۇ.

بۇندىن ئۈچ يىل بۇرۇن بىر كۈنى ئىدارە باشلىقى مېنى ئىشخانىسىغا چاقىردى. ئاخىرى پەيت يېتىپ كەلدى دېدىم مەن. مەن: «ئىدارە باشلىقى مەن بىلەن ئىدارە ئىشلىرى ئۈستىدە، مۇھىمى ئىدارە خادىملىرى توغرىسىدا سۆزلەشمەكچى» دەپ ئويلىدىم. ئىشخانامدىن باشلىقنىڭ ئىشخانىسىغىچە بولغان 20 قەدەم ئارىلىقتا نېمىلەرنى ئويلىمىدىم دەيسىلەر. مەن ھېلىقى ئالدىقىلارنىڭ ئىشەنچىسىز ئىكەنلىكى، باشلىقتا ساداقەتمەن ئەمەسلىكى، يېڭى ۋەزىيەتتە رەھبەرلىكنىڭ قەدەمنى تولىمۇ تېز ئېلىۋېتىشى ئۆزىنىڭ رەھبەرلىك ئىستىقبالى ئۈچۈن ئىنتايىن زىيانلىق ئىكەنلىكى قاتارلىقلارنى پۈرىتىپ قويۇشقا تولۇق تەييارلىق قىلىپ بولدۇم. باشلىق سەۋىرچانلىق بىلەن ئاڭلايدىغان بولسا، تەييارلىقىم تۆت سائەتلىك سۆھبەت ئۈچۈن (باشلىق گەپ ئارىلىمىسا) تولۇق يەتكەن بولاتتى، بىراق، بۇ قېتىم «ۋەزىيەت»نى توغرا مۆلچەرلىيەلمەي قاپتىمەن، توۋا، مېنىڭ يۈكسەك دەرىجىدىكى مۆلچەرلەش ئىقتىدارىم نەگە كەتكەندۇ زادى!

باشلىق مېنى سافاغا ئولتۇرغۇزۇپ تاماكا تۇتقاندىن كېيىن، گەپنى كادىرلارنى «تۆتلەشتۈرۈش» تىن باشلىدى. شۇنچە يىللاردىن بۇيان يېتىلدۈرگەن، باشلىقنىڭ سۆزىنى ھۇزۇرلىنىپ ئاڭلاش ئادىتىم بويىچە ئۇنىڭ سۆزلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىدىم. ھەر بىر جۈملىسىدىن كېيىن: «شۇنداق!»، «شۇنداق بولامدىغان!» دەپ تۇردۇم. لېكىن ئاخىرىدا دېمىم ئىچىمگە چۈشۈپ، زۇۋان چىقارغۇدەك رەۋىشىم قالمىدى. چۈنكى، ئۇ گەپنى مېنىڭ ئۈستۈمگە، بىلىم سەۋىيەمنىڭ تۆۋەنلىكىگە، ئىدارە خىزمىتىگە تولۇق ماسلىشىش ئىقتىدارىمنىڭ ئاجىزلىقىغا قاراتتى. شۇنداقمۇ يۈزسىزلىك بولامدۇ! شۇنچە يىللاردىن بېرى مەن باشقىلارنىڭلا يېتەرسىزلىكىنى كۆرسىتىپ كەلگەنمەن، لېكىن باشقىلار مېنىڭ ئۈستۈمدە بۇنداق سۆزلەرنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالىغان ئەمەس. چۈنكى مەن ھەممىنى بىلىدىغاندەك يۈرگەن ئادەممەن. ئىدارە خىزمىتىگە ماسلىشالمىدىڭ دېگەنمۇ گەپمۇ؟! يىغىنلاردا باشلىقلارنىڭ سۆزىنى كىممۇ مېنىڭدەك

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ياخشى تەكرارلىيالايدۇ، بۇ ئەڭ ياخشى ماسلىشىش ئەمەسمۇ؟! باشلىقنىڭ دېيىشىچە، بۇلار يېتەرلىك بولماس ئىمىش. مەن گاڭگىراپ قالدىم، توۋا، بۇ زادى قانداق جاھان بولۇپ كەتتى، بۇ جاھاندا مېنىڭدەك ئادەملەر خارلىنىپ قالسا تولىمۇ ئۇۋالچىلىق ئەمەسمۇ؟ باشلىقنىڭ باشلىق بولۇشى ئۈچۈن ماڭا ئوخشاش يانتاياقلار بولمىسا بولامدۇ، بۇ جاھاندىكى باشلىقلار شۇنىمۇ چۈشەنمىسە، ئورنىدا قانچە زامان تۇرالار؟

لېكىن، بۇ سۆزلىرىمنى باشلىققا ئېيتالمىدىم، دەردىمنى تاماكىدىن ئېلىپ، بىر نەچچىنى ئۇلاپ چېكىۋەتتىم. باشلىق: «ئىدارىمىز كەسپىي ئورۇن، باشلىق بولسۇن، خادىم بولسۇن، ئومۇمىي بىلىملەردىن، ئۆز خىزمىتىگە دائىر كەسپىي بىلىملەردىن ياخشى ساۋاتلىق بولمىسا، ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ. ھازىر ئىدارىدىكى نۇرغۇن يولداشلار خىلمۇخىل ئۇسۇللار بىلەن بىلىم ئاشۇرۇۋاتىدۇ. خېلىدىن بېرى سىزگە دىققەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن، ئوقۇش تەلىپىنى قاچان قويار دەپ كۈتۈپ كەلدىم. بىراق بىرەر سادا بولمىدى. ئاخىرى بۇ ھەقتە ئۆزۈم ئېغىز ئېچىشقا توغرا كەلدى، چىقىمنى ئىدارە كۆتۈرىدۇ، بىرەر مەكتەپتە ئوقۇشقا تاۋىڭىز قانداقراق؟» دېۋىدى، كاللامدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى، مەن ئوقۇمدىم؟ توۋا، مەن ئوقۇغۇدەكمەن! ھازىر پارتىيە مەكتىپىگىمۇ ئىمتىھان ئېلىپ قوبۇل قىلىدىغان تۇرسا، ھۆججەت، گېزىت مەزمۇنلىرىدىنلا ئىمتىھان ئالسىمۇ بىر گەپ، ئۇ پەن، بۇ پەن دېگەنلەردىنمۇ ئىمتىھان ئالىدىغان تۇرسا، مېنى ئوقۇ دېيىش، قاراپ تۇرۇپ يارغا ئىتتىرغانلىق ئەمەسمۇ؟ باشلىقنىڭ دىققەت قىلغۇسى كەلسە، يىغىنلاردىكى ئىپادەمگە دىققەت قىلسىلا بولمامدىمۇ؟...

كۆزۈم باشلىقنىڭ سوئال نەزەرى بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا تېخىمۇ گاڭگىراپ قالدىم. ئۈن - تىنسىز ئۆتكۈزۈۋېتەي دېگەنلىرىم بىكار ئوخشايدۇ، ئۇ مېنىڭدىن جاۋاب تەلەپ قىلىۋاتاتتى. لېكىن، مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن؟ كەسكىن رەت قىلاي دېسەم، مەن ئېغىزدا بولسىمۇ رەھبەرلەرنىڭ سۆزىنى رەت قىلىپ باققان ئادەم ئەمەسمەن، مەن بىر تال سېغىزغا ئوخشايمەن، باشلىق چاينايدۇ، چاينايدۇ، بەزىدە شاردەك كۆپتۈرۈپ «پاققىدە» ئېتىپمۇ باقىدۇ. لېكىن بەرىبىر يۇتۇۋېتەلمەيدۇ... ۋاي خۇدايىمەي، مەن ئۆزۈمنى نېمىگە ئوخشىتىۋاتىمەن؟ سېغىزنى يۇتۇۋەتمىگەن بىلەن تۈكۈرۈۋېتەلەيدىغۇ. ئادەم گاڭگىراپ قالغاندا ئوخشىتىشمۇ قاملاشماي قالىدىكەن - دە!

مەن «ئويلىنىپ باقاي» دېگەن جاۋاب بىلەن باشلىقنىڭ ئالدىدىن قايتىپ چىقتىم. كۆزلىرىم قاراڭغۇلاشقىنىدىن كارىدوردا بىر ھازاغىچە تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدىم، ئىچىمدە باشلىقنى مىڭنى تىللىدىم.

نەچچە كۈنلەرگىچە باشلىقنىڭ كۆزىدىن قېچىپ يۈردۈم. لېكىن ئۇ مېنى قويۇۋەتمىدى، يەنىلا مېنىڭ ئويلىنىشىمنىڭ نەتىجىسىنى سورىدى. مەن سالامەتلىكىم، ئائىلە قىيىنچىلىقىم، يەنە نېمىلەرنىدۇر باھانە كۆرسىتىپ، مىڭ تەسلىكتە قۇتۇلدۇم. ئەمما گاڭگىراشتىن زادىلا قۇتۇلالمىدىم، كۈنۈمغۇ بىر خىلدا ئۆتۈۋەردى، بىراق كۈنلىرىم بارغانچە تەسلىشىپ كېتىۋاتقاندەكلا تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالدى. ھېلىمۇ ياخشى، مېنىڭدە «گەپ دېگەن شۇنداق بولىدۇ، يەنىلا جاھاندا ئېغىز بىلەن جان بېقىشنىڭ يولى كەڭرى بولىدۇ» دېگەن پىششىق پىكىر بار ئىكەن، شۇنىڭ تەسەللىسى بولمىسا قانداقمۇ قىلاردىم!

لېكىن، شۇ ئىشلاردىن كېيىن ئۈچ يىل ئۆتۈپ، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە مېنى گاڭگىرىتىدىغان ئىشلار تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى، مەن ھېچ ئەرسىنى ئىلغا قىلالمايدىغان، ئېغىر بېسىقلىق سالاپىتىمنى تاشلاپ تىنماي گوتۇلھايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدىم. بۇرۇندىن ستاژىمنى پۇل قىلىپ كەلگەندىم، دېمىسىمۇ شۇنچە يىلنى ئۆتكۈزمەك ئاسانمۇ؟ بىر ئىدارىدا بۇرۇن كەلگەن بىلەن كېيىن كەلگەننىڭ پەرقى بولۇشى، بۇ نۇقتا ھەممە جەھەتتە تولۇق گەۋدىلىنىشى كېرەك، كېيىن كەلگەنلەر بۇرۇن كەلگەنلەرگە سالام-سائەتتە تېز بولۇشى، بىرەر پايدا كەلسە، ئالدى بىلەن ستاژى ئۇزۇنلار ئېلىپ بولۇپ، ئېشىپ قالغىدەك بولسا ياكى مەرھەمىتى تۇتسا، كېيىنكىلەرگە ئانچە-مۇنچە بېرىپ ئۆزىنىڭ مەرتلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇشى كېرەك. بۇ ئىلگىرىدىن داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ئەڭ ئەقەللى ساۋات، بۇ «جاھان» غا كەلگەندە ئۇنداق بولمىدىكەن، ھازىرقى باشلىقلار نېمىشقا بۇ ساۋاتقا ئىگە ئەمەس؟ مەن بۇلارنى چۈشىنەلمەي قالدىم.

يېقىندا كەسپىي ۋەزىپىگە تەيىنلەش بولۇۋىدى، ئۇنىڭ تۆھپىسى بار، بۇنىڭ تۆھپىسى بار دەپ، كاتتا ئامەت ھېلىقى ئالىجۇقىلارغا كېتىپ، مېنىڭدەك «قىلغان ئىشى بولمىسىمۇ، جاپاسى بارلار» غا تەگمەي قالدى، گۈزەل ئەخلاق، ئەڭ يۈكسەك خىسلەتلەر ھەققىدە شۇنچە ئۇزۇن يىللار سۆزلىگەن بولسامۇ (بۇلارنى باشقىلارنى تەربىيىلەش ئۈچۈن سۆزلىگەن-دە!)، مائاش مەسىلىسىدە ھېچكىمگە يول قويغان ئەمەسمەن. بۇ مەسىلىدىكى ئۈستۈنلۈك ئەڭ يۈكسەك ئۈستۈنلۈك ئەمەسمۇ!

بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بۇ ئۈستۈنلۈكتىن قۇرۇق قالدىم، جاھاندىكى ئەڭ تاتلىق نەرسىدىن قۇرۇق قالدىم، بۇ قانداق جاھان بولۇپ كەتتى، بۇ جاھاننى زادىلا چۈشەنگىلى بولماسمۇ، راستىنلا ئاغزىم ئەسقاتمايدىغان بولۇپ قالغانىمدۇ؟

ياق، ھەرگىز ئۇنداق بولمايدۇ، ئەچچە «جاھان» ئاققان ئىش ھازىرمۇ چوقۇم ئېقىشى كېرەك! شۇ خىيال بىلەن ئۆزۈمنى بەزلىدىم، شۇ خىيالدىن ئۆزۈمگە كۈچ تاپتىم. شۇنىڭ بىلەن، بۈگۈن قەتئىي نىيەتكە كېلىپ باشلىق بىلەن سۆزلەشتىم، ئۇنىڭغا خىزمەت تارىخىمنى پەش قىلدىم. باشلىق مېنىڭ سۆزلىرىمنى ناھايىتى تىنچ ئولتۇرۇپ تىڭشىدى. سۆزلىگەنسېرى ئۆزۈمگە بولغان ئىشەنچىم ئاشتى، سۆزلىگەنسېرى باشلىقنى قايىل قىلىش ئىقتىدارىم يۇقىرىلىقىغا ئىشەندىم، سۆزلىگەنسېرى كاللام گاڭگىراشتىن قۇتۇلۇپ، كۆز ئالدىمدىكى تۇمان پەردىسى كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى، چۈنكى، باشلىق مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئەستايىدىللىق بىلەن تىڭشاۋاتاتتى، دېمەك، جاھان يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئىكەن، باشلىقمۇ ھازىرقى «جاھان» غا لايىق سۆزلەپ تۇرغىنى بىلەن، ئىشىنىڭ يولىنى بۇرۇنقىدەك تۇتقۇسى بار ئىكەن.

مېنىڭ قىزغىن داۋاملىشىۋاتقان نۇتقىم باشلىقنىڭ: «سىز شۇنچە يىللاردىن بۇيان قانداق خىزمەتلەرنى ئىشلىدىڭىز؟» دېگەن سوئالى بىلەن ئۈزۈلۈپ كەتتى. تۇيۇقسىز قويۇلغان سوئال مېنى بىر دەم تىڭىرقاپ قېلىشقا مەجبۇر قىلدى.

باشلىق سوئالنى تەكرارلىدى. مەن مەسىلىنىڭ بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىۋاتقانلىقىدىن چەكسىز خۇشاللاندىم. مەن قايسى يىغىنلارغا قاتناشقانلىقىمنى، يىغىندىن ئالغان تەسىراتىمنى، يىغىندا نېمىلەرنى سۆزلىگەنلىكىمنى بايان قىلىشقا باشلىدىم. باشلىقنىڭ چىرايىدا ئېچىنىش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى، دېمەك، ئۇ شۇنچە

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن ئادەمنىڭ بۇ قېتىمقىلوق نېسىۋىدىن قۇرۇق قالغانلىقىغا ئېچىنىۋاتىدۇ، ئۆزىنىڭ بۇ مەسىلىگە ئەتراپلىق قاريالمىغانلىقىدىن ئەپسۇسلىنىۋاتىدۇ ...

مەن بۇ قېتىممۇ يەنە ئۈستۈنلۈكنى ئالدىخانلىقىمغا ئىشەنگەن ھالدا سۆزلەۋەردىم، يەنە داۋاملىق سۆزلىگۈممۇ بار ئىدى. باشلىق يەنە گېپىمنى ئۈزۈۋەتتى:

— مەن سىزدىن قانداق ئەمەلىي خىزمەتلەرنى ئىشلىدىڭىز دەپ سوراۋاتىمەن!

باشلىقنىڭ سۆزىدىكى بىتاقەت بولۇش تەلەپپۇزى مېنى ھودۇقتۇرۇپ قويدى. مەن قايتىدىن يىغىن، تەسىرات ... لار ھەققىدىكى سۆزۈمنى باشلىدىم. خىزمەت دېگەنىنىڭ ئەڭ مۇھىمى مۇشۇلار - دە؛

— توختاڭا، سىزگە سوئالىمنى چۈشىنىشلىك ئېيتالمىدىممۇ ياكى سىز سوئالىمغا چۈشىنەلمىدىڭىزمۇ؟ مەن سىزدىن قانداق كەسپىي خىزمەتلەرنى ئىشلىدىڭىز دەپ سورىۋىدىم، سىز بولسىڭىز ھەدەپ يىغىن - يىغىنلا دەۋاتىسىز، ئىدارىمىز يىغىن ئۈچۈنلا قۇرۇلغان ئورۇن ئەمەسقۇ، — باشلىق يەنە گېپىمنى بۆلدى.

تىلىم راۋانلىقتىن قالدى، بىردىنلا مەن بايىقى ئۈمىدلىرىمنىڭ، باشلىققا بەرگەن باھالىرىمنىڭ يوققا چىققانلىقىنى چۈشەندىم.

— سىز بۈگۈن كەچتە يەنە ئويلىنىپ كۆرۈڭ، بۇ قېتىمقى كەسپىي ۋەزىپە باھالاش خىزمىتى سىزگە نېمىلەرنى چۈشەندۈرىدىغانلىقىنى سوغۇق قانلىق بىلەن ئويلىنىپ كۆرۈڭ، ئەتە پاراڭلىشايلى، قىلغان خىزمەتلىرىڭىز يادىڭىزغا كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. خاتالىق بولسا تۈزىتىمىز، — دېدى باشلىق، كەينىدىن نېمىشقىدۇر مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

مەن گاڭگىرىغان ھالدا ئىشخانىدىن چىقتىم. ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ئىشىكتىن كىرىشىمگە، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئوغلۇم كىتابىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ:

— دادا، ماۋۇ كەسىرلىك ئىپادىنى قانداق يېشىدۇ؟ — دەپ سورىدى. مەن كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ قارىدىم. كىتابتىكى كەسىرلىك ئىپادىلەرنى قاچاندۇر بىر چاغلاردا كۆرگەنىدەك، يەشكەنىدەك قىلىمەن. لېكىن ھازىر ئۇلار ماڭا تولىمۇ ناتونۇش كۆرۈندى، قارىغانسېرى كاللام ئېلىشىپ كەتتى. ئاخىرى كىتابنى ئوغلۇمغا تۇتقازدىم - دە، ۋارقىرىدىم:

— شۇنىمۇ ئىشلىيەلمەمسەن؟ ماڭ، ئۆزۈڭ ئىشلە!

مەن ئۆزۈمنى كارىۋاتقا تاشلىدىم. بۇ جاھان زادى قانداق جاھان؟ ئىدارىدىكى ئىشلارنىڭ مېنى گاڭگىراتقىنى يەتمىگەنىدەك، بالامنىڭ كەسىرلىرىمۇ گاڭگىرىتىپ قويۇۋاتىدۇ. بۇ راستىنلا بۇرۇنقىلارغا ئوخشىمايدىغان جاھان ئوخشىمامدۇ. نېمىشقا ئوخشىمايدىغاندۇ؟ مەن ھەر قانچە ئويلاپمۇ بۇنىڭغا جاۋاب تاپالمىدىم، ئويلىغانسېرى گاڭگىرىدىم. مېنى گاڭگىرىتىۋەرگەن قانداق جاھان بۇ؟!

1983 - يىل، مارت

روپاش بۇۋىنىڭ سىرى

(ھېكايە)

مۇھەممەت ئىمىن

مايىمخان كۆزىنى لاپپىدا ئېچىپ چۆچۈپ كەتتى. يۈز - كۆزى قاتتىق تاياق زەربىدىن كۆكىرىپ كەتكەن، يېرىلغان قاپىقىدا قان ئۇيۇپ قالغان، كالپۇكى دورىدىبېپ ئىششىپ چىققان بىرسى غەمكىن كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئۆزىگە تەلمۈرۈپ قاراپ ئولتۇراتتى. ئەجىبا، بۇ مېنىڭ جەمىلەممىدۇ؟ ئۇنىڭ گۈلدەك چىرايى نەگە كەتتى؟! قان تېمىپ تۇرىدىغان توقاچتەك مەڭزىدىكى قىزىللىقچۇ؟ چەرەندەك ئويناق كۆزلىرىنىڭ ئۆچۈپ قېلىش ئالدىدا تۇرغان جىن چىراغدەك پىلىلداپ قالغىنى نېمىسى؟! ئاھ، خۇدا! مەندەك ئاجىز بەندەڭنىڭ گۇناھىنى كەچۈرگىن! ساددا ۋە نادانلىقىم بېشىمغا بالا بولدى، قاراپ تۇرۇپ يۈرىكىمنىڭ بىر پارچىسىنى سۇغۇرۇۋېلىپ قۇتۇر ئىتقا يەم قىلىپ بەردىم، ئېچىلمىغان غۇنچىنى ۋاقتىسىز ئۈزۈۋېلىپ رەزىل تاپان ئاستىغا چۆرۈپ تاشلىدىم. ئۇ رەھىمسىزلەرچە چەيلەندى، خارلاندى، لايغا مىلەندى. ئەمدى ھەرگىز ئەسلىگە كەلمەيدۇ، مېنىمۇ كەچۈرمەيدۇ! ...

—ئانا! جېنىم ئانا!

ئانىسىنىڭ ھوشىغا كەلگەنلىكىنى كۆرگەن جەمىلە ئۆزىنى تۇتالماي قالدى - دە، بېشىنى ئۇنىڭ باغرىغا تىقىپ، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى.

— ئاپئاق قوزام!

ئانىسىنىڭ ئاۋازى قەھرىتان سوغۇقتا يىلىڭ قالغان ئادەمنىڭ ئاۋازىدەك تىترەڭگۈ ۋە يىغا ئارىلاش چىقتى. ئۇ قىزىنىڭ چۇۋۇلۇپ كەتكەن يۇمشاق چاچلىرىنى قاداق بېسىپ قوۋزاقتەك يېرىكلىشىپ كەتكەن قوللىرى بىلەن مۇلايىمغىنا سىلىدى. جەمىلەنىڭ كۆڭلى ئانىلىق مېھرىدىن سۇ ئىچتى، ئۇ ئىچىگە سىغدۇرالمايۋاتقان بارلىق قايغۇ - ھەسرەت، دەرد - ئەلەملىرىنى، بىراقلا چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك تېخىمۇ بوقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى. شۇ تاپتا مايىمخاننىڭ قان دىدارى قالمىغان تاتىراڭغۇ چىرايىدىن، نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولۇۋاتقاندەك توختىماي لىپىلداۋاتقان لەۋلىرىدىن قاتتىق ئازابلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

www.uyghurkitap.com

جەملە توساتتىن بېشىنى كۆتۈردى ۋە كۆڭلىكىنىڭ پېشى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن ئارقىسىغا قاراپ، خىجىل بولغان ھالدا دېدى:

— خاپا بولۇپ قالمىغانسىلا، گۈلباھار ئاچا! يىغا بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، ھەممىنى ئۇنتۇغىلى تاس قاپتىمەن! سىلى بولمىغان بولسىلىمىزە، بۇ چاقىچە نېمە بولۇپ كېتەتتىمكىن - تاڭ؟ راستىنى ئېيتسام، بەكمۇ قورقۇپ كەتتىم جۇمۇ!

مانا شۇ چاغدىلا مايسىخان ئاق خالاتلىق چىرايلىق بىر قىزنىڭ كۈلۈمسىرىگەن پېتى سوپا يېنىدا ئۆرە تۇرغانلىقىنى كۆردى، غۇنچە بويلۇق، كېلىشكەن بۇ قىز مايسىخانغا تونۇشلۇق دۆك مەھەللىسىدىكى ھوشۇر تېكىمچىنىڭ كەنجى قىزى گۈلباھار ئىدى. ئۇ مايسىخانغا دورا ئىچۈرۈپ دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى تاپىلىغاندىن كېيىن خوشلىشىپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

— رەھمەت بالام! خۇدا ئۆمرۈڭنى ئۇزۇن قىلغاي! — مايسىخان دۇئاغا قول كۆتۈردى، شۇ ھامان دىمىقىغا كۈچلۈك يۆگىمەچ ھىدى گۈپۈلدەپ ئۇرۇلدى. ئۇ بوغۇزىغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك دېمى سىقىلىپ، ئاستىنقى لېۋىنى قاتتىق چىشلىدى. ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىدىن خورلاندى، ئۆككۈندى، ئازابلاندى، جاراھەتلەنگەن يۈرىكى پۇشايمان قوقسىدا پۇچىلاندى...

— ئانا ساڭا نېمە بولدى؟ چۈشتە كەلسەم ئۆي ھاڭيا ئوچۇق. ھويلىدا قوزىلىق قوي ئاچلىقتىن مەرەپ تۇرىدۇ، سېنى ئوت ئالغىلى چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قوناقلىقمۇ - قوناقلىق ئىزدەپ يۈرۈپ ئاران تاپتىم. قارىسام، خۇددۇڭنى بىلمەي ياتىسەن، قورقىنىمدىن پۇت - قولۇمدا جان قالمىدى، شۇنداقتىمۇ بىر ئامال قىلىپ ئۆيگە ئەپكىلىۋالدىم. ئاندىن ئۇچقاندەك بېرىپ گۈلباھار ئاچامنى چاقىرىپ كەلدىم. گۈلباھار ئاچام سېنى تۇيۇقسىز روھىي جەھەتتىن قاتتىق زەربىگە ئۇچراپ ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ دەيدۇ. ئېيتقىنا، جېنىم ئانا، ساڭا شۇنداق قاتتىق تەسىر قىلغان زادى نېمە ئىش ئۇ؟

مايسىخاننىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلاشتى، قاراڭغۇلۇق ئىچىدە قاباھەتلىك چۈشتەك بىر كۆرۈنۈش غىل - پال ئۆتتى...

قوناقلىق يېنىك شىلدىرلىدى. ئارقىدىن پاراس - پۇرۇس قىلىپ قوناق شاخلىرىنىڭ سۇنغان ئاۋازى ئاڭلاندى. «كالا كىرىۋالغان بولمىسۇن يەنە!» قوناقلىقتىن قوزىلىق قويىغا يۆگىمەچ ئېلىۋاتقان مايسىخان قولىدىكى ئوتۇغۇچنى تاشلىدى - دە، ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇ يېقىن بېرىپ قېلىچسىمان قوناق قولاقلىرىنى ئاۋايلاپ قايرىپ قاراپ ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى: خەلچە بوۋى بىرسى بىلەن ئىرماش - چىرماش بولۇپ يومىلىشىۋاتاتتى. بوۋىنىڭ ئەتىدىن - كەچكىچە بېشىدىن ئالماي يۈزىنى چۈمبەل ئورنىدا چۈمكەپ يۈرىدىغان جىگەررەڭلىك تور رومىلى ئۇلارنىڭ ئاستىدا مىجىلىپ ياتاتتى. ئەرنىڭ بوقىدەك سېمىز بويىنىغا چىڭ گىرە سېلىۋالغان خەلچە بوۋى يېشىغا قىلچە ماس كەلمەيدىغان ناز - خۇلق بىلەن ھاياسىزلارچە پىخىلداپ كۈلەتتى، ئاللىنېمىلەرنى دەپ يېنىك ئىڭرايتتى، ئۆزىنىڭ ئۈستىگە قونۇۋالغان يوغان گەۋدىگە ماسلىشىپ تەۋرىنەتتى، تىپىرلايتتى...

ياق، بۇ ھەرگىز خەلچە بوۋى ئەمەس، ئۇ دائىم قىز - چوكانلارنى ئەدەبلىك - ئەخ-

لاقىلدىق، دىيانەتلىك بولۇشقا ئۈندەپ كەلگەنغۇ! بۇ، مايسىخاننىڭ كۆڭلىگە بەكمۇ ياققان. شۇڭا مايسىخان بۇنىڭدىن بىر يىللەك ئىلگىرى بىر چېتى تەكلىماكان قۇملۇقىغا تۇتىشىپ كەتكەن بۇ خىلۋەت يېزىدا توساتتىن پەيدا بولۇپ قالغان روپاش بۇۋىگە ئۆز ئۆيىنىڭ تۆرىدىن ئورۇن بەرگەن. كېيىنچە ئۇنىڭ بەش ۋاخ نامازدىن قالمايدىغان تەقۋادارلىقىغا ھۆرمىتى، ئەر كىشىگە يۈزىنى كۆرسەتمەيدىغان پاكلىقىغا ھەۋىسى «خەقنىڭ ھەققىنى يەۋېلىش ئۆز گۆشىنى يېگەنگە باراۋەر» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزلىرىگە ئىشەنچى ئېشىپ، ئۆيىنىڭ بىر ئاچقۇچىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپمۇ قويغان، بۇۋىنىڭ ئۆيمۇ-ئۆي يۈرۈپ ۋەز-نەسىھەت قىلىشى ئارقىسىدا ئاتا-ئانىلار ئوغۇل-قىزلىرىنىڭ بەڭباشلىقىغا يۈگەن سالغان. بۇۋىنىڭ دەۋەت قىلىشىدەك يېزىدىكى خوتۇن-قىزلار، جۇۋان-چوكانلارنىڭ ھەممىسى روپاش بولۇپ كەتمىگەن بولسىمۇ، ئەتە-ئاخشاملىرى ئەتراپىنى چاڭ كەلتۈرۈپ ئادەمگە تىنچلىق بەرمەيدىغان، بولۇپمۇ مايسىخاننىڭ قۇلىقىغا زادىلا ياقمايدىغان ئىشقى-مۇھەببەت ناخشىلىرى ئازايغان، قۇرامىغا يەتكەن يىگىتلەر بىلەن رىسىدە بولۇپ قالغان قىزلارنىڭ ئۆستەڭ بويىدا بىر-بىرىنى قوغلىشىپ سۇ چېچىشىپ ئوينايدىغان، خامانغا دۆۋىلەنگەن يۇمشاق سامان ئۈستىدە قى-چۇ قىلىشىدىغان، ھەتتا بەزىدە پومداقلىشىپ كېتىدىغان بەتقىلىقلىرى ئانچە كۆزگە چېلىقماس بولۇپ قالغاندى. مايسىخان روپاش بۇۋىنىڭ سىڭدۈرگەن ئاشۇ ئەجرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن، قايىل بولغان، ئاپىرىن ئوقۇغان. بۇنىڭغا ئۆزىگە ئىشەنگەندەك ئىشەنگەن، تاغدەك ئىشەنگەن. ئەجەبا، ئاشۇنداق پاك-دىيانەتلىك، تەقۋادار، ئولتۇرسا-قوپسا: «بۇ كەمنىڭ قىزلىرى شەرمى-ھايانى بىلمەيدىغان بولۇپ كەتتى ...» دەپ قاقشايدىغان بۇۋىنىڭ ئۆزى بۇنداق رەسۋاچىلىقلارنى قىلىپ يۈرەرمۇ؟ راستىنلا «ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتمامدۇ؟» ياق، ئېھتىمال قېرىغاندا كۆزىنىڭ نۇرى كېتىپ خاتا كۆرۈپ قالغاندۇ! ...

مايسىخان كۆزىنى ئۇۋۇلىۋېتىپ سىنچىلاپ قارىدى: ئۇ باشقا بىرسى ئەمەس، دەل خەلچە بۇۋىنىڭ ئۆزى ئىدى! مايسىخان ھېلىقى ئەرنىمۇ كەمتۈك ئاغزىدىن ئاسانلا تونۇۋالدى: ئۇ ئۆمرىنى شۇ كەمگىچە قىمار ئويناش، ئوغرىلىق قىلىش بىلەن ئۆتكۈزۈپ يېقىن-يىراققا داڭ چىقارغان روزى پوچۇق ئىدى. قايسىبىر يىلى قوي ئوغرىلىغاندا مەجەزى چۇس، ئاچچىقى يامان بىر كىشى ئۇنى تۇتۇۋېلىپ باغلاپ قويۇپ راسا ساۋىغاندىن كېيىن: «تويماس ئېغىزنىڭ مۇشۇمۇ! ...» دەپ يۇقىرىقى كالپۇكىدىن ئازراق كېسىپ تاشلىغانىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ روزى قىمارۋاز دېگەن لەقىمى روزى پوچۇققا ئۆزگەرگەنىدى.

«ھۇ ھاياسىز شەرمەندە! يەنە كېلىپ شۇنداق بۇزۇق، ئوغرى بىلەن-ھە! ...» مايسىخاننىڭ بېشى توساتتىن پىرقىراپ ئايلانغاندەك بولدى، يەر-زېمىن ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ قوناقلىققا يىقىلىپ چۈشتى ...

— سورىمايلا قوي، قىزىم، يۈرىكىمنى ئەزمە! مېنى شەيتان ئازدۇرۇپتۇ. ھېلىقى خەلچە بۇۋى، ياق، خەلچە جەددالنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتمەي، ئىمتىھاندىن ئۆتكىنىڭدە ئوقۇغىلى قويغان بولسام، كەلگۈسىدە سەنمۇ گۈلباھار ئاچاڭدەك دوختۇر بولىدىكەنسەن

www.uyghurkitap.com

بالام. ھەي ئىسىت، شۇ چاغدا ئەقلىمنى نېمە يەپ كەتكەن بولغىدى؟ ...

ھەر خىل، ھەر رەڭدىكى پارچە - پۇرات پۇرۇچلاردىن قۇراشتۇرۇپ تىكىلگەن تەكىگە باش قويۇپ ياتقان مايسىخاننىڭ چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن چاناقلىرىدىن سىرغىپ چىققان ياش تامچىلىرى 50 يىللىق جاپالىق ھاياتىنىڭ ئەگرى - بۈگرى يوللىرىدەك كۆزى قۇيرۇقىدىن قۇلاقلىرىغىچە سوزۇلغان قورۇق ئىزلىرىنى بويلاپ ئاق سانچىلغان چاچلىرى ئۈستىگە دومىلاپ چۈشۈشكە باشلىدى ...

— بولدى ئانا، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلمىغىنا! — جەمىلە ئانىسىنىڭ يىرىك ئالقىنىنى مەڭزىگە سۈۋاپ ئەركىلىدى، — ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى، قەپەزدىن قۇتۇلدۇم. ئەمدى كەڭرى ئاسمان مېنىڭكى، ئەركىن پەرۋاز قىلىمەن!

— خېتىڭنى ئالدىڭمۇ نېمە؟ — دېدى مايسىخان زەئىپ ئاۋاز بىلەن، — بىرىنچى ئەردىن يېنىكلىك بىلەن ئاجرىشىش ياخشى ئەمەس ئىدى، بالام. نېمىشقىمۇ ئاۋۋال مەندىن مەسلىھەت سوراپ باقمىغانسەن؟

— مەن ئاجرىشاي دېمىدىم، ئانا! — دېدى جەمىلە سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، — راستىنى ئېيتسام، ئۇ مېنى ئەمرىگە ئېلىپ ئىككى ئاي ئۆتە - ئۆتمەيلا پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتتى. يوقىلاڭ باھانە - سەۋەبلەرنى تېپىپ تىللىدى، ئۇردى، خارلىدى، لېۋىمنى چىڭ چىشلەپ ھەممىگە بەرداشلىق بەردىم. كېيىنچە «ياخشىلىقچە خېتىڭنى ئال!» دەپ گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتتى، ئۇنىمىدىم. يالۋۇردۇم، لېكىن ئەر بۇزۇلسا باشقا ئامال يوقكەن، يۈرىكى تاشتەك قېتىپ قالىدىكەن. ئايال خەق دېگەننى ھەر قانداق قىلىپمۇ بولسا بەزدۈرىدىكەن. ئۇنىڭ نىيىتىنى خېلى بۇرۇنلا پەملىگەنىدىم. ئۇ باشقا خوتۇن ئېلىش، يەنە بىر غۇنچىنى نابۇت قىلىش كويىدا شاپاشلاپ يۈرەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇقماس بولۇۋېلىپ بىزدىرىپ تۇرۇۋەردىم، ئۇ باشقا ئامال قىلالماي، ئاخىرى بۈگۈن مېنى ھارغىچە ئۇرۇپ «ئۈچ تالاق» دەپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى. يەنە تېخى مېنى: «سەن دېگەن 500 كويغا سېتىۋالغان قول - دىدەك، نېمە قىلسام قىلىمەن! باشقا بىرسىگە ھايۋان ئورنىدا سېتىۋەتسەممۇ ھېچكىم «غىڭ» قىلالمايدۇ!... » دەپ ھاقارەتلىدى. مەن ئادەم، ئانا! بۇنداق ھاقارەتكە زادىلا چىداپ تۇرالمىدىم!

— 500 كوي؟ ئۇنىڭ 500 كويىنى كىم كۆرۈپتۇ؟ مايسىخاننىڭ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن چەكچىيىپ كەتتى، — ۋىجدانىنى ئىتقا يالاق قىلىپ بەرگەن يالغانچى موللامۇ - نېمە ئۇ؟

— بۇنى مەنمۇ سورىدىم، — دېدى جەمىلە ئەلىمىنى ئىچىگە يۇتۇپ، — ئۇ ماڭا ھۆركىرەپ: «سېنى بىكارغا ئالغىنىم يوق. خەلچە بۈۋىگە 500 تىرىنى شاراقشىتىپ ساناپ بېرىپ ئالدىم» دەيدۇ، ئانا! قارىغاندا ئۆزىمىز خەلچە بۈۋىنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتكەن ئوخشايمىز!

مايسىخاننى يەنە يىغا تۇتتى. شۇ خەلچە بۈۋى ھېلىقى موللامنى «ئۇنداق ياخشى، مۇنداق ئوبدان، يۇۋاش - مۆمىن، بىر - ئىككى قېتىم ئۆيلەنگەن بولسىمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق. ئەدەب - ئەخلاقلىق، دىيانەتلىك، مۇسۇلمانچىلىقى بار، ئالتۇنغا تېگىشكۈسىز ئادەم ...» دەپ تەرىپلىگەن: «مەن قىزلىرىنى يامان ئەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ خارلانمىسۇن دەپ مۇشۇنداق

جان كۆيدۈرۈۋاتىمەن. ئويلاپ باقسىلا، بولمىسا بۇنىڭدىن ماڭا بىر تىيىن پايدا كېلىدۇ دەملا ...» دەپ ئۆزىنىڭ خالىسلىقىنى ئىزھار قىلغان ئەمەسمىدى؟! شۇنىڭ بىلەن مايسىخانمۇ كۆپ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا، تۇل قالغاندىن بۇيان ئۆزىگە بىردىنبىر سىرداش، يۆلەنچۈك بولۇپ كەلگەن كۆزىنىڭ گۆھىرى، يۈرىكىنىڭ پارىسى جەمىلەنى 32 پارە قۇرئاننى سۇدەك يادقا بىلىدىغان قوشنا يېزىلىق ھېلىقى موللىغا ھېچقانداق تويلۇق سالمايلا چېتىپ قويغان. شۇ چاغدا جەمىلەنىڭ كۆز ياشلىرىنى كۆكلەم يامغۇرىدەك تۆكۈپ يىغلىغانلىرى، ئادەمنىڭ يۈرەك - باغرىنى ئەزگۈدەك مۆڭگۈنۈپ يىلىنغانلىرى ھېلىغىچە مايسىخاننىڭ شۇنداق ئېنىق ئېسىدە تۇرۇپتۇ. جەمىلە، تىببىي تېخنىكومنى پۈتتۈرۈپ يېزىلىق دوختۇرخانىغا كەلگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بىمارلارغا بولغان ئوتتەك قىزغىنلىقى، ئانىدەك مېھرىبانلىقى بىلەن بىر - ئىككى يىل ئۆتە - ئۆتمەيلا كىشىلەرنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان گۈلباھارنىڭ تەسىرىدە دوختۇر بولۇشقا بەل باغلىغان ھەمدە تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ تىببىي تېخنىكومغا قوبۇل قىلىنغانلىق ئۇقتۇرۇشىنىمۇ تاپشۇرۇپ ئالغانىدى. ئەپسۇسكى، دەل ھالقىلىق شۇ پەيتتە بىر كېلىشمەسلىك يۈز بەردى: خەلچە بۇۋىنىڭ «قىزلىرىنى ھەرگىز ئوقۇشقا ئەۋەتمىسىلە. ئون بەش - ئون ئالتىلەرگە كىرىپ قالغان قىز بالىنى ۋاقتىدا ياتلىق قىلىۋەتكەن ياخشى، شەھەرگە بارسا بۇزۇلۇپ كېتىدۇ. ئالمىدىس ئۇ قوللىرىغا نىكاھسىز تۆرەلگەن ھارام جاندىن بىرنى تۇتقۇزۇپ قويغۇدەك بولسا يۈزلىرىنى نەگە قويىلا ... » دېگەن گەپ - سۆزلىرىدىن بېشى ئايلىنىپ ئىككىلىنىپ تۇرغان مايسىخان قىزىنىڭ رايىغا بېقىپ، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ قورۇسىغا كىنو كۆرگىلى بارغاندىن كېيىن قەتئىي نىيەتكە كەلدى. كىنودا «نومۇس - ئىزا» نى بىلمەيدىغان بىر توپ ياش قىز - يىگىت چىۋىننىڭ گىژىلدىشىغا، پاشىنىڭ غىڭىلدىشىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئاللىقانداق غەلىتە مۇزىكا ساداسى ئىچىدە قاش - كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، بىر - بىرىگە چىڭ چاپلىشىپ پىرقىراۋاتاتتى.

— بۇ نېمە ئالامەت، قىزىم؟ — ئويۇلۇپ ئولتۇرالماي قالغان مايسىخان پۈتۈن زېھنى بىلەن بېرىلىپ كىنو كۆرۈۋاتقان جەمىلەنىڭ بېقىنىغا نوقىدى، — ئۇلار ئېلىشىپ قالغانمۇ - يا؟

— ئانا، بۇنى تانسا دەيدۇ! — جەمىلە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي كۈلۈۋەتتى، — كىنو قويسا زادى كەلگىلى ئۇنىمايسەن. كىنونى كۆپرەك كۆرسەڭ دۇنيادىكى نۇرغۇن ئىشلاردىن خەۋەردار بولۇپ قالاتتىڭ!

— ئىلاھىم، كۆزۈم كۆرمىسۇن! ياخشى، بۇرۇن كەلمىگىنىم! — مايسىخان ئاللىنېمىلەرنى دەپ غۇدۇڭشىغىنىچە يانغا قاردۋالدى، تۇساتتىن مۇقىم بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك ئاغزىنى جەمىلەنىڭ قۇلىقىغا يېقىپ پىچىرلىدى، — ئېيتقىنا جەمىلە ، شەھەردە ئاشۇ نېمىنى ئوينامدۇ؟

جەمىلە كۆپ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا جاۋاب بەردى:

— ئەلۋەتتە ئوينايدۇ!

مايسىخاننىڭ تېنى ئىختىيارسىز شۈركىنىپ كەتتى. شۇ ھامان قىقىراپ - پىلتىڭلاپ تۇرغان بىر بوۋاق كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى. ئۇنى چىرايلىرى ساماندەك سارغايغان، قاپقارا چاچلىرى ئەسكى مازدەك چۇۋۇلغان جەمىلە قاققان قوزۇقتەك ھاڭۋىقىپ تۇرۇپ قالغان ئانىسىغا

www.uyghurkitap.com

ھەدەپ تەكلەيتتى...

— قوپ بالام، كېتىمىز! — مايسىخان كۆزىنى ئېكراندىن ئۈزەلمەيۋاتقان جەمىلەنىڭ بېغىشىدىن چىمدىپ تۇتۇپ تارتتى، — مۇلۇندەك قاراپ ئولتۇرىسەنغۇ، تېز بول دەيمەن!

مايسىخان شۇ ئاچچىقىدا جەمىلە تېخى تۈنۈگۈن تاپشۇرۇپ ئالغان ئۇقتۇرۇشنى «ۋەرتىتىدە» يىرتىپ تاشلىدى ۋە ئۇنى خەلىچە بۇۋى سايە قىلىپ كەلگەن موللامغا تېگىشكە قىستىدى. قىزىنىڭ كۆز يېشى ئانىنىڭ مۇزلىغان يۈرىكىنى ئېرىتەلمىدى، ئۇنىڭ قارشىلىقىغا «دېگىنىمگە كۆنمىسەڭ ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن» دەپ تەھدىت سېلىش بىلەن جاۋاب بەردى. مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل جەمىلە كىچىكىدىن تارتىپ دادىسىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىندۈرمەي ئۆزىنى كۆيۈپ-پىشىپ پەپىلەپ ئۆستۈرگەن ئانىسىنى ئارتۇقچە رەنجىتكۈسى كەلمىدى. ئىستىقبالىنى قارا جاڭگالغا چۆرۈپ تاشلاپ ئانا رايىغا باقتى... ياتلىق قىلىنغاندىن كېيىن گۈزەل ھاياتىنىڭ خۇۋلىقىنى ئاز-تولا كۆرگەن بولسا، ئالتۇندەك ياشلىقىنىڭ لەززەت-ھۇزۇرىنى باشقا قىزلارغا ئوخشاش سۈرگەن بولسا كاشكى! ئۇنىڭ كۆرگىنى نەھايەت تىل-ھاقارەت، كەمسىتىش، خورلاش، تاياق-توقماق بولدى! شۇندىمۇ ئاق-قارىنى پەرق ئېتىپ قالغان جەمىلە ئانىسىنىڭ يەلكىسىگە قايغۇ-ئەلەم يۈكىنى ئارتماسلىق، ئۇنىڭ پەرزەنتىنى قاتارغا قوشۇش شادلىقىغا چۆمگەن يۈرىكىنى پۇشايمان ئوتىدا ئۆرتىمەسلىك ئۈچۈن ھەر قېتىم ئۆيىگە قايتقاندا ئۆزىنى خۇشال تۇتتى، يۈزىدىكى كۆكىرىپ چىققان تاياق ئىزلىرىنى «دەرەخكە ئۇسسۇپ تاشلىدىم»، ياكى «پۇتلىشىپ كېتىپ يەرگە يىقىلىپ چۈشتۈم» دەپ يوشۇرۇپ كەلدى. لېكىن چېچەن مايسىخان ئانىلارغا خاس تۇيغۇ بىلەن قىزىنىڭ كۈلكە ئىچىگە يوشۇرۇنغان يىغىسىدىن، كەچكۈزنىڭ سوغۇق شامىلىدا قالغان ياپراقتەك تىترەڭگۈ ئاۋازىدىن ئۇنىڭ بارلىق دەردىنى چۈشەندى. ئۆزىنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئۇنى ئوتقا ئىتتىرىۋەتكەنلىكىدىن ئۆكۈندى. لېكىن ئۇ يەنىلا خەلىچە بۇۋىنىڭ: «ياش ئەر-خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدىكى جېدەل-ماجىرا دېگەن ئۆتكۈنچى يامغۇرغا ئوخشاش ھەش-پەش دېگۈچە توختاپ قالىدۇ، بۇلۇتنىڭ تارقىلىشىغا ئەگىشىپ ھاۋا ئېچىلىپ كەتكەندەك ئۇلارنىڭ چىرايىمۇ بىردەمدە كۈلكە قاپلايدۇ، غەم قىلىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق، مايسىخان!...» دېگەن گەپلىرىگە ئىشىنىپ، قىزىنى ئۆز يېنىدا بىر كېچە قونۇپ قېلىشقىمۇ قويماي ئېرىنىڭ ئۆيىگە نەچچە قېتىم ئاپىرىپ قويدى...

مايسىخان ياش يۇقى كۆزلىرىنى جەمىلەنىڭ پەرىشان چىرايىدىن ئۈزۈپ، ئۈستىبېشىغا تىكتى: ئۇنىڭ ئۇششاق گۈللۈك چىت كۆڭلىكى تىتما-كاتاك قىلىۋېتىلگەن... بىچارە قىزىنىڭ مۈرىسى، بېقىنى ئېچىلىپ قالغانىدى.

— تازىمۇ ئۆتۈپ كەتكەن دەيۈز، پەخسەق بىر نېمە ئوخشىمامدۇ ئۇ! — مايسىخاننىڭ پۈتۈن ئەزايى غەزەپتىن تىترەپ، چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى، — ئادەم دېگەننى قاراپ تۇرۇپ بۇنداقمۇ يولغا سېلىپ قويغان بارمۇ؟ خەق سېنى مۇشۇ تۇرقۇڭدا كۆرۈپ نېمىلەرنى دەپ قالغاندۇ؟ بۇ ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ سەت ئەمەسمۇ! ھۇ ئار-نومۇسنى، ئادەمگەرچىلىكنى بىلمەيدىغان مەخلۇق... قىزىم كاتتىكى بوخچاڭنى ئېچىپ، كۆڭلىكىڭنى ئالماشتۇرۇۋال!

جەمىلە ئىتائەتمەنلىك بىلەن سۇپىدىن چۈشۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

بىر دەمدىن كېيىن ئۇنىڭ ئەنسىز ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ئانا، ئۆيگە ئوغرى تېگىپتۇ!

مايسىخاننىڭ بېشىدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى. ئۆزىنىڭ قانداقلارچە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەيلا قالدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ، كات ئۈستىگە رەتلىك تىزىپ قويۇلغان يوتقان - كۆرپىلەرنىڭ ئوكتەي - توكتەي قىلىۋېتىلگەنلىكىنى، كات ئېغىزىنىڭ يەردە ماكچىيىپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ئالدىراپ قالغان مايسىخان كات ئىچىگە بېشىنى تىقىپ، ئۇ يەر - بۇ يەرنى سىپاشتۇرۇپ باقتى. كات قۇرۇقداپ قويۇلغان بولۇپ، جەملەنىڭ كىيىم - كېچەك بوخچىسى، يېڭى سېتىۋېلىنغان ئىككى يوتقان تاشلىقى، ئۈچ كىيىملىك چىپەرقۇت قاتارلىق پۇلغا يارىغۇدەك نەرسە - كېرەكلەرنىڭ ھېچقايسىسى كۆرۈنمەيتتى.

— ئانا، ئىشىكنىڭ قۇلۇپى ئاچقۇچى بىلەن بۇ يەردە تۇرىدۇ! — دالانغا چىقىۋالغان جەملە كىگىز ئۈستىنى كۆرسەتتى، — ئوغرى كىرسە قۇلۇپىنى چاقماي كىرەلمەيتتى. سەن ئۆيىنىڭ بىر ئاچقۇچىنى خەلچە بۇۋىگە بەردىم دەۋاتاتتىڭ، قۇلۇپنىڭ ئاچقۇچى بىلەن بۇ يەردە تۇرغىنىغا قارىغاندا...

مايسىخان پۇت - قولىنىڭ بىردىنلا بوشىشىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، تۇرغان جايىدا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. «مەن قوناقلىققا يىغىلىپ چۈشكەندە چاۋىسىنىڭ چىتقا يېيىلغانلىقىنى سەزگەن خەلچە بۇۋى ئۆلۈپ - تىرىلىشىم بىلەن كاردىمۇ بولماي، ئۇدۇل ئۆيگە كېلىپ، بار - يوقنى سۈپۈرۈپ تىكىۋېتىپتۇ - دە! ھۇ ئىمانسىز دەيۈز!...» جەملە بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاۋاتقان ئانىسىنى يۆلەشتۈرۈپ ھويلىغا ئەپچىقىپ، ئۈزۈم باردىكى ئاستىدىكى سالقىن سۇپىغا سېلىنغان چۈشەك ئۈستىگە ياتقۇزۇپ تۇرۇشىغا، ھويلا دەرۋازىسىنىڭ ھالقىسى يېنىك جاراڭلىدى.

جەملە دەرۋازىنى ئېچىپ، كەنت ئامانلىق ساقلاش ھەيئىتى قاسىم ئاكىنىڭ ئارقىسىدا ئىككى ساقچىنىڭ ئاياقتەك قېتىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى.

— بۇلار شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىدىن كەپتۇ! — دېدى قاسىم ئاكا ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، — خەلچە بۇۋى ئۆيۈڭلەردە باردۇ؟ شۇنى...

— ئاۋال ئۆيگە كىرىڭلار! — دېدى ئۆزىنى سەل - پەل ئوڭشىۋېلىشقا ئۈلگۈرگەن جەملە كۆكرىكىدە تولغىنىپ تۇرغان ئۇزۇن ئۆرۈمە چېچىنى مىجىغلاۋېتىپ، — گەپ - سۆزلەر بولسا، بىرەر پىيالە چاي ئىچكەندىن كېيىن دېيىشسەكمۇ كېچىكمەسمىز.

ئۇلار تولا تەكەللۇپ قىلىپ يۈرمەيلا ھويلىغا كىرىپ كېلىشتى ۋە جەملەنىڭ كۆرپە سالاي دېگىنىگىمۇ ئۇنىماي، سۇپىنىڭ لېۋىدىلا ئولتۇرۇشتى.

— مېھمانلىرى يوقمۇ نېمە، مايسىخان ئاچا؟ — دېدى قاسىم ئاكا تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇشقا تەمشىلىۋاتقان مايسىخاننىڭ دۈمبىسىگە تەكى يۆلەپ قويۇۋېتىپ، — چىرايلىرى تاتىرىپلا كېتىپتۇ، دوختۇرغا كۆرۈندىلىمۇ؟

— كۆرۈندۈم، دورا بەردى، — دېدى مايسىخان كۆزىگە چۈشۈۋالغان چېكە چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈۋېتىپ، — يۈرىكىم ئېغىپ، بېشىم ئاغرىپلا تۇرىدۇ، خۇدا شاپالاق بەرسە ئەتە - ئۆگۈنگىچە تۈزۈلۈپ كېتەرمەن، ئېيتقىنا ئۇكام، بۇ ساقچىلار نېمىگە كەلگەندەك تۇرىدۇ؟

— قويسىلا، مايسىخان ئاچا! — دېدى قاسىم ئاكا ئەلەم ۋە غەزەپ ئىچىدە ئۆكۈنۈپ، — بۇ خەلىچە بۇۋۋى ئەمەس. سېسىق نامى پۈتۈن شەھەرگە پۇر كەتكەن ئايىزىم سەتەڭ ئىكەن. بىز ئۇنىڭ ياغلىما سۆزلىرىگە ئالدىنىپ كېتىپ، چۈمپەردە ئىچىگە يوشۇرۇنغان ھەقىقىي ئەپتى-بەشىرىسىنى كۆرەلمەي قاپتۇق ئەمەسمۇ!...

قاسىم ئاكىنىڭ تەرىپلىشىگە ئەگىشىپ، گويا چىمۇدىن يەۋالغاندەك بىردىنلا كۆڭلى ئايىنىشقا باشلىغان مايسىخاننىڭ كۆز ئالدىدا يىرگىنىشلىك بىر مەخلۇق پەيدا بولدى: قاپقىنىقا سۇرمە، يۈزىگە ئۇپا، لېۋىگە قىزىل سۈرگەن، بويىنىغا بەش قاتار مارجان ئاسقان، قوللىرىغا ئىككى جۈپتىن ئالتۇن بىلەيزۈك سالغان، ئۈستىگە ۋال-ۋۇل قىلىپ تۇرىدىغان زەر كۆڭلەك كىيگەن قېرى بىر سەتەڭ ئامبارسىمان ئۆيىدىكى ئايلانما دىۋانىدا ئاتىنىڭ قېنىدەك قېنىق قىزىل ھاراق ئىچكەچ كېرىلىپ ئولتۇراتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ كۈندۈزلىرى كوچا ئارىلاپ «خېرىدار» ئىزدىگەندە يۈزىنى چىڭ چۈمكىۋالىدىغان چۈمبىلىمۇ ئالدىقايقلارغا چۆرۈپ تاشلانغانىدى. زەيلىشىپ كەتكەن ئۆي ئىچىدىن قاڭسىق ئەتىر ۋە كۈچلۈك ئاق ھاراق پۇرىقى گۈپۈلدەپ دىماققا ئۇرۇلاتتى. ئارىلاپ-ئارىلاپ يانىدىكى قاراڭغۇ ئۆيدىن نارەسىدە قىزنىڭ ئىنچىكە ئاۋاز بىلەن قورقۇپ چىرقىرىغان نالە-پەريادلىرى ۋە ئاغزىغا گەپ كەلمەي قالغان مەستلەرنىڭ شەھۋانىيلىق بىلەن گاھ بوغۇلۇپ، گاھ ئېچىلىپ قاقلاپ كۈلۈشلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى. ھېلىقى دەللە ئېتىكىدىكى چىرايلىق قول سومكىسىدا تومپىيىپ تۇرغان دەستە-دەستە پۇللارنى ئاۋايلاپ سىلاپ، مەمنۇنىيەتلىك بىلەن ھىجىياتتى...

تويۇقسىز، چاچلىرىنى يېڭى تۇغۇلغان قوزا يۇڭىدەك بۇدۇر قىلىنغان، ئىنچىكە قاشلىرى ئاستىدىكى ئۈچ بۇرجەك كۆزلىرى چەكچەيگەن، ھوقۇشنىڭ تۇمشۇقىدەك كوتەك بۇرنى ئاستىغا ياپۇنچە بۇرۇت قويۇۋالغان، چاقماقلىق كۆڭلەك كىيگەن بىر يىگىت ئىشىكنى جالاقشىتىپ ئېچىپ كىرىپ كەلدى ۋە ئاغزىنى كىلەدەك يوغان ئېچىپ، ھاسىراپ-ھۆمىدىگەن ھالدا ۋارقىرىدى:

— خان ئاچا، چاتاق بولدى! ساقچىلار كېلىۋاتىدۇ!

پاتپاراقچىلىق باشلاندى، كىمدۇ بىرى قولىدىكى يېرىملاشقان ھاراق بوتۇلكىسى بىلەن چىراغلارنى چېقىۋەتتى. ئۆي قاپقارا زۇلمەت ئىچىگە چۆكتى. ساقچىلارنىڭ قوللىرىدىكى قول چىراغ نۇرلىرى زۇلمەتنى يېرىپ ئۆتكەندە، ھېلىقى سەتەڭ — يەر ئاستى پاھىشىخانا خوجايىنى ئارقا ئىشىك بىلەن زەراتكالىقا قېچىپ چىقىۋېلىشقا ئۈلگۈرگەنىدى...

ئەھۋال ئەنە شۇنداق ئىكەن، مايسىخان ئاچا! — قاسىم ئاكا ئېغىر خۇرسىنىپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — جىنايەتچى بۇ يەرگە قېچىپ كېلىۋالغاندىن كېيىن خۇراپاتلىق ئىدىيىمىزنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىنىپ بىزنى قايمۇقتۇرۇپ، قاقتى-سوقتى قىلىپ يۈرۈپتۇ. بىزمۇ ئاق-قارىنى پەرق ئەتمەي ئۇنى قانات ئاستىمىزغا ئاپتىمىز. ئەمدىغۇ بۇ روپاش بۇۋىنىڭ سىرى ئاشكارىلاندى. بۇرنىمىزغىمۇ سۇ كىردى. لېكىن...

— توۋا قىلدىم، توۋا! — مايسىخان ئەلەم بىلەن ياقىسىنى چىڭ چىشلىدى ۋە بېشىنى تۆۋەن سالغان پېتى مېھمانلارغا چاي قۇيۇۋاتقان جەملەگە قاراپ، ئۆزىنى تۇتالماي ھۆكرەپ يىغلىۋەتتى...

چىغىر يول
(ئەدەبىي ئاخبارات)

ئەركىن نۇر

مۇقەددىمە

بۇ يەردە سۆزلىنىدىغىنى كىشىنى مەست قىلغۇچى ئىشقىي-مۇھەببەت داستانى، سېھىرلىك قەدىمىي ئەپسانە ياكى بۈيۈك شەخس ھەققىدىكى تەسىرلىك رىۋايەت بولماستىن، بەلكى ئاددىيغىنا بولغان بىر چىغىر يول قىسسىسى.

بۇ يول نەدە ئاياغلىشىدۇ؟ ئاياغلاشمايدۇ، يول مەڭگۈ ئاياغلاشمايدۇ.

يول نەگە تۇتىشىدۇ؟ ئۇپۇققا، ئۇپۇقنىڭ نېرىسىغا...

ۋەھالەنكى، بۇ يول تېخى ئەمدىلا باشلانغان. بۇ يول مانا مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ:

تۇغۇلۇش

پېشايۋانغا ئېسىلغان قەپەزدىكى قۇشلارنىڭ نەغمە-ناۋالىرى بېسىققان، كەڭ، ئازادە گۈللۈك ھويلا ئاستا-ئاستا قاردىيۋاتقان چاغ.

ئۇ، سوقۇلغان دورا-دەرمەكلەر بىلەن لىق تولغان ھاۋانچىنى كۆتۈرۈپ، ھويلىدىن ئۆيگە كىردى. چىراغ ياندى. ئۇنىڭ قىزغۇچ نۇرلىرى يۈزى سوزۇنچاق، قارچىغا بۇرۇن، كەككە ساقال كەلگەن ئادەمنى يورۇتتى. ئۇ تۈرك مۇئەللىملەردىن پەننىي مەلۇمات ئالغان تىۋىپ — غۇپۇر ئاكا ئىدى.

ھويلىدا بىر بالىنىڭ قىقىراپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇنىڭ يۈرىكى بۇ ئاۋازنى تونۇدى. بۇ ئۇنىڭ ئۈچىنچى ئوغلى، تۆت ياشلىق خالىتجان ئىدى.

— دادا، پەرى مېنى «80 خالتا» نىڭ بالىسى دەپ تىللىدى.

— بالام ئۇ تىل ئەمەس، پەرى «80 خالتا» نىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىكەن.

— ئۇنداق بولسا، مېنى نېمىشقا 80 خالتا دەيدۇ؟

— بۇنى بىلگۈڭ كېلىۋاتىدۇ-ھە سېنىڭ، ياخشى، ئۇنداق بولسا ئوبدان ئاڭلا، بۇندىن 200 يىل ئىلگىرى تۆمەن دەرياسى ۋادىسىدا دانىش ھاجى ئىسىملىك بىر يېتىم ئوغۇل ئۆتكەنىكەن. ئۇ كىچىكىدە بايىنىڭ پادىلىرىنى بېقىپتۇ. قۇرامىغا يەتكەندە باي ئۇنى ئۆزىنىڭ مەككە بىلەن ئۇرۇمچى ئارىلىقىدا قاتناپ چەرچىن ماللار سودىسى قىلىدىغان خاس كارۋانلىرىغا تۆگە يېتىلىگۈچى قىلىۋاپتۇ. كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى كىشىلەر ئۇنىڭ ئېچىشقان يېرىگە تۇز سەپكەنـ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

دەك «قىرىق يىگىت» دەپ لەقەم قويۇشۇپتۇ. بۇ، ئۇنىڭغا ھار كەپتۇ-دە، ئەلەم بىلەن يەنە ئۈچ يىلغىچە ئۆيلىنىپ بولالمىسام، ئوغۇل بولماي كېتەي دەپ قەسەم ئىچىپتۇ. لېكىن مۇشۇكمۇ بىكارغا ئاپتاپقا چىقمايدۇ. ئۇنىڭ ئىككى بىلىكىدىكى قارا كۈچىدىن باشقا ھېچنەرسىسى بولمىسا، كىممۇ ئۇنىڭغا ياتلىق بولۇشنى خالىسۇن؟ بۇنىڭ بىلەن ئۇ پۇل تېپىشنىڭ غېمىگە چۈشۈپتۇ. ئۇ بايدىن ئاز-تولا قەرز ئېلىپ، تەۋەككۇل قىلىپ ئۇششاق-چۈششەك دورىلارنى سېتىۋېلىپ، باينىڭ مېلىغا قوشۇپ ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كەپتۇ. خۇدانىڭ رەھمى كەلگەنمۇ بىرىنچى قېتىمدىلا ئۇنىڭ سودىسى يۈرۈشۈپ قولى ئانچە-مۇنچە پۇل كۆرۈپتۇ.

— ھەممە ئىش شۇنداق بولىدۇ، بالام، دەسلەپ كىرىشكىنىڭدە تەسكە چۈشىدۇ، ئەمما تىرىكمەي-زىرىكمەي ھەپىلىشىۋەرسەك، ئاخىر ئېپىنى بىلىۋالىسەن. سۆزلەپ نەگە كەلگەنتىم، ھە راست، ئۇنىڭ قولى ئانچە-مۇنچە پۇل كۆرۈپتۇ. ئۇ شۇ جەرياندا مەخسۇس دورا-دەرمەك سودىسىلا قىلىدىغان بوپتۇ. ئۇ نۇرغۇن دورىلارنىڭ نامى، تەبىئىتى، خۇسۇسىيىتى، ئىشلىنىش ئورنى قاتارلىقلارنى بىلىۋاپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئاخىرى ھەم دورىپۇرۇش، ھەم ئۇستا تىۋىپ بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ۋاقىتلاردا دورا تۈرلىرى 80 خىلچە بولۇپ، دانىش ھاجى ئۇنى ئايرىم-ئايرىم خالتىلارغا قاچىلاپ ئىشلىتىدىكەن. بۇنى كۆرگەن دوستلىرى ئۇنىڭغا «80 خالتا» دەپ چاقچاق قىلىپ يۈرۈپ، كېيىن ئۇنىڭغا سىڭىشىپ قاپتۇ. «80 خالتا» دېگەن سۆز ئەنە شۇنداق كەلگەن. شۇندىن باشلاپ كىشىلەر دورىپۇرۇش-تىۋىپلارنى «80 خالتا» دەپ ئاتاشقا ئادەتلەنگەن.

— دادا، سەن ئۇنىڭ توي قىلغان-قىلمىغانلىقىنى دېمىدىڭغۇ؟

— توي قىپتۇ، بالام. توي قىپتۇ. ئۇ توي قىلىپ بالا-چاقىلىق بوپتۇ. ئابدۇراخمان بوۋاڭ، ئاشۇ دانىش ھاجىنىڭ ئوغلى، ئۇ ئۆزىنىڭ كەسپىنى ئابدۇراخمان بوۋاڭنىڭ داۋاملاشتۇرۇشىغا تاپشۇرغانىكەن، ئابدۇراخمان بوۋاڭ ئۈرۈمچىدە دۇكان ئېچىپ يۈزنەچچە ياشقا كىرگۈچە تىبابەتچىلىك ئىشىغا يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغان. رەھمەتلىك ئۆلۈش ئالدىدا ماڭا ۋەسىيەت قالدۇرۇپ: «ئەمدى مېنىڭ كەسپىمنى سەن داۋاملاشتۇرمىساڭ ئۆلسەممۇ كۆزۈم يۇمۇلمايدۇ... ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسىمۇ ئاتا-بوۋىلىرىڭ باشلاپ بەرگەن ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىق!...» دېگەن. قارىمامسەن، مانا مەنمۇ شۇنىڭ بىلەن بىر تىۋىپ بولۇپ قالدىم...

دادا ھەدەپ قىزىشىپ سۆزلىمەكتە، بالا بولسا ئۇنىڭ ئېغىزىدىن چىقىۋاتقان ھەربىر ئېغىز سۆزنى قىزىقىسنىپ ئاڭلىماقتا ئىدى. سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە خالىقجاننىڭ يۈرىكى بىردىن ئېغىپ كەتكەندەك بولدى، ئۇ قانداقتۇر بىر نەرسىنى چۈشەنگەندەك، ھېس قىلغاندەك ئىدى. شۇ مىنۇتتا ئۇنىڭ سەبىي قەلبىدە يۇمران بىر ئارزۇ ئاللىقاچان تۇغۇلۇپ بولغانىدى. لېكىن ئۇ ئۆزى بۇنى سېزەلمەي قالدى...

بىۋاستە كەچۈرمىش

چىڭقى چۈش.

ئۆيدە پاتەمخان ئىڭراپ ياتاتتى. ئۇ، خالىقجاننىڭ ئانىسى بولۇپ، ئوقۇمىغان ساددا، ئاقكۆڭۈل ئايال ئىدى. ئۇن نەچچە كۈن ئىلگىرى ئۇ تۇيۇقسىز ئاغرىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ كېسىلى كۈندىن-كۈن-

گە ئېغىرلىشىپ، ئىئىلىدىكىلەرنى ۋەس-ۋەسىگە سېلىۋاتاتتى.

قېرىشقاندەك قىزىل قوغدىغۇچىلار غۇپپۇر ئاكىنى «بۇرژۇئازىيىچە باياشات تۇرمۇش كەچۈردى» دەپ چەمبەرچەس باغلاپ، كوچمۇكوچا سازايى قىلىپ، كۈرەش قىلغانلىق ئاق مەسچىتتىكى قوماندانلىق شتابىغا ئېلىپ كېتىپ تېخى قويۇپ بەرمەيۋاتاتتى.

— غۇپپۇراڭكام ئۆزى بولسىمۇ بىر نۆرى ئىدى، — دېدى تېخى ھېلىلا كىرىپ پاتەمخاننىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ئۇدۇل قوشنا — ئايۇپ ئاخۇن.

— شۇنى دېمەملا.

ئارىنى جىمجىتلىق باستى.

— ھە، پاتەمخان ئايلا، — دېدى ئايۇپ ئاخۇن بىر پەس ئويلانغاندىن كېيىن، — ئەگىلىلىرىنى كىيىپ تەييار بولۇپ تۇرسىلا، ئاڭغىچە مەن بىر يەردىن ھارۋا تېپىپ كېلەي، سىلىنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ باقايلى.

— رەھمەت ياخشى كۆڭۈللىرىگە، رەھمەت ئايۇپ ئاخۇن، — پاتەمخان زەئىپ ئاۋازدا بوغۇلۇپ تەستە سۆزلەيتتى، — دوختۇرغا كۆرسەتمىز دەپ ئاۋارە بولۇشمىسىلا، مەن... مەن بەرىبىر ساقىيالمايدىغان ئوخشايمەن.

مىشىلداپ يىغلاشلار، ياش تۆكۈشلەر، تەسەللىلەر...

ئۇلار بۆلۈمگە كىرگەندە، بۆلۈمدە ئۈچلا ئادەم تۇراتتى: سۆڭگىچىنى يېرىم ئېچىپ ئوكۇل سېلىشنى كۈتۈپ دۈم ياتقان كېسەل، كېسەلنىڭ يېنىدا قاپىقىدىن مۇز ياغدۇرۇپ تۇرغان ئوتتۇرا ياشلىق سېستىرا ئايال، ئايالدىن كۆز ئۈزمەي تىكىلىپ ئولتۇرغان شاپ بۇرۇت ياش يىگىت.

— ئوھۇش، — دېدى سېستىرا كىرگەنلەرنى كۆرۈپ تۇمشۇقىنى ئۈچلىغانچە، — بىرسىنى يولغا سېلىپ بولالمايۋاتسا، ئادەمنىڭ ئەرۋايىنى ئۇچۇرۇپ كېلىۋەرگەنلىكى تۇردىغۇ بۇ كېسەل كۆرپىلىرى!...

سېستىرا بۇ سۆزنى ئۇلارغا ئاڭلىتىپ، ئەتەي شۇنداق ئۈنلۈك ئېيتقانىدى، ھېچكىم لام-مىم دېمىدى.

— ئۆيىڭىزنىڭ ئاچقۇچىنى بەرسىڭىز، مەن بېرىپ تۇرايمۇ-يا؟

— ژىيەي، مانىڭ نەپسى تاقىلداپ كەتكەنىنى. ئالدىرىماڭ.

— ئەتىگەندىن بېرى شۇنداقلا دەيسىز، — ھېلىقى شاپ بۇرۇت يىگىت سەل جىلى بولغاندەك قىلاتتى، — جان ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغان بېلىقنى دەريا ساھىلىغا ئاپارغاندىن كېيىن سۇغا قويۇپ بېرىش كېرەك-تە، ئۇنى قىيناپ ساھىلدا تاشلاپ قويغاندىن كۆرە تەشنالىقنى تېخىمۇ قوزغىماي، بىراقلا ئۆلتۈرۈپ تاشلىغان تۈزۈك،

— بېلىقنىڭ بەختى بولسا دەرياغا ئۆزى كىرسۇن، — سېستىرا كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ يىگىتكە مەنىلىك كۈلدى، — دەريادا ئوينىغان بېلىقنىڭ ئىزى چۈشۈپ قالمىغاندىكىن نېمىدىن قورقۇش.

ئوكۇل سېلىش نۆۋىتى پاتەمخانغا كەلدى.

— ھوي، قانداق ئادەم سىلە، مەندىن بىسوراق مېڭىشسىلا، ئىشخانىنى تاقايمەن.

— بۇ، بۇ...

— نېمە بۇ، بۇ، ئىشتىن چۈشتۇق، ئىشقا چۈشكەندە كەلسىلە.

— بۇياقنىڭ كېسىلى بەك ئېغىر، ئۆزىمۇ ئاغرىق ئازابىغا چىدىيالمايۋاتىدۇ، ئوبدان سىڭلىم، بىزدىن يانمىسا...

— نېمە ئۇنداق كوت-كوت ئادەم ماۋۇ، گەپ بىر، قولاق ئىككى، ماڭسىلا، ياغ سالغان چايدەك كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قاراپ تۇرماي.

www.uyghurkitap.com

ئۇ، بۇ ئۇچەيلەننى ئاخىر چىقىردۋەتتى - دە، شۇ ھامان ئىشىكنى جاڭگىدە ياپتى. ئىشىك - دېرىزىلەر جىررىدە قىلىپ تىتىردى. ئۇلار، ئىشىكتىن چىقىپ بىرەر قەدەم ماڭا - ماڭمايلا بۆلۈمدىكى سىپىستىرا بىلەن يىگىتنىڭ قاتتىق كۈلكە سادالىرى كارىدورنى بىر ئالدى...

بەش ياشقا ئەمدىلا توشقان خالىقجاننىڭ تېنى يىلان سۈركىلىپ ئۆتكەندەك شۈركىنىپ، بۇدرۇق قوللىرى ئاستا - ئاستا يۇمۇلۇپ، كىچىككىنە مۇشتۇمى قاتتىق تۈگۈلدى، چىشلىرى بىر - بىرىگە ئاجراتقۇسىز دەرىجىدە كىرىشتى. ئۇنىڭ توزغاقتەك يۇمشاق كۆكسىگە تاشتەك قاتتىق، مۇزدەك سوغ بىر نەرسە پاتۇرۇلۇپ كىردى. ئۇ نەرسە بىر پەستىلا بۈركۈتنىڭكىدەك ئۆتكۈر، ئۇچلۇق ۋە كۈچلۈك تىرناقا ئايلىنىپ ئۇنىڭ يۈرىكىنى قىستى، مۇجۇپ چاڭگاللىدى، تاتىلاپ تىلغىدى، تىتىپ تاشلىدى. ئۇ قول ئاجايىپ قورقۇنچلۇق، ئاجايىپ غالجىر، ئاجايىپ رەھىمسىز قول بولۇپ، ئۇ يۈرىكىنىڭ ئاستىغا، ئاستىنىڭمۇ ئەڭ چوڭقۇر يەرلىرىگىچە سوزۇلۇپ كىردۋاتاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆكسىنى ئۆزى يىرتىپ پارە - پارە قىلىۋەتكۈسى، يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ تاشلىۋەتكۈسى كەلدى. ئۇنىڭ كۆزىگە قىزىللىق تىقىلدى، دۇنيا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىر پارچە ئوتقا ئايلىنىپ كۆيىۋاتاتتى، ئوت ھەممىنى بىراقلا يۇتۇپ كەتمەكچى بولغاندەك ئۇزۇن تىللىرىنى تېخىمۇ سوزاتتى... ئۇنىڭ يۈرىكى جۇغۇلدىدى، جۇغۇلدىدى. قانداقتۇر بىر شېرىن ئەمما تولىمۇ ئازابلىق بىر تۇيغۇ تاپىنىدىن كىرىپ مېڭىسىگە قاراپ ئاقاتتى. ئۇ، ئۆمرىدە تۇنجى نۆۋەت ئۆزىنىڭ شۇنچە ئاجىز، بىچارىلىكىنى ھېس قىلدى ھەمدە بىرىنچى قېتىم بۇ كىشىلەرنىڭ، بۇ دۇنيانىڭ رەھىمسىزلىكىنى چۈشەندى.

ئۇ كارىدور تېمىغا يۆلەنگىنىچە جايىدا قېتىپ تۇرۇپلا قالغانىدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن ئىسسىق، سۈيۈق بىر نەرسە ئاققاندەك قىلدى، ھەئە، راستىنلا بىر نەرسە ئېقىشقا باشلىدى...

ئۇ، شۇ كۈنى ئاخشىمى ئاق خالاتلىق بىر دوختۇر بولۇپ چۈش كۆردى.

تېڭىرقاش

قارلىغاچلار باھارنى قايتۇرۇپ كەلدى.

لېكىن، 16 ياشلارغا كىرىپ قالغان خالىقجاننىڭ قەغەزدەك ئاق، بوش ئۆتۈپ كەتكەن ئۆسمۈرلۈك دەۋرىنى قايتۇرۇپ كېلەلمىدى. ئۇ قالايمىقانچىلىق يىللىرىنىڭ تۇمانلىرى ئىچىدە ئاران - ئارانلا 2 - سىنىپقىچە ئوقۇيالىدى. شۇندىن كېيىن ئۇ دورا دۇكىنىدا ئىشلەپ، دادىسىغا ياردەم بېرىدىغان بولغانىدى. ئۇنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئاساسەن ھاۋانچىدا دورىلارنى سوقۇش بولۇپ، دورا سوقۇۋاتقاندا ھاۋانچىدىن «پۇل، پۇل، پۇل...» دەۋاتقاندەك ئاۋاز كېلەتتى. ئۇنىڭ ئىچى سىقىلىپ، دادامۇ شۇنداق دېسۇن، ئەمدى ھاۋانچىمۇ شۇنداق دەمدۇ؟! — دەپ غۇدۇراپ قوياتتى ئىچىدە.

ئۇنىڭ تەڭتۇش دوستلىرى ئالىي مەكتەپلەرگە ئوقۇشقا كېتىشتى. ئۇ، بۇ دوستلىرى بىلەن ھەربىر ئۇچراشقاندا گويا ئۇلار ئالدىدا قانداقتۇر بىر ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويغاندەك ئۆز - ئۆزىدىن خىجىل بولۇپ، بېشى يەرگە چۈشۈپ كېتەتتى. ئەگەر ئۇمۇ ئوقۇشسىز قالمىغان بولسا، دوستلىرىغا ئوخشاش ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئوقۇماسمىدى!

ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي قالغان ئاز بىر قىسىم دوستلىرى بولسا، خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئورنىغا ئىشقا ئورۇنلىشىشقا باشلىدى. ئەمما، بۇنىڭ ئۈچۈنمۇ

ئانچە - مۇنچە ئوقۇغان، مەكتەپ يۈزى كۆرگەن زىيالىي ياشلار بولمىسا بولمايتتى. ئۇ، ئىشقا ئورۇنلىشىشتىنمۇ مەھرۇم بولۇپ قالدى. ئەمدى ئۇ نېمە ئىش قىلسۇن؟ قارا كوچىنى سۈپۈرۈپ پۇل تاپسۇنمۇ؟ كوچا دوقمۇشىدا پۇلتۇرۇپ مايلامچىلىق قىلسۇنمۇ؟ ئەتىدىن كەچ كىرگىچە مۈكچىيىپ كىشىلەرنىڭ يىرتىلغان، يىغىشىپ تەر پۇرايدىغان ئەسكى كەشلىرىنى يامايدىغان موزدوزغا شاگىرت كىرسۇنمۇ؟ ياكى ئۇستۇرا بىلەن كاپىلغۇچنى قولىغا ئېلىپ، ساتىراشلىق قىلسۇنمۇ ۋە ياكى...

ئۇ ئۆزىنى بۇ دۇنيادا تامامەن ئارتۇقچە ئادەم ھېس قىلدى، تۇغۇلۇپ قالغىنىغا قاتتىق ئۆكۈندى.

ئۇ، ئىلگىرى رەستىدىكى دورا دۇكىنىدا ئىشلەپ، دادىسىنىڭ پۇتىغا پۇت، قولىغا قول بولۇشنى، دورا - رېتسېپلارنىڭ نامى، خۇسۇسىيىتى... قاتارلىقلارنى يادقا ئېلىش، ئۆگىنىش ۋە تىۋىپلىق ئەخلاقى ھەققىدىكى دادىسىنىڭ بەرگەن تەلىملىرىنى ئىخلاس بىلەن ئاڭلاشنى ھۇزۇرلۇق، مەنىلىك ئىش بىلەتتى.

بىراق، ئەمدىچۇ؟ ئەمدى ئۇنى، ئۇنىڭ مەيلىنى ھېچنەرسە ئۆزىگە تارتالماس بولۇپ قالدى. ئۇ، ھەمىشە پىنھان جاينى خالايدىغان، ئولتۇرغان جايىدا كۈنلەپ - كۈنلەپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتىدىغان ئويچان، غەمكىن بىر يىگىتكە ئايلىنىپ قالدى. دادىسى ئۇنى بىرنەچچە رەت سىلكىشلەپ، «سەن مەجنۇن بولدۇڭمۇ؟» دەپ كايىدى.

دېمىسىمۇ، دادىسىنىڭ ئېيتقىنى بىر ھېسابتا توغرا ئىدى. چۈنكى ئۇ يېقىندىن بۇيان بىر قىزنىڭ ئىشقىدا يوشۇرۇن كۆيۈپ يۈرەتتى. ئۇ قىز شۇنچە خۇش پېئىل، شوخ ۋە نازاكەتلىك ئىدى. خالىقجان بىر يىلغا يېقىن ئۇنىڭغا سەزدۈرمەسلىككە ھەرقانچە ئورۇنۇپ باققان بولسىمۇ، بىراق قۇياش نۇرىنى ھېچنەرسە يوشۇرالمىغاندەك، ئۇمۇ سەممىي، پاك سۆيگۈسىنى يوشۇرالمىدى. ئۇ، ئۆز - ئۆزىنى ئالداۋېرىشنىڭ تولىمۇ ئازابلىق بولىدىغانلىقىنى بىلىپ، ئاخىر ئۆزىنى ئاشكارىلىدى. ئۇلارنىڭ قەلب بېتىگە سېھىرلىك تۇنجى مۇھەببەت لىرىكىسىنىڭ دەسلەپكى ساددا، ئەمما بۇزۇلغان مىسرالىرى يېزىلدى. ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى كۈندىن - كۈنگە شېرىنلىشىۋاتاتتى، كۈندىن - كۈنگە قىيامىغا يېتىۋاتاتتى. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ، بۇ مەشۇقىنىڭ كەلگۈسى مەڭگۈلۈك ھەمراھى بولۇپ قالىدىغانلىقىغا شەك - شۈبھىسىز ئىشىنەتتى.

«ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېگەندەك، كۈنلەرنىڭ بىرى ئۇ قىز خالىقجاننى تاشلاپ، باشقا بىرسى بىلەن تېپىشىۋالدى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ تاپقىنى بىر قېرى يىگىت ئىدى.

ئۇنىڭ نەرى ئارتۇقكەنە؟ ئۇ ئۆزىنى ئۇنىڭغا سېلىشتۇرۇپ باقتى. ھېچقايسى تەرەپتىن ئۆزىنى بېسىپ چۈشەلمەيدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. كېيىنچە شۇ نەرسە ئايدىڭلاشتىكى، ئۇ يىگىت ئەسلىدە بىر سودىگەر بولۇپ، ئۇنىڭ مەشۇقىنى، ئۇنىڭ بەختىنى، ئۇنىڭ تەختىنى، ئۇنىڭ يۈرىكىنى، ئۇنىڭ ھەممە - ھەممە بارىنى يۇلۇپلا ئېلىۋالغان نەرسە دەل ئۇنىڭ پۇلى، نىجىس پۇلى ئىكەن.

ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى. سوغۇق شامال تەگكەن ياپراقتەك تىترىدى. ئۇ دادىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن پۇلنىڭ گېپىنى تولا قىلىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ۋە پۇلنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەندى.

پۇلنىڭ قۇدرىتى شۇنداق زور بولىدىغان بولسا، ئۇ ئەمدى پۇل تېپىشنىڭ ئېپىنى قىلىدۇ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن پۇل تاپىدۇ. پۇل توپلايدۇ!...

ئۇ قەتئىي نىيەتكە كەلدى، بىراق ئۇ قانداق قىلىپ پۇل تاپسۇن؟

www.uyghurkitap.com

كۈتۈش

1978 - يىلى، كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى.

خالىقجان بىر تەرەپتىن قايغۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن خۇشال ئىدى. ئۇنىڭ قايغۇسى، دادىسىنىڭ تۇيۇقسىز ئاغرىپ يېتىپ قالغىنىدىن بولسا، خۇشاللىقى دادىسى ساقايغىچە دۇكاندا ئۆزى يالغۇز ئىشلىۋالىدىغانلىقى، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى مۇستەقىل، ئەركىن، بىمالال ھالدا ئەمەلىي ئىشلىتىش پۇرسىتىگە ئېرىشكەنلىكىدىن ئىدى.

ئۇ، بىر مەزگىللىك تېكىرقاشتىن كېيىن، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان، زىقمۇ كۆيمەيدىغان بىر يولنى تاللىۋالدى. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ پۇل تېپىش ئارزۇسى پەقەت تىۋىپلىق بىلەن ئاسانراق ئەمەلگە ئاشاتتى، يەنە كېلىپ ئۇنى دادىسىمۇ ھە دېسىلا ئاتا كەسپىنى ئۆگىنىپ تىۋىپ بولۇشقا ئۈندەيتتى.

ئۇ، ئۆزلۈكىدىن تىبابەتچىلىككە ئائىت «قارا باتىن قادىر»، «قارا باتىن ئەنزەم»، «قارا باتىن كەبىر»، «ئىغىل ئەنزەم»، «شىفائىي قۇلۇپ» دېگەندەك بوۋىلىرىدىن قالغان ئەرەب، پارس، چاغاتاي يېزىقلىرىدىكى تەۋەررۈك كىتابلارنى زوق بىلەن ئۆگەندى، تەتقىق قىلدى.

ئۇ، ئۆز - ئۆزىگە، ئۆزىنىڭ بىلىملىرىگە خېلىلا ئىشەنچ تۇرغۇزىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭچە بولسا، ئۇ دادىسىدىن ئايرىلىپ چىقىپ، يالغۇز بىر دۇكان ئاچقان ۋە ئۆگەنگەنلىرىنى ئىشلىتىپ بىمارلارنىڭ دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا بولغان بولاتتى.

ئەپسۇس، دادىسى ئۇنى كىچىك ھەم بىلىمسىز چاغلاپ ئادەتتىكى كېسەل بولسىمۇ ئۆزى كۆرمىسە كۆڭلى ئىمىن تاپالمايتتى.

مانا ئەمدى ئۇنىڭ دادىسى ئاغرىپ قېلىپ، دۇكان ئۇنىڭغا ئۆتكۈچە قالدى. ئۇ بۈگۈن دۇكانغا ئادەتتىكىدىن ئەتىگەن كېلىپ تازىلىق قىلدى. بىر ئازدىن كېيىن، كونا قارا سومكىنى كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال تۇنجى بولۇپ دۇكانغا كىردى. خالىقجان بۇ ئايالغا بىر قاراپلا ئۇنىڭ چەت يېزىدىن كەلگەنلىكىنى پەملىدى. ئۇ ئايالنىڭ كىيىملىرى سەھرا پاسونلىرىدا بولسىمۇ، ئۆزى خېلى گۈزەل ۋە مېھرى ئىسسىق ئىدى.

خالىقجان بىرىنچى قېتىم، ئۆزى كېسەل كۆرۈشكە باشلىدى.

— ئىسمىڭىز؟

— ئايشەمگۈل.

— نەچچىگە كىردىڭىز؟

— 29 غا.

— يۇرتىڭىز؟

— لەمجىن.

خالىقجان ئوڭ قولىنىڭ تۆت بارمىقىنى ئايالنىڭ بېغىشىغا قويۇپ تومۇرىنى تۇتتى، بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھۆكۈم چىقاردى:

— سىز تېخى پەرزەنت يۈزى كۆرمەپسىز، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، مەن يولدىشىم بىلەن توي قىلغىلى ئون يىل بولدى، بىراق خۇدا بىزلەرگە پەرزەنت نېسىپ قىلمىدى، — ئايال كۆزىگە ياش ئالدى، — يولدىشىم ماڭا تەسەللى بېرىپ، بۈگۈن نېسىپ قىلار، ئەتە نېسىپ قىلار دەپلا كەلدى. بىز مۇھەببەتلىشىپ توي قىلغان، قېيىن ئاتا، قېيىن ئانىلىرىم خەقنىڭ مېنى ئوغلىمىزغا چاپلىشىپ تۇرۇۋالدى دەپتۇدەك. يەنە تېخى مېنى «سەندەك تۇغماس خېنىم ئوغلىمىزغا لايىق ئەمەس...» دەپ تىللاپ ئۆيىدىن قوغلاشتى... ئۇكام، ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىسۇن، ئۇ دۇنيا، بۇ دۇنيا خۇش بولۇپ كەتسەم...

— خاتىرجەم بولۇڭ، چوقۇم ساقايتىمەن. سىزدە ئۆزى بىرىنچىدىن ئاق خۇن زىيادە كۆپ ئىكەن. ئىككىنچىدىن ئۆزى، بالىياتقۇ مايماق ئورۇنلىشىپ قالغان...

ئايال ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ساقىيالىشىدىن ئۈمىد ئۈزگەنىدى.

— كۆڭلۈڭىزنى يېرىم قىلماڭ، كېسەلىڭىز تۈزىداق بولغان بىلەن ئېغىر ھېسابلانمايدۇ، — دېدى خالىقجان ئۇنىڭ روھىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ئەمەلىيەتتە ئۇ ئۆزىنىڭ كېسەلنى ساقايتىش - ساقايتالماسلىقىغا بىر نەرسە دېيەلمەيتتى.

خالىقجان ئايالنىڭ بىرنەچچە ۋاق يەپ كۆرۈپ بېقىشى ئۈچۈن دورىلارنى بەردى. ئايال رەھمەت - تەشەككۇرلەر بىلەن ئۇزىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ خالىقجان كېسەللەرگە ئەستايىدىل، جىددىي مۇئامىلە قىلىپ بىر ئايدەك ئىشلىدى. لېكىن، كېسەللەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغان بۇ دۇكان كۈندىن - كۈنگە كېلىدىغانلار ئازىيىپ چۆلدەرەپ قالدى.

— قارىغاندا، سىزنىڭ كېسەللەرگە تۇتقان مۇئامىلەڭ قوپال، — دېدى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان غوپۇر ئاكا كېسەل يېتىپ، — كېسەللەرنىڭ كۆڭلى نازۇك، سەن ئۇلارنى رەنجىتكەن ئوخشايسەن. بىلىپ قوي، ئۇنىڭسىزمۇ ئۇلارنىڭ ئىچى پۇشۇق...

بۇ گەپ خالىقجانغا ھار كەلدى. چۈنكى ئۇ ھەممىلا كېسەللەرگە ئوخشاشلا ئاجايىپ ياخشى مۇئامىلە قىلغانىدىغۇ؟ ئۇ قانداق سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويىدىكەن؟

خالىقجان كېيىن بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىدىن خەۋەر تېپىپ كۆپ ئازابلاندى: غوپۇر ئاكىنىڭ ئورنىدا مۇشتەك بىر بالا تىۋىپلىق قىلىۋېتىپتۇدەك، دېگەن خەۋەر كوچىمۇ - كوچا ئېقىپ يۈرگەن ۋە بۇنى ئاڭلىغان كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ كېسىلىنى كۆرسەتكىلى بۇ دۇكانغا كېلىشنى ئانچە خالاپ كەتمەيدىغان بولۇپ قېلىشقانىدى.

ئۇنى كىشىلەر قاچانغىچە كىچىك كۆرىشىدۇ؟ كىچىك بولۇپ قېلىش گۇناھمۇ؟ كىشىلەر يەنە قاچانغىچە ئۇنى تىۋىپلىقتا نائۇستا ھېسابلىشىدۇ؟ بۇ گەپچە، ئۇنىڭ مۇستەقىل ئىشلەش ئارزۇسى شۇنىڭ بىلەن كۆپۈككە ئايلىنىپ كېتەرمۇ؟ ياق، ئۇ ھاياتلا بولىدىكەن، يۈرىكى ئۆز رېتىمىدا سوقۇشتىن توختاپلا قالمايدىكەن، ئۇ ئايرىم دۇكان ئاچىدۇ. بىراق تېخى پەيتى ئەمەس، ئۇ كۈتۈشى، سەۋىرچانلىق بىلەن كۈتۈشى كېرەك. ئەمما، ئۇ نېمىنى كۈتىدۇ؟ قاچانغىچە كۈتىدۇ...

ئىمتىھان

خالىقجان دېگەندەكلا ئايشەمگۈل يەڭگىدى.

بۇ ئىش ئايشەمگۈلگە، ئۇنىڭ ئائىلىسىگە چەكسىز شادلىق ئېلىپ كېلىپلا قالماي، خالىقجانغا ھەتتا ئۇنىڭ دادىسىغىمۇ شادلىق ئېلىپ كەلدى.

دادا ئىشەندى، ئۆز ئوغلىنىڭ ئاتا كەسپىنى ئاساسەن ئىگىلەپ بولغانلىقىغا ئىشەندى.

دەرۋەقە، خالىقجان ئىككى يىل جاپالىق ئىزلىنىپ نېرۋا كېسەللىكلىرى، بۆرەك، ئاشقازان جىگەر، رېماتىزىم، جىنسىي ئاجىزلىق... قاتارلىق كېسەللىكلەرنى تېز ۋە ئۈنۈملۈك داۋالىيالايدىغان بولغانىدى.

غوپۇر ئاكا دۇكاننى خالىقجانغا ئۆتكۈزدى.

ئورۇن بوشىتىپ، ئۇنىڭ قولىغا ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان كۈچ ئۇلاش

www.uyghurkitap.com

گۈلخېنىنى تۇتقۇزدى.

خالىقجان بۇ ئىشتىن تولىمۇ شادلىناتتى، خۇشال بولاتتى. بىراق ئۇنىڭ خۇشاللىقى ئۇزۇنغا بارمىدى.

ئۈرۈمچى شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى ۋاراچ بولمىغانلارنىڭ دۇكان ئېچىپ، ئۆزى خالىغانچە كېسەل كۆرۈشكە بولمايدىغانلىقى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش چىقاردى. ئۇ مەكتەپ يۈزى كۆرمىگەن، قارا تۇرۇك ئادەم تۇرسا، ئۇنىڭ تېخى ئەمدىلا تاپقان يولى ئېتىلىدىمۇ؟

ئۇ، 1984 - يىلى ئىيۇندا شەھەر بويىچە بىر تۇتاش ئېلىنغان ئىمتىھانغا قاتنىشىپ ئەلا نەتىجىگە ئېرىشتى ھەمدە ۋاراچ بولدى. ئۇنىڭ غەيرىتى ئۇرغۇپ تاشتى، ئۇ بىر يىل ئىچىدىلا 5 مىڭ ئادەم قېتىم كېسەل كۆرۈپ، ئۇلارنى روھىي ۋە جىسمانىي ئازابلاردىن قۇتقۇزدى.

ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭ تەرىپى ئۈرۈمچىگە پۇر كەتتى، ھەتتا كېسەللەر ئۇنى چەت، يىراق ناھىيە - يېزا - قىشلاقلاردىنمۇ ئاتايىن ئىزدەپ كېلىدىغان بولدى. شۇ يىلى يازدا ئۇ ئىلى رايونىغا يەرلىك سەھىيە ئورۇنلىرىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن بېرىپ، 9 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم قېتىم كېسەل كۆرۈپ، خەلقنىڭ چىن دىلىدىن ماختىشىغا سازاۋەر بولدى.

ئۇ، ئۈرۈمچى تەۋەسىدىلا ئەمەس، بەلكى شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىدىنمۇ شىپا تاپقان كېسەللەرنىڭ رەھمەت - تەشەككۈرى يوللانغان خەتلىرىنى تاپشۇرۇۋالىدىغان بولدى. بۇ ئۇنىڭغا تېخىمۇ زور ئىشەنچ، تېخىمۇ زور مەدەت بېغىشلىدى.

قېرى - چۆرى، مېيىپ - ئاجىزلارنىڭ ئۆيلىرىگە ئۆزى تەشەببۇسكارلىق بىلەن بېرىپ داۋالاش، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەردىن پۇل ئالماي ھەقسىز داۋالاش، خالىقجاننىڭ دائىملىق ئادىتىگە ئايلاندى.

ئۇنىڭ ئىش - ئىزلىرى گېزىت - ژۇرناللاردا تونۇشتۇرۇلدى، رادىئو - تېلېۋىزورلاردا ئېلېكتىر دولقۇنلىرى ئارقىلىق شىنجاڭ، ھەتتا پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغىچە تارقىتىلدى.

ئۇ، بۇنداق شان - شۆھرەتلەردىن مەست بولۇپ يۈرمىدى، ئەكسىچە تېخىمۇ بېرىلىپ قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئەمدى بىمارلار ئالدىدا، خەلق ئالدىدا ھايات ئىمتىھانى بېرىش پەيتى كەلگەنىدى.

خالىقجان، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىدە ئاتا - بوۋىلىرى قالدۇرۇپ كەتكەن ۋە ئۆز ئەمەلىيىتى، تەجرىبىلىرى جەريانىدا يىغقان ماتېرىياللارنى رەتلەپ، مۇكەممەل سىستېمىغا ئىگە كىتاب قىلىپ تۈزۈپ چىقتى.

ئۇ يەنە بىرنەچچە يىل ئىچىدە نۇرغۇنلىغان شاگىرتلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى. شۇ قاتاردا ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياش - ئاكىسى ئابدۇر يېمىغا تىۋىپلىقنى ئۆگىتىپ، رەستىدىكى شىپاخانىنى ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئۆزى بولسا ئۈرۈمچى شەھەرلىك جەنۇبىي ئازادلىق يولى 122 - نومۇرلۇق دۇكاندا تىجارەت باشلىدى.

ئۇ ھازىر تېخىمۇ تىرىشىپ، نېرۋا، بەش ئەزا، يۈرەك، ئاشقازان، جىگەر كېسەللىكلىرى، بۆرەك كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسىلى ۋە ھەر خىل يامان سۈپەتلىك يارا - جاراھەتلەر قاتارلىق يۈز نەچچە خىل كېسەللىكلەرگە توغرا دىئاگنوز قويۇپ، تېز ساقايتالايدىغان بولدى.

خاتىمە

مەن يېقىندا تېخى ئەمدىلا 27 گە كىرگەن بۇ ياش ۋاراچنى زىيارەت قىلدىم.

ئۇ، ھازىر ئۆزىنىڭ مېھنىتىگە يارىشا ئۈرۈمچى شەھەرلىك يەككە دوختۇرلار ۋە دورىگەرلەر جەمئىيىتىنىڭ باش رەئىسى، ئۈرۈمچى شەھەرلىك يەككە ئەمگەكچىلەر جەمئىيىتىنىڭ

(ئاخىرى 80 - بەتتە)

شېئىرلار

تەڭرىتاغ سۆيگۈسى

خېۋىر تۆمۈر

ھەر قېتىم ئويغىنىپ كۆز ئاچقان بوۋاق،
تەلمۈرۈپ باققاندەك مۇشپىق ئانىغا.
ھەر كۈنى ھەر ۋاقىت ئىختىيارسىز،
تەلمۈرۈپ قارايمەن تەڭرى تېغىغا.

مەۋجۇتتۇر قەلبىمدە ئوتلۇق بىر سۆيگۈ،
چىگىلگەن كۆڭۈلگە ئۈزۈلمەس رىشتە.
ھەر قېتىم قارىسام يۈكسەك قامىتىڭ،
كۆرۈنەر سۆيۈملۈك گويا پەرىشتە.

ھەر سەھەر قارايمەن قۇياش نۇرىدىن،
بەرق ئۇرۇپ نۇر چاچقان ئاق چوققىلارغا.
بىر قاراپ بىر غۇلاچ ئۆسىدۇ كۆڭلۈم،
يېنىمدا ھامى بوپ تۇرغانلىقىڭغا.

ھەر سەھەر قارايمەن سەندىن سىرىلگەن،
يېقىملىق ھاۋاغا كۆكسۈمنى تۇتۇپ.
ھۇزۇر ھەم ھالاۋەت ئالىمەن نەپەس،
گۈل - چېچەك ھىدىغا تويماي زوقلىنىپ.

ھەر كۈنى قارايمەن يۈرىكىم پۈتۈن،
كۆك تىرەپ تۇرغاچقا گىگانت قامىتىڭ.
سەن بىلەن كۆڭلۈم توق، كۆز ۋە باغرىم توق،
نۇرلىنىپ تۇرغاچقا نازۇ — نېمىتىڭ.

www.uyghurkitap.com

قارايمەن ھەركۈنى يايلاقلىرىڭغا،
گوياكى پايانسىز ياپپېشىل دېڭىز.
ئۇپۇققا لەۋلەشكەن ئۆركەشلىرىڭدە،
بوتاكۆز ئاھۇلار يايرايدۇ غەمسىز.

تۈندىمۇ قارايمەن قانچە ئۇن قېتىم،
يۇلتۇزلار ئەركىلەپ قىلغاندا جىلۋە.
قارايمەن ئاي تۇغۇپ سۈبھى سەھەردە،
چولپانلار قوينىدا قۇرغاندا بەزمە.

قارايمەن گاھىدا ئىپتىخار بىلەن،
ئويلايمەن بەك ئۇزاق ئېرالىرىڭنى.
ئەسلەيمەن ئالەمنى باسقاندا توپان،
بىر ئۆزۈڭ چۆكمەستىن تۇرغانلىقىڭنى.

ئويلىسام تارىخنى ئۇلاپ ھازىرغا،
غۇرۇرۇم تېخىمۇ ئاشار پەلەككە.
تەۋرەنمەس ئىرادە بەرداش قامىتىڭ،
ئۇرغۇتۇپ باشلايدۇ ئالىي تىلەككە.

تاڭ بىلەن باشلانسا بىر قۇتلۇق كۈنۈڭ
كەڭ ۋادىڭ تاۋلىنىپ چاچار ئالتۇن زەر.
ھەر ئاخشام باشلانسا ئاراملىق كېچە،
قوينىڭدا جانلىقلار كۆشەر قەن - شېكەر.

تەڭرىتاغ گوياكى ئويغانغان دېڭىز،
شاۋقۇنلار جۇش ئۇرار قاينام ۋە ئۆركەش.
سۆيگۈڭنى ئويغىتىپ سانسىز ئوغۇل - قىز،
قىلماقتا گۈزەللىك يولىدا كۈرەش.

شۇڭلاشقا قارايمەن ئىختىيارسىز،
قايتىدىن ئۆزگىچە مۇھەببەت قويۇپ.
دىلىمدە ئېتىقاد تىلىمدا زىكرى:
«ئۆتىمەن مەڭگۈ تەڭرىتاغنى سۆيۈپ!»

سۆيگۈ تىنىقلىرى

(ياشلىق ئالبومىدىن)

جېلىلى

بىر - بىرىگە ئاشىق تىنىقلار

سۇ بويىدا مەن ۋە مەشۇقۇم،
دۇپپۇلدەيدۇ يۈرەكلىرىمىز.
يىراقلارغا تاشلايمىز نىگاھ،
قاناتلانغاچ تىلەكلىرىمىز.

تىلەك ساغلام، رىشتىمىز تۇتاش،
«كۆيدۈم، پىشتىم» دېيىش نەھاجەت.
بىر - بىرىگە ئاشىق تىنىقلار،
دىلغا ۋاپا بېغىشلار قەۋەت.

تىللىرىمىز لالدۇر نېمىشقا؟...

ئۇچراشقاندا سۆزلىشەلمەيمىز،
تىللىرىمىز لالدۇر نېمىشقا؟
خېلى ئەپچىل يالماپ يۇتىدۇ،
ئېغىز تەگسە ئەمما يېمىشقا...

گاھ ئېگىزلەر، گاھى پەسىيەر،
بىزنىڭ كۆكرەك قەپەزلىرىمىز.
قوشۇلىدۇ ئۆز ئارا پات - پات،
ئوتتەك قىزىق نەپەسلىرىمىز.

بىلدۇق ئاخىر مۇھەببەت سېھرى،
تىلىمىزنى قىلغانىكەن لال.
ئۆكۈنمىدۇق سۆزلەلمىگەنگە،
ئېككىمىزنى قوشقاچقا ۋىسال.

ھەر قاراشتىن سۆيۈنەر دىللار

ئولتۇرىمىز ياندىشىپ يېقىن،
يېشىل چاچلىق تالنىڭ تۈۋىدە.
جىلۋە قىلار بىر جۈپ كۆلەڭگە،
كۈمۈش رەڭلىك دەريا سۈيىدە.

كۆڭلىمىزدە قىلچە گىنا يوق،
نېچۈك سۆزگە كەلمەيدۇ تىللار؟
كۆزلىرىمىز ئۇچرىشار لېكىن،
ھەر قاراشتىن سۆيۈنەر دىللار.

تىلى سۆزگە كەلمەيدىكەن دەپ،
ئۇنى «گاچا مۇھەببەت» دېمە.
سۆيگۈ شۇنداق بولسا پاك، پىنھان،
نېمىسىگە يەتمەيدۇ دېمە!؟...

بۇ ئالەمدە، ئۇ ئالەمدىمۇ...

بىز ھەقىقىي مۇھەببەتداشلار،
بەكمۇ گۈزەل قىلىقلىرىمىز.
بىزنى ھېچكىم ئايرىۋېتەلمەس،
گىرەلەشكەچ تىنىقلىرىمىز.

ئېجىل - ئىناق ئۆتىمىز بىللە،
بۇ ئالەمدە قاقاقلاپ كۈلۈپ.
ئايرىلمايمىز ئۇ ئالەمدىمۇ،
نىگاچاندا كەتسەك تەڭ ئۆلۈپ.

1987 - يىل، قەشقەر

www.uyghurkitap.com

شېئىرلار

زۇنۇن رېھىم

ئىنتىلىمەن شادلىققا

بۇلبۇل سايراپ ھاياتقا زوق بەرگىنىدەك،
خەندان ئۇرۇپ ھەر تاغدا گۈلگە قارايمەن.
سەھەر چېغى باشلىنار شاد ناخشام مېنىڭ،
ئىش - ئەمگەككە ئاتلانسام خۇشال يايرايمەن.

ئالتۇن قەدەھ جامىدىن ئىچتىم مەي - شاراب،
چاڭقاقلىقىم ھەم قاندى دىل - تىنىم يايراپ.
قايغۇ بىلەن خوشلاشتىم روھسىزلىق كېتىپ،
ۋۇجۇدۇمغا بەھىساب كۈچ - قۇدرەت تاراپ.

ئىنتىلىمەن شادلىققا باغلاپ ئەقىدە،
يورۇقلۇققا پەرۋانە ئىنتىلگىنىدەك.
بەخش ئېتەر ئۇ شادلىق، ئۈمىد ۋە غايە،
ئۈپۈق سۆيۈپ زەر قۇياش نۇر چاچقىنىدەك.

يۈرىكىمنىڭ قېتىدا ئۇرۇپ دولقۇن،
«شادلىق ئۈچۈن كۈرەش قىل دېگەن بىر سادا».
ئىرادە لەشكىرىم تىزىلدى سەپكە،
ئۈمىد ۋە بۇرچۇمنى قىلماققا ئادا.

ئىنتىلىمەن شادلىققا باغلاپ ئەقىدە،
يورۇقلۇققا پەرۋانە ئىنتىلگىنىدەك.
بۇنىڭدىنمۇ بولامدۇ ئارتۇق ئىپتىخار،
ئەي زۇنۇنى سەن ئۈچۈن پەخىرلەنگۈدەك.

ئۈمىدلىرىم دەريا مېنىڭ

ئۈمىد بىلەن تاغلار ئارا باقىمەن يىراق،
جەڭدە ئېگىز كۆتۈرۈپ غالىبان بايراق.
جاپا - مۇشكۈل داۋنىدا كۈي ئېيتتىم ياڭراق،
خەتەرلەرنى مەنسىتمەي گۇمران قىپ ھەر ۋاق.

ئىجتىھاتتىن كەمەر چىگىدىم بەلگە چىڭدىشتا،
ئۈمىد ئاتلىق تولپىرىمنى سېلىپ بەيگىگە.
ئاغۇ - داۋان قاپتۇ مېنىڭ ئاياغ - ئاستىمدا،
مەنزىل ئاتلاپ نەزەر سالسام ھەر بىر قەدەمگە.

ئۈمىد مېنىڭ قانلىرىمغا سىڭگەن ئۇدۇم بوپ،
تاشقا ئويغان مۆھۈر خېتى ھېچ يوتمىگەندەك.
يۈرىكىمدە نۇر چاچىدۇ ئۈمىد قۇياش بوپ،
ئالتۇن قەسىر تۆۋرۈكلەرسىز ھېچ پۈتمىگەندەك.

ئۈمىدلىرىم ئەزىم دەريا ئويناقشىپ ئاققان،
دولقۇن ياساپ ۋە مىنگىشىپ تەڭگە چاچراتقان.
دىلىم گويا گۈلشەن ۋادە ئىپارغا تولغان،
تەنۇ - جىسمىم ئۈمىد بىلەن چىڭ قۇچاقلاشقان.

ئانا دەريا

ئانا دەريا، ئەزىم دەريا، دىلكەش دەريا،
ئۈزۈپ - ئويناپ چوڭ بولغانتىم سۈلىرىڭدا.
گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ چۆكۈپ ھەم ئەركىلەپ،
شۇڭغۇغانتىم بېلىق ئوخشاش قاينىمىڭدا.

داستىخاندەك يېيىلىپ كەڭ تەكشىلىككە،
سەلكىن ياساپ ئاقساڭ ئويناق دولقۇنلىنىپ.
بېرەر ئىدى چەكسىز ئىلھام يۈرەكلەرگە،
كۈمۈش تەڭگە چاچراتساڭ شاۋقۇنلىنىپ.

مېنى مەپتۇن قىلار ئىدى بۈژغۇنلۇرۈڭ،
سەيلە قىلىپ بارسام سېنىڭ بويلۇرۈڭغا.
گاھى سۈيۈپ قىرغاقلارنى، تالنى لىۋىڭ،
ئۈنچىلەرنى چاچرىتاتتى يوللۇرۇمغا.

بەزى كەزسەم قاشلىرىڭنى باشتىن - ئاياغ،
گۈل - گۈلىستان ئىپار ھىدلىق بويلۇرۈڭنى.
شاۋقۇنلۇرۈڭ دولقۇن ئۇرغان ئۈنلىرىڭدىن،
ئاڭلار ئىدىم مۇقام - قوشاق كۈيلۈرۈڭنى.

ئانا دەريا سىمۋولى ئەي گۈزەل ۋەتەن،
تامچە بولۇپ قوشۇلسام مەن دولقۇنىڭغا.
ئۇندىن ئارتۇق بەخت بولماس ئىپتىخار شان،
سىڭىپ كەتسەم گۈلشەن ئارا ياپرىقىڭغا.

1987 - يىل، ئۈرۈمچى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئىككى شېئىر

مۇھەممەت روزى

سېغىندىم

بىر كۆرۈشكە تەشنامەن، ۋىسالىڭنى سېغىندىم،
يۈرىكىمنى كۆيدۈرگەن جامالىڭنى سېغىندىم.

ئېسىڭدىمۇ ھېلىقى سۈتتەك ئايدىڭ كېچىلەر،
يەنە تىڭشاي دەپ ئىشقى ئىزھارىڭنى سېغىندىم.

يېنىپ - يېنىپ باقاتتىڭ خۇما كۆزلىرىڭ بىرلەن،
كۈلكە ئويىنىغان ئايدەك چىرايىڭنى سېغىندىم.

غۇنچە لىۋىڭ ئېچىلسا بال تاماتتى تىلىڭدىن،
بۇلبۇل، كاككۇك ئۈندەك ئاۋازىڭنى سېغىندىم.

پۈچۈلدۈم كۆپ ھىجرىڭدە، ئوي - خىيالىم شۇ پەقەت:
«ئۇچۇپ كەلگىن پەرىشتەم دىدارىڭنى سېغىندىم!»

ئىسىت!

تالاي چاغ قىلمىغانمىدىم ساڭا مەن كۆپ ۋاپا ئىسىت!
لېكىن سەن بىۋاپا كۆڭلۈك بىلەن سالدىڭ جاپا ئىسىت!

چۈشەنمىدىڭ ساڭا بولغان يۈرەك ئىشقىمنى ئەسلا كى،
سېنىڭچۈن بولدۇم پەرۋانە ھەمىشە جان پىدا ئىسىت!

ھېسابسىز ياخشىلىق قىلدىم، بۇنى سەن بىلمىدىڭ ئەسلا،
تىنىم تاپماي قىلىپ كەلدىڭ ھامان تەنە - تاپا ئىسىت!

بۈگۈن دەل يىغلىغۇم كېلۇر ساڭا قىلغان ئەقىدەمگە،
ھەقىقەتەنمۇ سەن قىلدىڭ يۈرىكىمنى ناكا ئىسىت!

سىبىنگدەك بىۋاپا يارنىڭ ماڭا نە كېرىكى بولغاي،
كۆزۈممۇ كۆرمىگەي سېنى، مېنى قىلدىڭ خاپا ئىسىت!

مەي - شارابتىن تۇغۇلغان مىسرالار

روزى نىياز

چوڭ - كىچىك قەدەھتىن سۇمۇردۇق شاراب،
قانمىدۇق بىز ئاڭا يۈرەكنى چىلاپ.
قالدىكىن بۇندىن قاي خاتىرە دېسەم،
يۈرۈپتۇ «مەيخور» دەپ نامىمىز تاراپ.

گۈزەللىكنى سۆزلەيمىز سورۇن - تويلاردا...
مەي تولغان گۈل قەدەھنى تۇتۇپ قوللاردا.
سۆزىمىزنىڭ ھورلىرى قۇرىماي تۇرۇپ،
ياتقىنىمىز نېمە بۇ كوچا - يوللاردا؟!

ئىچكەچ مەينى «چىڭگىتىمىز» دوستلۇقىمىزنى،
چوڭقۇرلۇقتا تەڭ كۆرمەيمىز ئاڭا دېڭىزنى.
ھايال ئۆتمەي «خوش كەتتى» نىڭ ئورنىدا ئەمدى،
قان ئىچكەندەك بويىمىشىمىز بۇرۇن - ئېغىزنى.

جىممىتە ياتقان بىلەن شىشىدە شاراب،
ئىچكەندە ئوت ئالار تەن قان ئۇرغۇپ - تاراپ.
كۆڭۈل خوش بولسا ئۇندىن مەيلىدى، بىراق،
بىر كىملەر ئۇزايدىكەن لەھەتكە قاراپ.

بىردەمگە نەچچە رەت ئوتلاپ قەدەھتىن،
ئۆزۈڭچە سۆز ئاچتىڭ نومۇس - مەرتلىكتىن.
سۆزۈڭنى ئاڭلىغان بەزدى سورۇندىن،
يىرگىنىپ سەن تەرگەن بالا - سەتلىكتىن.

تېگىپ كەتسە لېۋىڭگە شاراب تولغان جام،
ئاشۇ جامغا يوقلا گەپ بىر ھازا ئارام.
ئىچكىنىڭدىن كۆپرەك كۆزۈڭدىن ياشلار،
تۆكۈلىدۇ يىغاڭدا تارام ۋە تارام.

سېنى كۈتەر يارىڭ بۇدەم ئۆزۈڭ ئۆيىدە،
سەن ياتىسەن مەست بوپ سىرتتا—تامنىڭ تۈۋىدە.
ۋەدىلەردىن چاقماق چېقىپ دېگەن ئىدىڭغۇ:
«كەلگىن گۈلۈم، مەن كۈتىمەن شەنبە كۈنىدە.»

ئۇيقۇغا چۆكتۈردى مېنى مەستلىكلەر،
تېنىمنى چىرمىدى ئاغرىق - نەسلىكلەر.
قېنى، مەي، سەندىكى شېرىنلىك - شادلىق،
يۈرەكنى يىغلاتتى كۆڭۈل غەشلىكلەر.

1987 - يىل، 18 - سېنتەبىر

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تۇپەق

(ھېكايە)

مەتتۇرسۇن سۇلايمان

ھاۋانىساخان ئەندىكتى، ئەجەپلىنىپ سورىدى:

— ھە...! نېمە...نېمە ئىش بولدى؟

— «غەرەزدىن غەرەز تۇغۇلار، ئۇنىڭدىن بىمەرەز» دېگەندەك خۇمدانغا ئوت ياققان ئىكەنمىز، چاتاق چىقتى، بار-يوق قومۇشىمىز يەتسە، ئەتە ناشتىغا ئاران يېتەر، ئۇنىڭدىن كېيىنكىسىگە ھېچنېمە يوق. ئەگەر ئەتىگە ھەر نېمە قىلىپ ئۈچ ماشىنا قومۇش بېسىپ چىقالمىساق ئوت ئۆچىدۇ، مىڭ يەرگە بېرىپ يالۋۇرۇپ باقتىم، ئادەم يوق، ئەتە يېكەنلىك كۆلگە سەنمۇ بارساڭ بولارمىكەن.

— مەنمۇ، يېكەنلىك كۆل شۇنچە ئۇزاق تۇرسا...مەيلى مەنمۇ بارغان بولاي، شۇنداقتىمۇ يەنە ئادەم بولمىسا بولماس.

— ئېيتقىنىڭغۇ راست، — دېدى جاپپار دامان ۋە ئۇھ قىلىپ بىر تىنىدى، — ئەلۋەتتە باشقا يەنە بىر قانچە ئادەم تاپمايمۇ بولمايدۇ، نەدىنمۇ تاپساق بولار، تۆت تەرەپكە قاتراپ باش قاتتى. ھەممىسى ئېتىز-ئېرەك بىلەن ئالدىراش ئىكەن. ئىش ھەققىنى بىر ھەسسە ئاشۇرۇپ ئېيتتىم، «ئەتە كۈزگى بۇغدايلىقنىڭ تۇنجى سۇ نۆۋىتى، بارالمايمىز» دېيىشىدۇ. بۇ كېلىشمەسلىكنى قارا؛ سۇ نۆۋىتى بېرىلمەكچى، «ھاۋا گۈلدۈرلىسە ئاسماندا بازار بارمۇ» دېگەندەك بىز بۇ يېقىنى ئويلىماي خۇمدانغا ئوت يېقىپ قويۇپتىمىز... توختى چوكىنى تاپسام بولارمىكەن، يەنە باشقىلار بىلەنمۇ ئۇقۇشۇپ كۆرسۇن،

× × ×

ئوتتۇز يەرگە قاتراپ، ئېغىزى تالغۇچە يالۋۇرۇپ ئەتىسىگە ئاران تۆتچە ئادەم تاپقان جاپپار دامان بۈگۈن قومۇشقا بارار كۈنى خۇمداندا قالدى. چۈنكى ئوت قالاشنىڭ بۈگۈنكى نۆۋىتى ئۇنىڭ ئىدى ھەم ئۆزى نەق مەيداندا بولمىسا بولمايتتى. يەنە كېلىپ تاپقان ئادەملىرى ئۆز ئايالىنى قوشقاندا ئۈچ خوتۇن ۋە توختى چوكىدىن ئىبارەت تۆت كىشىلا بولۇپ، توختى چوڭ ئاياللارچىلىكمۇ كۈچى يوق، شامالدەك لەيلەپ تۇرىدىغان ئاجىز

بوۋاي ئىدى. قانداقلا بولمىسۇن، مۇشۇلارنى بولسىمۇ كۆزنى يۇمۇپ يولغا سالغان جاپپار دامان ئۆزىدە سەل - پەل يېنىكلىك ھېس قىلاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن تازا خاتىرجەممۇ بولالمايتتى، ئەمما ئۇنىڭ كېيىنكى ئەندىشىسى ھازىر گۇمانى شۆبھىلىنىشىنىڭ تامامەن تەتۈر ئەكسىنى تاپقان، يەنى، ئۇلارغا بۈگۈن يولۋاستەك قارا كۈچى بار خالىس بىر ئەمگەكچى — ئابدۇل نەزەر كېلىپ قوشۇلغانىدى. ئابدۇل نەزەرنى «بىزگە ياردەم بەر» دەپ ھېچكىم چاقىرمىدى. ئۇ بۇغدايلىقنى ئايالىنىڭ سۇغۇرۇشىغا تاپشۇرۇپلا، كەتمەننى يول ئۈستىدە تاشلاپ ماشىنىغا چىقتى. ھەر نېمە بولسا خۇدانىڭ ياخشىلىقى بىلەن ئۇلارغا قوشۇلغانىكەن، ئۇ بولمىغىنىدا بۇ ئايالار قومۇشلارنى قانداق بېسىشاتتىكىن، باسقىنىدىمۇ ئېھتىمال بۇ جاينىڭ ئوڭغۇل - دوڭغۇل ساسلىق پاتقاقلىرىدا نەچچە قېتىم چۈۋۈق ئوڭشاپ تاڭ ئاتقۇزارمىكىن، ھەقىقەتەن بۇ ئىشنىڭ ئېغىرلىقى ھەركىم ئالدىدا بەكمۇ روشەن بىلىنىپ قالغانىدى. شۇڭىمۇ ئۇلار ئابدۇل نەزەرنىڭ بىرگە كەلگەنلىكىدىن تاغدەك يۈرەك ھاسىل قىلىشتى. ئۇمۇ بىردەم تىنىم تاپمىدى، قومۇشلارنى ئېگىزلىتىپ پەم بىلەن باستى. قۇدرەتلىك كۈچى بار ئىكەن، توشۇكنى كۆپەيتىش شەكلىدە ئوراپ نەچچە يەردىن چىگىتىپ تارتتى، ئۇلغىماچ سالدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بۈگۈن پېشىنگىچە ماشىنىنى ئىككى قېتىم يولغا سالدى. ماشىنا ئاخىرقى قېتىم يەنە بىر كەلسە ئۇلار ۋەزىپىسىنى يورۇقتىلا تاماملاپ چىقىپ كەتمەكچى.

ئابدۇل نەزەرنىڭ بۇ خالىس پىدائىلىقىنى قوشنىسى — «دوستى» جاپپار دامان ئېتىبارغا ئالارمۇ، ئالماسمۇ، ئېھتىمال ئېتىبارغا ئالار، قوبۇل كۆرەر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ يۇقىرىقىدەك دوستانە ياردەمدىن تولىمۇ مەمنۇن ھەم خۇشال ئىدى. ئۇنىڭچە ئارىدىكى سوغۇقچىلىق مۇشۇنىڭ بىلەن كۆتۈرۈلۈپ كەتسە، ئۆز ھاجىتىگە دۇرۇس بىر ئامىل، ياخشى سەۋەب تۇغۇلاتتى.

شۇنداق، ئابدۇل نەزەر بۈگۈن «دوستى»نىڭ تۆت پۇتى يەرگە تەگمەيۋاتقىنىدا خالىس بۇرچىنى ئادا قىلغىنى ئۈچۈن تولىمۇ مەمنۇن، مۇھىمى ھاۋانساخانىنىڭ داۋاملىق چايغا چىلاپ، پىشۇرۇلغان غىزالىرى بىلەن كۈتۈۋالغىنى ئۈچۈن ناھايىتىمۇ روھلۇق ئىدى. ئۇ ماشىنىنىڭ مەھەللىگە ئىككىنچى قېتىم چىقىپ كەتكەن پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، يېكەنلىك كۆلنىڭ سول چېتىنى خېلى ئۇزاق ئايلاندى. سۇ بېتىگە زەڭ سېلىپ قاردى. كۆلنىڭ سۈيى ساغۇچ، رەڭگى تىنىق، ئۇنىڭدا گويا كۈچسىز شامالنىڭ تەسىرى بىلەن يەلپۈنۈپ ئۆتكەن نېپىز شايىنىڭ دولقۇنلۇق جىلۋىسى ئوينايتتى، سۇ تەكتىدە بىر سېھرى كارامەت يوشۇرۇنۇپ ياتقاندەك ئىدى. توغرا، ياشلىق خۇددى بىر ئېقىن، ئۇ كىشىلەر خاتىرىسىدە ئەبەدى - ئەبەت ساقلىنىدۇ، كونىرايدۇ. يېڭىلىنىدۇ ئۈمىد پەيدا قىلىدۇ. ئون نەچچە يىل ئالدىدا ئابدۇل نەزەر ئەزالارنى بۇجايغا شال تېرىشقا باشلاپ كەلگەن، شۇ چاغدا مۇشۇ كۆل ئۇنى، ئۇلارنى قانغۇچە چۆمۈلدۈرۈپ ئويناتقان، ياۋا ئۆردەك چۈجىلىرىنى، يىگەن توخۇسى، مەشۇلارنى قوغلاتقان ھەمدە راھەتلەندۈرگۈچلەردىن بەلگىلىك ھارارەتنى قوبۇل قىلىپ، ئۆزىدە ساقلاپ قالغان ئەمەسمىدى.

قاردىغانسېرى ئۇنىڭ يۈرەك قېتى تاۋۇشسىز بىر خىل ئاھاڭ بىلەن تولدى، ئۇ ئاستا - ئاستا كېلىپ يان تەرەپ، پاكار دۆڭ يېنىدىكى سۆگەت ئالدىدا ئولتۇردى. ئاندىن سۇ يۈ-

www.uyghurkitap.com

زىگە يېڭىباشتىن يۈزلەندى.
راست، ئۇلار بۇ كۆلگە ئىلگىرىدىمۇ بىرنەچچە قېتىملاپ چۆمۈلۈشكەن بولۇپمۇ ئەڭ ئاخىر-
قى قېتىمدا، يەنى — ئۇ ئەزالارنىڭ شال تېرىشقا مەسئۇل بولۇپ كەلگەندە، كىشىنىڭ خىيا-
لىغىمۇ كىرىپ چىقمايدىغان بىر ئويۇن توساتتىن پەيدا بولغانىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ،
جاپپار دامامىمۇ ۋە باشقىلارمۇ دەل كۆل ئوتتۇرىسىدا ئىدى. ئىككى بوۋاي بىر - بىرىگە ئا-
مانەت تاپشۇرۇشقاندىكەن. پەرەڭ كۆزلۈك بوۋاي چار ساقاللىقنىڭ يېنىغا ئۈزۈپ كەلدى -
دە، ئالقىنىنى «شارت» چىقىرىپ: «تاپشۇرۇش ۋاقتىڭ كەلدى، قېنى ئال، توپىقىمنى بەر!» —
دېدى. چار ساقاللىق ئىككى يېنىغا قاراپ كۈلدى ۋە ئەپسۇسلانغاندەك قىلىپ: «... مانا...
بار، ئالامسەن ... مۇشۇنداق چاغدىمۇ» دەپ دوق قىلدى. پەرەڭ كۆزلۈك ئۇنىڭدىكى دۇ-
دۇقلاشنى كۆرگەندىن كېيىن تېخىمۇ قەتئىيلىشىپ كەتتى ھەم قايتا - قايتا سوراۋەردى. چار
ساقاللىق ئۇنى تازا قىزىقتۇرغاندىن كېيىن بىر شۇڭغۇپ قولىنى سونچۇغىغا ئۇزاتتى - دە، بىر
تال ئىنچىكە يىپنى ئۈزۈپ ئېلىپ: «مانا تاپشۇرۇپ ئال، قانائەتلەندىڭمۇ؟» — دېدى. پە-
رەڭ كۆزلۈكنىڭ تاپشۇرۇپ ئالغىنى دەل ئۆزىنىڭ ئامانىتى — توپىقى ئىدى. ئۇ ئۆز كۆزى-
گە ئىشەنمەيلا قالدى، خىجىللىقتىن گەدەنلىرىمۇ بىراقلا قىزىرىپ كەتتى. ئۇ ئۇتماقچى ئىدى،
بىراق تەكشۈرۈشنى بەك يۈزە تاماملاپ، چوتنى خاتا سوققانىدى. ئۇ مۇشۇنىڭ ئۈچۈن، پە-
قەت ئۇتۇش ئۈچۈنلا چار ساقاللىقنى ياشلار كەينىدىن ئۆزى باشلاپ كەلگەن ھەم سۇغا
چۈشكەندىن كېيىن، پۈرسەتنىڭ ئېپىنى پەملەپ تۇرغانىكەن. دەرۋەقە، چار ساقاللىق سۇغا
چۈشۈپ بىردەمدىن كېيىن، كۆلنىڭ چوڭقۇرراق يېرىگە بېرىۋاپتۇ - دە، تامبىلىنى سۇغۇرۇپ،
بىر دۆۋە قومۇشنىڭ كۆتكىگە يېپىپ قويۇپ، كۆپچىلىك ئارىسىغا يېتىپ كەپتۇ، خېلىدىن
بېرى شۇنى — ئۇنىڭ قىپ يالىڭاچ بولۇشنى پايلاپ تۇرغان پەرەڭ كۆزلۈك ئامانىتىنى دەر-
ھال ئۇتماقچى بوپتۇ - يۇ، قولىغا ئېلىۋالغان بولمىسۇن ئۈچۈن، بىر باھانە بىلەن تامبال
يېنىغا بېرىپ تەپتىش قىپتۇ، قارىسا تامبال يانچۇقىدا خېلى يوغان بىر مونەك چوخچىيىپ
تۇرغۇدەك، ئۇ شۇنى «دەل توپىقىنىڭ ئۆزى» دەپ مۆلچەرلەپتۇ - دە، ئۈزۈپلا كېلىپ سوراپ-
تۇ. ئەسلى مۇشۇ ئېھتىماللىقنى نەزەردە تۇتقان چار ساقاللىقنىڭ ئۆزىنى داغلاتقانلىقىنى ئۇ نە-
دىنمۇ بىلسۇن، ئۇ ئىنتايىن ئوڭايسىزلاندى، يەنە بىر تەرەپتىن ئالاھىدە خۇشاللىنىپ:
«خوپ، تاپشۇرۇۋالدىم، يارايسەن يىگىت» - دېدى.

ئۇ ئوڭايسىزلىنىشقا ھەم ئالاھىدە خۇشاللىنىشقا ئەلۋەتتە ھەقلىق ئىدى، چۈنكى توپىق
قوينىڭ ئىككى يوتىسى — ئوتتۇرا ئىلىكىدىن ئايرىم چىققىدىغان، كۆرۈنۈشى خۇددى
قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزغا ئوخشايدىغان ئادەتتىكى بىر كىچىك سۆڭەك، قارىماققا ئۇ ئەھمىيەتسىز
بىر نەرسىدەك بىلىنىدۇ. ئۆزەڭمۇ تويماي قالسەن، بىرسى ساڭا بىر پارچە گۆش سۇنۇپ
«توپىق كەتتى!» دەپ جاكا قىلسا، ئۇ دەرھال دوستلۇقنىڭ نىشانىسى، يادنامىسىغا ئايلىنى-
دۇ. ئۇ سېنى بىر يىل، ئىككى يىل ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئون، يىگىرمە يىل سىنايدۇ.
ئىمتىھان ئالىدۇ. سىناقتىن ئۆتەلمىسەڭ، يەنى سورىغاندا ئۇنى نەق تاپشۇرالمىساڭ چەكسىز
خىجالەتچىلىكتە قالىسەن. بېشىڭ تۆۋەن چۈشىدۇ، تىلىڭ قىسقىرايدۇ. بۇنىڭدىن سىرت ئۇتت-
قان دوستۇڭنىڭ مېھمانلىرىنى ساق بىر كۈن كۈتىسەن، ئەگەر ئوتتۇرغان تۇرۇقلۇقمۇ بې-

شىكىنى تىنىقسىپ يۈرسەڭ، شەكسىزكى دوستلۇقتىن تانغان بولسەن، بەكمۇ سەتچىلىك، ئۇنداق قىلىشقا ئەسلا رايىڭ ئۇنىمايدۇ.

ئەمدى ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى رەسمىيەت بويىچە ئۆتقان، سىناقتىن ئۆتكەن دوستىنىڭ شەرىپىگە بىر توپاق ئۆلتۈرۈش ئىدى. لېكىن ئۇ مەزگىلدە توپاق نەدە دەيسىز، شۇنداق قىلىپ توپاق ئورنىغا قوي ئۆلتۈرمەكچى بولدى، شۇ كۈنى پەرەڭ كۆزلۈك بوۋاي «ئاپىقنى گۈل كەلتۈرەر، ئاپىغىنى بىر باش پىياز» دېگەندەك ئائىلىسىگە دەررۇ چىقىپ بىر ئېرىك ئەپكىردى-دە، ئەتىسى كەچلىكى ئۇنى بوغۇزلاپ قېرى دوستىنىڭ شاللىقتىكى يېقىنلىرىنى ۋە تونۇغۇن بىرگە سۇغا چۆمۈلۈشكەنلەرنى مېھمان قىلدى، زىياپەت مەشرەپ تۈسىنى ئالغانىدى. بۇ قىزىق ھەم كۈلكىلىك زىياپەتتە ئابدۇل نەزەرگە راست كېرەكلىك يەردىن بىر پارچە گۆش چىققانىكەن، ئۇمۇ مۇشۇ بوۋايلارنى دوراپ، قولىدىكى گۆشنى جاپپار دامانغا سۇنۇپ: «توپىق كەتتى!» دەپ ئېلان قىلدى، پاراققىدە كۈلكە باشلاندى، سورۇن ئەۋجىگە چىقتى، جاپپار دامان قىزغىنلىق ئىچىدە گۆش ئىچىدىن توپىقنى ئاۋايلاپ چىقىرىۋالدى.

ئابدۇل نەزەر بۇلارنى ئەسلىگەندە ھاياجاندىن سۆيۈنۈپ كەتتى. قەلبى ياشلىق دەرياسىغا شۇڭغۇپ تېنى يايراپ كەتتى، لېكىن بۇ بەختلىك مىنۇت ئانچە ئۇزۇنغا داۋاملاشالمىدى. ئۇنىڭدىكى بايىقى جۇشقۇن كەيپىيات يەنە سۇسلىشىپ كەتتى. ئېنىقكى، شۇ پەسلى مەزگىلىنىڭ ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەنلىكى، يېڭىباشتىن قايتىپ كەلمەيدىغانلىقى، پەقەت غۇۋا چۈش سۈرىتىلا بىر خىل تاتلىق ئۈمىدكە چىلاپ تۇرۇۋاتقانلىقى ئۇنىڭ يادىغا يەتكەنىدى،

ئىسىت، ۋاقىت كەتتى، كالىندار ئارقىمۇ-ئارقا نەچچە رەت ۋاراقلاندى، ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ جاپپار دامانغا توپىق بەرگەنلىكى ئەمەلىيەت، ئۇ چاغدا ئۇلار ھەقىقەتەن قەدىناس دوستلاردىن ئىدى. ھازىر ھەر ئىككىلىسىگە ناھايىتىمۇ ئايان، ئۇنى سوراشنىڭ ئورنى قالمىدى. ئېھتىمال ئۇمۇ ئۇنتۇپ كەتكەندۇر، توپىقنى ئاللىبۇرۇن بېشىدىن چۆرۈپ تاشلىۋەتتى، ئاھ! شور پىشانىلىق ھەممىسى كەلمەسكە كەتتى، ئەمدى تىرىشىۋاتقىنى، كۆزلىگىنى پەقەت قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەت، ئاندىن باشقىغا ئىنتىلىش ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلىغان بىلەن باراۋەر. شۇ تۇرقى ئابدۇل نەزەرنىڭ كۆڭلى بارغانسېرى يېتىمسىراپ، ئىچى دەرتلىك ئەلەمنىڭ دېغى بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى. يىراقتىن گۈركىرەپ ماشىنا ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇ يەلكىسىنى خۇددى بىر ئېغىر تاش بېسىپ تۇرغاندەك ئورنىدىن ناھايىتى تەستە قوپتى.

× × ×

شۇ كۈنى يىغىنلىك كۆلدىن يېنىپ چىققان ئابدۇل نەزەر بىرنەچچە ۋاقىتقىچە سەۋرى قىلىپ جاپپار دامانىنىڭ رەھمىتىنى كۈتتى. بىر ئېغىز بولسىمۇ ھالىغا يارىشا ياخشى گەپتىن تەمە تۇتتى، ئۇ بۈگۈن يەكشەنبە خۇسۇسىي ئىش-كۈشلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، سېغىزلىق يارغا بېرىپ، ئۇنىڭ پىشۇرۇلغان خىشلارنى خۇمداندىن يۆتكىۋېلىشىغا ياردەملەشتى، شۇنداق قىلىپ كەچ كىرگەندە ھەممىسى ئۆيلىرىگە يېنىشقاندىن كېيىنلا سۆزلىشىش

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

پۈرستى تۇغۇلدى:

— مەن، ئۆزلىرىدىن... يەنە ئۆتكەنكى گەپ، — دېدى ئۇ يولدا ئۆزىنى تاشلاپ كېتىۋاتقان جاپپار دامانغا يېتىشىۋېلىپ، —... سۆزلىشىپ گۆك - مۇك بولۇشايلى دەپ ئويلىغاندىم، ئەمما زادى مۇمكىن بولمىدى - دە، كاساپەت، سىلە بار چاغدا مەن يوق، مەن بار چاغدا سىلە، تولىمۇ ئەپسۇسلاندىم، جاپپىراخۇن.

جاپپار دامان يولنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى:

— هە... هە...

— ئوتتۇرىمىزدا تالاپ - تارتىشىدىغان ھېچنەرسە يوق، ۋە يەنە... قىرىقلارغا بېرىپ قاپتىمىز، ياش بۇ يەرگە يەتكەندە داۋاملىق سىڭا قاراشاق ئۆزىمىزگە بىر پۇللۇق پايدىسى يوق. مېنىڭچە سىلىدە تېخىچە كەتمىگەن بىرغوم بار.

— شۇنداقراق چانامدۇ؟

— شۇنداقراق چانامدۇ، چانامدۇ بۇ تەرەپى سىلىگە ئايان.

— ماڭا ئايان، قىزىق گەپ، — دېدى جاپپار دامان ۋە ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى، — باشقىلارغا ئايان ئەمەس، ھەركىم ئۆز ئەيىبىنى كۆرەلمەيدۇ. كىمدە غوم بار بىلىپ يەتمەك تەس.

ئابدۇل نەزەرنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى:

— ئىشىنمەنكى، خۇدا گۇۋاھ، — دېدى، — ئۆزەمگە تەئەللۇقنى يەتكىچە تارتتىم، تۈرمىدىن يېڭىلا چىقتىم، ئەگەر تۈرمىدىن چىققان ئادەم ئەيىبدى قارا سانىلىشقا ھەقلىق دېيىلسە، ئۆزلىرىنىڭ تونۇشى، بۇ تامامەن باشقا گەپ، ئەمما مەن شۇندىن بېرى سىلىگە ۋە باشقىلارغا ھېچقانداق يامانلىق سېغىنمىدىم.

— ئېھتىمال.

— ئېھتىمالنىڭ نېمىسى؟ ھەق دىلىمدىن دۇرۇس گەپ قىلىۋاتىمەن، ناۋادا ئۆزەمۇ بىلمەستىن مەندە بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكەن بولسا، شۇنىڭ بەدىلى — ساۋدىلىشقىمۇ تەييارمەن. ئۆزلىرىنىڭمۇ ھەم سۈكۈت ساقلىماي جايىدا تەنبىھ بەرگەنلىرى تۈزۈك.

— ھەققىم يوق. مەن سەۋەنلىك ئۈستىدىن نازارەت يۈرگۈزگۈچى تەپتىش ئەمەسمەن. ئۆز ھالىمنى ئۆزۈم ئاران باشقۇرىمەن ۋە يەنە سىلىنى، ئاداش، ئەيىبكىمۇ بۇيرۇيالمايمەن. مېنىڭچىمۇ ياخشى تەرەپلىرىڭ كۆپ، خوپ، راست گېپىڭ... نېمە دېمەكچىدىڭ؟

— ئېيتتىمغۇ، كەڭ - تاشا ئولتۇرۇپ قورساق كۆپۈكنى چىقىرايلى دېمەكچىدىم.

— قانداق قورساق كۆپۈكى، ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ، راست گېپىڭ، مەندە بىر ئېلىشىڭ بارغۇ دەيمەن.

ئابدۇل نەزەر تېخىمۇ جىملى بولدى ۋە جايىدا بىر قەدەم توختاپ ئۇنىڭغا تاماشۇندى:

— ئەستاغپىرۇللا، بۇ نېمە دېگەنلىرى؟...

— مەسلەن، — دېدى جاپپار دامان كەينت ياقىسى تار يولنىڭ دوقمۇشىغا يەتكەندىن كېيىن، — يېڭەنلىك كۆلگە بېرىپسەن، بۇگۈنمۇ ئىشلىدىڭ ھەم يەنە بىز ئۈچۈن قىلغان باشقا ئەمگىكىڭمۇ بار.

ھېچبىر خىيالغا يەتمەستە ئوتتۇرىغا چىققان بۇ غەيرىي گەپ ئابدۇل نەزەرنىڭ جان جېيىندىن ئۆتۈپ كەتتى. نېمە دېيىش كېرەك، ئۇ خېلىغىچە دېمىنى

ئىچىگە يۇتۇپ تىن سۇرمەدى، يول ئەگرى - بۈگرى، ئەتراپنى قاراڭغۇلۇق يېۋگەپ كەلمەكتە ئىدى. بىر ئاز ئۆتۈپ چوڭ بىر تىنىۋالغاندىن كېيىن ئۇ:

— ئۇسال ئادەم ئىكەنلا — دېدى ۋە تېتىكلىنىپ باش سىلكىدى، — سىلە كىم، مەن كىم ھەممىمىز ئوخشاش. ئەمدى بىلسەم، سىلنى مەن خاتا چاغلاپتىمەن، ئاردىسالغۇچىلىك قانچىلىك ئىشتى. ئانچە - مۇنچە، ھە، پە، دېيىشىپ بەرسەك ھەق داۋاسى ئۈچۈن ئىكەن - دە. خىياللىرىدا مەن كۆچۈمنى سىلىگە پۇلغا سېتىپتىمەن - دە.

— ئەيتاۋۇر، — دېدى جاپپار دامان پەرۋاسىزلارچە قەدەم تاشلاپ، — مەيلى ئۇسال ئادەم بولسام بولاي ئۆزەمگىمۇ ياخشى، شۇنىڭ ئۈچۈن سېنىڭ ئىش ھەققىڭنى تۇتۇپ قالالمايمەن، چۈنكى مەن سېنىڭدا چاغلىق ھەر قانداق نەرسەڭنىڭ ماڭا ئۆتۈپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىمەن. خەتەرلىك، ئاغىنە. كۆڭلۈم تۈيۈپ تۇرىدۇ. بولسا ئىشلىمىگىنىڭمۇ ياخشىدى، ئىشلەپ قالدىڭ، پۇلۇڭنى جايىدا راۋۇرۇس ھېساب-لاپ قويمىسام بولامدۇ؟ قانائەتلىنىسەن، ھەرگىزمۇ كەم ئەمەس، پۇلۇڭنى ئەتىلا قولۇڭدا كۆرۈسەن.

ئۇنىڭ سەممىيەتسىزلىكى ئابدۇل نەزەرنى يەنىمۇ تېرىكتۈرۈۋەتتى، ئۇ پېشىنى قېقىپ گەۋدىسىنى ئالمان - تالمان ئۇنىڭغا بۇردى:

— يوقسۇ، كېرىكى يوق، سىلىنىڭ پۇللىرىڭلارنىڭ ماڭا مۇتلەق لازىمى يوق. ئىش نۆۋىتىدە شۇ مەۋقە ئۈستىگە قويۇلسا ئېيتقانلىرى دۇرۇس، ئەلۋەتتە، مەنمۇ ھەققىمنى جەزمەن ئالماي قويمايتتىم. بىراق شۇنىسى ئەجەبلىنەرلىك، مۇددىئالىرىچە، مەن تۇرمۇشتىن قىسىلىپتىمەن، پۇل ئۈچۈن ئىشلەپتىمەن - دە، مېنىڭ ھەققىم سىلىگە ئۆتۈپ قاپتۇ - ھە! تولىمۇ چاتاق بوپتۇ. سىلىنى تۈن بويى بىئارام قىپتۇ. ئەسلى ئۆزۈممۇ بىر خام ئادەم. نېمىشكە مەن سىلىگە يېقىنلىدىم، گەپكە تۇتتۇم، توۋا، كارامەت، ئۆزۈممۇ ھەيران. راستىنى ئېيتسام، سىلىدىن ھەق تەلەپ قىلغۇچە مازاردىن دۇئا تەلەپ قىلغىنىم ياخشى.

جاپپار دامان يامان ئاتتەك تىپىرلىدى، شۇ يوسۇندا ئۇلار خۇددى بىر - بىرىگە خىرىس قىلماقچى بولغان خورازلاردەك يىراقتىن دۇۋەيلەشتى. يېرىلغۇدەك ئاچچىق ئىچىدە يەنە بىردەم ئۇلۇق - كىچىك تىنىشقاندىن كېيىن ئايرىلىشتى.

× × ×

جاپپار داماننىڭ دەرۋازىسى ئارقىمۇ - ئارقا جاراڭشىپ ئېچىلدى، بىر كىملەر پاراڭ سېلىشتى، ئۆيدە ئۇنىئالغۇ سادا ياڭراتتى، پەرەز قىلىدىكى، ئۇ مېھمان چاقىرغانىدى. توغرا، مېھمان - قەدىناسلىق. بەزىدە ناھايىتى مۇھىم سەۋەبلەر، ۋەدىلەر مۇشۇنداق سورۇنىدا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. تەلەپكە ئىرادە تىكلىنىدۇ، نەتىجىسى بەربىر ئاخىر كۆپچىلىك ئارىسىدا سىنىلىدۇ. ئۇ نېمىشمۇ خىيالىغا كەلتۈرمىگەندۇ. ھەقىقەتەن، ئەسلى بۇ چاغ ئۇلار ئوتتۇرىسىدىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش مېھماندارچىلىق بولۇپ ئۆتكەن ئەمەسمۇ، ئۇ شۇنى دەررۇ يادىغا ئالدىدە، روھلىنىپ كەتتى. ئالدىنقى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى، ھەممىنى بىراقلا ئۇنتۇدى ۋە خۇددى كەيپى تاشقان ئادەمدەك مەغرۇر چامداپ جاپپار داماننىڭ بوسۇغىسىغا ئاتلىدى:

— ھە، ھاۋانساخان، جاپپىراخۇن ئۆيدىمۇ؟

www.uyghurkitap.com

هويلىدا چاي شامىسىنى تۆكۈۋاتقان هاۋانىساخان ئۇنى كۆرۈپلا قىزغىن قارشى ئالدى.

— خوش، ئۆيدە، ئوبدان كىردىڭلا، قېنى ماڭسىلا.

ئىچكىرىدىگە 8 - 9 چە ئەر - ئايال مېهمان يىغىلىشقانىدى؛ هاۋانىساخان نېپىز پەردىنى ئىشىك ئۈستىگە ئىلدى:

— كىرىۋەرسىلە مۇشۇ، سىلىمۇ ئوخشاش مېهمان، — دېدى ئۇ ۋە مۇرابىبا قۇتىسى بىلەن هەپىلىشىۋاتقان ئېرىگە مۇراجەت قىلدى، — هوي، مېهمان كىردى، ماياققا قارىسىلا.

جاپپار دامان مېهمانغا ئېنىق سەپسالغۇچە ئابدۇل نەزەر ئولتۇرغانلار بىلەن سالاملىشىپ بولغانىدى. هەيرانلىقتا كۆزى توختاپ قالغان جاپپار داماننىڭ بىردىنىلا چىشى قېيىشتى:

— هە، ئاداش، كىرىپ قاپسەن ؟!

— هەئە، بىر زۆرۈرىيەت كىرىشىمگە سەۋەب قىلدى.

— بوپتۇ، ئەمسە ئولتۇر ...

باشقىلارمۇ بىردەكلا ئورۇن بوشىتىشتى:

— چىقسىلا، ياخشى، مانا ماياققا، ئابدۇلاخۇن.

ئۇلارنىڭ تەكەللۇپلىرى قىزغىن ئىدى، بىراق ئابدۇل نەزەر جازا مەيدانىدىكى مەردانە مەهبۇستەك قىمىرلاپمۇ قويمىدى.

— خوش، دادىغادا تۇرغاندەك كېرىلىپ تۇرۇۋەرمە، ئاداش، داستىخانغا چىق.

— مەن غىزا نەمە تۇتۇپ كىرمىدىم، - دېدى ئابدۇل نەزەر بىر پەس تۇرۇۋېلىپ، — سەن بىلەن يەنە مەلۇم مەسىلىدە سۆزلەشمەكچىمەن.

ئۇنىڭ بۇ نۆۋەتتىكى سۆز ئورامى قاتتىق، باشقىچە بىر تۇستە قەتئىي ئىدى. جاپپار دامان سەل تەمتىرىدى خۇدۇكسىنىدى:

— ئۇنداق بولسا ... خوش، بولىدۇ، ... هە، ئېيتىقىنا، يەنە نېمە مەسىلىدە سۆزلەشمەكچىسەن:

— بەلكى خاتىرەڭدىدۇ، ئىلگىرى مەن ساڭا بىر نەرسە بەرگەنىدىم

— نېمە ... شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، ئەلۋەتتە تانالمايسەن.

«ۋاه! بۆهتان، دېمىدىممۇ مانا خەۋپ، بۇ قارا يۈز قاچانمۇ ماڭا بىر نەرسە بەرگەن بولغىدى» بايىقى ئەندىشىگە ئەمدى يېڭىدىن ئالاقزادىلىق قوشۇۋالغان جاپپار دامان يىراق - يېقىن خاتىرىسىنى بىر قۇر ۋاراقلاپ چىقتى. لېكىن قانچە ئاختۇرسىمۇ ئېسىگە هېچنەرسە كەلتۈرەلمىدى. ئارايىش بولمىغىلى ئون يىلدىن ئېشىپتۇ، ئېچىلىپ - يېيىلىپ هالى كۆڭۈلۈك نېمە دەپ سوراپ بېقىشقانمۇ يوق. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇنىڭدىن زادى نېمە ئۆتتى؟ ئۇ تېڭىرقاش ئىچىدە ئېسەدەپ هاۋانىساخانغا قارىدى. هاۋانىساخان ئۇنى باشلاپ قويۇپلا ئۆز ئىشىغا چىقىپ كەتكەنىدى. «تۆهمەت!» دېدى ئۇ ئىچىدە، — «ماڭا بۆهتان چاپلىماقچى، كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىدا قارا سۇۋاپ، تاشقىرىغا يايماقچى، قولىدىن هەر بالا كېلىدۇ. گۇناه ئارتىدۇ. يا مەندە هەققەتەن بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكەنمىدۇ. خۇمدان ماڭدۇ-

رۇپ ساپتىمەن، پۇل تاپتىم، ئىقتىسادىي قائىدىگە خىلاپ بىر ئىش يۈز بەرگەنمىدۇ»

ئۇ ئۇنىڭدىنمۇ، ئۆزىدىنمۇ ئەندىكتى، ئويلىغانسېرى يۈرىكى ئەنسىز پۇلاڭلاپ، كۆڭلى دەككە - دۈككە بىلەن تولدى. ئۇ ھودۇقۇش ۋە بىسەرەمجانلىق ئىچىدە ئۇنىڭغا ئاستا كۆز يۈگۈرتتى. ئاشۇ «نائەھلى» رەقىبىنى ئابدۇلنەزەرنىڭ تۇرقى - ھالىتى ھەرگىز بۇنىڭدىن بىر نەچچە ۋاقىت ئىلگىرىدەك ئەمەس، بەلكى بىر «ئەسەبىي» خاراكتېردا مەغرۇر ئىدى. يە-نە كېلىپ مىيىقىدا زاڭلىق قىلىپ كۈلۈۋاتقاندەك بىر غەيرىي ئالامەت بار ئىدى. بۇنى كۆ-رۈپ جاپپار دامانغا تېخىمۇ دەھشەت ياماشتى، دېمىسىمۇ راست، ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرۇۋاتـامدۇ. ئۇنىڭ تەكەللۇپ مەنىسىدىكى «ئۆزلىرى» مانا ئەمدى «سەن» گە ئالماشتى. تونۇغۇنـكى يېتىم قوزىدەك مۇلايىم بويىنى ھازىر گەجگىسىدىن نەشتەردەك تىغ كۆتۈردى. بۇ ئۇنىڭدىن ئاشكارا كېلىدىغان يامانلىقنىڭ بېشارىتى ئەمەسمۇ. ئۆز ۋاقتىدا، مۇشۇنداق كۆپچە-لىك ئوتتۇرىسىدا بۇ ھالەتنى خۇددى ھازىرقىدەك ئەينەن كۆرسەتكەن، شۇ تۇرقىنى ئۆتكەنكىسىنىڭ كۆچۈرۈلمىسى، ئىككىنچى قېتىملىق تەكرارلىنىشى ئەمەسمۇ؟

جاپپاردامان ئۆز سوئاللىرىغا ئۆزى جاۋاب تاپاتتى، تەستىقلايتتى. تەستىقى كۆپەيگەنـسېرى ئۆز - ئۆزىدىن گۇمانلىناتتى. شۈبھىلىنەتتى، خۇدۇكسىرەيتتى.

شۇنداق، ئۆز ۋاقتىدا ئابدۇلنەزەر مۇشۇ پېتىچە ئىشنىڭ يېنىدا تۇرۇپ مىيىقىدا ئاچ-چىق كۈلۈمسىرىگەن، شۇنىڭ بىلەن كەربالانىڭ دەھشىتىنى يامراتقانىدى. بۇ ئون يىل ئالدىدىكى ئىش، دەرھەقىقەت، شۇ مەزگىلگە يەتكۈچە ئۇلار قەدىناس دوستلاردىن ئىـدى. يەنە كېلىپ، بىرى، «چوڭ قازان» نىڭ خاتىمىسىدە ۋەزىپە - ھوقۇقى ئامبارچىلىقتا قىسقا مۇددەت توختىغان دادۋي ئاشلىق كىرىم - چىقىم ھېساباتچىسى يەنە بىرى، ئامانەت قەرز كوپىراتىپىنىڭ ئاكتىپ كاسسىرى ئىدى.

بىر كۈنى جاپپار دامان كەپتەر باچكىلىرىنىڭ ئۇچىشىنى تاماشا قىلىپ، ئابدۇل نەزەر-نىڭ ئۆيى كەينىدە، قالدۇرۇق يەرلىرىدە ۋە ھويلا ئەتراپىدىكى ئېرىق - ئورمانلاردا خېلى ئۇزاق ئايلىنىپ يۈردى، ئۇنىڭ باچكا ئۇچۇرۇشىدىن خاتاگۇمان قىلغان بىرسى ئابدۇلنەزەر-نى كەچلىكى ئاتايىتەن ئىزدەپ تېپىپ: «ئۆزلىرىگە ئاگاھ بولسىلا، ئۇكام، جاپپارداماننى ئادەممىكىن دېسەم — ھايۋان ئىكەن. ھەرداۋىم سىلىگە ئورا كولاپ يۈرۈپتۇ، قەستلىرىگە چۈشۈپتۇ، پايلاپ يۈرۈپتۇ. خىيالىمدا ھەر ئىككىڭلارنى ئاغىنە، سېنىڭ - مېنىڭ دېيىشمەيدۇ. توپان بالاسى كەلسىمۇ تىزىغا چىقمايدۇ دەپ چاغلاپ يۈرۈپتىكەنمەن. خۇدايا توۋا، بىر كىمـنىڭ دىلىغا كىرىپ چىقماق تەس ئىكەن، بۇنى قارىماملا، ئەتىگەندىن بېرى ئۇ سىلىنىڭ تەۋەلىك يەرلىرىنى ھەتتا ھويلا - ئارام، باغلىقلىرىنى بىرمۇ - بىرقەدەملەپ چىقتى. ئەتىما-لىم ئىككى قەدەمنى بىرگۈك ھېسابلىدى بولغاي، ئىشقىلىپ ھېچنېمىنى ئالا قويمىدى، قايتا - قايتا جىجىپ ھېسابلىدى، بىرنېمىنى يازغاندەكمۇ قىلدى، ئۇھ!، دېدىم، مانا يانلىرىغا كەلـدىم، ... ئۇ سىلىگە دۈشمەن ئىكەن» —— دېدى.

بۇنى ئاڭلاپلا ئابدۇلنەزەرنىڭ رەڭگى سارغايدى، ئەرۋايى ئۇچتى، ئۇنىڭسىزمۇ ئە-زالار ئوتتۇرىسىدا ئۇنىڭ پېرى كۆپ دېگەنگە ئوخشاش غەيۋەتلەرمۇ بار ئىدى، بۇ ئىكـكىسى بىر قوشۇلۇپ ئۇنىڭ ئوغىسىنى شۇنداق قايناتتىكى، ئۇ بىردەممۇ سەۋرى - تاقەت

قىلالماستىن ئۇنىڭ - تەتۈر دەسسەپ، ئۇدۇل جاپپارداماللارغا مەجلىس بولۇۋاتقان ئىشخانىغا
چاپتى ۋە كىرىپلا مىيىقىدا مەسخىرىلىك كۈلۈپ: «سەندىن بىرنەرسىنى سورىماقچىمەن جاپپار،
قېنى ئۇچۇق جاۋاب بەر!» — دېدى، جاپپارداماڭ ھـاڭ - تاڭ قېتىپلا قالدى، باش-
قا مەجلىس ئەھلىمۇ ئۇيۇل - توپۇل بولۇپ قېلىشتى. «سەندە خىيانەت بار» — دېدى ئۇ،—
«سەن ئۆزەڭنى پاك ئادەم ھېسابلىمىسەن تېخى، ۋاھ! ئاقىللىقىنى ... ئۆزەڭچە ھۆججەت يا-
سىمىدىڭمۇ، دۆلەتتىن نامراتلارنى بەختلەندۈرۈشكە بېرىلگەن پۇللارنى نېمە قىلدىڭ، گۈڭ-
شېنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ياردەم پۇلىنىچۇ ؟»!

بۇ كەسكىن ئىسپات شۇنچە جىددىي خاراكتېرنى ئالدىكى، ھېلىلا مەجلىستە تەمكىن
ئولتۇرۇۋاتقان جاپپارداماڭ مۇشۇ سائەتلەردىن كېيىن تامامەن باشقا ھالغا، بېشىنى سالپايتىپ
ئولتۇرۇشقا، ھېسابات تاپشۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ، قۇتقۇزۇشقا تې-
گىشلىكلەر خىزمىتىنى تېخىچە ئىشلىمىگەن ئىككى دادۈينىڭ پۇلىنى بەزى يېقىن - يورۇقلارغا
ۋاقىتىنچە قەرز بېرىۋەتكىنى: ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈشكە بېرىلگەن ياردەم پۇل 8 يۈز
كويىنى تېز تاپشۇرۇشنى شەرت قىلىپ، بىر شۇجىنىڭ ھاجىتىگە دۇرۇس قىلىۋەتكىنى ھېسا-
بات قائىدىسىگە ئۇيغۇن ئەمەس، كۆپتىن خىلاپ ھەم يېقىندىلا سادىر بولغان ئەمەلىيەت، ئاساسلىقى ھۆججەتسىز
قەرز تارقاتقىنى كوكۇلىسىدىن تۇتۇۋېلىشقا بىردىن بىر سەۋەب بولدى. ئالدىنقىسىنىڭ ئور-
نى بار، كېيىنكىسىگە كەلسەك، ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭدىن قەرز ئالغانلارنىڭ تولىسى ساۋات-
سىزلار ئىدى: ئۇلار خەت بىلمىگەنلىكى تاپالمىغاندا، ھۆججەت يېزىشنى ھامان جاپپاردا-
ماڭنىڭ ئۆزىگە ھاۋالە قىلىشاتتى. يېزىلغاندىمۇ ئۇنىڭ ئۆزىگە تېگىشلىك نۇسخىسىنى ياخ-
شى ساقلاپ قويۇشمايتتى. ئىككىنچىدىن، جاپپارداماڭ يۇمشاق كۆڭۈل ئادەم ئىدى. ئۆزى
ئالدىراش بولغاندا، قەرز سورىغانغا ئىسپات تەلەپ قىلماي پۇلنى ساناپ بېرىپلا كېتىۋېرەت-
تى. مانا مۇشۇنىسى ئۇنىڭ جېنىنى ئالغىلى تاسلا قالدى، زىممىسىدە كەم - كۈتسىز ئىككى مىڭ
ئىككى يۈز كوي چىقىرىپ قويدى. ئۇنىڭ نەزەرىدە بۇ «خىيانەت» نىڭ ئورنى بار، خاتىر-
سىگە يېزىقلىق ئىدى. بىراق «ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتمايدۇ» دېگەندەك قەرزدارلارنىڭ
بەزىلىرى ياخشى كۈندە جانغا ئەسقاتقان پۇللاردىن تېنىۋالدى. ھەتتا ھۆججەت بەرگەن قىس-
مەنلەرمۇ ئۇنىڭ سىڭايان بولغانلىقىنى كۆرۈپلا ئاغزىغا توپا سوۋاپ ئاللا راخمان دەپ تۇرۇ-
ۋالدى. نەتىجىدە ئۇ ھېساباتىدا كەم كۆرۈلگەن بۇ پۇللارنى ئېغىلىدىكى مال - ئۇلىغى، ئا-
ئىسىدىن مىراس قالغان كونا ئۆيي - ۋاقىنى سېتىش يولى بىلەن تۆلەپ قۇتۇلدى.

زديان ئاچچىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە دوستىدىن كەلگەن سەممىيەت شۇ، دېمەك، ئۇمۇ پا-
ئالىيەتچانلىق رولىغا ئۆتمەي تۇرالمايتتى. شۇڭا ئۇ خىيانىتىنى تۆلەپ، گۇناھتىن خـالاس
بولغان كۈنىنىڭ ئەتىسىگە ئۇنىڭ ئۈستىدىن «تۆۋەن ئېرىق گۇڭشېسىغا ئورۇق تېگىشكەلى
بارغاندا ئىككى تاغار بۇغداينى غەلىت قىلدى. بىر تاي يۈگىدا كىگىز ئەتتۈردى، توختى پو-
مېشچىكنىڭ ئىككى ئېغىز ئۆيىنى دادۈي ھېسابىدا ساتتۇرۇۋېلىپ ئۆزىگە جاھاز ئەتكۈزدى»
دەپ مەلۇم قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئوت ئەمدى بىۋاسىتە ئابدۇلنەزەرگە ئۇتاشتى.

تەكشۈرۈش، چوڭقۇر قېزىشتىن مەلۇم بولدىكى، ئابدۇلنەزەرنىڭ ئىككى تاغار بۇغداي-
نى بىر چۆپ-قىتى ئارقىلىق سېتىۋەتكىنى راست، يۈگىدا كىگىز ئەتتۈرگىنى يوشۇرغىسىز پاكىت

بولۇپ چىقتى. يۈك دادۈي چارۋىلىرىنىڭ قىرقىپلا جىگدىلماي كەچتە يايلاقتىن ئەپچىقىپ، ئۇنىڭ ساقلاپ بېرىشىگە تاپشۇرۇلغان ھەم ئۇنىڭدىن بىر تايىنى قانداق ئىشلەتكەنلىك كىگىزچى تەرەپىدىن جاپپاردامانغا ئالدىقاچان ئاڭلىتىلغانىدى. توختى پومېشچىكنىڭ ئۆيىنى بولسا، توختى پومېشچىك ئۆزى يالغۇز ھەم داۋاملىق ياقا-يېراقلاردا ئىشلەپ كۆنۈپ قالغان بولغاچقا، ئىككى كۈنلۈك ئۇزاقتىكى تاغ باغرى سۇ قۇرۇلۇش ئورنىدا ماكانلىشىپ قېلىشنى ئويلىغانىدى. ئابدۇل نەزەر نورمىدىن تاشقىرى ئاشلىق بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ ھەم ئۇنىڭغا يېقىندا كېلىدىغان سىياسىي كاپالەتتىن بىشارەت بېرىپ شۇ ئاساستا ئىككى ئېغىز ئۆيىنى دادۈيچە ئەرزان باھا — توخسەن كويغا سېتىۋالغان ھەم ئەمەلىيەتتە ئۇنى ئۆزى ئىشلەتكەنىدى. بۇ جەھەتتىكى خاتالىق ئۇنى يەنىمۇ چوڭقۇر پاتقاققا مىلىدى، كولىغانسېرى مېزى چۇۋۇلۇپ مەخسۇس ئاشلىق مەسىلىسىدىلا ناھايىتى زور پەرق — ئۈچ مىڭ بەشيۈز جىڭچە ئاشلىق، مايلىقدان ئاقتىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق بولۇپ چىقتى. شۇنداق قىلىپ ئاخىرقى يەكۈن — جاپپارداماننى كاسسىرلىق خىزمىتىدىن توختىتىش، ئابدۇل نەزەرنى ئامبارچىلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش ۋە ئۇنى داۋاملىق مەسىلە تاپشۇرۇشقا قالدۇرۇش بىلەن ئاخىرلاشتى.

مانا يۇقىرىقىلار زىددىيەتنىڭ باشلىنىشى، پارتلىشى، دوستلۇقنىڭ بۇزۇلۇشى ئىدى. ھازىر ئۇ ۋاقىتلار ئۆتۈپ كەتتى، قاچان بولمىسۇن خىزمەت ئىستىلى جەھەتتىكى بۇخسۇپ چىقىشقا تېگىشلىك ئاچار كەيپىياتلار بىر يولى چىقىپ كەتتى، ئۇزاپ كەتتى. ئەمدى ئادەم بولۇشنىڭ، دوستلۇقنى يېڭىباشتىن قەدىرلەشنىڭ نۆۋىتى يەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن دەل مۇشۇ پەيتتە ئابدۇل نەزەر «سەندە بىر نەرسەم بار» دەپ نامايىشكار ھالەتتە ئۇنى ساراسىمىلىككە سېلىۋاتاتتى.

— مەندە بىر نەرسەڭ بارمۇ؟ — دېدى جاپپاردامان بىر دەملىك سۈكۈتتىن كېيىن خەۋپى چېكىگە يېتىپ، — خوپ ... ھە، ئېيتە، نېمەڭ بار!؟

— سەندە بىر ئامانىتىم بار.

— ساراڭ بولۇپ قاپسەن، جۆيلىمە.

— يادىڭدىن چىقىپتۇ-دە، مەن ساڭا توپىق بەرگەنىدىم.

— ھە، شۇمىدى، — جاپپارداماننىڭ يەلكىسىدىن بىر تاغ يېقىلغاندەك بولدى، توۋاندىن قۇتۇلغان ئادەمدەك ئۇزۇن بىر تىنىق ئالدى، چۈنكى «توپىق» ئۇنىڭغا «توپاق» بولۇپ ئاڭلانغان ھەم ئۇنىڭدىن يەنە باشقا يامانلىق ئۆتمىسە توپاقنىڭ يولى ئاسان، ئۇنى بېرىپ قۇتۇلۇش ئوڭاي ئىدى، — بوپتۇ، توپاقنى ئال، بايا ئۇنىماپتىمەن، پۇشايمان قىلدىم، ئەپچىقىپ ئىشلەت، پۇلنى تاپساڭ بېرەرسەن، تاپمىساڭ قالار.

— يوقسۇ، ماڭا توپاق كېرەك ئەمەس.

جاپپاردامان ھاڭ-تاڭ قالدى:

— ئەمىسە نېمە كېرەك، ئۆزەڭ سورىدىڭغۇ.

— مەن توپاق دېمىدىم، ئاغىنە، توپىق دەۋاتىمەن.

جاپپاردامان ھەيران قالدى:

— ھە! ماڭا توپىق بەرگەنمىدىڭ، سەن بىلەن قاچان ... توپىق ئوينىمىدۇق.

— ئېسىڭدىن چىقىپتۇ، يېكەنلىك كۆلدە، ساتىمدا، كەچلىكى زىياپەت مەيدانىدا مەن

ئۇنى ئىككى قوللاپ سۇنغانىدىم.

— شۇنداقمىدى؟ — جاپپاردامان دەررۇ يادىغا ئالدى. پۇت - قوللىرىنى سۇسلاشتۇرۇپ ۋۇجۇدىدىن ئىللىق بىر ئېقىم بۆسۈپ ئۆتتى، ئۆزىمۇ سەزمەستىن، — ... ھە... ھە...، — دېدى.

توغرا ئۇ شۇ چاغدا بىر توپىق بەرگەنىدى. ئۇ ئۇنى ناھايىتى ئاسراپ ياخشى ساقلىدى. بىراق كېيىن ئاردا «توپىلاك» يۈز بەرگەندە ئەمدى ئۇنىڭ رولىنىڭ كاردىن چىققانلىقى، ئىگىسىنىڭ تۇرمە پۇقرالىقىغا ئۆتۈپ كەتكەنلىكى، شۇ سەۋەبلىك ئاخىرىمۇ بىر كۈنى بۇ توغرىدا ھەرگىز پاراك بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇنى تورۇۇستا تاشلاپ قويغانىدى. قاچانىدۇر بىر ۋاقىتلاردا ئۆي كۆچكەندە قولىغا چىقىپ قېلىشۋېدى، نەپرەت بىلەن قاغاپ بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ تاشلىۋەتتى. ھالا كۈن مۇشۇ پەيتكە يەتكەندە ئۇنىڭ سورۇشتە قىلىشىنى كىم بىلسۇن. ئۇ ئۇنتۇماپتۇ، ئېسىدە مەھكەم ساقلاپتۇ. سوراپ قالدى، قانداق جاۋاب بېرىش كېرەك، مۇشۇكتەك كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇش كېرەكمۇ، مۇمكىنمۇ، چۈنكى يوق ئاداۋەت، ئەقىدىسىزلىك، ئۇنداق بولسا مۇشۇ بىرلا ئامانەتتە ئەقىدىسىزلىك كىمدىن ئۆتتى. ئۇ ئۆزىگە جاۋاب بېرىپ بولالمايتتى، ئىچىنى بىر نەرسە مۇجۇپ تاتىلاۋاتقاندەك ئېچىشتۇراتتى. كۆكسى دۈپۈلدەپ نەپەسنى بوغاتتى. بېشى زىڭىلداپ ئاغرىپ، پۇتلىرى ئىختىيارسىز ماغدۇرسىزلىناتتى، ئىلاجسىزلىق، كەم ئەقىللىق ۋە تىلى قىسقىلىق ئۇنى شۇ تۇرقى ئىنتايىن خىجىل مۆمىن بىر نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى. قىسقىسى، ئىلگىرىكى بويىنى ئۆرە جاپپاردامان ئەمدى ھېچيەردە يوق، يىلى چىققان توپتەك بوشاپلا كەتكەنىدى. ئۇ بىر دەم سۈكۈت قىلدى، ئاندىن ئۆزىنى ئاقلاشقا ھېچقانداق سۆز تاپالماي:

— مەن ئالدىڭدا ناماقۇل ئاداش، بۇ توغرىدا ئۆزەم ئەيىبلىك، — دېدى.

بۇنى ئاڭلاپلا ئابدۇلنەزەرنىڭ كۆڭلى، «پاللىدە» يورۇدى:

— ياقەي، ئۇنداق دېمە، ئاداش.

— ئەلۋەتتە، مەندە توپىقىڭ بار، ئەمما مەن ئۇنى يوقىتىپ قويۇپتىمەن، سەن ئۇتتۇڭ، مەن قول كۆتۈردۈم، تەسلىم بولدۇم. بۇنىڭ بەدىلى ئېغىلىمدىكى توپاق ساڭا ئۆتسۇن.

— يوقسۇ - يوقسۇ، — دېدى ئابدۇلنەزەر ئۆزىرخاھلىق بىلدۈرۈپ؛ — گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس، مېنىڭ قەستىم ئۇ ئەمەس، پەقەت ... پەقەت ... ئاداش ...

— بىلدىم، بىلدىم، ئەلۋەتتە سەن توپاق ئۈچۈن كىرمەپسەن. شۇ ئەمەسمۇ، ئاۋۋىلىسى بىز خېلى ئۇزاق يىرىكلەشتۇق، ئەتۇر قاراشتۇق، ئەكتىنى سورۇشتۇرسەك بىز قوشنا، يەنە كېلىپ...

ئابدۇلنەزەر ئالمان - تالمان ئۇنى توستى:

— بولدى، بولدى، مۇشۇ سۆزىڭلا ھەممىگە كۇپايە، سۆزلىمە ... سۆزلىمە ...

— شۇنداق بولسىمۇ توپاق سېنىڭ، — دېدى جاپپاردامان، — يەنە سېنى مېھمانلىرىڭ بىلەن ئايرىم كۈتۈشۈم لازىم. ھازىرچە مۇشۇ قېتىممۇ مېھمان بول، ئايالىڭنىمۇ چاقىرسۇن. ھە، ھاۋانىساخان ...

— مانا كىرىپ بولدى، — دېدى ھاۋانىساخان.

ئۇنىڭ تاپشۇرۇقىسىزمۇ ھاۋانىساخان ئۇنىڭ ئايالىنى ئالىبۇرۇن باشلاپ كىرىپ ئاياللار

قاتارىدا ئولتۇرغۇزۇپ بولغانىدى. جاپپاردامان روھلاندى، ئۇنىڭ بىلەن قىسقىلا سالاملاشتى. ئاندىن تېخىچىلا پەگادا تۇرۇۋاتقان ئابدۇلئەزەرگە:

— قېنى، ئىلتىپات قىل، كاردىۋاتقا چىق، ئاداش، — دېدى.

باشقىلارمۇ تەڭ تەكلىۋانە قوللىرىنى سۇنۇشتى:

— چىقسىلا، ئابدۇلاخۇن، مانا بۇ ياققا قېنى مەرھەمەت!

ئابدۇلئەزەرگە تۇزۇت قىلىشقا، بولۇپمۇ توپاقنى ئالماسلىق توغرىسىدا ئىزاھ بېرىشكە ئامال بولمىدى. جاپپاردامان ئالدىراپلا كېلىپ ئۇنى كاردىۋاتقا چىقىشقا زورلىدى. شۇ ئارىدا ئۈزلىرىمۇ سەزمەستىن بىر جۈپ قول بىر - بىرىنىڭكى بىلەن جىپسلىشىپ قالدى. بۇ ئاجايىپ باشقا تۇستە سىقىلغان قوللار ئىدى.

ئەتىسىدىن باشلاپ كىشىلەر ئۇلارنى ناھايىتى يېقىن ھەمكارلىشىۋاتقان ھالەتتە كۆردى.

ئاپتور ھەققىدە

«ئالاھىدە ئەترەتنىڭ تارمار قىلىنىشى» ناملىق ھېكايىنىڭ ئاپتورى مەتتۇرسۇن سۇلايمان جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى. ئۇ ھازىر كېرىيە ناھىيىلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى.

(بېشى 112 - بەتتە)

تەيخې قۇردۇم بويىدىكى ئىدىگاننىڭ ئاتىسى توخسۇن ئاغىنى يىقىلاپ كېلىشكە ئىجازەت ئىسالغاندا، ئىمىسقىلا يۈرگەن تىكچى ئۇلارغا شەھەر چېتىدىن قوشۇلۇپ، بىر ئاز يەرگىچە ئۇزۇتۇپ باردى - دە، ئاندىن ئېغىر بوي تەيخېگە غىلجىڭلاپ، ئىدىگانغا «ئالغا چېپىپ كەت!» — دەپ بۇيرۇق بەردى. بالابۇنىڭ ئېيتقىنىغا كۆنمىگەندىن كېيىن، تىكچى تۇتۇق بالىنىڭ ئېتىغا قامچا ئۇردى. شۇ چاغدا پەيلى بۇزۇلغان ئىدىگان:

— سەن چاپساڭ - چاپمەن! — دېدى

— ئەگەر يېتەلمىسەڭ، ئېتىڭنى ماڭا بېرەمسەن؟ — سورىدى تىكچى تۇتۇق.

— بېرۇرمەن!

— ئەمىسە كەتتۇق! — دېدى - دە، توغان تىكچى ئېتىنى دېۋىتىپ، بارىچە قويۇۋەتتى. ئىدىگان ئۇنىڭ كەينىدىن بىر ئاز يەرگىچە قوغلاپ باردى - دە، ئاندىن غانجۇغىسىدىكى تاسما سالمىنى ئېلىپ، ئېتىغا بىر قامچا ئۇرۇپ ۋە ھەش - پەش دېگۈچە تىكچىگە يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭ بېشىغا سالما تاشلىغانىدى. تېخە بولغىنىنىمۇ بىلمەي يەرگە غولىغان توغان تىكچى، بىر ئاز يەرگىچە تاسما ئاغامچىغا ئېسىلىپ سۆرەلدى - دە، ئاندىن قولى ئاغامچىدىن ئاجراپ، بويىندىن بوغۇلۇشقا باشلىدى. بالا توختىغان چاغدا ئۇنىڭ بەدرەڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ چانىقىدىن چىقاي دەپ، بويۇن تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتكەنىدى. ئاكىسىچە ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلگەن تەيخېمۇ ئىدىگانغا تىكچى تۇتۇقنى بوشىتىشنى ئېيتتى. لېكىن ئىدىگان تىكچىنى بوشىتىش ئالدىدا يەرگە چۈشۈپ، ئۇنىڭ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇۋالدى - دە، ئاندىن:

— ئەمدى ئاجونۇيانغا بېرىپ ئېيت! — دېدى ئۇ ئىنتايىن قەتئىيلىك بىلەن، ئۇدىزەر ئاكىسى چاكىمەندىن ئەكىلىپ بەرگەن پولات خەنجىرىنى چىقىرىپ، — بەربىر مەن سېنى مۇشۇ سالما، مۇشۇ پىچاق بىلەن ئۆلتۈرۈمەن!

— قىلىچىمنى بەر - دە، كېتىۋېرىڭلار، مەن بۇ ھالنى ھېچ كىمگە ئېيتمايمەن ... ئېيتالمايمەن!

تەيخې ئېيتقىنىچۇ ئىنىسىغا: قورالىنى بەرسۇن.

— بېرىدۇ ئەت، ئىدىگان، ئەمدى ئۇ بىزگە ھېچ نېمە قىلالمايدۇ. بېرىدۇ ئەت، ئۇنىڭ ئەگىر قىڭغىرىقىنى، «قىڭراق» دېگەن سۆزدىن، ئىدىگان بالىلارچە قاقاقلاپ كۈلدى - دە، قىلىچىنى يەرگە تاشلاپ، سالمىنىڭ سىرتمىقىنى تىكچى تۇتۇقنىڭ بويىنىغا يېقىن يەردىن كېسىپ ئېتىغا مىندى. مانا بۇ ۋەقەنى، چەتتىن كۆرگەن بىرلىرىدىن ئاڭلاپ، ئاخىرى تۇتۇق ئۆزىنى ئىقرار قىلدۇرغان ئاجونۇيان، ھېچ كىمگە جازا قوللانماي، ئىنتايىن قىزىقىپ كۈلگەنىدى.

ئۇلار باي بولماقچى

(ھېكايە)

ھەبىبۇللا رېقىپ

باھار ئالدىقاچان كىرىپ بولغان بولسىمۇ، بۈگۈن ھاۋا ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىپ سوغۇق بولۇپ قالدى. ناھىيىلىك خەلق سوت جىنايى ئىشلار كوللېگىيىسىنىڭ سوراقخانىسىدا تۆت نەپەر ياش باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالغان، بەزىلىرى جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكتىن، يۈزىدىكى سوغۇق تەرنى يېڭى بىلەن توختىماي سۈرتەتتى.

سودىيە ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھازىر ھۆكۈمنامىنى جاكالايمىز، — دەپ تەنتەنە بىلەن ئېلان قىلدى، — ئەمەتكە بەش يىللىق، تۇرسۇنغا ئۈچ يىللىق، ساتتار بىلەن قادىرغا ئىككى يىللىق قاماق جازاسى بېرىلدى.

× ×

بۇ ياش باللار يېزىدىكى خېلى ئابرويلۇق ئائىلىلەرنىڭ باللىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىككىسى، يەنى ئەمەت بىلەن تۇرسۇن تېلېۋىزىيە داشۆسىنىڭ ئاگرونومىيە فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتاتتى. يەنە ئىككى يىلدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ يارىمىلىق ئاگرونوم بولۇپ چىقالىشىدا گەپ يوق ئىدى.

ساتتار بىلەن قادىر يېزىلىق ھۆكۈمەت ئاچقان مېۋە كونسېرۋاسى زاۋۇتىنىڭ ئىشچىلىرى بولۇپ، ھەر يىلى «خىزمەت ئىلغارى» بولۇپ كېلىۋاتاتتى. بۇ تۆت يىگىت ئەسلىدە ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە ئوقۇغانلار ئىدى. پۈتۈن يېزىدىكى توي-تۆكۈن، مەشرەپلەرنى قىزىتىدىغانلارمۇ شۇلار ئىدى. ئۇلار جىنايەتچى بولۇپ قالدى دېسە كىمنىڭمۇ ئىشەنگۈسى كەلسۇن؟ بىراق ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن مەخلۇقتە. مانا ئۇلار بۈگۈن سوت ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ، جاۋابكار ئورنىدا تۇرۇپتۇ.

× ×

بولتۇر قىش كۈنلىرىنىڭ بىرىدىكى تويدا بۇ تۆتەيلەننىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بەزىلىرى موتسىكلىت مىنىپ كەلگەنىدى، ئۇلار سودىگەرچىلىك قىلىپ، خېلى پۇللۇق بولۇپ قالغاچقا، تويغا ئېسىل سوۋغاتلارنى ئېلىپ كېلىشكەنىدى. تۆتەيلەن ئۆزلىرىنىڭ ئېلىپ كەلگەنلىرىنى ئۇلارنىڭ ئالدىدا تولىمۇ ئەرزىمەس ھېس قىلىپ خىجالەت بولۇشتى. لېكىن توي مۇشۇ شوخ يىگىتلەر بىلەن قىزىغاچقا، بۇ كەمتۈكلۈك تولۇقلىنىپ كەتكەندەك بولدى.

تويدىن كېيىن بازارلىق دوستلىرى ئۇلارنى
قويۇپ بەرمەي، مېھماندارچىلىق كېيىنچە بىر-
رىپ قاتار مەشرەپكە ئايلىنىپ قېلىپ، ئاخىرى
ئۈزۈلمەي نەچچە كۈن داۋام قىلىدى.

بۇ ساۋاقداشلار مەكتەپتىن ئايرىلغاندىن بې-
رى بۇنداق جەم بولۇپ باقمىغانىدى، ئولتۇ-
رۇش تولىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتتى. تونۇر كاۋاپ،
قاتلىما، سامسا، پېتىر مانتا قاتارلىق تائاملار،
ۋىسكى، كونياك، برانىدى، كاككالو قاتارلىق
تۈرلۈك ئىچىملىكلەر... ساھىپخان داستىخاننى
كۆز قاماشتۇرغۇدەك دەرىجىدە ھەرخىل نېمەت-
لەر بىلەن بېزىۋەتكەنىدى. ساھىپخان
ئارىلىقتا مېھمانلارنى ئىككى قەۋەتلىك كەڭ
كاردىورلۇق ئۆيلىرىدىن باشلاپ چىقىپ ئۆ-
يىنىڭ كەينىدىكى باغقا ئېلىپ چىقتى.

— بۈگۈن ۋاۋرۇس ئوينايمىز، يىغىلىمىغى-
مىز ئاسان ئەمەس، كەچ قېلىشتىن قورقماڭلار،
كىچىك ماشىنا، موتو بىلەن ئۆيلىرىڭلارغا ئاپى-
رىپ قويىمىز، — دېدى ساھىپخان ئۆيلىرى-
گە ئالدىرىغانلارنى توسۇپ.

بۇ يىغىلىشتىكى رومانتىكلىق خۇشاللىق بى-
لەن ھاراقنىڭ كەيپىدە روھى كۆتۈرۈلگەن
ئەمەتنىڭ ساھىپخانىنىڭ ئېسىل قورۇ جايىغا،
ئۇنىڭ مەرت سېخىلىقىغا ۋە قاراڭلارچۇ، مەن
نېمە دېگەن توچى دېگەندەك مەغرۇر كەيپى-
ياتىغا ھەسلىكى كەلدى. ئۇ مەكتەپتىكى چاغ-
لارنى ئەسلىدى، ھازىرقى بۇ مەغرۇر ساھىپ-
خان ئۆز ۋاقتىدا دەپتەر-قەلەمگىمۇ چىقىش
قىلالمايدىغان گاداي ئەمەسمىدى، ئۇنىڭ ئۇس-
تىگە ئۇ دائىم ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيدىغانلار-
دىن ئىدى. ھازىرقى بۇ چوڭ پەرقنى مەك-
تەپتىكى چاغلاردا تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن
ئەمەس ئىدى. ھازىر ئەمەت رادىئو-تېلېۋى-
زىيە داشۆسىنىڭ ئاگرونوم كەسپىنى پۈتتۈر-
گەن تېخنىك. لېكىن ئۇنىڭ ئايلىق تاپىدىغان
كىرىمى بۇ سودىگەر ساۋاقدىشىنىڭ بىر قېتىم-
لىق ئىيش - ئىشرىتىگە سەرپ قىلغان چىقىمى
ئالدىدا سەي بولمايدۇ. ئۇنىڭدا ھەسەت تۇي-
غۇسى قوزغالدى. ئۇنىڭ قەلبىدە ئاۋۇتتىن نە-
رىم كەم دېگەن سادا جاراڭلاشقا باشلىدى. ئۇ-
نىڭدىن قانداق باي بولغانلىقىنى سوراپ باققۇ-
سى كەلدى، ئۇ بۇرۇندىنلا باي بولۇش ئار-
زۇسىدا يۈرگەنىدى. بۈگۈن بۇ ئارزۇسى تې-
خىمۇ كۈچلەندى. بىر رومكا ھاراقنى توشقۇزۇ-
ۋالغان ئەمەت ساھىپخانىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— سەن كارامەت باي بولۇپ كېتىپسەن
جۇمۇ، ئاۋۇت! سېنى تەبرىكلەيمەن، — دېدى.

— رەھمەت، تېخى باي دېگۈچە ئەمەس،
بۇندىن كېيىن باي بولارمىز.

— بۇنىڭ يولىنى دەپ بېرەلەمسەن؟ قان-
داق باي بولدۇڭ؟

— سودىگەر دېگەن دېھقانغا ئوخشاش بىرلا
ئىشنى قىلمايدۇ. ئۇگىمىدىن تارتىپ ئاپتوموبىل-
غىچە، قول ياغلىقتىن ئەديالغىچە نېمىدىن پاي-
دا بولسا شۇنىڭغا ئۆزىمىزنى ئاتىمىدىغان گەپ.

— ھەر ئايدا قانچىلىك پۇل تاپالايسەن؟

— ھەر ئايدا دەيسەنغۇ، ھەر ئاي دېگەن
ئوتتۇز كۈن، ئايغا ساقلاپ تۇرساق كادىرلار-
دەك بوغالتىرغا تەلمۈرۈپ ئولتۇرۇپ قالماي-
مىزمۇ، بەزىدە بىر سائەت، بەزىدە بىر كۈندىلا
نەچچە يۈز، نەچچە مىڭنى قىرلايمەن، بۇ ئا-
سانلا گەپ. پەقەت تەۋەككۈل قىلىشتىن قورق-
مىسىلا بولىدۇ. بىزنىڭ ناھىيە ھاكىمى ھەر
ئايدا 224 يۈەن ئالغۇدەك. كۈنىگە ئاران
يەتتە كوي نەچچە مو بولىدىكەن. ئۇمۇ ئۆز-
نىڭ مائاشىدىن رازى. مەن كۈنىگە يىگىرمە
يۈەن كىرىم قىلساممۇ رازى بولمايمەن. پۇل
دېگەن قاچانلا بولسا كېرەكلىكتە.

ئەمەت بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۆزىنى نۇر-
غۇن ياخشى پۇرسەتلەرنى كەتكۈزۈپ قويغان

كىشىدەك ھېس قىلدى. تېخىمۇ تېزراق، بول-
سا ھازىرلا باي بولۇپ كېتىش ئىمكانىيىتى
بولۇشنى بەكمۇ ئۈمىد قىلىپ كەتتى. ئۇ ئويلايتتى،
مەكتەپتە مۇئەللىم: بىلىم دېگەن پۈتمەس-
تۈگىمەس بايلىق دېگەنىدى. ئۆزىمۇ بۇ-
نىڭغا ئىشىنەتتى. ئۇ بىلىمگە تايىنىپ ئىلمىي
ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىپ ئەڭ بۇرۇن ھال-
لىق دەرىجىگە يېتىپ، زىيالىي دېھقان بولغى-
نىدىن پەخىرلىنەتتى. بىراق ئاۋۇتنىڭ سۆزلى-
رىنى ئاڭلاپ كۆز قاراشلىرىدا تەۋرىنىش
بولدى. بىلىمنى كۆتۈرۈپ چىقىپ
بىر تىلىم ناۋۇز ئالغىلى بولمايدۇ، بىر
موچەن بولمىسا بىر تىلىم ناۋۇز يېيەلمەيسەن،
ئۇنىڭ دېگىنى راست، قاچانلا بولسا پۇل كې-
رەكتە. ئۇنىڭ ئاخىرقى قارارى شۇ بولدىكى،
قانداقلا ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلغان بىلەن تېز
باي بولماق تەس، شۇڭا ئاۋۇتتەك سودا بى-
لەن شۇغۇللىنىش كېرەك!

× ×

ئولتۇرۇش ئاخىرلىشىپ بۇ ئۈت نەپەر ياش
ئۆز يېزىسىغا قايتىشتى. ئۇلار بىرھازا جىم
مېڭىشقاندىن كېيىن ئەمەت سۆز ئاچتى:
— ئاغىنىلەر، ئەۋلادىمىزدىن تارتىپ «يەر
شارىنى رېمونت قىلىپ» زىرائەت تېرىپ بىزەش
بىلەن ئۆتۈپ كەتتىمىز. مۇشۇ جايادىن قۇتۇلۇش-
نىڭ يولىنى ئەمدى تاپتىم. بىزمۇ سودىگەرچىلىك
قىلىپ پۇل تېپىشنىڭ ئامالىنى قىلساق قانداق؟
— راست، — دېدى تۇرسۇن، — بىز
كىمدىن قالاتتۇق.
— ئۇنداق بولسا ئۈت دوست شېرىك ئىش
قىلايلى، — دېيىشتى قادىر بىلەن ساتتار.
ھەممەيلەن ئۆيلىرىگە بېرىپ ئاتا-ئانىسى
بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئون مىڭ يۈەندىن پۇل
چىقىرىپ شېرىك سودىگەرچىلىك قىلماقچى بو-
لۇشتى. بۇ خىيال بەگىمنىڭ خىيالى دېمىگەن-
دىمۇ ئەمەلگە ئېشىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.
ئاتا-ئانىسى نەچچە يىللار كەتمەن چېپىپ تەر
تۆكۈش بەدىلىگە توپلىغان پۇللىرىنى بۇ تەجر-
رىبىسىز گۆدەك، قارام باللىرىغا ھەرگىز بەر-
مەيتتى. شۇڭا ئۇزاق ئۆتمەي ئەمەت ئاۋۇت-
نى ئىزلەپ باردى ۋە ئۆز ئويىنى ئېيتتى.
— يارايسەن، ئوغۇل بالا! ئەگەر ئېپىڭ
بولسا ئۈت ئەتراپىڭنىڭ ھەممىسى پۇل.
— بىراق دەسمايەم يوق، شۇڭا...
— ساڭا پۇل كېرەك بولۇپتۇ-دە، قولۇم-
دا بىرئاز مال بار. ئۇنىڭ پايدىسى چوقۇم سا-
ڭا يېتەرلىك دەسمايە بولىدۇ.
— مالىرىنى كۆرۈپ باقاي.
شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئۆزئارا كېلىشتى. ئە-
مەت ھېلىقى تۇرسۇن، ساتتار قاتارلىق ئاغىنى-
لىرى بىلەن بىرلىشىپ بۇ ئون مىڭ يۈەنلىك
مالنى ئېلىپ بىللە ئوقەت قىلىشقا كىرىشتى. بۇ
چىكەن، ئەردىكە، ھاۋارەڭ سۇنئىي سارجا قا-
تارلىق ئاياللار ياخشى كۆرىدىغان ماللار بو-
لۇپ، باھاسىمۇ مۇۋاپىق ئىدى. ھەر مېتىرى-
دىن ئىككى-ئۈچ يۈەن پايدا ئالالايتتى بۇ
مەزگىل قىشلىق كىيىملەرنى تاشلاپ ئەتىياز-
لىق كىيىم كىيىش پەيتى بولغاچقا، ئۇلارنىڭ
سودىسى يۈرۈشتى. تېزلا سېتىپ بولۇپ ئون
مىڭ يۈەننى تۆلىگەندىن كېيىن ئىككى-ئۈچ
مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. شۇنچە سىرلىق بىلىنى-
گەن باي بولۇشنىڭ يولى ئۇلارنىڭ كۆز ئال-
دىدا بىراقلا روشەنلىشىپ كەتكەندەك بولدى.
ئەمدى ئۇلار تېرىقچىلىقتىن پۈتۈنلەي قول
ئۈزدى. ئۇلار ئاۋۇتتىن ئىككىنچى قېتىم ئال-
غان مېلى ئىككى مىڭ مېتىر تۈرلۈك نىپلۇن
توقۇلمىلار بولۇپ، ھەر مېتىرىنى 11 يۈەندىن
ھېسابلاپ جەمئىي يىگىرمە ئىككى مىڭ يۈەن-
گە ھۆججەت بېرىشتى. ئۇلار ھەر مېتىرىنى 12-
13 يۈەندىن ساتساق ئاز دېگەندە ئۈت-بەش

مىلىك يۇەن پايدا ئالىمىز دەپ چوت سوقۇشتى. لېكىن كىشىلەر تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ نەيلون توقۇلمىلارنى ئانچە كىيمەيدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇلار ئېسىگە كەلتۈرۈشمىدى. بىر ئاي ئاۋارە بولۇپ يىگىرمە ئىككى مىلىك يۇەننى قايتۇرغاندىن باشقا قىلچە پايدا ئالالمىدى. ئەمەتنىڭ دادىسى بىلەن ساتتارنىڭ دادىسى ئەھۋالنى كۆرۈپ:

— باللىرىم، سودىگەرچىلىك دېگەن ئاسان ئىش ئەمەس. دەسمايەڭلار يوق پۇل تاپىمەن دېمەڭلار، ئاغىنە دېگەن بىلەن ئۇنىڭ پۇلى سىلەرگە ئاغىنە ئەمەس. زىيان بولسا بەكلا چوڭ زىيان بولىدۇ، ئۇنى تۆلەپ بولالماق تەس، — دېدى.

— سودا دېگەن تەۋەككۈل دەرياسى، بىردە زىيان تارتسا بىردە پايدا بولىدۇ. بۇ قېتىم دەسمايىنى ساقلاپ قالدۇق، زىيان بولمىدى، — دەپ جاۋاب بەردى ئەمەت. ئۆزىگە بەك ئىشەنگەن بۇ ياشلار ئالدىدا قېرىلار ئاقىۋەت جىم بولۇشقا مەجبۇر بولدى.

ئەمەتلەر ئەمدى شۇنى ھېس قىلىشتى، ئۇلارغا كەڭ ئالاقە تورى لازىم ئىدى. پەقەت ئاۋۇتنىڭ قولىغىلا قاراپ قالسا باي بولالمايتتى. ئۇلار باي بولۇشقا شۇنچە ئالدىرىغىنى بىلەن مەزمۇت پۇختا قەدەم لازىم ئىدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە چوڭ سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ھېمىت ئىسىملىك بىر يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالدى. ھېمىتنىڭ گەپ-سۆزلىرى ناھايىتى جايىدا بولۇپ، بۇلار ئاسانلا چىقىشىپ كەتتى. بۇ يىگىت ئۆزىنىڭ دائىم گۇاڭجۇ، خەينەنداۋلاردا يۈرۈپ تىجارەت قىلىدىغانلىقىنى، قولىدا بىرنەچچە مىڭ مېتىر گاباردىن بارلىقىنى، ئۇلار ئالماقچى بولسا ئەرزان بېرىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. بۇ سودىدىن كۆپ پايدا كېلىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. بۇ پايدا بىلەن مۇستەقىل چوڭ سودا بىلەن شۇغۇللىنىش ئارزۇسىغا يېتىشكە يېقىنلىشالايتتى. شۇنداق قىلىپ ئەمەتلەر يىگىرمە مىڭ يۇەن پۇلنى ئېلىپ ھېمىت بىلەن ئۈرۈمچىگە كەلدى. سەپەر جەريانىدا ئۇلار تېخىمۇ ئىجىللىشىپ سىرداش دوستلاردىن بولۇپ كېتىشتى. ھېمىتنىڭ مەرت-سېخىيلىقى ئۇلارنى قايىل قىلدى. «پۇل دېگەننىمۇ تېپىش كېرەك، ئاغىنىلەرنىمۇ رازى قىلىش كېرەك» دەپ سۆزلەپ كەلدى ھېمىت.

ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ھېمىت بىلەن بۇ ياشلار مېھمانخانىغا ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئەمەت مال ئىشى بىلەن سىرتقا چىقىپ كەتتى. چۈشتىن كېيىن ھېمىت بىر كىچىك ئاپتوموبىل بىلەن كەلدى.

— ھازىر زاۋۇتقا بېرىپ مالنى ئالىمەن. ئالدىنقى ئايدا زاكاس قىلغان. قانچىلىك ئالىسىلەر؟

— 600 مېتىر ئالايلى.

— ئۇنداق بولسا مېنى مېھمانخانىدا ساقلاپ تۇرۇڭلار، ئىككى سائەتتىن كېيىن مالنى ئېلىپ كەلگەندە ئۆزۈڭلارغا تېگىشلىكىنى ئايرىۋېلىڭلار.

— بولىدۇ، — دەپ پۇل ساناشقا باشلىدى ئۇلار.

پۇلنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەن ھېمىت شۇ كەتكەنچە ئىككى سائەت ئەمەس، ئىككى ھەپتىگىچە كەلمىدى. ئەمەت قاتارلىق بۇ تۆت ياش ھەر يانغا قاتراپ ھېمىتنى ئىزلەشتى. ج خ ئىدارىسىغىمۇ ئەنگە ئالدۇردى. قولىدا قالغان ئازراق پۇلمۇ ياتاق-تاماق پۇلى بىلەن ئاخىرى تۈگىدى. ئۇلار ئاقىۋەت پۈتمەس دەرد-ئەلەم بىلەن ئۆز يېزىسىغا قايتىپ كەلدى. ئەمما ھېچكىمگە بۇ ئىش توغرىلىق زۇۋان سۈرمىدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ «سوداڭ قانداق بولدى» دېگەن سوئاللىرى ئۇلارنى بەك

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئازابلايتتى. بۇرۇنقى خاتىرجەم تۇرمۇشىنىڭ قەدرى ئۇلارغا بەك ئۆتۈلدى.

بۇ يىگىرمە ئىككى مىڭ يۈەن پۇل ئاۋۇتتىن قەرز ئېلىش ئارقىلىق تەييارلانغانىدى. بۇ قەرز ئۇلار ئۈچۈن قورقۇنچلۇق سىرتماققا ئايلاندى. ئاتا-ئانىسى بۇ ئىشنى ئۇقۇپ قالسا تۈگىمەس تاپا-تەنىگە قالاتتى.

— ئەمەت ھەرخىل پىلانلارنى قىلىپ باقتى. قېچىپ كېتەيمۇ؟ — نەگە قاچىدۇ، قاچسىمۇ پۇل كېرەكتە! تازا بېشى قېتىۋاتقاندا بىر بالا كىرىپ:

— ئەمەت ئاكا، بازارلىق بىرسى سىزنى بارمىكەن دەپ مېنى كىرگۈزدى، — دېدى.

ئەمەتنىڭ يۈرىكى قارت قىلىپ قالدى. چىقىپ قارىسا دەرۋەقە ئاۋۇت كەپتۇ.

— ئەمەت، سىزنى ئىزلەپ كەلگەنىدىم، ئازراق ئىش بار ئىدى، — دەپلا بىر تال ئالتە دەرىجىلىك تاماكا تۇتتى.

— گەپنىڭ ئوچۇقىنى دەي، مەن كېلەر ھەپتە ئىچكىرىگە ماڭماقچىدىم.

— ھازىر قولۇمدا بىر نەرسە يوق، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئاپىرىپ بېرەي.

— بولىدۇ، يەكشەنبە كۈنى بەرسىڭىزمۇ بولىدۇ، يەنە بىرنەچچە ئاغىنىلەردە بىرئاز بىرنېمىلەر بار ئىدى. ئۇلارغىمۇ دەپ قوياي، — دېدى-دە، موتسىكلىتىنى مىنىپ كېتىپ قالدى.

ئەمەت دەرھال قالغان ئۈچ شېرىكىنى ئىزدەپ ئەھۋالنى ئېيتتى.

قانداق قىلغۇلۇق؟...

— ئوغرىلايلى!

بۇ سۆزدىن ئۈچ يىگىت چۆچۈپ كېتىشتى.

— بولمايدۇ، تۇتۇلۇپ قالساقچۇ؟

تۇتۇلساق سولاقتا ياتارمىز شۇ! نېمىشقا تۇتۇلۇشنى ئويلاپ، تۇتۇلماسلىقنى ئويلىمايسىلەر، — دېدى ئەمەت.

— ئوغرىلايلى، بىزنىڭ پۇلىمىزنى ئالداپ ئېلىۋالغان ئوغرى ئەنە قۇيرۇقىنى تۇتقۇزماي بەخارامان يۈرۈپ بىزنى قىيناۋاتامدۇ؟!

بۇ تۆت يىگىتنىڭ كۆزىدە بىر خىل ئوت يېنىشقا باشلىدى. بۇ غەزەپ، قاراملىق، ئەسەبىيلىك ئوتلىرى ئىدى...

(بېشى 78 - بەتتە)

4 - ئاينىڭ 22 - كۈنى

— باشلىق، بۇ شەھەر خەلقىنىڭ بەزىبىر مەسىلىلەر توغرىسىدىكى تەكلىپ لايىھىسىكەن.

— ھە، ھە، ئۇقتۇم، كۈن تەرتىپىنى ئۆزگەرتىڭ. بۈگۈن...

— خوپ!

2

شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ مەلۇم بىر ئۆيى، 5 - ئاينىڭ 2 - كۈنى

تېلېۋىزور قويۇلماقتا. ئائىلە ئەزالىرى تېلېۋىزور نومۇرلىرىدىن شەھەر باشلىقىنىڭ پىيادە خىزمەتكە كېتىۋاتقانلىقىنى، نەق مەيدانغا بېرىپ سۇ ئاپىتىگە ئۇچرىغان ئاممىدىن ھال سورىغانلىقىنى، مەلۇم مەكتەپنىڭ ئۆرۈلۈپ كەتكەن ئۆيلىرىنى ناھايىتى ئېچىنغان ھالدا كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈشتى...

× × ×

شەھەر ئۇيقۇدا...شەھەر تەقەززالىق بىلەن قۇياشنى كۈتمەكتە...

مەكرو ھېكايىلەر

خەلىم سالىخ تەرجىمىسى

تەرجىمانىدىن

تۇرمۇشتا ئادەمنى خۇشال قىلىدىغان، بىزار قىلىدىغان ۋە بەزىدە چوڭقۇر ئويلارغا سالىدىغان ھېكايىلەر تولىمۇ كۆپ. بىز ئەنە شۇنداق ھېكايىلەر ئىچىمىزدە ياشايمىز، كۈرەش قىلىمىز، ئىجاد قىلىمىز. بىز مۇشۇ ھېكايىلەر ئىچىدىن ئۈزۈپ چىقىپ، تۇرمۇشنى باشقا بىر نۇقتىدا تۇرۇپ كۆزىتىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ھەممىسى ئازاب - ئوقۇبەت ۋە شادخۇراملىق گىرەلىشىپ كەتكەن مول كىشىلىك تۇرمۇشى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. ئۇ ھامان تۇرمۇشىمىزنى بېيىتىپ، بىزگە تۈگىمەس - پۈتمەس مەنىۋى ئوزۇق بېرىدۇ. ھەر قانداق چاغدا، ھەر قانداق ئەھۋالدا كىشىلىك تۇرمۇشى بىلەن ئويناشقىلى بولمايدۇ، قېنى، مۇنۇ كىچىك ھېكايىلەرنى ئوقۇپ، تەمىنى تېتىپ كۆرۈڭ، تۇرمۇشتا شۇنداق ۋەقەلەرگە دۇچ كەلگەنمىدىڭىز؟ دۇچ كەلگەن بولسىڭىز، قانداق مۇئامىلىدە بولغان ئىدىڭىز؟ دۇچ كەلمىگەن بولسىڭىز، بۇ ھېكايىلەردىن چوقۇم خېلى ئىلھام ئالىسىز. بۇ ھېكايىلەر سىزگە چوقۇم ئىلھام بېرەلەيدۇ. ئىشەنمىسىڭىز، ئوقۇپ كۆرۈڭ!

كىچىككىنە ئىش

شاۋباۋجيەن

قار ئۇچقۇنلىرى لەپىلدەپ چۈشمەكتە.

مېنىڭدەك بىر يېڭىياچى مال سېتىۋالغۇچىنىڭ بىرىنچى قېتىم تەنھا ئۆلكە مەركىزىدىكى E شىركىتىگە كەسپىي ئىشلار توغرۇلۇق سۆزلەشكىلى بېرىپ، يېرىم كۈنگە قالمايلا ئىشنى پۈتتۈرگەنلىكىگە كىممۇ ئىشىنىدۇ دەيسىز. بۈگۈن — ئايالىمنىڭ تۇغۇلغان كۈنى، ئۆيگە قايتىشقا ئۈلگۈرىمەن. ھە، ئاپتوبۇس شىركىتى ئالدىمىدىلا تۇرۇپتۇ.

— يولداش، — ھاۋارەڭ سۇلياۋ كۈنلۈك تۇتقان بىر كىشى مېنى چاقىردى، — كەچۈرۈڭ، بىر ئىشىم باردى، قىممەتلىك ۋاقتىڭىزنى ئالىدىغانلىقىم ماڭا مەلۇم، ئالدىڭىزدا خىجىلمەن، — ئۇ ساپ ئەدەبىي تەلەپپۇزدا سۆزلەيتتى، گېپىنىڭ ئاز قىسمى خۇشامەت، كۆپ قىسمى ئۆتۈنۈچ ئىدى.

www.uyghurkitap.com

مەن توختاپ، ئۇنىڭغا سەپسالدىم. ئۇ ئوتتۇرا ياشلىق، ئاۋاق، ئېگىز ئادەم بولۇپ، قانسىز يۈزىنى توغرىسىغا بىر نەچچە تال قورۇق باسقانىدى. بېشىدا كونا سوكنو شەپكە بولۇپ، ئېپىز پاختىلىق چاپىنىنىڭ بىر مۈنچە يېرى قار سۈيىدە ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى، قىسىلغان مۈرىسىگە ئېسىۋالغان ئۆگۈپ كەتكەن سومكىسى ئادەمگە بىر خىل سولغۇن، چۈپەي ۋە ئازدۇر - كۆپتۇر غۇۋالىق تەسىرىنى بېرەتتى.

ئۇ كۆزلىرىنى ھەدېسىلا يەرگە تىكەتتى، ئۇ قاپىقىنى بىر كۆتۈردى - دە:

— تولىمۇ بەختسىز ئادەمكەنمەن، سەپەردە پۇل قاپچۇقۇمنى يوقىتىپ قويدۇم، ئۆيگە قايتقۇم بار، بىراق ...، — دېدى.

— ئۆيىڭىز نەدە؟ — دەپ سورىدىم. ئۇنىڭ سەمىمىي ۋە ھەسرەتكە تولغان ئاۋۇشى قەلبىمنى تەسىرلەندۈرگەنىدى.

— N ناھىيىسىدە، — ئۇ ماڭا قارىدى، ئۇنىڭ ياردەم تىلەۋاتقان ھالىتى تولىمۇ ئېچىنىشلىق ئىدى.

مەن بەش يۈەن چىقاردىم. بۇ ئۇنىڭ يول خىراجىتىگە يېتەتتى.

ھېلىقى ئادەم ئاۋاق قوللىرىنى ئۇزاتتى:

— رەھمەت سىزگە.

مېنىڭ يۈزۈم قىزاردى:

— ئەرزىمەيدۇ.

ئۇ بىر نەچچە قەدەم مېڭىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى:

— سىز ماڭا ئىسىم - فامىلىڭىز بىلەن خىزمەت ئورنىڭىزنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟ ئەلۋەتتە، ئېيتىپ بەرسىڭىز، ھەرگىز بۈگۈن ماڭا پۇل بېرىپ، كېيىنچە قايتۇرۇپ بېرىدۇ دېگەن تامادا بولمايدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن. ئەكسىچە، ماڭا رەھمىتىمنى ئېيتىشقا بىر نۆۋەت پۇرسەت بەرگەن بولىسىز، — ئۇنىڭ گەپلىرى ناھايىتى راۋان بولۇپ، ئىنتايىن تەسىرلىك ۋە جاراڭلىق ئىدى.

مەن يەنە ئازراق پارچە پۇل چىقىرىپ، ئۇنىڭغا سۇندۇم:

— فامىلەم لى، C شەھىرىدىكى A شىركەتتە ئىشلەيمەن. تېزرەك قىلماڭ، تېزرەك قىلماڭ.

ئۇ ياق دېمەيلا ئالدى. خوشلاشقاندىن كېيىن، ئۇ يەنە يولدا تۇرۇۋېلىپ، ماڭا باش لىڭشىتىپ رەھمەت ئېيتتى، خېلى ئۇزاقتىن كېيىن كەتتى ...

ئەپسۇس. ئاخىرقى ئاپتوبۇس مېڭىپ كېتىپتۇ. بەزىلەر، كېچىلىك پاراخوت بىلەن قايتساقمۇ بولىدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن پىرىستانغا كەلدىم ۋە كېمە بېلىتى ئالدىم.

پاراخوت قوزغىلىدىغانغا تېخى بالدۇر ئىدى. پاراخوت كۈتۈش زالىدا بىرمۇ بوش ئورۇن يوق. مەن پىرىستان ئالدىدىكى كىچىك مەيداندا ئايلىنىشقا باشلىدىم. ئاستا - ئاستا قاراڭغۇلۇق بېسىشقا باشلىدى. قار تېخىچە لەپىلدەپ ياغماقتا.

كىمنىڭدۇر كۈنلۈكى كۈنلۈكۈمگە سوقۇلدى.

— يولداش، بىر ئىشىم بار ىدى، قىممەتلىك ۋاقتىڭىزنى ئالىدىغانلىقىم ماڭا مەلۇم، ئالدىڭىزدا ...، — قەيەردىدۇر ئاڭلانغان، تولىمۇ تونۇش بىر ئاۋاز قۇلاق پەردەمگە ئۇرۇلدى.

مەن كۈنلۈكۈمنى بىر ياققا قايرىپ قارىدىم، ھە، يەنىلا ھېلىقى پۇل قاپچۇقىنى يوقىتىپ قويغان مۈرىلىرى سەل قىسىلغان ئادەم. ئۇنىڭ يۈمۈشنى ئۇنتۇپ قالغان ئاغزىدىكى تاماكا ئىسىدا سارغىيىپ كەتكەن چىشلىرى كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ بۇنداق ئاقۋەتكە قالغانلىقىدىن چۆچۈۋاتقانلىقى روشەن ئىدى. ئۇ يۈزلىرى قىزارغان پېتى كەينىگە چېكىنىپ، بىردەمدىلا

كىشلەر ئارىسىدا غايىپ بولدى.

مەن خاموش ھالدا پاراخوتقا چىقتىم. بىر نەچچە سائەت ئىلگىرى خەققە ياردەم قىلىپ تاپقان خۇشاللىقىم يوقىقا چىقىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى ئادام خالتىغا چۈشكەندىن كېيىنكى ئېغىر كۆڭۈل غەشلىكى باستى. مەن، بۇنىڭدىن كېيىن چىنلىق بىلەن ساختىلىق ئايرىلمىغان ئەھۋال ئاستىدا يەنىلا ئۆزۈمنىڭ سەممىيلىكى ۋە ھېسداشلىقىمنى بىلدۈرسەم بولامدۇ-يوق؟ دەپ ئويلىدىم. مەن چوڭقۇر ئويغا پاتتىم...

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، ئىدارىمىزنىڭ خەت-ئالاقە كاتىپى مېنى ئىشخانىغا چاقىرىپ، پوچتىدىن ئەۋەتىلگەن بىر چەكنى تونۇپ ئالغىن، دېدى.

مەن سىنچىلاپ قارىدىم:

پۇل سانى: بەش يۈەن 60 پۇڭ.

پۇل تاپشۇرۇۋالغۇچىنىڭ ئادرېسى: C شەھەرىدىكى A شىركەت.

پۇل تاپشۇرۇۋالغۇچى: يولداش لى.

پۇل ئەۋەتكۈچىنىڭ ئادرېسى: N ناھىيە خېخۇا يېزىسى فاڭساۋ كەنتى.

پۇل ئەۋەتكۈچى: ليۇ تيەنيا.

پۇل ئەۋەتكۈچى قوشۇمچە خەت يازىدىغان جايغا ئۇششاق چىرايلىق ھەرپلەر بىلەن: «ياردەم قىلغانلىقىڭىزغا رەھمەت» دېگەن سۆزلەر يېزىلغانىدى.

مەن ھاڭ-تاڭ قالدىم، نېمىشقىدۇر يۈرىكىم ئىسسىق دولقۇنلانىدى، كۆز چاناقلىرىم نەملىنىشكە باشلىدى.

«پارقىراق تاغا»

شاۋباۋجيەن

باغچە ئېمىنىڭ كۈنپېتىش يېقىغا بىر مۇنچە ئادەم توپلىشىۋالغانىدى. نېمە بولغاندۇ؟ ھورۇنلۇق ۋە بېشەملىك بىلەن داڭ چىقارغان توكۇر «ئاقساق» ئاياغ مايلاشقا چۈشۈپتۇ. يېڭىلىق!

ئۇنىڭ سودىسى باشتا ئاقمىدى، كېيىنچە ئۇنىڭ قىزغىنلىقى ۋە ھۈنىرىنىڭ ياخشىلىقىدىن كۈندىن-كۈنگە بازار تېپىشقا باشلىدى.

ئۇنىڭ ئالدىدا قارا، سېرىق، كۆك، بېغىر رەڭ ئاياغ مايلىرى رەتلىك تىزىلغانىدى.

تامغا بىرئەينەكلىك رامكا ئېسىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىگە شەخسىي تىجارەت گۇۋاھنامىسى چاپلانغانىدى.

ئۇ ھەر كۈنى ئىشقا كىرىشىشتىن بۇرۇن، بۇ رامكىنى سۈرتۈپ ۋالىلدىتىۋېتەتتى.

--پارقىرىمىسا پۇل ئالمايمەن!--ئۇ ئۆتكەن-كەچكەنلەرنى قىزغىنلىق بىلەن سودىغا چاقىراتتى.

ئۇ ئىللىق كۈلۈمسىرىگەن ھالدا بىر ئايال خېرىدارنى كۈتۈۋالدى:

--پۇتىڭىزنى مەيەرگە قويۇڭ،--ئۇ ساندۇق شەكىللىك ئورۇندۇققا يانتۇ ئورنىتىلغان ئاياغ شەكىللىك تاختايىنى كۆرسەتتى. ئۇ ئالدى بىلەن ھۆل لاتىدا ئاياغنىڭ چېتىدىكى لاي-داغلىرىنى سۈرتتى، ئاندىن ئىككى پارچە تېرىنى ئاياغنىڭ ئىككى يېنىغا تىقتى. ماي سۈركىدى. چوڭ چوتكا بىلەن چوتكىلاپ بولۇپ، يەنە كىچىك چوتكىنى ئىشقا سالدى. ئاندىن ئىنچىكە ئىشقا ئۆتتى. ئۇ توپتوز تارتىلغان ئۇزۇن لاتىنى ئاياغقا سۈركىگىلى تۇردى، لاتا ئاياغ يۈزىگە بىر نەچچە قېتىم تېگەر-تەگمەيلا كۆ-

www.uyghurkitap.com

تۇرۇلدى، ھۈنەر دەل مۇشۇنىڭدا ئىدى. شىرت-شىرت ئاۋاز چىقاتتى. ئۇ تۇرمۇشنىڭ مىزىلىك شارابىنى تېتىۋاتقاندەك، ئاغزىنى ئۈمچەيتتى. مەرۋايىتتەك تەرتامچىلىرى ئۇنىڭ ئاجايىپ كەڭ پېشانىسىنى قاپلاپ كەتكەنىدى.

—ئىككى مو بەش پۇڭ، —ئۇ قىلچە تەكەللۇپسىزلا خېرىدارلاردىن پۇل ئالاتتى.

خېرىدار ھاڭ-تاڭ قالدى:

—شۇنچە قىممەتمۇ؟!

«ئاقساق» تارتىنغان ھالدا خېرىدارغا ئايىغىنى كۆرسەتتى:

—قىممەت، قىممەت ئەمەسلىكى ئايىغىڭىزنىڭ پارقىرىغان - پارقىرىمىغانلىقىدا.

بىر قېتىم مايلاش ئىككى موبەش پۇڭ. ئۆزى قويغان باھا. ئۇنىڭ خەقنىڭ بىر تىيىنىنىمۇ ئۇشۇق ئېلىۋالغۇسى يوق، خەقمۇ ئۇنىڭغا بىر تىيىننى ئاز بېرىش خىيالىدا بولمىسۇن.

«ئاقساق» ئۆزىگە لايىق تېپىۋاپتۇ دېگەن خەۋەر تارقالدى، ئۇمۇ بىر يەككە تىجارەتچى بولۇپ، كەشتە تىكىش بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن. ئۇنىڭ كەشتىچى ئايال بىلەن كىنوغا بارغىنىنى كۆرگەنلەرمۇ چىقتى. ھەرگىز يالغان ئەمەس. ئۇنىڭ كەچ يېتىپ، سەھەر تۇرۇپ ئىشلىگىنى بىكار ئەمەسكەن. ئۇ يامغۇر ياغقان كۈنلىرى ئاياغ يامايتتى، ناھال قاقاتتى، ھاۋا ئوچۇق كۈنلىرى مايلامچىلىقنى قىلاتتى. 48 ياشقا كىرىپ قالغان ئادەمنىڭ خوتۇن ئالمىقى ئاسان ئەمەس. پۇل دېگەن ئۆزىنىڭ ئاقتۇزغان تەرى ھېسابىغا كېلىدۇ. بۇنى ئۇنىڭ بىر ئاز تۇرمۇش تەجرىبىسى دېسە بولىدۇ.

بىر كۈنى، كوچىغا چىرايلىق بىر ساياھەت ماشىنىسى كەلدى. ماشىنىدىن بىر مۇنچە چەتئەللىك ساياھەتچىلەر چۈشتى. شەھىرىمىزدە ئىشلەنگەن ماي قەلەم مەملىكىتىمىز ئىچى ۋە سىرتىدا داڭلىق، ئۇنىڭدىن باشقا تۆمۈر بۇت ئىبادەتخانىسى، قېيىيىڭتا مۇنارىسى قاتارلىق قەدىمىي يادىكارلىقلار بولۇپ، كىشىلەرنى قاتتىق جەلپ قىلىدۇ. تەمى ئۆزگىچە بولغان چۆچۈرىسىنى تېتىپ باقسىمۇ، ساياھەتكە كەلگىنى بىكار كەتمەيدۇ.

ئىككى چەتئەللىك سالاپەت بىلەن «ئاقساق» تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئىككىسىنىڭ پۇتىدا خۇرۇم ئاياغ بولۇپ، ئۇچلۇق تۇمشۇقلىرىنى توپا - چاڭ باسقانىدى.

ئېگىز بويلۇق چەتئەللىك پاكار، دوغىلاق چەتئەللىككە قول ئىشارىتى قىلدى. «ئاقساق»نىڭ چىرايىدا قارشى ئېلىش كەيپىياتى جىلۋىلەندى:

—ئاياغ مايلىتامسىز؟—ئۇ ئىنتايىن يېقىنلىق ۋە سەممىيلىك كۆرسەتتى، لېكىن قىلچىمۇ خوشامەت قىلمىدى.

ئېگىز بويلۇقى بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى-دە، يۆلەنچۈكلۈك بامبۇك ئورۇندۇققا ئولتۇردى، ئورۇندۇق بىر ھازا غىچىرلاپ كەتتى. ئېگىز بويلۇقى بېشىنى كۆتۈردى، ئۇنىڭدىن مەنمەنلىك، كۆزگە ئىلماسلىق چىقىپ تۇراتتى.

«ئاقساق» ئىككى پارچە تېرىنى ئېھتىيات بىلەن ھېلىقى يوغان ئاياغنىڭ ئىككى يېقىغا تىقتى. توساتتىن، ئۇ بىر نېمىنى سەزگەندەك بولدى-دە، چاققان قوللىرى قېتىپ قالغاندەك بولدى. ئۇ بېشىنى بۇراپلا، ھېلىقى پاكار، دوغىلاق چەتئەللىكنى كۆردى.

«ئاقساق»نىڭ چىرايىنى بىردىنلا ھارغىنلىق قاپلىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، قول ئىشارىتى قىلىپ سۆزلىگەچ، چەتئەللىك مېھمانغا ئۆزىنىڭ بىر كۈن ئىشلەپ قوللىرى تېلىپ كەتكەنلىكىنى، ھەقىقەتەن خىجالەت بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇقتۇردى.

بامبۇك ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان چەتئەللىك

(ئاخىرى 71 - بەتتە)

ئوغۇلنىڭ مېلودىيەسى

(ھېكايە)

شۆيمەك

نەئىم يۈسۈپ تەرجىمىسى

ئوغلى ئىشتىن ياندى، ئاتىسى ئالدىراشلىق بىلەن ئوغلىنىڭ قەدەم تىۋىشىنى ساناپ تۇردى، دەرۋەقە، ئوغلى ئىشىكنى «جالاققىدە» ئېچىپ كىرىپ كەلدى. ئاتىسى گەپ - سۆز قىلماي ئۇنىڭغا تىكىلدى. ئوغلى بولسا ئاتىسىغا قاراپمۇ قويماي، بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس مىدىرلاتقاندەك قىلىپلا پالۇشۇپكىسىنى سالغاچ ئۆز ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى.

ئۈنئالغۇدىن مۇزىكا ساداسى ياڭرىدى. ئوغۇل بالا!

ئىككىيلەن روبىرو ئولتۇرۇپ غىزاغا تۇتۇندى.

ئوغلى كالا گۆشى كونسېرۋاسىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى، ئاتىسى ئوغلىنىڭ چىرايىدىن ھېچقانداق غەيرىي نورماللىق سەزمىدى.

— مەن ۋەزىپەمدىن قالدۇرۇلدۇم، — دېدى ئاتىسى گەپنى ۋەزىنلىك قىلىپ، — ئەتىلىككە ئېلان قىلىدۇ.

ئوغلى بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاتىسىغا لاپپىدە بىر قاراپ قويدى. ئاتىسى ئوغلىنىڭ چىرايىدا غىل - پاللا كۆرۈنۈپ ئۆتكەن بۇ ھەيرانلىقتىن ھېچنەرسىنى ئىلغا قىلالمىدى. بۇنىڭدىن نە ئېچىنىش، نە تەسەللى، نە كۆڭۈل غەشلىكىنى كۆرگىلى بولمايتتى.

— سىزگىمۇ دەم ئېلىش زۆرۈر ئىدى، — دېدى ئوغلى غىزادىن باش كۆتۈرمەي.

ئاتىسىنىڭ دېمى سىقىلىپ نەپىسى بوغۇلغاندەك بولدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوغلىغا قادىلىپلا قالدى. ساغلام، قاۋۇل ئوغلىنىڭ تومۇرلىرىدا ياشلىق ئۇرغۇپ تۇراتتى.

ئوغلى گەپ - سۆز قىلمىدى، ئاتىسىمۇ ئوغلىغا تىكىلگىنىچە ئۈندىمەي ئولتۇردى. ئۇ ئوغلىنىڭ ئالدىراپ - سالدىراپ چوكىسىنى قويۇپ، كېيىمىنى ئىزدەۋاتقىنىنى، يەنە تازىلىق ئۆيىگە كىرىپ كېتىۋاتقىنىنى سەزدى. بىردىنلا جۈمەكتىن شارقىراپ سۇ چۈشۈۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. بۇنىڭغا قوشۇلۇپ ئوغلىنىڭ ناخشا ساداسى ئاڭلاندى. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن مېھرىبانلىق ۋە ئۆز - ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ چىقىپلا تۇراتتى. مېلودىيەسى دولقۇنلۇق ھەم جاراڭلىق ئىدى.

ئوغلۇم! ئوغلۇم! ئوغلۇم!

ئوغلۇم، نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىغانسەن؟

ئەمدى سەنمۇ چوڭ بولۇپ ئاتاڭغا چوقۇنمايدىغان بولدۇڭ، بارغانسېرى تەمكىن بولۇپ كېتىۋاتىسەن، ئەمدى يەنە ئاتاڭنىڭ جانسىز، قاتماللىقىدىن رەنجىپمۇ يۈرمەيدىغان، خىلمۇخىل سىياسىي مەسىلىلەر ئۈستىدە ئاتاڭ بىلەن دەر تالاش قىلىپمۇ يۈرمەيسەن، ئاتاڭنى تەرسالىق قىلىپ ئۆز گېپىنىلا يورغىلىتىدۇ دەپمۇ يۈرمەيسەن. ئوغلۇم، ھەتتا ئاتاڭنى كۆزۈڭگىمۇ ئىلماسسەن ئەمدى. ئەجەبا ئاتاڭ مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالسىمۇ، يەنىلا پىسەنت قىلماي يۈرۈۋېسەنا؟ ھازىرقى ئەۋلادلارنىڭ سوغۇق ئاقىلانىلىقىمۇ بۇ؟ سېنىڭ ھاپىلا-شاپىلا تامىقىڭنى يەپ، يۈز-كۆزلىرىڭنى يۇيۇشۇڭ، ھېلىقى ماشىنىست قىزنىڭ سەن بىلەن تىياتىرغا كىرىشكە ساقلاپ تۇرغانلىقى ئۈچۈنمۇ؟ لېكىن، ئوغلۇم، مەن ئەزەلدىن ساڭا ھازىرقىدەك مۇھتاج بولۇپ باقمىغان، مېنىڭ مەنسەپ ستاژىممۇ سېنىڭ يېشىڭدىن خېلىلا چوڭ.

تېلېۋىزوردا شىياڭشىڭ نومۇرى بېرىلىشكە باشلىدى. ئاتىسى غۇۋا كۆز نۇرى بىلەن تۆت ئەتراپىغا سىنچىلاپ قاراپ، ئوغلىنىڭ سىرتقا چىقماي ئۆزىنىڭ ئارقىسىغا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇۋاتقىنىنى كۆردى-دە، ئىختىيارسىز دىققەت بولدى. ماشىنىست قىز بۇرناكۆنلا تىياتىر بېلىتى ئېلىپ قويغان ۋە خۇشاللىقىدىن قىن-قىنىغا پاتمىغان ھالدا بىللە بارىدىغان، بارمايدىغانلىقىنى سورىغان ئىدىغۇ...

ئاتىسى كېچىنى ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئۇياق-بۇياققا مېڭىپ يۈرۈپ تاڭغا ئۇلىدى. ئوغلىمۇ ئۇيان ئۆرۈلۈپ، بۇيان ئۆرۈلۈپ بىر كىرپىك قاقمىدى. ئاتام ياشىنىپ قالدى، ھەممە جەھەتتىن قېرىدى. ئاتامنىڭ ئۆتكەن پۈتۈن ئۆمرىگە ئوبدان ماسلىشىپ بەرگەن ئارقا كۆرۈنۈشلەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى. بۇ تايىنسىز ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان دەۋر، يالغۇز قىزغىنلىق سەممىيلىكنىلا تەلەپ قىلىدىغان چاغلار ئەمەس...

ئەتىسى ئوغلى قاق سەھەردىلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئاتىسى ئەتىگەنلىك چېنىقىشتىن يېنىپ كىرگەندە، ئوغلى ئەتىگەنلىك چايىنى تەقمۇ-تەق راسلاپ قويغانىدى، ئۇنىڭ ئالغۇدىن توختىماي ناخشا-مۇزىكا ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بەلكى ملودىيەسى تېخىمۇ جاراڭلىق ئىدى.

ئاتا-بالا ئىككىيلەن يەنىلا لام-جىم دېيىشمەي يۈز-كۆزلىرىنى يۇيۇپ غىزالاندى. ئوغلى بىر نەچچە قېتىم گەپ قىلماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى، ئاتىسى ئۈمىد بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى، لېكىن ئۇ ئاخىرى گەپ قىلمىدى.

ئاتىسى مۇكچەيگەن ھالدا كىيىم يەڭگۈشلەش ئۈچۈن ھۇجرىسىغا كىردى. ئۇ ئوغلىنىڭ كاستۇم تەڭلەپ ئارقىدا تۇرغىنىنى خېلىغىچە تۇيمىدى.

—مۇنۇنى كىيسىڭىز روھلۇقراق كۆرۈنىسىز،— دېدى ئوغلى ۋە،—بۇيرۇق ئېلان قىلىش يىغىنىغا بارامسىز؟—دەپ سورىدى يەنە ئاتىسىغا گالىستۇكنى تەڭلەپ. ئاتىسى ئاردىسالدا بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

—مەن تاقاپ قوياي،—دېدى ئوغلى ئاتىسىغا تىكىلىپ. ئوغلىنىڭ يۇمران قولى ئاتىسىغا ئۆزىنىڭ ئالەمدىن ئۆتكەن رەپىقىسىنىڭ قولىنى ئەسلەتتى-دە، ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى.

—بولدىمۇ؟—دەپ سورىدى ئوغلى ئېڭىشىپ ئاتىسىغا قاراپ.

ئاتا-بالا ئىككىيلەن ئەينەككە قارىدى. سۈكۈت ئىچىدە ئاتىسى تەئەججۈپ بىلەن بالىسىغا قارىدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى بىر-بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

ئوغلى ئەينەكتىن ئاتىسىغا قاراپ:

—بىر كېچىنىڭ ئىچىدە تېخىمۇ قېرىپلا كېتىپسىز،— دېدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئاۋازى

تۆۋەن، لېكىن مۇلايىم ئىدى، — لېكىن دېدى ئۇ گېپىنى داۋام قىلىپ، — مەن باشتىن - ئاخىر سىزدىن پەخىرلىنىپ كېلىۋاتىمەن، سىزنىڭ ئۆمۈرۋايەت ئادىل، خالىس بولغانلىقىڭىز، ئەقىدىڭىزگە ئاخىرغىچە سادىق بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن پەخىرلىنىمەن. سىز پۈتۈن كۈچىڭىزنى سەرپ قىلدىڭىز.

ئاتىسىنىڭ كۆڭلى سۆيۈنۈپ كەتتى. يەلكىسىدە تۇرغان ئوغلىنىڭ قولى بەكمۇ ۋەزىنلىك بىلىندى. ئۇ خۇددى مىجىغلىنىپ پۇرلىشىپ كەتكەن شارغا هاۋا قاچىلانغاندا كۆپۈپ چىققاندەك قەلبىدىكى ئۆز ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنىڭ يېڭىباشتىن تولۇپ تېشىۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى.

شۇ ئەسنادا ئاتىنى خىزمەتكە ئاپىرىپ - ئەكېلىدىغان پىكاپنىڭ سىگنالى ئاڭلاندى.

ئاتىسى ئىشىكنىڭ تۈۋىگە بېرىپ بولۇپ كەينىگە بۇرۇلۇپ ئوغلىدىن سورىدى:

— ئاخشام نېمىشقا تىياتىرغا بارمىدىڭلار؟

— ئايرىلىشىپ كەتتۇق، — دېدى ئوغلى بىر پەس سۈكۈتتىن كېيىن.

— مەن تەختتىن چۈشۈپ كەتكەنلىكىمدىنمۇ؟

— بەلكىم شۇنداقتۇ، بىراق بۇنىڭ هېچقىسى يوق.

ئوغلۇم! ئوغلۇم! ئوغلۇم!

ئاتىسىنىڭ ياشانغان كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى لۆمۈلدەپ چىققىلى باشلىدى. ئوغلى ئىككى قولىنى ئاتىسىنىڭ ئىككى مۈرىسىگە قويۇپ كۈلۈپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— ئاخىرلىشىش — يېڭى باشلىنىشتىن دېرەك بېرىدۇ. مەن شۇنىڭغا ناهايىتى خۇشكى، ئەمدى مەن ئۆز نۇرۇمنى سىزنىڭ نۇرىڭىزسىز چاقنىتىدىغان بولدۇم، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— ئوغلۇم! ئوغلۇم! ئۈنئالغۇنىڭ ئاۋازىنى تېخىمۇ كۆتۈرۈۋەت.

(بېشى 68 - بەتتە)

ھەمىيانىدىن 10 يۈەنلىك پۇلدىن بىرنى چىقاردى.

«ئاقساق» بېشىنى چايقىدى:

— قايتۇرىدىغان پارچە پۇلۇم يوق.

چەتئەللىكمۇ بېشىنى چايقىدى، بۇ ئۇنىڭ ھەممىسىنى بېرىمەن دېگىنى ئىدى.

«ئاقساق» بىرياقتىن قول ئىشارىتى قىلىپ، بىر ياقتىن چالا ئەدەبىي تەلەپپۇزدا سۆزلىدى:

— مايغا پۇل ئالمايمەن، ئۆزىڭىز مايلىۋېلىڭ!

شۇ چاغدا، توپلىشىپ تاماشا كۆرۈۋاتقانلار ئارىسىدىكى كۆزى ئاجايىپ ئۆتكۈر قاسساپ «بىرلا پىچاق» ھېلىقى پاكار، دوغىلاق چەتئەللىكنىڭ كىچىك فوتو ئاپپارات بىلەن مەنزىرە تاللاپ، «ئاقساق» نىڭ قىزغىنلىق بىلەن ھۈنەر كۆرسىتىشىنى كۆتۈپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

«ئاقساق» قەددىنى رۇسلاپ، بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭ چىرايىدا مەغرۇرلۇق ۋە ئىپتىخارلىق كۈلكىسى جىلۋە قىلىپ، كىرپىكلىرى شادلىق بىلەن لېپىلدىماقتا ئىدى.

ئىككى چەتئەللىك ساياھەتچى نارازى بولۇپ كەتتى، «ئاقساق» ئىنتايىن ئەدەپلىك ھالدا ئۇلارغا قولىنى پۇلاڭلاتتى:

— گۇدباي — ئامان بولۇڭ!

ئۇزاق ئۆتمەيلا، «ئاقساق» دېگەن لەقەم پېنسىيىگە چىقتى. ئۇششاق باللار ئۇنى كۆرسىلا، قىزغىنلىق بىلەن ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىپ: «پارقىراق تاغا» دەيدىغان بولدى.

بۇ شەھەردە «پارقىراق تاغا» نى تونۇمايدىغان كىم بار دەيسىز!

«ياشلار ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1987 - يىللىق 9 - سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.»

www.uyghurkitap.com

تۇنجى ئەسەر

شېئىرلار

ئەكبەر داۋۇت

دولقۇنلايدۇ بىر سۆيگۈم دىلدا

دولقۇنلايدۇ بىر سۆيگۈ دىلدا،
ئۆركەشلىگەن دېڭىزدەك گويا.
شۇ دېڭىزدا ئۈزگەن خىيالىم،
ئوخشاپ قالدى يالغۇز قېيىققا.

خىيال سۈردۈم سۆيگۈم ئۈچۈن مەن،
مۇھەببىتىم لاۋۇلدار ئوتتەك.
سۆيگۈ ئۈچۈن ئۇرغۇيدۇ يۈرەك،
قەلبىم مېنىڭ پاكتۇر ئاق سۈتتەك.

مەن تېخى بىر سەبى بالىمەن لېكىن

مەن تېخى بىر سەبى بالىمەن لېكىن،
يۈرىكىم قېتىدا بىر كۈچلۈك ئازاب.
ئۈمىد ھەم ئارزۇم غايە - ھەۋەسىم،
كېتەرمۇ مەن بىلەن ۋاقىتنى قوغلاپ.

تۇرپانداۋۇر

بار دېمەك يەرنىڭ يۈرىكى، يۈرىكى تۇرپاندادۇر،
بولمىسا ئۇرغۇمدۇ ئوت، ئوت ئۆزى تۇرپاندادۇر.
كۆكتە يۇلتۇز چاقنىسا تۇرمايدۇ بوش يەرمۇ ھامان،
كۆر ئۆزۈم جۇلالىسىنى تەك يۇلتۇزى تۇرپاندادۇر.
تۇردۇ قىسسەسىنى ئەسىر بويى ئېيتقان پېتى،
ئىددىقۇت - ئەجداد كۈيى ئەجداد ئىزى تۇرپاندادۇر.
قەلبىدە ئاققان كەبى مېھرى - مۇھەببەت ئۆركىشى،
ئاقىدۇ يەر تەكتىدە كارىزى تۇرپاندادۇر.

تەنھا ھېسلىرىم

كېچىلەردە ئۆزۈم يالغۇز كەزسەم دالا،
قۇچاق ئاچار جىمجىت كېچە، ئەركە شامال.
تەنھا كۆڭلى بۇزۇلمىسۇن دەمدىكىن - تاڭ،
ھەمراھ بولۇپ مۇڭدىشىدۇ چوڭقۇر خىيال.

ئاھ تەنھايى، نېمە ئۈنچە تۈگىمەيدۇ،
شۇنچە ئويلاپ يېتەلمىگەن خىياللىرىڭ؟!
ئۆمرۈڭ ئۆتۈپ كېتەمدىكىن خىيال بىلەن،
قاچان ئىشقا ئاشار سېنىڭ تىلەكلىرىڭ!

1988 - يىل 22 - ماي، دالانكارىز

چۈش

گۈگۈم سۆيگەن زەڭگەر رەڭ دېڭىز،
ئۈزەر ئۇندا مۇڭدىگەن قېيىق.
يىرتىق - ياماق يەلكەنلىرىدە،
«ھايات» دېگەن بەلگىمۇ ئېنىق.

ئۈزەر قېيىق ئۇپۇققا قاراپ،
تىرىشىپتۇ يۇلتۇزنى دېڭىز.

ھالسىز قېيىق ئارقىدا قالغان،
ئارمانغا تەلپۈنۈپ ئۈنسىز.

قاراڭغۇمۇ يۇتتى ئاخىرى،
شۇ قېيىقنى دېڭىز قوينىدا.
ئۇپۇقلاردىن سوزۇلغان قىزغۇچ —
ئىزلا قالدى تىنچسىز دولقۇندا.

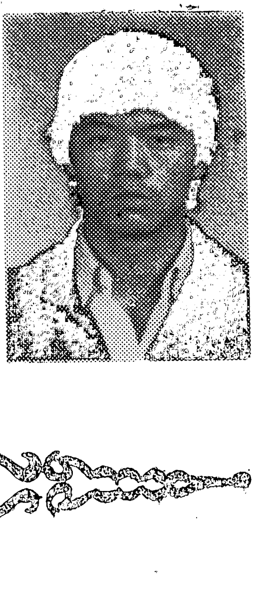

ئەكبەر داۋۇت (تەنھايى) 1970 - يىلى 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى پىچان ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. 1985 - يىلى تۇرپان دارىلمۇئەللىمىنىڭ تەنتەربىيە سىنىپىغا قوبۇل قىلىندى. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدىلا ئەدەبىياتقا قىزىققان بولۇپ، ھازىرغا قەدەر 40 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر يازدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

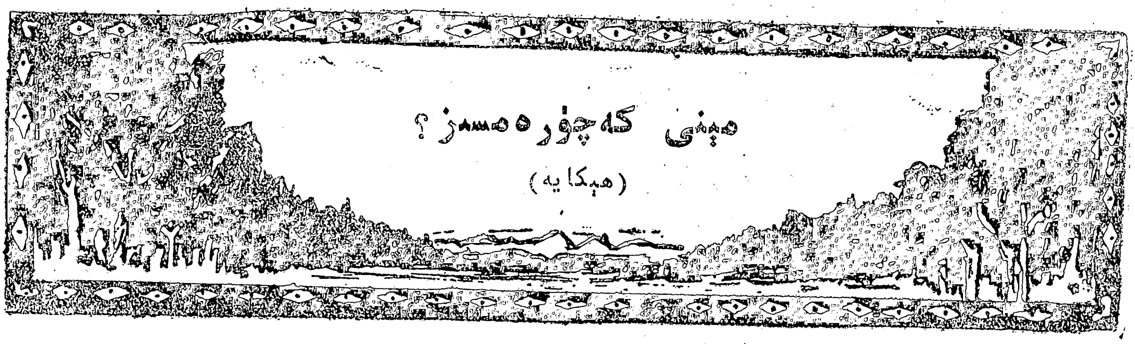

مېنى كەچۈرەمسىز؟

(ھېكايە)

ھەممەت ئابدۇللا

قەدىرلىك رەھىم:

مېنىڭ خىجالەتچىلىك ۋە پۇشايمان ياشلىرى بىلەن يۇيۇلغان خېتىمنى كۆرۈپ سىزنىڭ قانداق كۆز قاراش ۋە ھېسسىياتلارغا كېلىشىڭىزنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەلمەيۋاتىمەن. مېنىڭ سىز بىلەن سوقۇشۇپ چوڭ ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىمنى بىلگەن كونا مەھەللىدىشىم مايمۇنە (ھېلىقى سىز بىلىسىزغۇ، بىزنىڭ ئۆيگىمۇ بىرنەچچە قېتىم كەلگەن. ئىككى ئەردىن ئۈچ بالىلىق بولۇپ، ھېلىمۇ تۇل ئولتۇرغان ھېڭگاڭچىش قارامۇتۇق ئايال) مېنى ئۆزىگە دوست تۇتۇۋالدى. ئۇ مېنى ھەدېسە كىنو - تىياتىرلارغا، ئولتۇرۇشلارغا باشلاپ بارىدىغان بولدى. ئاتا - ئانام ۋە باشقىلار ئۇنىڭغا ئارىلاشماسلىقىم ھەققىدە ياخشىمۇ، يامانمۇ گەپلەر بىلەن كۆپ قېتىم ئەسكەرتىپ باقتى. لېكىن مەن ئۇنى بار كۈچۈم بىلەن ئاقلايتتىم. مەن سىز بىلەن بىرگە ھايات كەچۈرۈۋاتقان ۋاقتىمدىلا ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە تۈرلۈك باھانە - سەۋەبلەر بىلەن بىرنەچچە قېتىم كېلىپ، مېنى كۈش - كۈشلەپ سىز بىلەن ئاجرىشىپ كېتىشىم ھەققىدە قۇلاق قاقاتتى. ئۇنىڭ بىر قېتىم ماڭا «سۇغارغىلى سۇيۇق بولسا يەر تولا، ھۆسنۈڭ بىلەن بېگىسىڭ بولسا ئەر تولا»، ئاجرىشىپ كەتكىن! مەن سېنى تۈمەنكويلاپ پۇلى بار ئوقەتچىدىن بىرىگە تونۇشتۇرىمەن، ئۇ سېنى ئۈنچە - مەرۋايىتقا يۆگۈۋېتىدۇ، دەيتتى. مەن ئۇنىڭ گېپىدىگە گول بولۇپ نى شېرىن خىياللاردا بولاتتىم ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن سىز بىلەن ئاجرىشىش مەقسىتىدە يېتىم ئۇكىلىرىڭىزنى قەستەن خورلاپ ئۇرۇش - ماجرا چىقىراتتىم.

... ئۆتكەن يەكشەنبە مايمۇنە بىلەن ئىككىمىز قوچاقتەك ياسىنىپ كوچا ئايلاندۇق. مايمۇنە كوچىلاردىكى كاۋاپچى، ئاشپەز، قاسساپلارنىڭ ھەممىسى بىلەن دېگۈدەك تونۇشىدىكەن، ئۇنىڭ بىلەن كاۋاپمۇ يېدۇق، سامسىمۇ يېدۇق، لېكىن ھېچقانداق پۇل تۆلىمىدۇق، پەقەت ئۇلارغا مايمۇنە نېمىلەرنىدۇر ۋەدە قىلىپ قويۇپلا كېتىۋېرەتتى... بىز بىر گەزمالچى يىگىتنىڭ دۇكىنىنىڭ ئالدىغا كەلگىنىمىزدە، مايمۇنە ئۇنىڭ بىلەن ئاللىنېمىلەرنىدۇر دېيىشتى. ئۇ يىگىت مېنى ئىشارەت قىلىپ مايمۇنەنى نېمىگىدۇر ماقۇل كەلتۈردى.

مايمۇنە خۇشال ھالدا مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ئاخشاملىققا ئۇنىڭ ئۆيىگە بارىدىغانلىقىمىزنى، ئۇ بىر ئاغىنىسى بىلەن بىزنى ئۆيىدە ساقلايدىغانلىقىنى ئېيتتى...

— ئۇ ئادەمنىڭ ئايالىچۇ؟ — دەپ سورىدىم مايمۇنەدىن.

—— ئۇ ئايالنى ئالدىقاچان قويۇۋەتكەن، ئۇ بۈگۈن ئاخشام سېنىڭ بىلەن پۈتۈشۈپ قالسا، بېشىڭغا بەخت قۇشىنىڭ قونغىنى شۇ، —— دېدى.

گەپ كىردى. بىز مايمۇنە بىلەن ھېلىقى سودىگەر يىگىتنىڭ ئۆيىگە باردۇق. ئۆي كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرغۇدەك ياسداق ئىكەن. بىزنى سودىگەر يىگىت بىر ئاغىنىسى بىلەن ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار بىزنى ئوبدان مېھمان قىلدى. ئۇلار ئاق ھاراق ئىچتى. مېنىڭ ئىچمەيمەن دېگىنىمگە ئۇنىماي، ماڭا قىزىل ھاراقتىن خېلى كۆپ ئىچكۈزدى. مەن ئوبدانلا تەڭشەلدىم. ئىككى ئەر كىشى نېمىلەرنىدۇر ئىشارەتلەشتى. ھېلىقى سودىگەرنىڭ ئاغىنىسى مايمۇنەنىڭ بېلىدىن قۇچاقلاپ، ئۇنى تاشقىرىغا ئەپچىقتى. مەن ئۇلارنىڭ كەينىدىن چىقاي دەپ مېڭىشىمغا سودىگەر ئىشىكنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ، ئۇيەر - بۇيەرلىرىمگە قول ئۇزارتىپ تېپتىقسىز چاقچاقلارنى قىلغىلى تۇردى. تۇيۇقسىز تاشقىرىدىن بىر ئايال ۋە ئىككى ئەر كىشى بوراندەك گۈلدۈرلەپ ئۆيگە كىرىپ كەلدى. مەن قورققىنىمدىن چىقىراپ كەتتىم. ئۇلار قولىدىكى تاياق - توقماق بىلەن بىزنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىمىزگە غەزەپ بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى. بايا —— ئايالىم بىلەن ئاچرىشىپ كەتكەن، سىز بىلەن توي قىلىمەن، دەپ ماڭا ئالالاقاندەك يالغان - ياۋداق ۋەدىلەرنى بەرگەن سودىگەر ئەمدى:

—— ۋاي خوتۇن، جېنىم خوتۇن، مەن ساڭا ناماقۇل، مەن ئېزىپتىمەن، مۇشۇ ئالۋاستىنىڭ ئازدۇرۇشىغا ئۇچراپتىمەن، —— دېگىنىچە يەردە ئۆمىلەپ تاشقىرىغا قېچىپ چىقىپ كەتتى. ئۇستەل ئۈستىدىكى نەرسىلەر چېقىلىپ كۆكۈم - تالقان بولدى. ئايال مېنىڭ چېچىمدىن سۆرەپ كاردىۋاتتىن پەسكە چۈشۈردى، ئەرلەر مېنى دەسسەپ قانغا بويىۋەتتى، ئۆيىنىڭ ئەتراپىغا كىشىلەر يىغىلدى. ئۇلار ماڭا ئىچ ئاغرىتىش ئورنىغا لەنەت - نەپرەت ئېيتىپ تۈكۈرگىلى تۇردى.

مەن تاياق ۋە خورلۇقتىن ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن، ئەتىسى قارىسام پۈتۈن ئەزايىم قان ۋە لاي توپىدا بولغاندىن يىرگىنىشلىك بىر قىياپەتتە دوختۇرخانىدا ياتىمەن. ھازىر ئەسلىشىمچە ھېلىقى مېنى ئۇرغان ئايال چىرىكلىشىشكە قاراپ ماڭغان ئېرىنى مارىلاپ يۈرۈپ نەق ئۈستىدىن چۈشكەنىدى.

قەدىرلىك رەھىم:

بۇ رەسۋاچىلىقنى سىزدىن يوشۇرۇشىمنىڭ ئورنى قالمىدى. ئاينى ئېتەك بىلەن ياپقىلى بولمىغىنىدەك، بۇ ئىش خەلقى - ئالەم ئىچىگە پۇر كەتكەندىن كېيىن، يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ئويلىدىم. شۇڭا مەيلى مېنى كەچۈرۈڭ، مەيلى كەچۈرمەڭ بارلىق سۆزنى راستچىللىق بىلەن ئېيتىپ زەرداپقا توشۇپ كەتكەن يۈرىكىمنى ئازراق بولسىمۇ بوشىتاي دېدىم. بىلىمەن كىشىلەر ماڭا لەنەت - نەپرەت ئوقۇيدۇ، مەن ئەمدى ئاتا - ئانام ۋە باشقىلارنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟!...

يېقىندا مەن ئۆلۈۋېلىشنىمۇ ئويلىدىم. لېكىن نېمىشقىدۇر بىر نەرسىگە تارتىنىشقاندەك تا ھازىرغىچە ياشاپ كەلدىم، بەلكىم بالىلىرىمغا ۋە سىزگە نىسبەتەن پۈشايمان ئوتىدا بىراقلا كۆلدۈرلەپ يانغان مۇھەببىتىمنىڭ قۇدرىتىدۇر، ياكى شۇ تاپتا پۈتۈنلەي قاراڭغۇلۇققا پۈركەنگەن چىقىش يولۇمدىكى زەررىچە يورۇقلۇق ئۇمىدىنىڭ شاپائىتىدۇر، ياكى...

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تۇرپان پاراڭلىرى

مەن بىرقانچە يىللىق ئىزدىنىشلەر ئارقىلىق تۇرپان رايونىدا تارقىلىپ، ئېغىزدىن - ئېغىزغا يۆتكىلىپ ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان تۇرپان پاراڭلىرىنى توپلاپ رەتلىدىم. بۇ جەھەتتە ماڭا يېقىندىن ياردەمدە بولغان ئىبراھىم ھەمدۇللاغا تەشەككۈر بىلدۈرىمەن.

چال، ئوغلۇم چال!

ئاپەتلىك يىللارنىڭ بىر كۈنىدە ئۇزۇن قالپاق كەيگۈزۈلۈپ، سازايىغا ئېلىپ چىقىلغان بىر توپ كىشىلەر ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئاتىسىنىڭ بارلىقىدىن خەۋەرسىز بولغان بىر ياش بالا سەپنىڭ ئالدىدا مۇزىكانتلارغا قوشۇلۇپ، پۈتۈن ماھارىتى بىلەن راۋاب چېلىۋاتقان ئىكەن. بۇنى ئاتىسى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە ئوغلىغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ:

— چال، ئوغلۇم چال! ئاپاڭنىڭ قىز تويىمۇ بۇنىڭچىلىك قىزىمىغان، — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئوغلى ئىزا تارتقىنىدىن راۋابنى قولتۇقىغا قىسىپ، سەپتىن چۈشۈپ قاپتۇ.

ھېلىمۇ تۇياق دېمىدى

ئىشلەپچىقىرىش دۈينىڭ باشلىقى بىر قېتىملىق ئەزالار چوڭ يىغىنىدا سۆز قىلىپ:

— بۇگۈنكى يىغىنىمىزغا ئەر - ئايال بولۇپ جەمئىي مۇنچە دانە ئەزا قاتناشتى، — دەپتۇ.

يىغىنغا قاتناشقانلاردىن بىرسى بۇ گەپنىڭ توغرا دېيىلمىگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، يېنىدا ئولتۇرغان بىر پېشقەدەم دېھقانغا:

— ئاكا، بىز ئادەم تۇرساق «دانە» دەيدىغۇ، بۇ قانداق گەپ، — دەپتۇ جاۋاب كۈتۈپ.

ھېلىقى پېشقەدەم دېھقان ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ھالدا:

— شۈكرى دەڭ! ئۇكام، ھېلىمۇ بىزنى تۇياق دەپ قويمىدى، — دەپتۇ جاۋابەن.

تويغۇچە يېگەن

ۋارقىراپ سۆزلىمىسە ئاڭلىيالمايدىغان بىر كىشى، دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقان ئاغىنىسىنى يوقلىغىلى بېرىپتۇ.

— ئاغىنە، قانداق ئەھۋالىڭ؟ ئاز-تولا تاماق-پاماق يەۋاتامسەن؟ — دەپ ئەھۋال سوراپتۇ ئۇ.

كېسەل ئاغىنىسى دوختۇرخانا ياتاقلىرىنىڭ تازىلىقى ناچار ئىكەنلىكىنى دېمەكچى بولۇپ:

— مۇشۇ ياتاقتا ئىس-تۈتەك، بۆسچاڭلارنى يەپ يېتىۋاتىمەن، — دەپتۇ پەس ئاۋازدا.

ھېلىقى كىشى گەپلەرنى تولۇق ئاڭلىيالماي، كېسەل ئاغىنىسىغا تەسەللى بەرمەك بولۇپ:

— ناھايىتى ياخشى، قورسىقىڭ تويغۇچە يېگىن، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان كېسەل ئاغىنىسىنىڭ سەپراسى ئۆرلەپ ھوشىدىن كەتكىلى تاسلا قاپتۇ.

مۇشۇ ئۆينىڭ ئىچىدە

يېڭى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ گۈزەل سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى دەرس ۋاقتىدا: — ئادەمنىڭ رەسىمىنى سىزىڭلار! — دەپ ئوقۇغۇچىلارغا تاپشۇرۇق بېرىپتۇ.

ئوقۇغۇچىلار ھەرقانچە قىلىپمۇ ئادەمنىڭ رەسىمىنى كېلىشتۈرۈپ سىزالماپتۇ. بىر ئوقۇغۇچى ئوقۇتقۇچىغا بىر ئۆينىڭ رەسىمىنى سىزىپ كۆرسىتىپتۇ. ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىدىن:

— سىزغان ئادىمىڭ قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوقۇغۇچى دەرھاللا:

— مۇشۇ ئۆينىڭ ئىچىدە، — دەپتۇ.

ئوقۇغۇچىلار كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ.

ئاش تېتىقى قىلالاتتىمۇ؟

بىر سۈننەتچى كىشى ئاغىنىسىنىڭ كىچىك ئوغلىنى خەتنە قىلىپتۇ. ئاغىنىسى ئوغلىنىڭ يىغلىغانلىقىغا قاراپ، سۈننەتچى ئوغلۇمنىڭكىنى چوڭراق خەتنە قىلغان ئوخشايدۇ، دەپ:

— شۇنداقمۇ چوڭ خەتنە قىلغان بارمۇ، باشقا بالىلارنىڭكىگە ئوخشاشلا قىلساڭ بولماستى، — دەپتۇ.

سۈننەتچى ئاغىنىسىنىڭ كايىغىنىغا ئاچچىقلىنىپ:

— مۇشۇ چاققىچە 20 نەچچە يىلدىن بۇيان ئىككى خىل خەتنە قىلىپ باققىنىم يوق، ئاغىنە سېنىڭ بالاڭنىڭكىدىن چوڭراق كېسىۋېلىپ ئاش تېتىقى قىلالاتتىمۇ-ھە؟ — دەپتۇ جاۋابەن.

كۈن چىقامدۇ

مەلۇم ئىشلەپچىقىرىش دۈيىگە سەييارە كىنو قويۇش گۇرۇپپىسى كېلىپ، كەچتە دېھقانلارغا كىنو قويۇپ بېرىپتۇ. بىراق كىنو ئاپپاراتى تولا بۇزۇلۇپ كىنو فىلىمىنىڭ يېرىمى تۈگىگۈچە تۈن تەڭ بولۇپتۇ. كىنو كۆرگۈچىلەر بىزار بولۇشۇپ بىر-بىرلەپ تارقىلىشقا باشلاپتۇ.

بىر بوۋاي مۈگدەپ قالغان نەۋرىسىنى نوقۇپ:

— يۈر، ئۆيگە كېتەيلى، — دەپتۇ.

كىنوغا ھېرىسمەن نەۋرىسى ئۇيقۇ ئۇزمىگەن ھالدا:

— يەنە بىر ئاز ساقلايلى، كېيىندىن نېمە چىقاركىن؟ — دېيىشىگە بوۋاي جاۋابەن:

— ئەمدى بۇنىڭ ئارقىسىدىن نېمە چىقاتتى، كۈن چىقامدۇ! — دەپتۇ.

توپلىغۇچى: مۇھەممەت نىياز

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

شەھەر ئۇيقۇدا...

(ھېكايە)

شۆھرەت شاۋۇدۇن

مەلۇم شەھەر...

× × ×

1

شەھەر باشلىقى ئىشخانىسى: 4 - ئاينىڭ 20 - كۈنى.

— باشلىق، بۇ سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش توغرىسىدىكى لايىھىسىكەن.. دېگىنىچە بىر تۇتام ماتېرىيالنى كۆتۈرۈۋالغان كاتىپ كىرىپ كەلدى.

— ھە، ھە، ئۇقتۇم. بۈگۈننىڭ كۈن تەرتىپىنى بىكار قىلىڭ، ئىشلەنمەكچى بولغان خىزمەتلەرنى ئەتىنىڭ كۈن تەرتىپىگە كىرگۈزۈڭ. بۈگۈن تۆۋەنگە چۈشۈپ پارتىيە ئىستىلى ھەققىدە ئىشلەنگەن خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرمەكچىمەن. ئاڭلىشىمچە، ماشىنا ئىشلەتمەي، پىيادە، ۋېلسىپىتلىك خىزمەتكە كېلىپ - كېتىۋاتقان ئىدارە - ئورگان باشلىقلىرى كۆپىيىپتۇدەك. ئۇلارنى تېگىشلىك رىغبەتلەندۈرمەي بولامدۇ؟ — باشلىق ئۆز سۆزىدىن مەمنۇن بولۇپ قول شىلتىپ قويدى.

پارتىيە ئىستىلىنى ياخشىلاشنىڭ ئاچقۇچى پىيادە خىزمەتكە كېلىپ - كېتىش بولسا كېرەك، دەپ چۈشىنىپ قالغان كاتىپ دەقىقە ھاڭ بېقىپ قالغاندىن كېيىن، قىلچە ئەكس ئىپادە بىلدۈرمەستىن «خوپ» دېدى - دە، چىقىپ كەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ قۇلىقى تۈۋىدە بىر كەسىپداشنىڭ: «باشلىققا ياخشى كۆرۈنمەن، خىزمىتىمنى داۋاملىق ئىشلەيمەن دەيدىكەنسەن، بىر ئېغىزلا سۆز ‹خوپ› نى چىقىش قىل» دېگەن سۆزلىرى جاراڭلىغانىدى.

4 - ئاينىڭ 21 - كۈنى

— باشلىق بۇ شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ كونكرېت ئىشلارنى ھەل قىلىپ بېرىش توغرىسىدىكى ئىلتىماسىكەن.

— ھە، ھە، ئۇقتۇم. كۈن تەرتىپىنى ئۆزگەرتىڭ. بۈگۈن شەھىرىمىزنىڭ پىلانلىق تۇغۇت ئىشىدا قولغا كەلتۈرگەن خىزمەت نەتىجىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرمەكچىمەن. سىز گېزىت كۆرمەيدىكەنسىز - دە، بۇ ناھايىتى مۇھىم بىر مەسىلە.

خوپ...

(ئاخىرى 64 - بەتتە)

ھازىرقى زامان شېئىرلىرىدىن تاللانما

ئابدۇقادىر جالالىدىن تەرجىمىسى

دېئاگنوز

ئاگرېن [فىنلاندىيە]

ئۇپۇققا
بىر يولۇچى ئاتتى ئۆزىنى.
بەلكى، بىر ئۇۋچى
مىڭ تەسلىكتە ئالدى قارىغا،
ئۇققا تۇتماق بولۇپ بەختىنى.
دەسسىتىشكە ئۇرۇنار ئۇلار
مەڭگۈلۈك بىر مەۋجۇدىيەتنى.

ئاڭلا

كارپىلان [فىنلاندىيە]

ئاڭلا،
يوق جىملىقنىڭ ئىچىدە سۈكۈت:
تىرناق تام.

بۇ يولمۇ، بەلكىم ...

نۇرىن [شۋېتسىيە]

بۇ يولمۇ، بەلكىم
تۇتاشمىغان ھېچ قانداق جايغا.
لېكىن، بەزىلەر
ئۇ تەرەپتىن كېلەر بۇ ياققا.

يىراقنىڭ ئاۋازى كەتتى يىراقلاپ ...

ئانغاۋا [فىنلاندىيە]

يىراقنىڭ ئاۋازى كەتتى يىراقلاپ
يېقىن يەر ساداسى كەلدى يېقىنلاپ،
دەرەخ ۋە سۇلارنىڭ ئاراشلىرىدىن
شاماللار پاناگاھ ئىزدەيدۇ شۇ تاپ.
دولقۇنلار يېيىشماس، ئايرىلماس ھەمدە
ئورمانلار تېخىمۇ بوپ كەتتى قويۇق.
قاراڭغۇلۇق ۋۇجۇدى بۇ يەرگە بۆسۈپ،
كىرىشەر ھەر ياندىن تېپىشىپ يوچۇق.

ئېچىرقىغان دېڭىز

لۇگەرى [نورۋېگىيە]

ۋىژدىلدىتار ماياكنى شامال.
ماياك تۈندە نۇر چاچار تىنىماي.

—ئۈمىد نۇرى چاقنار كۆزلەردە.
دېڭىز لەۋسىز چىشلىرى بىلەن،

www.uyghurkitap.com

يالماپ ئاخىر قانغاندا ئىشتەي.
جىملىق ئارا توختايدۇ مەۋجى.
تىمتاس جۇدۇن چايكىلىرىنىڭ،
كىرىستىلىرى يالتىراپ تاڭدا.
تۆرەلدى شۇ تاڭ
قايغۇسىدىن
ھوشيارلىق ھەم ئويغىنىشلارنىڭ.
دېڭىزدىكى قاپقارا دولقۇن
قىزنىڭ قارا كۆڭلىكى گويا.
ئاسمان دېڭىز تۇتاشقان پەردە
ياتار پىنھان زۇۋانسىز يۈرەك.

ئۆلگەن ياشلىق

گىل [نورۋېگىيە]

ئۆلگەن ياشلىق!
يەتتى قوغلاپ چىشى بۆغىنا،
قاۋاپ تۇرغان ئوۋ ئىتى.
گىگانت بىر ئوۋچى
تۇرۇپ ئۇنىڭ قاراۋۇللۇق ئورنىدا،
جىمجىتلىقنە كۆزىتەر شۇ تاپ
ئوۋ ئىتىنىڭ ئىككى قولىنى.

دېڭىز

ستانافۇر [ئىسلاندىيە]

بارىمەن ئاستا
قىزغىن قۇمساڭغۇ ساھىلىنى بويلاپ،
يوچۇن بىر دېڭىزنىڭ شاۋقۇنى كېلىپ،
قانلىرىدىم كۆيىگە كەتتىم سىڭىشىپ.
خوشلاشقان چېغىمدا ھەر بىر پورتتىن،
دېڭىزنىڭ كۆكسىدە ئۆرلىدى دولقۇن.
دېڭىزنىڭ نامەلۇم چوڭقۇرلۇقىدا،
كۆمدۈم مەن بىلگىنىم، ئىرادەمنى ھەم.
بەلكى، شۇ بىلگىنىم بولمايدۇ تەكرار.
مەن — دېڭىز
پاكى شۇ دېڭىز مەن ئۆزۈم.

(بېشى 40 - بەتتە)

ھەيئەت ئەزاسى ۋە ئۈرۈمچى شەھەرلىك سو- دا - سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ھەيئەت ئەزا- سى بولۇپ سايلانغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بېيىغاندا خەلقنى ئۇنتۇمايدىغانلىقىنى، بىر نەچچە قېتىم ئىدارە - جەمئىيەتلەر ئۇيۇشتۇرغان ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە پۇل ئىئانە قىلغانلىقىنى ۋە بۇن- دىن كېيىن داۋاملىق شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ھازىر خالىقجاننىڭ ئائىلە تۇرمۇشىمۇ ياخ- شى بولۇپ، توققۇزى تەل ئىكەن، بىراق، ئۇ ئۆزىدىگە نېمىدۇر بىر نەرسىنىڭ كەملىك قىلى- ۋاتقىنىنى، يېتىشمەيۋاتقانلىقىنى سېزىۋاتقەن...

مەن خەيرلىشىش ئالدىدا ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ شۇنداق دېدىم:

— سىزنىڭ يولىڭىز تېخى ئەمدىلا باشلاندى، مەن خەلققە ۋەكالەتەن سىزنىڭ بىمارلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇپ، بۇ يولنى ئۇپۇق باغ- رىغىچە تۇتاشتۇرۇشىڭىزغا تىلەكداشمەن!

1988 - يىلى ماي، ئۈرۈمچى

ئۇتلۇق چەمبەر

(تارىخىي رومان)

خىزمەت ئابدۇللىن

(بېشى ئۆتكەنكى ساندا)

XV

ئورخون ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئالتۇن ئوردىسىنى ئېلىش بىلەن زور داغدۇغا سەلتەنەتلەرنى كۆتكەن ئاجونويان، يالغۇز بالىسىنىڭ هالاك بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، مىسلىسىز ئېغىر ماتەم قايغۇسىغا چۆمدى. ئۇ بىر كېچە - كۈندۈز مابەينىدە هېچكىمنى قوبۇل قىلماي، غىزا - تائامسىز، زۇۋانسىز تەنها ئولتۇردى. شۇ يوسۇن ئېغىر ھەسرەتتىن كېيىن، ئوردا هويلىسىغا چىقتىقان قولىباشچىسىنى كۆرگەنلەر ئۇنىڭ تامامەن قېرىپ، بىتاپ هالەتكە كەلگەنلىكىنى بايقىدى. تېخى كۆڭۈل ئېيتىپ ئولگۈرەلمىگەنلەرنىڭ ئۆز قولباشچىسىغا مەدەت بەرگۈسى كېلەتتى، لېكىن لايىق ئوكۇشلۇق سۆزلەر تاپالماي خىجالەت بولاتتى... بۇ ئەھۋالنى سېزىپ تۇرغان قېرى نويان ئەمدى تېخىمۇ ئوتوقۇشۇپ، ھەتتا قارىيىپ قالغان قاپاقلىرىنى مەيۈسلۈك بىلەن ئۆۋلىغان هالدا ئوردا سارىيىنىڭ پەشتاق مۇنارىسىغا كۆز تىكتى - دە، ئۇنىڭغا چىقىشقا بولامدۇ؟ دەپ سوردى.

— چىقىش يولى ئوپ - ئوڭاي!...

— ئالدى بىلەن بىر ئاز تائام يېسەڭ بولۇر ئىدى، ئۇلۇغ بىلگەخان!... — دېيىشتى ئەتراپىدىكىلەر.

— تائامنى كېيىن، كېلىشىم ئۈستىدە يەرمەن. ئەمدى قېلىچ - نەيزە ئاستىدا تەۋرەنگەن يەرلەرگە، ئۇ يەرلەردە ياتقان ئەرلەرگە... ئارلان پاتقان ئاشۇ لەنەت قورۇدۇمىدىكى ئوپقانغا بىر قارايچۇ، بۆرىلىرىم!... — دېدى ئۇ ئالاھىدە مېھرىبانلىق، ھەتتا ھەركىم ئېچىنغۇدەك مەيۈسلۈك بىلەن.

نويان پەرەز قىلغىنىدەك مەزكۇر پەشتاقتىن پۈتۈن شەھەر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپلىرى ئىنتايىن ياخشى كۆرۈنەتتى. ھەممە تەرەپ، بولۇپمۇ قۇياش ئىللىق نۇر چېچىپ چىققان، ئەتىيازنىڭ ئەكسى بار ئەتىگەنلىكى پەۋقۇلئاددە يارقىن ئىدى.

قېرى نويان ئۇتتۇققان قاپاقلىرى ئاستىدىكى ئوۋچىلارغا خاس ئۆتكۈر ۋە بايقىغۇچ كۆزلىرىنى دەسلەپ جەڭ بولغان كەڭ ساي، ئويمانلىققا تىكىپ، ئۇ يەرلەردە ياتقان مىڭلىغان جەسەتلەرنى، ئۇ جەسەتلەر ئەتراپىدا يۈرگەن ئىت، قۇش - قۇزغۇنلارنى بايقىدى؛ ئاندىن ئۇ شەھەر ئۈستىگە كېلىپ تىكلەنگەن نەزەرىنى غەربىي - جەنۇپ تەرەپتىكى لەنەتلىك قورۇدۇمىدىكى ئوپقان تەرەپكە سىلىپ، خۇددى شۇ تەرەپتىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆڭۈلسىز هور - چاڭ تۈتەكلىرىدەك ئوي - خىيالغا چۆمۈلدى:

«نېمىگە شۇنداق ئالجىدىم مەن!... ئۇزاق ئۆمرۈمنىڭ يېرىمىنى شۇ ئوپقان ئەتراپىدا ئۆتكۈزدۈم. نېمىگە ئارلان ئوغلۇمغا ئۇنى ئۇقتۇرمىدىم، ھە؟ نېمىگە ئۆزۈم ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ، چوڭ يىلان قارنىغا كىرىپكەتمىدىم!... يا بولمىسا يەر تەڭرى، كۆك تەڭرى ئالدىدا بىزدىن گۇناھ ئۆتتىمۇ؟ ياق! ياق! بۇ ئۇرۇش - قىرغىنغا سەۋەب بولغان بىز ئەمەس، بايخان ياۋۇز...»

قېرى نويان ئاخىرى ئۆز ئوي - خىياللىرىنىڭ قايتا - قايتا مەزكۇر مۇرەككەپ تۈگۈنىگىلا كېلىپ تىرىلىۋاتقانلىقىنى سەزدى ۋە ئۆز - ئۆزىگە تەسەللىي بەرگەندەك، يەنى پەقەت هالاك بولغان ئۆز ئوغلىغىلا غەمكىن ئاتىسى ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئەلنىڭ ئاتىسى سۈپىتىدە مۇرەككەپ، ئېغىر ئويلارغا چۆمدى. ئۇ ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ غالىبىيىتىگىمۇ، قارا قورۇدۇمنىڭ ئالتۇن ئوردىسىدا ئولتۇرغانلىقىغىمۇ رازى بولمىغاندەك، ھەتتا شۇنىڭ بارلىقىنى گۇناھ - كۇيۇر قىلمىشتەك سېزىپ تېخىمۇ مەيۈسلىنىپ كەتتى. ھەر هالدا يەنە ئۆزىنى ھەقىقىي ھەربىي ئادەملەرچە تۇتۇپ، بولارى بولغان ئىشنى ئاياغلاشتۇرۇش،

بولۇپمۇ ھېچ گۇناھسىز چارۋا - پۇقرالارنىڭ ھاياتى — تۇرمۇشىنى مۇمكىن قەدەر تېزرەك رەتكە سېلىنىش كېرەكلىكىنى ئويلىدى - دە، بايخانىنى پۈتۈنلەي يوق قىلىپ، ئۇدزەر تېگىدىكى قورالسىزلاندۇرۇش ياكى بۇ ئەتراپتىن يىراقلاشتۇرۇش كېرەك! دېگەن قەتئىي قارارغا كەلدى.

× × ×

قىزا ئۇيستىدىكى كېڭەشتە ئاجونويان سەردار، تۇتۇق ۋە تارخانلىرىدىن شەھەر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەھۋاللار ھەققىدە خەۋەر ئاڭلاپ، بىر قاتار يولىيورۇقلارنى بەرگەندىن كېيىن، ئاساسىي بويرۇقنى ئېلان قىلدى:

— ئۇرۇشنىڭ بارلىقى ئۆلۈمسىز بولماس، باغىرلىرىم بۇ ئۇرۇشتا دۈشمەن بىزدىن ئۈچ ھەسسە كۆپ چىقىمغا ئۇچرىدى. ئەمدى بىز پەقەت قورال - ياراقلىق ياۋغا ياۋ بىز. ئۇدزەرگە شۇنى خەۋەر قىلىڭلار! ئۇ بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن، بايخاننى شەخسەن ئۆزى قوغلاپ ئىنتىقام ئالىدىغانلىقىنى ئېيتتى، لېكىن يەنە سەردارلارنىڭ مەسلىھەتىگە تەن بېرىپ، بولغۇن باتۇر بىلەن تىكچى توغان تۇتۇقنىڭ ئۆز قوشۇنلىرى بىلەن «ياۋۇزنىڭ بېشى»نى ئېلىپ كېلىشكە، ئەگەر ئۇنىڭ قورالىق كۈچلىرى تەسلىم بولمىسا، ئۇلارنىمۇ تولۇق قىرىپ تاشلىشىغا كېلىشىپ ئىجازەت بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوردىدىكى قىرى - چۆرە، خوتۇن - بالا ئەسىرلەر ئارىسىدىن تەيخى بىلەن ئۆلىما تۇردالىم چالىنى چاقىرتتى ۋە ئۇلارغىمۇ ئۆزىنىڭ ئۇزۇل - كېسىل قارارىنى ئېيتتى... ئېيتقاندا، يەنە چوڭ دىپلوماتلىق دەلىللەر، غالىبىيەت قازانغان تەرەپنىڭ ھۆكۈمرانىغا خاس سەۋرى - تاقەت بىلەن ئېيتتى: تۇردالىم چالغا يۈز بەرگەن ئۇرۇشنىڭ ئاساسىي سەۋەبىنى — بايخاننىڭ ياۋۇز سىياسىتىنىڭ ئاقىۋىتى دەپ چۈشەندۈرگەچ، ئۇنىڭ ئىزگو يۇرتى — تۇرپان - قەشقەر تەرەپلەردىمۇ ئۇيغۇرلار بىلەن قىرغىزلار قاتار، ئىناق ياشاۋاتقانلىقىنى، تەڭرى خالىسا ئاخىرى بىر چاغ ئۆزلىرىنىڭمۇ ئۇلار بىلەن قايتا جىپسىلىشىدىغانلىقىنى، شۇ ئۇلۇغ بىر جىپسىلىققىلا ئىنتىلىش كېرەكلىكىنى تەكىتلەپ، ئۇنىڭ يەنە مۇشۇ ئوردىدا ياشىشى، ئۆزى كۆرگەن ۋەقەلەرنى يېزىشى كېرەكلىكىنى بايان قىلدى.

— مەن يازدا ئۆتىدىغان كارۋانلار بىلەن كەتمەكچى ئىدىم، خان، — دەپ ئۆزىنىڭ ئەينى ئويىنى ئېيتتى ئالىم، — بىراق سىزنىڭ تارىخىڭىزنى يېزىش كېرەك، راست، ئاندىن تاشقىرى ئۆزۈم ئۈچۈن ئەزىز بولغان بىرقانچە جەڭلەردىن ئايرىلغۇممۇ يوق...

— ھەي، بىلگە قوت چال، مەنمۇ سىزنىڭدەك كۆپ ياشىغان، كۆپنى كۆرگەن، بىراق، خەت - يېزىق تونۇمايمەن. ئاڭلىغىنىم بار، تابغاچ ھەم ئەرەب ئەللىرىدە ئايرىم بىلگە كۈچلۈك بەگ، خان، باتۇر نويانلارنى ئۇلۇغلاپ كىتابلار يازاركەن... يالغانلار قوشاركەن... بىزدە ئۇنداق ئادەت يوق. نېمە ئۈچۈن مېنى يازۇرسەن؟ بولغان چىن ۋەقەلەرنى يېزىپ قالدۇرۇش كېرەكتۇر.

— دۇرۇس ئېيتىسەن، خان، — ئاجونىڭ سۆزىنى تەكىتلەپ تېخىمۇ ئېنىقلىدى ئالىم: — پەقەت چىنلىقىنى، بولغان ۋەقەلەرنى ھەم ئۇلارنىڭ سەۋەب - نەتىجىلىرىنى دەل يېزىش كېرەك. مەن سېنى ھەم باشقا بەگ، خانلارنى شۇنداق يازۇرمەن... دېمەك، قىلغان ياخشى - يامان ئىشىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزەڭنىڭ ھەم پۈتۈن خەلقنىڭ كۆزى بىلەن قاراپ يازۇرمەن! ياقسا قوبۇل قىلارسەن، ياقمىسا بەلكى مېنى ئۆلتۈرسەڭمۇ مەيلى. لېكىن بىردىنبىر تىلىكىم شۇل يازمىشنى يوق قىلما، ئۆرتىمە.

— كېلىشتۇق، بىلگە قوت چال، — دەپ قەتئىي ئېيتتى ئاجو، — مەن ھېچقاچان قورالسىز كىشىنى تا ياۋىنىمۇ ئۆلتۈرمىگەن، شۇنى بىلىپ قوي: سېنىڭدەك بىلگە ئۇلۇغلار بىزنىڭ ئەللەرگە بەك كېرەكتۇر. خالىساڭ يازغا توغۇلغان ئېلىڭگە بېرىپ قايتىپ كەل. پەقەت بۇ ئەللەر تارىخىنى دۇرۇس يېزىپ قالدۇر؛ بولمىسا تابغاچلار بۇرمىلاپ يازاركەن...

ئاجونويان خان قىزى تەيخىگە نىسبەتەنمۇ ياخشى مۇئامىلە قىلدى: پەقەت تەيخىنىڭ ئۆزىنى كېچىكتۈرمەي چاكىنەگە قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلغانلىقىغا قوشۇلماي، يازغىچە ئوردىدا خاتىرجەم ياشاپ تۇرۇشنى، يازنىڭ ئوتتۇرىدىلا چاكىنەدىن كېلىدىغان خەۋەردىن كېيىن، ئۇنىڭ تەقدىرى يەنى، ئۆز خاھىشىچە بېشىلىدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى.

— بىرىنچىدىن، ئۆزۈڭ ئېغىر ئاياق ئىكەنسەن؛ ئىككىنچىدىن، ئۇرۇش - چېپىش ۋەقەلىرى ئايىغىلاشماي تۇرۇپ، سېنى ھېچقاياققا قويۇپ بەرمەيمەن! — دېدى نويان، — سەن ئەمدى ئۆزۈڭنىڭ ئېرى ئۆۋە-

زەر تېگىنىگە قورال تاشلاشنى، يا بولمىسا ئۇرخۇن، تولا دەريالىرى بويىدىن يىراق كېتىشنى سوراپ خەت يازى. تومۇرى بىر خەلقلەرنىڭ يەنە قان تۆكۈشى يارىماس. مېنىڭ ئېلىم بىرلە، مېنىڭ بۇيرۇقۇمدا قالغان ئوتلارغا ئارتۇق سىلىقمۇ سالمايمەن. ئەمدى ئۇرۇشسام تىبەتلىكلەرگە قوشۇلۇپ ئۇرۇشارمەن!...

— خوپ، كۈچلۈك بىلگە خان، — دەپ جاۋاب بېرىشى بىلەن بىللە ئۇنىڭ ئاخىرقى پىكرىگە ئېتىراز بىلدۈردى تەيخې: — سىز هازىر تۇردالىم ئاقساقالغا ئېيتقىنىزكى، «تۇرپان، قەشقەر تەرەپلەردىكى ئۇيغۇر، قىرغىزلار بىر - بىرى بىلەن ئىتتىپاق» دەپ... سىزگە مەلۇم بولسا كېرەك، ئۇ تەۋەلەرنى كۆپتىن بېرى هەربىي كۈچ بىلەن ئىشغال قىلىپ، كېلىۋاتقانلار تىبەتلىكلەردۇر. شۇ چاغدا سىز قايسى باغىر تەرەپ بولۇپ، قايسىغا قارشى ئۇرۇشماق؟! — بۇ مۇرەككەپ ۋە كەسكىن سوئالغا ئاجونويانمۇ بىردىن ۋە ئېنىق جاۋاب بەردى:

— مەن هازىر ئېيتىمەنكى، بىز تۈركلەرنىڭ بارچىسىنى شۇنداق تالاشتۇرۇپ - ئۇرۇشتۇرۇپ كېلىۋاتقان سىنىڭ تابغاچ خانلىرىڭغا قارشى ئۇرۇشارمىز! قالغانلار بىلەن تىل تاپۇرمىز. تىل تېپىش كېرەكتۇر.

ئەپسۇس، مىڭلارچە ئەپسۇسكى، شۇ ئەسنادا قىرغىز لەشكەرلىرىنىڭ چارلىغۇچى - تىڭچىلار باشلىقى چاكىنىڭ توغان تۇتۇقنىڭ ئىككى جەسەكچىسى ئويان دەرگاهىغا ئىدىگاننى سۆرەشتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. ئىدىگان جەسەكچىلەر بىلەن خېلى ئېلىشقان بولۇشى كېرەك، پوكانىدەك قىزىرىپ، ئۈستى - بېشى تۇپا - چاڭ بولۇپ كېتىپتۇ. «ئۇنى ئوردا تاملىرىدىن ئارتىلىپ چۈشۈۋاتقان ۋاقتىدا تۇتۇۋاپتۇ - دە،» دەپ قاتتىق ئەنسىرىگەن هالدا پەرەز قىلدى تەيخې، چۈنكى ئۇ بۇ يەردىكى ئەهۋاللاردىن ئۇدزەر تېگىننى ۋاقىپ قىلىش ئۈچۈن ئىدىگاننى سەهەرلا ئەۋەتكەنىدى. جەسەكچىلەر قولىدا خېلى قىينالغان بالىغا جېنى ئېچىنىدىمۇ ياكى ئۆز ئالدىغا ئۇسۇپ كىرگەن توغان تۇتۇق جەسەكچىلىرىگە ئاچچىقلاندىمۇ، هەر هالدا بۇ ئەهۋالنى ئانچە ياقتۇرمىغان ئاجونويان قەتئىيلىك بىلەن:

— بۇ بالا نېمە قىلدى؟! نېمىگە ئۇنى مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كىردىڭلار؟! — دەپ سورىدى. توغان تۇتۇق خاتىرجەملىكتە ئۆز ئويىنى ئېيتتى:

— بۇ تەنتەك بالا... — دەپ تەيخېگە ئىشارە قىلدى: — مۇشۇ ئۇدزەرنىڭ خوتۇنى يېنىدا يۈرەتتى. تونىدە ئوردىدىن چىقىپ ئەمدى تامدىن ئارتىلىپ كىرمەك بولغان. تۇتۇپ ئېلىپ سۈرۈشتۈرسەك بۇ بالىنى قۇردۇم ئەتراپىدىكى ئۇدزەر تېگىن ئىلقىلىرىنى باقىدىغان ئاتاقلىق ئايچى توخسۇن دېگەن كىشىنىڭ ئوغلى دېيىشەر. شۇنىڭدىن ئايان بولۇركى، بۇ تەنتەك سۆزسىز سەهەردە شۇ تەرەپتە بولۇپ كەلدى. مېنىڭچە ئېتى هەم كۈچلۈك تەرلىگەن، ئەنە ئۆتۈكلىرىنىڭ قونچىمۇ تەر - كۆپۈكلەرگە مىلەنگەن، ئۇلۇغ خان!...

ئاجونويان بالىغا مۇراجەت قىلدى:

— ئاغاڭ دۇرۇس ئېيتۇر، ماڭا بار چىنلىقىنى ئېيتقىن. بولمىسا قاتتىق قامچا باسۇرمىز!

— مەن تابغاچ باخشىلىرى يېنىدا بولدۇم. ئۇلارنىڭ خىچىرىنى مىنىپ چاپتىم.

— بولدى، قوي! ئۆز گۇناھىڭ ئۆزەڭگەدە، بۇ راست، قۇۋ تەنتەككە ئوخشار. توغرا سۆزگە كەلتۈرۈپ كىردىڭلار! بىراق، ئۆلتۈرۈپ قويماڭلار، ياش بالىكەن.

بۆرىلەردەك قەهرلىك قاراپ تۇرغان جەسەكچىلەر ئىدىگاننى كەچكىسىدىن ئالغاندا، چىدامى يېتكەن تەيخې:

— بىرئاز توختىسۇنچۇ! — دەپ زارلىغاندەك باقتى ئاجونويانغا دەل شۇنداق بولۇشىنى كۈتۈپ سىر بىلدۈرمەي، ئارسلان تۇمشۇقىدەك قېلىن جاۋغايلىرىدا بىئىختىيار ئەكس ئەتكەن مېيىرلىك تەبەسسۇمىنى يېشىپ ئۆلتۈرغان هۆكۈمران، قولىنى شىلتىپ يەنە هەممىنى جىم قىلدى.

— بۇنى ئۇدزەر تېگىنگە مەن ئەۋەتكەن! — ئېتىراپ قىلدى تەيخې، — سىزدىن يوشۇرمايمەن، ئۇلۇغ خان، مەن ئۇدزەر تېگىنگە قان تۆكمەسلىكنى ئوردا ئۈچۈنمۇ، بىز ئۈچۈنمۇ يۈرۈش قىلىشنىڭ هاجەتسىزلىكىنى خەۋەر قىلغانىدىم. سىز ئۆزىڭىز هازىر دەل شۇنداق ئۆتۈنۈش ياسا دېگەچكە، مەن بۇ سىرنى ئېيتتىمەن... بالىدا گۇناھ يوق، ئۇ مېنىڭ ئۇدزەرگە يازغان خېتىمنىمۇ دەل يەتكۈزۈشى كېرەك.

— يارايسەن، يىگىت! — دەپ خۇش بولدى ئاجونويان ئىدىگاننىڭ بېشىنى سىلاپ، — بىراق، ئۇدزەر ئاغاڭ بىلەن ئاتاڭ نېمە ئېيتتى؟ نېمە قىلماقچى؟ ئەمدى شۇنى ئېيت، — بولدى ئېيتقىنى ئەركىن چاپ! بايا تەمىن قورشاۋدا قېلىپ، بۆلتۈردىكتەك غەزەپلىك تۈگۈرلىنىۋالغان چوڭلارنىڭ شۇ خىل ياڭزا-

www.uyghurkitap.com

ياش-زا كېلىشمىلەرگە كېلىپ، ئۆزىنى ھاماقەت قىلىۋاتقانلىقىدىن رەنجىگەن ئىدىگسان قەددىنى رۇس-لاپ مەيۇس ھالدا:

— ئۇلارنىڭ ھەممىسى تولا ھەم قوش ئۇبا ياققا كۆچۈپ كەتمەكچى، — دېدى ئاجونوياندا، — سەن ئۇنى ئۆزۈڭ قوغلاپ بارمىساڭ، بىزنى ئۆلتۈرمىسەڭ، ئۇلدىزەر ئاغا ئوردىغا، ساڭا چاپمايدۇ.

— بولمىسىچۇ؟

— بولمىسا، سەنمۇ ئاشۇ قوردۇمغا تاپ بولىسەن!

— بولدى، بولدى، قوي! — دېدى ئىدىگاننىڭ قەتئىي ۋە ھەققانىي خۇلاسىسىدىن سەسكەنگەن ۋە رازى بولغان نويان. ھەتتا ئۇ شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا بۇ ئالاھىدە تېتىك ۋە تەمكىن بالىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرى ھەققىدە ئىختىيارسىز ئويلاپ، ئەمدى ئۇنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىنى بىلمەك بولدى: ئۆز ئاتانىسى ئۇلدىزەر تېگىن بىلەن كەتمەكچىمۇ ياكى ئۇلاردەك-لا يېقىن كىشىلىرى — ئۆلىما تۇردالىم بۇۋىسى تەيخسىپ ھەددىسى بىلەن قالماقچىمۇ؟...

ئاجونوياندەك شەخسكە شۇنىداق بىر مۇرەككەپ پەيتلەردە ئىدىگانغا ئوخشاش نارەسىدە بالا بىلەن مەزكۇر سوئاللار ئۈستىدە تەپسىلىي سۆزلىشىپ ئولتۇرۇش ئەس-لا مۇمكىن ئەمەستەك ئىدى. خەلق ئۆزاق يىللار داۋامى، شىددەتلىك شارائىت-لار، قانلىق يۈرۈش - ئۇرۇش جەريانىدا پولاتتەك تاۋلىنىپ قاتقان، لېكىن ئۇتتا ئالماستەك تېز ئېرىيدىغان يۈرىكى بار ئاجو، ئوغلى ئارلاننى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، بۆلەكچە چوڭقۇر تەۋرەنگەنىدى. (نېمىشقىدۇ، ئەمدى ئۇنىڭ خىيال تەسەۋۋۇرىدا ئارلاننىڭ سىماسى ھۇشۇ ھوشيار بالىنىڭ تۇرقى بىلەن بىرلىشىپ نامايان بولماقتا ئىدى).

XVI

ئاردىن بىر ھەپتە ئۆتتى. ھەقىقىي ئەتىياز ئېيى «نوروز» كېلىپ، سابىق ئورخون دۆلىتىگە قاراشلىق تەۋەلەر ئاق قار يوپۇقىدىن قۇتۇلۇپ، كۈندىن - كۈنگە كۆكەرمەكتە. تامام ئاھالىسىز دېگۈدەك شالاڭلاشقان پايانسىز دالادىكى ئازدۇر - كۆپتۇر ئولوس - ئاۋۇللارنىڭ ماللىرى كۆككە تويۇنمىسىمۇ، دەھشەتلىك قار - بوران-لاردىن قۇتۇلغاچ، خۇددى بىتاپ ئادەملەردەك ئاستا ئاۋايلاپ، سەنتۈرۈلۈشىپ يېيىلىشقا باشلىغانىدى. كۆكلەم قۇياشىنىڭ ئىللىق تەپتى تىرىكلىكنىڭ بارلىقىغا بەھرى - ئارام بېغىشلىغاندەك ئىدى.

شىمال تەرەپكە، ئەتىمالىم، تاتار، سۇۋار تايپىلىرىدىن پانا تاپماق بولۇپ قاچقان خان بايخاننىڭ پۈتۈن يۇرتى، يارانلىرى قىرىلىپ، ئۇنىڭ بېشى قارا قۇرۇمدىكى بىر ئېگىزلىكتىكى قۇرۇلغان مەخسۇس دار ئاستىغا ئېسىلدى. جەڭ مەيدانلىرىدىكى ئادەم ۋە ماللارنىڭ ئۆلۈكلىرىنى يىغىش، كۆيدۈرۈش ئۈچۈن كۆپلىگەن لەشكەر بىلەن ئاھالە مەشغۇل بولۇشتى. خىتاي پادىشاھلىرىنىڭ ئەنئەنىسى بويىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان، مەزكۇر دۈشمەننىڭ بېشىنى كېسىپ دارغا ئېسىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ قانائەت ھاسىل قىلغان ئاجونويان، ئۆزىنىڭ قارا ئايغىرىنى مىنىپ ئەتراپنى ئارىلاشقا باشلىغانىدى. ئۇ ئۆز نۆكەرلىرى بىلەن تېخى ئۆلۈكلىرى تېپىلمىغان مەلۇم سەردارلارنى ئىزلەيتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە دۈشمەن تەرەپ لەشكەرلىرىنىڭ قولباشچىلىرىدىن بىرى — سا تېگىن جەسىتىنىڭ يوقلۇقى ھەر خىل تەخمىن، تەسەۋۋۇرلار تۇغدۇرۇپ جىددىي ئويلاندۇرۇپ قويدى. چۈنكى ئۇ مەيلى ئۆزىنىڭ بولسۇن، مەيلى دۈشمەننىڭ بولسۇن، جەڭدە ئۆلگەن قولباشچى، مۆتىۋەر شەخسلەرنىڭ جەسەتلىرىنى يىغىپ، ئومۇمىي قەبرى كولىتىپ ئالاھىدە دەپنە قىلمىش، ئۇنىتۇلماس ئۈچۈن مەلۇم بەلگىلەر ئورناتقۇزماقچى ئىدى. ئەپسۇسكى، ئىككى تەرەپنىڭ ئىككىلىمىسىدىنلا، شۇنداقلا شەخسلەرنىڭ بىرقانچىسى ئۆلۈكلەر ئىچىدىن تېپىلمىدى. ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىنى ھەر تەرەپتىن جان كۆيەر ئادەملىرى جەڭ بولغان كۈنلەرنىڭ كېچىلىرى بىر ياقلارغا ئېلىپ كېتىشكەن. قېرى نويانىنى ئەنتايىن خاۋاتىر ۋە رەللە قىلغان يەنە بىر ئەھۋال — ئۆزكىشىلىرى تەرەپىدىن شۇ مەيداندا جەڭ قىلىپ ئۆلگەن كىشىلەرنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى بىلەن ئېسىل نەرسىلىرىنىڭ تالان-تاراج قىلىنغانلىقىدىن ئىبارەت ئىدى، ئەمما شۇنداق خۇرۇك ۋە قالايمىقان ئويلار ئىچىدە جەڭ بولغان مەيداننى كۆزىتىپ كېلىۋاتقان ھۆكۈمران، كەڭ سايىنىڭ قايتىلىمدا ئۆز پەرزەنتى جەسىتىنىڭ بېشىدا ئولتۇرغان بىر مومايىنى ئۇچرىتىپ قالدى. موماي بەئەينى چۆچەك - رىۋايەتلەردىكىدەك ئەۋلىيا ئانىلارغا ئوخشايتتى. بىراق ئۇ ئەسلا رىۋايەتلەردىكىدەك ئەۋلىيا ئانىلاردىن بولماي، ئەكسىچە كۆزى كۆرگەن پاجىئەلەرنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇپ،

ئەتەي ئاجونويانى كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىكەن.

— ھە – ئە، تۈگەل بىر ئەلنى، سايىنىڭ تېشىدەك ياتقان بۇ ئەرلەرنى، مېنىڭ بۇ ئوغلۇمنى ۋەيران قىلغان ئاجو ئالۋاستى سەنمىدىڭ؟! — دەپ باشلىدى موماي ھەم ھەسرەتلىك، ئاچچىق تەنبىھ ئارىلاش سۆزىنى، — مەن سېنى ئىككى كۈندىن بۇيان كۆپ قوزغۇنلار تۆپىدىن ئايرىپ ئالالماي ئولتۇراتتىم. ئەمدى كۆرۈۋاتىمەن: راست، قارغىش تەككەن قوزغۇن – قومايىنىڭ ئۆزىكەنسەن! ئۆز ئوغلۇڭنىڭمۇ ئەجىلىگە يەتتىڭ، ئۆزگىلەرنىمۇ ۋەيران قىلدىڭ... خوپ، ئەمدى شۇ قانلىق قوللىرىڭنىڭ، زەھەرلىك قىلىچ – نەيزەڭنىڭ ئىشىنى تاماشا قىلىپ يۈرسەن. خوپ، مانا كۆرگىن: بۇ يالغۇز ئوغلۇمنىڭ كۆز – قۇلاق، بۇرۇنلىرىنى قوزغۇنلار يەپ بوپتۇ... سېنىڭ يارەنلىرىڭ ئالتۇن ئۈزۈكلىرىدىكى بارماقلىرى بىلەن چېپىپ ئاپتۇ، ئەمدى سەن قانلىق تىرناقلىرىڭ بىلەن بۇنىڭ يۈرىكىنى سوغۇرۇپ ئال – دە، تاناۋۇل قىل!

— بولدى يېتەر، بىكە! ئۇرۇش ئۆلۈمسىز بولماس، بۇ ئۇرۇش ئۈچۈن كىم ئەيىبلىك، شۇنى بىلىپ سۆزلىگىن...

خانىدىنمۇ، خۇدادىنمۇ قورقۇشتىن قالغان دەردمەن ئانا داۋام قىلدى يەنە:

— سەن ئۇنىڭدىن ۋايىم قىلما. ئۇرۇش – قىرغىنلار ئۈچۈن كىم ئەيىبلىك؟ بىز ئانىلار ياخشى بىلۈرمىز. سەۋەب ئەرنىمۇ، ئەلنىمۇ... خانلارنىمۇ تۇغقان بىز! بىراق، سەنلەردەك يىلانلارنىڭ تۇغۇلۇشىنى بىلگەن بولساق، تۇغۇش ئورنىغا ئۆزىمىز بىلەن بىللە ئۆلتۈرگەن بولار ئىدۇق! خوپ، مەن ساڭا ئېيتاي... بىراق ئېيتمىسامىمۇ بۇ قىرغىنغا ئىككى ياۋۇز، ئىككى يىلان ئەيىبلىك بولۇرسەن: ئۇلارنىڭ بىرسىنىڭ بېشى دارغا ئېسىلىپتۇ، ئەمدى نېمە ئۈچۈن ياۋۇزلارنىڭ ئىككىنچىسى بولغان — ئۆزۈڭنىڭ بېشىڭنى دارغا ئاسماي، تېخى تىرىك يۈرۈرسەن؟

ئاق چاچلىق ئانا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە نېمىلەرنىدۇر دەپ، يەر – كۆككە قاراپ نالە قىلىشقا باشلىدى. ئەمما بۇنى ئاجونويان ئاڭلىمىدى. ئۇ بېشى قېيىپ، قۇلاقلىرى جىڭىڭلىغان ھالدا، ئېتىنى دەۋەتتى... شۇنىڭدىن بېرى بەئەينى تىرىك تۇرۇپ گۆمبەز ئىچىگە كىرىۋالغان ئادەمدەك، ئارزۇلۇق ۋە نەپەس ئېلىش ئورنىدىن چىقماي، ئۆز دەردى بىلەن ئۆزى بولۇپ ياتتى. (ئۇخلىسا چۈشىدە، ئويغانسا ئويىدا ئاشۇ ئاق باشلىق ئانا كۆز ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ ئېيتقان سۆزلىرى قۇدرەتلىك، ئىبرەتلىك سادا كەبى ياڭرىغاندەك سادا بېرەتتى.) بۇنىڭ بارلىقى ئاجونويانىنىڭ قىرغىنلىقىدىن، روھىي ۋە جىسمانىي ئاجىزلىقىدىنلا ئەمەس، بەلكى ئىچكى ۋىجدان ئازابىدىن، ئاچچىق ھەسرەت، نەپرەتلەردىن كېيىن ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىغان ئەقىل – پاراسىتىنىڭ تەنتەنىسى ئىدى. دېمەك، ئۇ شۇ خىل ھالەتلەر، ئوي – سېزىم، كەچۈرمىشلەر نەتىجىسىدە، ئېلى – جۇڭغار تاغلىرى تەرەپكە ئېقىپ كەتكەن پان تۆرە كەينىدىن كۆچكەن ئاھالىگىمۇ، ئۆز قەبىلە – يۇرتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، شەرقىي جەنۇپقا سىلجىپ بارغان ئودزەر تېگىنىگىمۇ زامىل بولۇشتىن ۋاز كېچىپ، ئۆز قارىمىقىدا قالغان ئەللەرنىڭ تۇرمۇش تىرىكچىلىكى توغرىلىق ئويلاشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىلدە بۇ يەردىكى ماجرالارنىڭ، شەھەر – ئوردا مەئىشىتىنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ، ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى تىنچ ۋە ئاۋات ئوتلاقلىرىغىمۇ كەتكۈسى كېلەتتى. ۋەھالەنكى، ئۇنى كۆچمەنلەرگە خاس نومۇس – ۋىجدان، ئۆز ئېلىنىڭ ئابروي – ئىناۋىتى ۋە ئۇنىڭ كەلگۈسى ھەققىدىكى ۋەھىمە، ئويلار توختىتىپ تۇراتتى.

× × ×

بىر نەچچە كۈن ئۆز دەرگاھىدىن چىقماي، پەقەت، ئىنتايىن ھاجەت بولغان ئىككى – ئۈچ شەخستىن باشقا كىشىنى قوبۇل قىلماي ئولتۇرغان ئاجو، نېمىشقىدۇ، «نورۇز» ئېيىنىڭ ئاخىرىدا، كۈندە دېگۈدەك ئۆزىنىڭ تۈگىمەس – پۈتمەس «مەخپىي سىرلىرى...» بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىشكە ئىنتىلىدىغان ئاشۇ پاكىنەك تىكچى توغان تۇتۇقنى ۋە بىرىنچى قولباشچىسى بولغۇن باتۇرنى — بايخاننى قەتل قىلىپ، ئۇنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەلگەن قولباشچىنى چاقىرتتى.

پاكىنەك تۇتۇق ھۆكۈمرانىنىڭ سوئال – تەپتىشىنى كۈتمەيلا، «ئىچىگە تۇشۇپ كەتكەن خەۋەرلەرنى بايان قىلدى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ئوردىدا ۋە شەھەردىكى سۆز – چۆچەك، يىلنىڭ ھەممىلا پەسلىدە، بولۇپمۇ باھار – ياز ئايلىرى دائىم كېلىپ، كېتىپ يۈرىدىغان بۇددا، مانىي سەيياھ – مۇناخلىرى ۋە

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

ئايرىم مەنسەپدارلارنىڭ «گۇمان تۇغدۇرىدىغان ئىش – ھەرىكەتلىرى». بەزىلەرنىڭ ئىچىشكە، ئىشرەتكە بېرىلىۋاتقانلىقى ئوخشاش مەسىلىلەر ئىدى. نويانىنىڭ دىققىتىنى پان تۆرە باشلاپ كەتكەن قوشۇنلار ۋە ئۇلارنىڭ كەينىدىن كۆچۈپ كەتكەن قەبىلىلەرنىڭ تەقدىرى جەلپ قىلدى. توغان تۇتۇقنىڭ ئالغان ئېنىق خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، پان تۆرە ئۆز ئېلى ۋە يازاقلىرى بىلەن ئىلى دەرياسى بىلەن جۇڭغار تاغلىرى ئەتراپىدا يايلىغۇچى ئەللەر ۋە ئۇلارنىڭ خېنى تەرىپىدىن ياخشى كۈتۈپ ئېلىنغان: قاچقۇنلار ئاساسەن باشبالىق ئەتراپىدىكى تاغلار بىلەن تۇرپان ئويمانلىقىغا يېقىن يەرلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ئەمدى ئۇلار شۇ جەنۇبتىكى ئولتۇرۇشلۇق ئۇيغۇر باغىرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، چوڭ روناققا ئېرىشىشى مۇمكىن. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، رازى بولغاندەك چىرايىنى بىر ئاز ئاچقان نويان، ئەمدى ئۇدزەر ئېگىنىنىڭ كۈچىنى كۆزىتىپ، دائىم خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇرۇشنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى – دە، توغان تۇتۇققا ئىجازەت بەردى.

– باتۇر، – دېدى ئۇ بولغۇن بىلەن تەنھا قالغاندا، – مېنىڭ ئۇققۇم كېلۇر: سەن ئاشۇ بايخاننىڭ بېشىنى ئالار چاغدا، ئۇ قانداق بولدى، نېمە دېدى؟

بولغۇن باتۇر بىردىن كىنايىلىك كۈلدى – دە، ئاندىن، – ئۆتكەن ئەھۋالنى ئەسكە ئېلىپ، – جىددىي ۋە ئېچىنغان ھالدا تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى.

– ئۇنىڭ يارانلىرى قىرىلغاندىن كېيىن قارىساق، – بايخان يوق! ئۇيان – بۇيان ئات چاپتۇردۇق، تۆگىلەر ئۈستىدىكى يۈكلەرنى ئاختۇردۇق، بايخان يوق...

– نەگە تىقىلىپتۇ؟! – قىزىقتى ئاجو،

– خوتۇن – قىزلىرىدىن سورىدۇق، ھېچ قايسى بىلمەس. بىر چاغدا قارىسام شۇ بىزنىڭ تىكچى تۇتۇق بېشىغا كىيىمچەك كىيگەن بىر خوتۇننى يالىڭاچلاپ تۇرۇر! «ھەي، توغان، ئۇ ئايالنى نېمە قىلۇرسەن؟! نومۇس بولۇر، قوي،» دېسەم ئۇ! «بۇ بايخاندۇر، باتۇر» – دەپ سۆز قاتتى. قارىسام – دەل شۇنىڭ ئۆزى! شۇندا بارچىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق...

ئاندىن كېيىن بولغۇن باتۇر بايخاننىڭ، ھەقىقەتەنمۇ، ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ۋە يىرگىنىشلىك بولغان ئاخىرقى دەقىقىلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

– ئۇ، پوتىمىدىن ئايرىلغان تېتىمىردەك بورلاپ يەرگە چۆكتى... نومۇسىنى ئۇنتۇپ، ئايىغىمنى سۆيەر... ئاخىرى «قىزلىرىمنى ئال... لېكىن جانىمنى ئالما!...» دەپ يالۋۇردى. چىدىمام تۈگەپ، بېشىنى مۇرىسىدىن ئاجراتتىم!

ئاجو نويان بىر چوڭ ئەلگە خان بولغان بايخاننىڭ ئاخىرقى ھالەتلىرىگە، ئەر تۇرۇپ شۇ خىل بەتتام بىچارىلىككە چۈشكىنىگە تەئەججۈپ ئەيلىدى. چۈنكى شىددەتلىك دالا ئېلىنىڭ ئەھلى بولۇپمۇ ئەسكىرى ئادەملەر، ئۆلۈمدىن ئانچە سەسكەنمەي، ئەكسىچە ئاخىرقى دەقىقىلەردە بەرداشلىق، ئىرادىلىك بولۇشقا؛ ئۆمرىدە قانداق تېتىك، جۈرئەتلىك بولسا، ئۆلۈمنىمۇ شۇنداق قارشى ئېلىپ، تاقابىل تۇرۇشقا ئىنتىلەتتى. بۇ خۇسۇسىيەت ئۇلارنىڭ دىنىي ئەخلاسلىرىدىن كۆرە، شىددەتلىك ئۆمرىنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيىتى ئىدى.

– بايخاندا يۈرەكنىڭ كىچىكلىكىنى مەن كۆپتىن بىلەر ئىدىم، – دەپ يەكۈنلىدى ئاجو، – ئۇنىڭ جېنى ئۈچۈن ئەمەس، ئېلىپ قاچقان بايلىقىنى قايتۇرغىنىڭ ئۈچۈن ساڭا نېمە سوۋغا قىلاي؟

– ئۇلۇغ بىلگە كۈچلۈك خان، مەن سىزنىڭ يارانىڭىزدۇرمەن. ھېچ قاچان سوۋغا سورىغان ئەمەس...

– دۇرۇس، ئەر – يىگىت ھېچ ۋاقىت سوۋغا سورىماس. بىراق سوۋغا بەرسە، قوبۇل قىلمىشى تېگىش. بايخاننىڭ ئەڭ كىچىك قىزىنى ئال. بىلمىسەڭ، مەندە ھەم ئۈچ خوتۇن – ئۈچ ئۇلۇغ ئەلنىڭ قىزلىرى بار. يەنە بايبىچەم قىرغىزدىن، ئوتتۇرا خوتۇنۇم – تىبەتتىن، ئەڭ كىچىكى – ئۇيغۇردىن. سەندە ھەم شۇنداق بولسۇن.

– ئەقىل ئېيتىمىڭىزغا خۇشالمەن. ئۇلۇغ بىلگە خان. بىراق كەنجە قىز بەك كىچىكتۇر... چوڭ ئۇلۇغ قىزنى بەر.

ئاجو نويان ئىنتايىن كۆڭۈللۈك كۈلدى. بولغۇن باتۇر ھۆكۈمرانىنىڭ نېمىگە كۈلۈۋاتقانلىقىنى سوراشقا پېتىنالماي، ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئۇچۇر كۈتۈپ ئولتۇردى.

— بايخانىنى توغان تۇتۇق يېشىندۇرگەندە، ئۇ «قىزلىرىمنى ئال» دەپ يالۋۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا سەن دومۇسلانغان ئىكەنسەن، ئەمدى قىزلار ئۇلجىغا چۈشكەن، ئۇلارنىڭ ياخشىسىنى ئېلىشنى خالاپسەندە، ھە؟! — دەپ سەردارنىڭ مۇرىسىنى سەمىمىيەت بىلەن قېقىپ قويدى. ئاندىن ئۇ توغان تۇتۇقنىڭ ئولجىلاردىن نېمە سورىماق ئويى بار ئىكەنلىكىنى بىلمەك بولدى.

— سەن ياخشى، بىلۇرسەن: ئۇ ئۆزىنىڭ تىنچلىق ئىشىدىن باشقىغا ھېچ قىزىقماس. شۇ يۇرۇشكە قوشۇلۇپ بارغىنىغا – سېنىڭ قويۇپ بەرگىنىڭگە كۆپ خۇشال بولدى.

ئاجو نويان بولغۇن باتۇرنى قۇۋۋەتلەپ!

— توغان تۇتۇق تۆرىلىشتىن تىگچى بولۇپ تۆرەلگەن، — دېدى ئۇ كۆر، ئاڭلار كىشى يوق تۇرۇپ ئۆزلىرى ئۆزلىرىگە ئويۇن كۆرسىتىپ، كۆڭۈل ئاچار باخشى، ئەن – كۈيچىلەرگە ئوخشاش ئادەم... ئەيىبلەر، ئاشىكارىلار كىشى تاپالمىسا ئۆز – ئۆزىنى ئەيىبلەپ، ئاشكارىلار! خانلارغا، بەگلەرگە ئەنە شۇنداق سەزگۈ ۋە ئەقىللىق كىشىلەر كېرەكتۇر.

× × ×

ئۇزاق ۋاقىت ئەل سورىغان ئاغىسى بولۇپ، يۇرت سورىغان ئەمىر – پەرمانلىق كىشىلەر، قاي ۋاقتا بولمىسۇن سۆھبەت – مەجلىسلەردە ئېيتار سۆزىنى قويىدىغان مەسىلە، بېرىدىغان بۇيرۇقلىرىنى ئالدىن – ئالا ئويلىۋېلىشتىن تاشقىرى، نېمىدىن باشلاپ، نېمىدە تاماملاشنىمۇ ياخشى بىلگەن، ئەلۋەتتە. شۇنىڭغا ئوخشاش ئاجو نويانمۇ ئەڭ مۇھىم ۋە مۇرەككەپ مەسىلە ھەققىدە سۆز ئاخىرىدا! ئېيتىپ، تېگىشلىك بۇيرۇقلارنى بەردى.

ئۇ ئاغا تارخان بولغۇن باتۇرغا: ھازىرغا پەقەت چوڭ لەشكەر باشچىلىرى ئولجا خوتۇنلار ئالسۇن، دەپ كېلىپ، ھەممىگە ئۆز لايىقىدا مال – مۈلۈك بېرىشنى، ئۇنۇن – سېلىنىڭنى، يەنى ئەلگە قايتىدىغان ۋە بىر يەردە قالىدىغان لەشكەرلەر ۋە يارانلار سانىنى ئېنىقلاشنى، بەلگىلەشنى تاپشۇردى. بۇ ئىشنى مۇمكىن قەدەر تېزلىتىش كېرەك ئىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۆز ئېلىدە مال – ۋاران ۋە باشقا تىرىكچىلىك بىلەن، ئاساسەن، قېرىلار بىلەن ئاياللار مەشغۇل بولماقتا ئىدى.

— شۇنداقلا، بۇ ياققا ھازىرچە ھېچ كىم بالا – چاقىسىنى ئالدۇرغۇچى بولمىسۇن، — دەپ تاماملىدى ئۇ، — نېمىگە دېسەڭ ئەڭ ئاۋۋال مېنىڭ توقاللىرىم ئاتلىنار دە، ئاندىن ئوردىنىڭ ئۆزىدە بىر – بىرسى بىلەن دۈشمەن ئەللەرنىڭ كۈنچىلىرى بولغان شۇ خوتۇنلار ئارا ئۇرۇش باشلىنار!

شۇ سۆزلەر بىلەن ئاجو نويان ئۆزىنىڭ ئىرغايدەك زور ۋە قاتاڭغۇر قولىنى يەنە بولغۇن باتۇر مۇرىسىگە قويۇپ، قانداقتۇر بىر سېزىملەر ئىلكىدە:

— ئەڭ ئىزگۇ تىلەك – ئارمىنىم، بولغۇن باتۇر، — دېدى ئۇ، — بۇنىڭدىن كېيىن بارچە ئىشنى مېنىڭ ھەم ئۆزەڭنىڭ ئېتىدىن سەن باشقۇرسەن. مەن پەقەت ئۇرۇش – يۇرۇش بولسىلا، يەنە قولۇمغا قورال ئېلىپ ئاتلىنىشقا تەييارمەن! چاقىرىمەن.

بولغۇن باتۇر، ھەقىقەتەنمۇ ھارغان ھالدا، چوڭقۇر نەپەس ئالغان ئاجوغا ھۆرمەت بىلەن تەسەللى سۆزلەر ئېيتماق بولۇپ، تەمشىلدى – يۇ، بىراق ھۆكۈمران «بولدى، بۇ بۇيرۇق!» — دېگەن ئىشارە بىلەن ئوڭ قولىنى كۆتەرگەچ ئورنىدىن تۇردى.

— ئۆزگە سۆزۈڭ بولمىسا، ئەمدى ئاشۇ قۇت – بەلگە تۇردالىم چالنى چاقىرارمىز، ئۇنىڭ تابغاچ ئاقىنلىرىدىن ئويغۇرلار تىلىغا ئاغدۇرغان يازمىشلىرىنى تىڭلايمىز. تابغاچلار بىزدىن كۆپ بۇرۇن قۇت ھەم بەلگە بولغان ئىرۇر.

بولغۇن باتۇر ئەڭ ئاخىرىدا سورىماق بولغان مەسىلىدىن ۋاز كېچىپ، شۇ دەمدىلا ئاشۇ تۇردالىم چالنى تېگىشلىشقا قىزىقتى – يۇ، بىراق كېلىشىدىغان مەسىلە ئىنتايىن مۇھىم ۋە زۆرۈر بولغانلىقتىن، نويانىنىڭ خاھىشىغا قارشى، ئەدەپ بىلەن سۆز قاتتى:

— بىرگىنا سوراق، نويان، — دەپ تېكىمەت ئۇستىگە تىزلاندى ئۇ، — ئورخۇن بىلەن تولا ئەتراپىدا بىردىنبىر تەلتۆكۈس يايلاپ ياتقان ئەل — قەبىلە نايمانلار ئاقساقالى شۇڭقار ئاتىنىڭ يارانلىرى تېخى قورالىنى تاپشۇرمىغان. ئۇ: «بىزنى ئۆزگە ئەل قەبىلىلىرى تالاپ كېتۇر. شۇڭلا ئاجو نويان مېنى يارانسىز قالدۇرسا، – پۈتۈن يۇرتۇم بىلەن كۆچۈپ كېتۇرمەن!...» دەپتۇ.

نويان خېلى ۋاقىت ئويلاپ ئولتۇردى – دە، ئاندىن ئۆز – ئۆزى بىلەن كېڭەشكەندەك، ئۇنىڭ

مۇلاھىزە قىلدى.

— نايمانلار بىزگە ئۇيغۇردىن يېقىن ئەسلى، مالغا ھەم باي. ئۇلار بۇ ئەتراپتىن يىراق كېتەر بولسا، قارا قۇرۇم بىلەن ئوردا ئوزۇقسىز قالۇر... دېمەك شۇڭقار بىلەن يەنە سۆزلىشىش كېرەكتۇر. ئايغاقچى چاپارمەن ئەۋەت. ئوردىغا قونداق بولۇپ كەلسۇن. مېنىڭ ئۇنىڭدا ئۆچۈم يوق.

XVII

تەيخې ئۇدزەرگە ئىمدىگان ئارقىلىق ئەۋەتمەكچى بولغان خېتىدىكى ئاساسىي سىرىنى ئاجونوياندىن ئۇيالغانلىقىدىن تەكىتلىمىدى. شۇڭا ئۇ، قېرى نويان خەتنىڭ مەزمۇنى بىلەن شەخسەن تونۇشۇشتىن باش تارتىپ، خان قىزىغا ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېيتقاندا چىن قەلبىدىن مەمنۇن بولدى - يۇ، ئەمدى تالاش - تارتىشنىڭ تامام تۈگىگەنلىكى، ئەگەر ئۇدزەر ئۆز قوراللىق قوشۇنلىرىدىن ئايرىلغۇسى كەلمىسە، خۇاڭخې دەرياسى بويىدا تاڭغا بولۇشۇپ، تىبەتلىكلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان ئىنىسى ئۈگدە تېگىن تەرەپكە خاتىرجەم كۆچۈشى مۇمكىنلىكى ۋە شۇنداق قىلىش كېرەكلىكى توغرۇلۇق يازغان مەزكۇر مەكتۇبقا: ئۆزلىرىنىڭ (ئىمدىگان، تۇردالىم چال ... بەلكى ئۆگىمچە تۇغۇلۇشى مۇمكىن بولغان پەرزەنتى بىلەن) ياز ئوتتۇرلىرىدا شۇ يەرلەرگە بېرىپ، باش قوشۇدىغانلىقىنى قوشۇمچە قىلدى، ئاجونويان بولسا رەسمىي چاپارمەن ۋە ئايغاقچى بولغان ئىمدىگانغا پەقەت سىر يوشۇرماي، ئۇياق - بۇياقتىن تاپشۇرغان سۆزلەرنى دۇرۇس يەتكۈزۈشنى قەتئىي جېكىدى ۋە بالىنىڭ مۈرىسىنى قېقىپ، ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلىقىنى ئىپادە قىلدى.

ئەتىسى سەھەر ئوردىدىن پىيادە چىققان ئىمدىگان، شەھەرنىڭ چېتىدىكى ئېتىنى يوشۇرغان ئۆينىڭ يېنىغا بارغاندا، يەنە ئاشۇ ئىلپىز كەبى توغان تۇتۇقنى ئۇچرىتىپ تۇرۇپ قالدى - دە، ئاندىن مېكىرلىك كۈلۈپ:

— نېمە، سەنمۇ مېنىڭ بىلەن بىرگە قۇردۇمغا بارامسەن؟! — دەپ كىنايىلىك سورىدى. بالىنىڭ كىنايىسىنى ياقتۇرمىغان تىكچى تۇتۇق، ئۇنىڭغا ھەيۋە كۆرسىتىپ، چۆچۈتۈپ قويماق بولدى - يۇ، لېكىن فېيتىدىن ھېچ نېمە ھاسىل بولمايدىغانلىقىنى ئۆلچەپ، توغرا سۆزنى ئېيتتى:

— تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالدىڭ! قۇردۇم ياققا چاپار ئەكەلمەكلىك ئېسىمگە كېلىپ، ئېتىڭنى كۆرەي دېدىم، ئاتىسى ئاتالىق سىنچى بولغاچ، بالىنىڭ ئېتى ئۇچقۇردۇر، دەپ ئويلىدىم - دە! ... بولمىسا قۇردۇمۇڭدا ماڭا نېمە بار!

— ئۇ ياققا بارمىغىنىڭ دۇرۇس، ئاغا، — دەپ ئىمدىگان يەنە مېكىرلىك كۈلدى - دە، جاۋاب قىلدى، — ئېتىم ھەم يۈگۈرۈك ھەم يورغا. چېپىشامسەن، سىرتقا چىقىپ؟

— ئات چېپىشنى كېيىن كۆرۈرمىز، ھازىرغا بايقىسام بولدى.

ئىمدىگاننىڭ كۆڭلىگە گۇمان كېلىپ توغان تۇتۇققا سىنچىلاپ قارىدى. بولۇپمۇ ئۇ مەلۇم ئۆينىڭ قورۇسىدىن ئېتىنى مىنىپ چىققاندا، توغان تۇتۇقنىڭ كۆزلىرى غەلىتە ئوينىپ، ھاياجانلانغان ھالدا ئاتنىڭ ئۇيان - بۇيىنىغا ئۆتلۈپ، تولىمۇ يېقىن يانداشىپ مېڭىشىدىن ھەزەر ئەيلىدى.

— بولدى، ئاغا،... ئاتقا كۆپ قارىما، كۆزۈڭ تېگىدۇ! دەپ ئېتىنى تېخىمۇ چىڭ يورغىلىتىپ ئۇزاپ كەتمەك بولدى بالا. لېكىن، ئۆز ئېتىنى ئىختىيارسىز قامچىلاپ، قالماي كېلىۋاتقان تىكچىمۇ خۇددى ياش بالىدەك قىزىپ سۆز قاتتى:

— كۆزۈم تەككۈدەك قىزىقسام، ھازىرلا ئالماشتۇرۇپ ئالار ئىدىم ئېتىڭنى! پەقەت شۇ قۇردۇم ئەتراپىنىڭ ئاتالىق يورغىلىرىنى كۆرگۈم كەلگىنى ...

ئىمدىگان ئۇنىڭسىز ئېغىزدۇرۇقىنى چايناپ، تىزگىن سېيرىپ بارغان ئېتىنى، «مانا كۆرسەڭ كۆر!» دېگەندەك قاتتىق بىر دېۋىتتى - دە، بەئەينى ئۈركىگەن ئۇلار كەبى پۇرقىراپ ئۇزاپ كەتتى.

× × ×

قۇردۇم بويىدىكى ئۆز يۇرتىدا! قانلىق ئۇرۇشتىكى مەغلۇبىيەتتىن قالغان لەشكەر - يارانلىرى بىلەن كۆچۈشكە، ئەگەر دۈشمەن كۆچۈشكە ئىمكان بەرمىسە، تا ئاخىرغىچە يەنە چېپىشىشقا تەق بو-

ئۆپ تۇرغان ئۇدزەر تېگىن ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى نۆكەر – سەردارلار ئىدىگان ئېلىپ كەلگەن خەۋەر ئۇستىدە كۆپ ئويلاپ، باش قاتۇرغىنى يوق. ئەكسىچە قويۇلغان شەرتلەرنىڭ ھەممىسىگە، بولۇپمۇ زېرەك ئايال تەيخېنىڭ ئۇتۇنۇشلىرىگە بىردىن رازى بولدى. سەۋەب، ئىككى تەرەپنىڭ ئىككىلىسى ئۆز ئەھۋالىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن چىقىدىغان نەتىجىنىمۇ ياخشى بىلگەچكە، ھەر قانداق تاسادىپتىن يىراق بولۇشنى خالايتتى. ئەمدى بۇ ئەتراپتىن تامام كۆچۈپ – كېچىپ كېتىش ئالدىدا، ئۇدزەر تېگىن بىلەن ئىدىگاننىڭ ئاتىسىنى، ئاساسەن شۇ بىر ئەركە – ئەلتەك بالىنىڭ تەقدىرى كۆپ قىينىدى: ئىدىگان ئوقۇم مولجا ۋە مەنپەئەتكە باغلىق، ئاتا – ئانا، ئەل – يۇرتتىن ئايرىلىپ، دۈشمەن قولىدىكى ئوردىدا، يەنى تەيخې بىلەن تۇردالىم چالغا تەقدىرداش بولۇپ قېلىشى كېرەك. ئۇنىڭسىز مۇمكىن ئەمەس. بىرىنچىدىن، ئۇ دۈشمەن قولىدىكى ئاشۇ ئىككى ئەزىز جانغا زور يار – يۆلەك بولسا، ئىككىنچىدىن، لازىم بولغاندا ياخشى ئالاقچى، تېپىلماس چاپارمەن ... بىراق قايسى بىر ئانا ئۆزىنىڭ نارەسىدە پەرزەنتىنى دۈشمەن چاڭگىلىدا قالدۇرۇشقا كۆڭلى چىدار؟! قايسى بىر ئاتا – ئۇ قانداقلا قارام، قانداقلا بەرداشلىق بولمىسۇن، ياۋ ئوردىسىدا بەنت بولۇپ قالغان ئوغلىنى تاشلاپ، يىراقلاپ كېتەر؟! بۇنىڭ بارلىقىنى ئۆز ئاتا – ئانىسىدىن خۇددى ئىدىگاندەك چېغىدا يېتىم قېلىپ، بورانلاردا ئۆرۈلۈپ – قېقىلىپ ئۆسكەن ئۇدزەر تېگىن ياخشى سېزىپ تۇراتتى. ئاخىرى ئانىسىنىڭ نالىسىغا باش ئەگدى – دە، نومۇس كوچىگە تىرىشىپ، ئۆزى ئۆز ھۆكۈمى بىلەن كۆندۈرمەك بولغان كاداك ئاتۇاز – سىنچىغا مەسلىھەت بەردى.

— ئەمدى ئاغا، سەن، — دېدى ئۇ، — ئۆز ئاۋۇلىڭ بىلەن بۇ يەردىن بىر ئاز چېكىنىپ، تولا بويىدا يايلاپ تۇر. ئورتا يازغا يەتكەندە، ئەھۋال يەنە باشقىچە بولۇر. ئاڭغىچە ھېچكىم سىلەرنى ئاۋارە قىلماس. «ئورخون – تولا تۈزلىكىدە قالغان ئەلگە زەخمى بەرمەيمەن» دەپ ئاجونويان چىنىنى ئېيتقان. نېمىگە دېسەڭ ئۇنىڭغا يەر – يايلىملار ئەمەس، شۇ يەردە ياشايدىغان ئەلمۇ كېرەكتە. ئەڭ ياخشىسى شۇ يەردە تۇرساڭلار ئوغلۇڭلار ئىدىگاننى كۆرۈپ تۇرارسىلەر.

— ئۇ چاغدا سەن شۇڭقار ئاتىغىمۇ شۇنداق ئامادەت سۆز ئېيتقىنىڭ دۇرۇس، بىللە بولۇرمىز، — دەپ بىردىن قايىل بولدى توخسۇن ئاقساقال.

... ئىدىگاننىڭ ئۆزى بولسا ئەلۋەتتە ئاتا – ئانىسى، ئېلىدىن ئايرىلىشنى زادى خالىمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر قاتاردا ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك ھەدىسىدەك بولغان تەيخې بىلەن دانىشمەن چال تۇردالىمغا نەقەدەر ھاجەت ئىكەنلىكىنىمۇ، ھەتتا، ئۇلارنى ھىمايە قىلىش كېرەكلىكىنىمۇ ياخشى بىلەتتى، بۇ ھەقتە ئۇ ئۇدزەر ئاغىسىغا ۋەدىمۇ بەرگەن. شۇڭلاشقا ئۇ ئاتا – ئانىسى، ئەل يۇرتى بىلەن ئىنتايىن سەۋىرلىك ھالدا خوشلاشتى ...

كۆچ تولا ۋە ئۇنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باشلىنىدىغان قوشوبا قىرلىرىغا بارغىچە، ئۇدزەر تېگىن، ئاساسەن، يەنە شۇ ئىدىگان، ئۇنىڭ ئاتا – ئانىسى، شۇ دەريا بويىدىكى قېيىن ئاتا يۇرتى، يالغۇز قالغان قېرى قېينانىسى توغرۇلۇق ئويلار ئىلكىدە بولدى. ئۇ يەرلەردىن خۇاڭخې بويلىرىغا بارغىچە ۋە بارغاندىن كېيىن، يەنە نېمىلەر بولىدۇ، يەنە قانداق جاپا – مۇشەققەت، بالايۇ – ئاپەتلەر كۈتۈپ تۇرىدۇ؟! ھازىرغا ئۇلار خۇشۇسىدا ئويلاپ، قېينىلىشنى خالىمايتتى، «بەلكى قېينانام مېنىڭ بىلەن كېتەر؟ – دەپ ئويلىدى بىر چاغدا ئۇدزەر، — بەلكى ئۇ ئۆزىگە ئۆملۈك بولغان دولان مەرگەن، يالغۇز قىزى مەرھۇم نورانىڭ مولالىرىدىن ئايرىلماس؟ ... زادى قانداقلا بولمىسۇن، مەن ئۇ كەمپىرگە ئوغۇل بولغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ كېتىشىم كېرەك: قالسا يېتەرلىك مال، مالچى بېرۇرمەن؟ كەتسە – ئۆز ئادامىدەك كۈتۈرمەن.»

× × ×

بىر يۇرتنىڭ بەيپىچىسى بولغان قېرى قېينانا تۇغۇلۇپ – ئۆسكەن ئۆز يېرىدىن، قىرغىنىمۇ – قىميىنچىلىقىنىمۇ يېتەرلىك كۆرگەن ئېلىدىن ئايرىلىشنى خالىمايلا قالماستىن، كۆيۈغۇل – ئۇدزەر تېگىن سوۋغا قىلغان مال – ۋارانىمۇ ئالمىدى. ئۇنىڭدىن ئاخىرقى قېتىم ئۆزلىرىگە، ئايالى نوراغا رازىمەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، توپراق بېشىدا مال سويۇپ، ئەلگە تەكرى ئاش بېرىپ كېتىشنى ئۆتۈندى.

— شۇنىڭدىن كېيىن ئۇدزەر ئوغلۇم، سەن ئاشۇ ئاق تېتىرنى ئۆز كۈچۈڭ بىلەن ئېلىپ كەت، ئو-

www.uyghurkitap.com

قۇت مالدۇر، - دەپ ۋەسىيەت سۆزىنى ئېيتتى موماي، - سىنىڭدەك قولباشچى ئەرگە بەك كېرەك بولۇر. شۇنىڭدىن كېيىن، ئەلگە ئۇلۇغلۇق تاپشۇرۇپ قويغۇن: مەن كۆز يۇمۇپ، بۇ ياقتىن - ئۇ ياققا كەتكەندە، دولان چالىپ بىلەن نورا قىزىم قېشىغا قويۇپ، ئۈچىمىزگە بىر مولا - گۈمبەز تۇرغۇزسۇن.

- خوپ بولۇر، ئاپا، - ئۇدزەر تېگىن قىسقا ۋە ئېنىق جاۋاب بېرىپ، سىرتقا يىغىلغان يۇرت ئالدىغا چىقتى ۋە ئۇلارغا زۆرۈر بولغان ئىشلارنى چۈشەندۈردى.

قېيناتا ئوتاۋىدا ھاردۇق ئېلىپ ياتقان ئۇدزەر تېگىن ئىنتايىن قاتتىق ئۇيقۇدىن پەقەت كۈن چىققان بىر چاغدا ئويغاندى ۋە ئىششىك يوپۇقىنى ئېچىپ، كۆچىنىڭ ئالدى مېڭىپ كەتكەنلىكىنى، قوراللىق لەشكەرلەرنىڭ ئاتلىرىنى توقۇپ، سانجاق تورغانلىقىنى بايقىدى. موماي بولسا، ئۇچاق بېشىدا ئەتكەنلىك غىزا ھازىرلاتقۇزۇۋاتقانىكەن.

- ئۆز قولۇمدىن بىر تاماق يەپ، ئاتلانغىن، ئوغلۇم، - دەپ يېقىملىشتى ئانا ۋە شۇ دەمنىڭ ئۆزىدىلا تېگىنىنىڭ دىمىقىغا كۆپتىن تونۇش ئالاھىدە لەززەتلىك قورداقنىڭ پۇرىقى ئۇردى. ھەتتا بۇ پىراق ئارقىلىق، ئون يىلغىچە ئۆز ئىلكىدە بولغان، ئاپالى نورا خاتۇنىنىڭ سىماسى نامايان بولۇپ، كۆڭلى پەرىشان بولدى. لېكىن، موماينىڭ ئىرىملىق غىزالىرىنى كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇپ يېيىش ئۈچۈن بىر نەچچە سەردارلىرى بىلەن ئىدىگان ۋە ئۇنىڭ ئاتىسىنى چاقىردى؛ تاماق ئۈستىدە ئالاقىچى بالىغا چاقچاق سۆزلىرىنى ئېيتىپ ئولتۇردى. بۇ ھالەت ئۆزى بىلەن يىرىم يىلدىن بېرى سەپەر سەرگۈزەشتىلىرىدە، تەبىئىي ئاپەتلەرگە قارشى كۈرەش، ئېغىر جەڭلەردە بىللە بولغان يولداشلىرىنىڭ كۆڭۈللىرىنى كۆتۈرگەندەك ئىللىق كەيپىيات پەيدا قىلدى.

- ئىدىگان، سەن تۇغقان تۇتۇقتىن ئۆز ئېتىڭنىلا قوغدىما ... ئۆزگىلەرگە ھەم قاراپ قوي، - دەپ داۋام قىلدى تېگىن، - مەن ئويلايمەن: ئاجونويان، قارا قۇرۇمدا كۆپ تۇرالماس، مۇشۇ يازنىڭ ئۆزىدىلا ئۇلارنىڭ كۆپى ئۆز ئېلىنى، يېرىنى سېغىنىپ كېتىپ قالۇر: شۇ چاغدا ئوردا بالىقنى ئۆزەڭ يالغۇز باشقۇرۇرسەن!

- كىشىلەر قالمىسا، ئوردا بالىقتا ماڭا نېمە باردۇر، ئاغا؟

- سىنىڭدەك خان بولسا، بىزدەك يارانلار ھەم بولۇر، ئىدىگان.

- شۇ چاغدا سەن قاچان قايتىپ كېلۇرسەن؟

- سەن خان بولغاندا.

- ياق، سەن ئۆزەڭ خان بولۇرسەن، مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا تېگىن بولۇپ، لەشكەر باشلايمەن!

- دۇرۇس! ئەمدى ماڭا خان بولۇش كېرەك. سەن سۆزسىز، باتۇر تېگىن بولۇرسەن.

× × ×

ئۆز يارانلىرى بىلەن تۇغۇلۇپ - ئۆسكەن ئۆلكىدىن كۆچۈشكە مەجبۇر بولغان ئۇدزەر تېگىن ھېچ كىم بىلەن سۆزلەشمەي، بولۇپ ئۆتكەن ماجرالار، پاجىئەلىك ئۇرۇش، ھاقارەتلىك يېڭىلىشنىڭ تۈپ سەۋەبلىرى بولغان گەپلەرنى ئەسلەپ، ئەگەر ئۆزى بايخاننىڭ ئورنىدا خان بولغاندا، ئەھۋاللارنى تامام ئۆزگىچە تۈسكە كەلتۈرۈش مۇمكىنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلدى. ئاندىن، يەنە قىرغىزلاردا شۇ قەدەر ئۆچمەنلىك پەيدا قىلىپ، جاڭلەننى ئۆزىگە قارشى قويغان ۋە شۇ ئارقىلىق پۈتۈن بىر دۆلەتنىڭ خانىۋەيران بولۇشىغا سەۋەبكار بولغان ئىدىراكسىز تەختپەرەس، ئىرادىسىز قولباشچى بايخاننىڭ ئۆزى ئىككىلىكىنى چۈشىنىپ ئۆرپەندى، زېرەك قېرى قولباشچى ئاجونويان بۇنىڭ بارلىقىنى بىلگەن - ئۆلچىگەن، ئەلۋەتتە. ئۇنىڭ بىلەن تىنچلىق يولى بىلەن كېلىشىشكىمۇ بولاتتى. بۇ ھەقتە ئاجونويان ئۆزىنىڭ ئاساسىي شەرتى توغرۇلۇق: بايخاننى تەختكە يولاتماسلىق كېرەك، دەپ ئەلچى شۇڭقار ئاتىغا ئېيتىپمۇ كۆرگەن ئەمەسمىدى.

«مانا ئەمدى ھېچ نېمىنى تۈزىتىپ، ئورنىغا كەلتۈرۈپ بولماس. شۇڭلاشقا بىلگە قۇت كىشىلەر: «تۆمۈرنى قىزىقتا كەس، ياغاچنى ئۆزۈن» دەپ ئېيتقان ئىكەندە... توغرا ئەلدىكى ئۆزگە قەبىلىلەرگە قارىغاندا، بىزنىڭ يۇرت كۆپرەك ساقلىنىپ قالدى؛ بايراق، ئات - ئۇلاغ، مال - ۋاران بىلەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى جۇدىدى، ھاردى... ئەمدى ئاجو نويان بىزنى قوغلاپ كېلىپ ئۇرۇشماس، ئۇمۇ ھاردى.

ئەمما ئۇ، ئوغلى ئارلان تېگىن ئۈچۈن، مېنى كەچۈرمەس، شۇنىڭدەمۇ قېرى قولباشچى ئۇرۇشنىڭ - ئۇرۇشلىقىنى بىلۇر...» ئۇدرەزنىڭ ئويى شۇ تۈگۈنگە كەلگەندە، بېشىغا ئۇرۇش - چېپىشقا تامام مۇناسىۋەتسىز، لېكىن ھەممىدىن دەھشەتلىك بىر خىيال شەپىسى كېلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ - سىلكىنىپ كەتتى:

«يە بولمىسا... دالانىڭ تارلان بۇيرۇقچىسى ئۆز ئۆچىنى تەيخېدىن... كېلەچەكتە كۆرۈر بالىمىزدىن ئالماق بولارمۇ؟! ياق، ئۇنداق بولماس! ئاجونويان ئۇنچە يىرتقۇچ ئەمەس.»

ئىنتايىن ئىرادىلىك ۋە ئۆچتۇر ئۆي ئىگىسى بولغان ئۇدزەر تېگىن يەنە ئۆزىنى قولغا ئېلىپ، تەيخې ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەزىزلەرنىڭ خەتەرسىز بولىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئۆزىلا ئامان بولسا، — ھۇشۇ يازنىڭ ئىچىدە قايتا كۆرۈشىدىغانلىقىنى تەكىتلىگەندەك بولدى ئىچىدە. چۈنكى، ئۇ تىنىتىلىكلەر كۆيوغلى، تەرەپدارى بولغان ئاجو نويان خانىلىق، تاڭ سارىيىنى ئانچە تىكىشمىگەن ھالەتتىمۇ، ئايال كىشىگە نىسبەتەن ھەقىقىي سەردار ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتى. بۇنىڭدىن تاشقىرى، يەنە ئاخىرقى جەڭ كۈنى قېرى قولباشچىنىڭ يەكمۇ. يەككە ئات قويۇپ، لېكىن يېقىن كەلگەندە، ئۇنىڭغا تىغ ئۇرالماي قېيداپ كەتكەنلىكىنى يادىغا ئېلىپ، شۇ بىر پەۋقۇلئاددە پەيتتىكى، ئۆزىنىڭ پەرزەنتلىك ھالىتىنى - ئاجو بىلەن ئاتىسىنىڭ دوستلۇق پەيتلىرىنى يەنە بىر قېتىم كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ھېس قىلدى. ھە پەرزەنتلىك ۋە ئاتىلىق ھېسسىيات، ئەڭ چۈشىنىشلىك ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەڭ ئىشەنچلىك ھالەتتۇر.

× × ×

قەھرىتان قىشتىن قالغان قوراي - قامىقاقلىق دالادا مېلىنى ئوتلىتىپ ئورخون دەرياسىغا كېلىپ قويۇلىدىغان كۆكشىن سۈيىنى ياقىلاپ، شەرقىي - جەنۇبقا ئاستا كېتىپ بارغان كۆچنىڭ ئالدى، چۈش پېشىن مەزگىللىرىدە كۆشۈ قايىدىن ئېدىرلىرىنىڭ ئېتىكىگە بېرىپ توختىدى. ئۇنى باشلاپ بارغان ئۈچ ئاقساقالنىڭ ئۈچىلىسى — توختى تىلماش ۋە تۇتۇق، ئەلتەبىر ئاقساقال ۋە مۇزغاپ مەرگەن ئاتلىرىنىڭ بېشىنى بۇراپ، كەينىدە ۋە ئىككى قانات بولۇپ كېلىۋاتقان لەشكەرلەر تەرەپكە قاراتتى. ئالدىنچە باش قولباشچى ئۇدزەر تېگىن يېنىغا، ئىككى مىڭ بېشى — ئىشبەربەگ بىلەن مۆڭگى باتۇر يېتىپ كەلدى ۋە تېگىنگە ئات - ئۇلاغلىرىنىڭ ھارغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن، كەڭ ساي قېنىدىكى قىلىندا توختاپ تاڭ ئاتقىچە دەم ئېلىشنى مەسلىھەت قىلدى. ئەھۋالنى ياخشى ئۆلچەپ كېلىۋاتقان ئۇدزەر تېگىنمۇ مەزكۇر مەسلىھەتنى قوللاپ، كۆچنىڭ سەپەردە ئىشلىتىلىدىغان يېنىك ۋە ئانچە زور ئەمەس ئۆيلىرىنى تىكىشكە، ھوشيارلىق بىلەن ھاردۇق ئېلىشقا ئىجازەت قىلىپ، كەينىدىن:

— تۈن قاراڭغۇدا ھەر مىڭدىن - ئىككى يۈزدىن ئادەم ياران - ياراق ئات ۋە قوراللىرى بىلەن يۈرۈشكە تاق بولسۇن! — دەپ بۇيرۇق بەردى.

مىڭ بېشىلار بىلەن ئاقساقاللارمۇ مەزكۇر «بۇيرۇقنىڭ» نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەي، ئادەتتىكى ساقلىق، سانجاقلىققا جۈرۈشتى.

ئۇدزەر تېگىن ئۆزى ئۈچۈن تىكىلگەن ئاق ئوتاۋغا كىرىپ، تاماققا ئولتۇرغان پەيتتە ئۇنىڭ بەرگەن بۇيرۇقنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى چۈشەنگەن مىڭ بېشى - ئاقساقاللار خۇرسەنت بولۇشتى.

— كېچىچىنىدا بىزنىڭ بېشىمىزغا كۈن چۈشكەن چاغدا، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇدزەر تېگىن، — قوزغۇنلارچە يېتىپ كېلىپ، ئارقىمىزدىن ئوردىغا چاپقان شاتولارنىڭ مېلى، ئېنىق ئېيتسام ئۇنىڭ بارلىق ئىلاقىمى مۇنۇ كۆشۈ - قايدىن ئېدىرلىرىنىڭ ئارىسىدا.

— ئۇنداق بولسا ئولجا قىلىش كېرەكتۇر! — دېدى تاقەتسىزلەنگەن توختى تىلماش.

— دۇرۇس! — دەپ قۇۋۋەتلىدى ئۇدزەر، — يەنە ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن، يەنە بىر قوزغۇن - كىدانلار مېلى يايلايدىغان سوجان - داۋانغا يېتۇرىمىز.

ئۇدزەر ئوغۇ ئويىنى تېخىمۇ زور ئېنىقلىق ۋە ئىشەنچە بىلەن داۋام قىلدى:

— شۇندا بىز سېرىق ساي — خۇاڭخې بويىغا، تېبەت لەشكەرلىرى بىلەن چېپىشىپ يۈرگەن ئىنىمىز ئۇگدەنىڭ يېنىغا، ھېرىپ - ئېچىپ ئەمەس، كۈچلىنىپ بارۇرمىز. ئاندىن ئۇنىڭ قولىغا بىلەن، ئۇلۇغ ساي بويىدىكى باي بالىق قورغانلارنى ئالۇرمىز.

— ئۇندا بالىق — قورغانلار تابغاچلارنىڭدۇر؟!

— دۈرۈس: تابغاچلارنىڭ بىراق ئۇ بالىق - قورغانلارنى، ئۇلاردا هاراق ئىچىپ، خوتۇن - قىز بىلەن ئويناپ ياتقان تابغاچ تۇتۇق تېگىنلەرنى قوغلاپ تۇرغان بىز — ئۇيغۇرلاردۇرمىز! ئۇلارنىڭ ئۇرۇشىدا قانچە كۆپ ئۆلۈم بەردۇق؟! قانچە مال - مۈلۈك بەردۇق؟! يەنە خانبالىقنى ئىلغا، قاما - قوندۇز بېرۇرمىز! تۇرپاندىن كېلۇر كارۋانلارنى يۈرگۈزۈرمىز. ئاخىرىدا... باغىرلار، بىز قايتا چوڭ ئەل بولۇپ، ئوردا قۇرۇرمىز!

— قۇت يېرىمىز ئورخونغا، قارا قۇرۇمغا قاچان قايتۇرمىز، تېگىن!

— ياق، ئەمدى قاقاس - قىرغاقلارغا قارشى ئۇرۇش بولماس: ئۇلار بەلكى، ئەمدى ئانا ساي، سېلىنگادىن — ئورخون تولاغا يېتەر يەرلەرنىڭ ھەممىسىنى بېقىندۇرار. ئاندىن ئىلى سايى، تەڭرى تاغلىرى، بېشبالىق - تۇرپان ياقىلارغا ئاتلىنار تايىن. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز، ئامان بولساق، خۇاڭخې، بېشبالىق، تۇرپان ئەتراپىدىن تىپەتلەرنى قاچۇرۇپ، پان - تۈرە بىلەن ئىلى ياققا ئېغىپ كەتكەن باغىرلار بىلەن بىرلىشىپ، بىر ئۇلۇغ ئەل — ئالتۇن ئوردا قۇرۇشقا بەل باغلىشىمىز كېرەك.

ھەممە ئۆز قولباشچىسىنىڭ مۇلاھىزە ۋە ئوي - پىكىرىدىن روھلىنىپ، قانائەتلەنگەندەك بولدى. دەرۋەقە ئەل - يۇرت كۈلپەتكە ئۇچراپ... ئۆلۈم ياكى كۆرۈم دەپ تۇرغان ئېغىر پەيت - ۋەزىيەتلەردە، ئەل ئاغىسى بولغان قولباشچىنىڭ زېرەك ئويى، قەتئىي قارارى ۋە ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولغان ئىشەنچىنىڭ ئۆزى يېرىم غالىبىيەت دېمەكلىكتۇر.

XVIII

شاتۇلارنىڭ يايلاقلىرىدا بولغان مال تۇتۇش ھەققىدە، ئۇيغۇر باشلىقلىرى پەرەز قىلغىنىدەك، ئۇلار ئۈچۈن ئوڭاي ۋە ئوتتۇرلۇق ئاياغلاشقانىدى. دۈشمەن ئىلقىلىرى يېيىلىپ يۈرگەن ئېدىر - غوللارغا سەھەردە يېتىپ كەلگەن لەشكەرلەر ھېچ بىر قارشىلىقسىز دېگۈدەك، ئون ئالتە ئۆيىرنىڭ ھەممىسىنى ھايداپ كەلدى. ئۇلار پەقەت بىرلا يەردە تۆت - بەشچە كىشىنىڭ ئازدۇر - كۆپتۇر قارشىلىقىغا ئۇچرىدى. باشقا يەرلەردىكى كۆزەتچىلەر، كۆپ لەشكەردىن قورققان بولسا كېرەك، ئېھتىمالىم، كۆزگە چېلىقمىدى... مەزكۇر ئوتتۇق بىلەن روھلانغان ئۇدزەر تېگىننىڭ ئادەملىرى يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن كىدانلار تەۋەسىگە كىرىپ، ئۇلارنىڭمۇ توپ - توپ ئىلقىلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ كۆچى تەرەپكە ھايداپ، يېرىم يولغا كەلگەندە، كەينىدىن قوغلىغان كىدانلار يېتىشىپ كېلىپ، ئىككى ئارىدا رەسمىي جەڭ - چېپىش ئەۋج ئالدى. ئىككى تەرەپنىڭ ئادەملىرى شۇ قەدەر زور دەرغەزەپ بىلەن چېپىشىشتىكى، ئاخىرى، ئۇلارنىڭ يېرىمى دېگۈدەك قىرىلىپ، قالغانلىرى ئاران - ئاران سىلجىغان ئاتلىرى ئۈستىدە بەئەينى مەست ئادەملەردەك لەخمە بولۇپ كېيىن قايتىشقانىدى. بۇ ئەھۋال ئىككى تەرەپنى بىردەك غەم - غۇسسە ۋە پەۋقۇلئاددە ئەندىشىگە سېلىپ قويدى. بولۇپمۇ ئېغىر جاراھەتنى ساقايتىپ «ئىلىك تولدۇرىمەن» دەپ ئويلىغان ئۇدزەر تېگىن ئۈچۈن بۇ ۋەقە ئېغىر تۈيۈلدى.

— ئەگەر بىز كىدانلارغا قايتا چاپماي، تېز ئىلگىرىلەپ يۈرۈپ كەتسەكمۇ، ئۇلار بىزگە بەربىر چاپۇر، — دەپ ئويلىغان مۇلاھىزە قىلدى ئۇ. — ئەمدى ئۇلار بىلەن قەتئىي ۋە قاتتىق چېپىشىش كېرەك بولۇر...

— شۇ سەۋەب، بىز بۇرۇن چېپىشىمىز كېرەك بولۇر، تېگىن، — دېيىشتى سەردارلار.

ئۇدزەر توختى تىلماشتىن سوراپ ئېنىقلىماقچى بولدى:

— سىنىڭ ھېسابىڭدا، ئاغا، ئۇلاردا قانچە قورالىق لەشكەرلەر باردۇر؟

— بىزدىن كۆپ ئەمەس، بىراق ئات - ئۇلىغى بىلەن ئۆزلىرى تەييار.

— بىزنىڭ ئاتلىرىمۇ تەييار... لەشكەرلىرىمىز ھېچ قاچان ھېچ ياۋدىن كۈچسىز بولمىغان!

— بىر تۈرك يارانى — ئىككى كىدانغا تەڭ!

ئاقساقاللار جەسۇر سەردارنىڭ مەزكۇر خىتاپلىرىنى قۇۋۋەتلىدى - يۇ، لېكىن يەنە سەۋرلىككە تايىنىشنى تەكىتلەشتى:

— ئەلچى يالاۋاچ ئەۋەتىپ، تالاش - تارتىشىمىز قوت ئۆلۈپ كەتكەن يارانلىرىمىز تەنلىرىنى ئالساق، تىنچ قاراپ كېتىشىنى قولغا كەلتۈرسەك بولماسمۇ؟... — دېدى ئۇلارنىڭ بىرى.

— قىرغىن ئۇرۇشتىن قۇتۇلماققا تولا ساي ياققا تېز قايتىپ يۈرۈپ كەتسەك، كىدانلار بۇ قېتىم ئۇياققا بارماس بەلكى...، — دېگەن پىكىرنى بىلدۈردى ئىككىنچىسى.

— يۇرتنى، خوتۇن - بالىلارنى مال - مۈلۈك بىلەن تولا ياققا قايرىپ، ئۆزىمىز قوشۇن بىلەن شۇندا بايقاپ كۆرسەك — دۇرۇس بولۇر، — دېگەن ئويىنى ئوتتۇرىغا قويدى ئۈچىنچى ئاقساقال.

ئەمدى ئاساسىي خۇلاسە سۆزنى ئۇدزەر تېگىن ئېيتىشقا تېگىش ئىدى. يەنى ئۇنىڭغا، «يە ئۆلۈم، يە كۆرۈم!» — دېگەن تاشتىن ئېغىر، تۆمۈردىن قاتتىق تۈگۈننى يېيىشىش كېرەك ئىدى.

ئۇ ئۈستىگە ئارتىلغان يەنە بىر ئېغىر تاشنى كۆتۈرگەندەك ئاستا ئورنىدىن تۇردى ۋە بارى - يوق ئوتتۇز ياشقا كىرگىنىگە قارىماي، خېلىلا ئاق ئارىلاپ قالغان ساقال - بۇرۇتىنى زور ئالقان، بارماقلىرى بىلەن جاڭگاللاپ تۇتقان هالدا، — ئۆزلىرى تۇرغان ئېگىزلىكتىن دەسلەپ كۆل چىقىشقا، ئاندىن ئۆز ئېلى، كۆل پېتىشقا - تەسكەي تەرەپكە قارىدى: كۆل چىقىش — كىدانلار تەرەپ، كەچكى گۈگۈم ئارا جۇدۇقلىشىپ، هور - چاڭغا پۈركەنگەن؛ كۆل پېتىش يەنى ئورخون تەرەپ بولسا، پېتىۋاتقان قۇياش شولىسىدا قىزىل - جىيا قانغا ئورالغاندەك كۆرۈنەتتى.

— مەن مۇنداق بىر ئويغا كەلدىم، — دېدى بىر چاغدا ئۇدزەر تېگىن! — بىزگە كىدانلارغا قارشى چېپىش ۋە ئۇلارنى يېڭىش كېرەك! باشقا يول يوق، — شۇ سۆزلەر بىلەن قولباشچى يەنە بىر ئاز جىم - جىت ئولتۇرۇپ، مۇتەۋەررەنەرنىڭ كۆزلىرىگە تەكشى بايقاپ قارىدى - دە، قەتئىي ۋە سەۋرلىك بىلەن داۋام قىلدى. — ئۆزۈڭلار ئويلاڭلارچۇ: ئەلچى ئەۋەتىپ، بىتىم - كېلىشىم سوراركەنمىز، ئۇلار تېخىمۇ قۇتراپ كېتۇر... ئارتقا قايتىش - ئەڭ چوڭ ياۋىمىز ئاجونويانغا قول بولۇشتۇر. بۇ بولسا نومۇسلۇق ئۆلۈم! سەردارلار دۇرۇس ئېيتتى: كۈچ ئارتقا ئەمەس، ئالغا باسۇر. بىز - ياۋغا!

دۈشمەنلەر تەرەپتىمۇ خۇددى شۇ خىل سۆهبەت - مۇنازىلەر بولۇپ ئۆتكەنىدى. ئىككى تەرەپتىكى مەزكۇر جەريان ۋە قارارلاردىكى ئاساسىي پەرق پەقەت كەيپىياتتا بولۇپ، دەسلەپكى ھەرىكەتلەرنىڭ ئىككى خىل بولۇشىنىمۇ روهىي هالەت بەلگىلىگەن: كىدانلاردا ئۇيغۇرلارنى يېڭىشكە بولغان ئىشەنچ ئاز، قورقۇش كۆپ بولغاچقا، ئۇلار دۈشمەنگە دەسلەپ هۇجۇم قىلماي، مۇداپىئە هالىتىدە يېتىپ، ئاندىن ئېگىزلىكلەردىن تاشلىنىپ، قورشاپ ھەممىرىش قارارىغا كەلدى.

— ئەگەر ئۇدزەر تېگىن ئۆز قوشۇنى بىلەن كەلمىسە، ئۇ چاغدا — ئۇنىڭ كۈچسىز بولغىنى — بىز چاپارمىز! — دېگەن كىدان قولباشچىسى تامتۇق تەبىر.

شۇنداق قىلىپ، ئۇيغۇرلار پەقەت هۇجۇم تەشەببۇسنى قولدىن بەرمەسكە، كىدانلار — ئۆزلىرىنىڭ ئېگىز ئېدىرلىرى قاپتاللىرىدا بولجىماي تۇرۇپ، تۆۋەن سايلاردىن يېقىنلاشقان دۈشمەن ئۈستىگە «قار كۆچتى»، «قىيان بولۇپ» تاشلىنىشقا هازىرلاندى. قارىمۇ - قارشى قوشۇنلار توقۇنۇشىدا بۇ خىل يەر شارائىتى چوڭ رولغا ئىگە، ئەلۋەتتە، چۈنكى، دالادىكى ئۇرۇش قائىدىلىرى بويىچە، دەسلەپ ئوقيالاردىن ئوق ياغدۇرۇش ئۈچۈنمۇ، ئاندىن بىر - بىرسىگە شىپقاپ، نەيزىلىشىش ئۈچۈنمۇ شۇ يۇقىرى - تۆۋەنلىكنىڭ ئەهمىيىتى زور. شۇڭلاشقا، ئۆزىنىڭ ئوۋچى، مەرگەن قېيناتىسى مەرهۇم دولان چال بىلەن بۇ ئەتراپتا تالاي قېتىم ئوۋ - شىكاردا بولغان ئۇدزەر تېگىن، ئەمدى، ئاشۇ ئامىل هەققىدە، يەنى كىدانلار جايلاشقان يەرنىڭ شارائىتى خۇسۇسىدا جىددىي ئويلىنىپ، تۆۋەندىكى هەرىكەت پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

— كەڭ ساي ئىچىدە بىر قول ياران بىلەن ئۆزۈم ئىلگىرى باسۇرمەن، — دەپ مولجاللىرىنى ئىزهار قىلدى ئۇ، — ئەلتەبىر ئاقساقال، سەن ئۆز يارانلىرىڭ بىلەن سولدىن، مەڭگۇ باتۇر سەن ئوڭدىن چوڭ ئېدىر ئارقىسىغا ئۆتۈرسەن. دۈشمەن مېنى كۆرۈپ ساداق ئاتۇر، ئاندىن ئات مىنىۋۈردە، نەيزە بىرلەن تاشلىنار... شۇ چاغدا ئۇنى ئالدىن - ئارقىدىن تەڭ ئۇرۇرمىز! بىراق كىدانلار ئوردىسى تەرەپتىنى ياخشى بايقاپ يۈرۈڭلار. ئۇلارنىڭ خېنى تامتۇق تەبىر، ئاجونويانىدەك بىلىگە قۇۋ كىشىدۇر. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ، ياساق - يارانلىرى ئانچە كۈچلۈك بولمىسىمۇ، مەرگەندۇر.

× × ×

يېرىم كېچىدە كۆچنى سەيدان غولىدىن جەنۇب تەرەپكە سىلجىتىپ، ئۆزلىرى ھەربىي يۈرۈشكە ئاتلانغان ئۇيغۇر لەشكەرلىرى بىر ئازدىن كېيىن ئۈچكە بۆلۈندى - دە، ئايسىز تۈن قاراڭغۇلۇقىدا غايىپ بولۇشتى.

ھەممە ئەتراپ جىمجىت. ئەتىيازنىڭ شەبنەملىك شىۋاق باسقان دالاسىدا ئاتلار تۇياقلىرىنىڭ تىۋىشىمۇ ئاڭلانماس. پەقەت ئۇلارنىڭ تۇرۇپ - تۇرۇپ ئەيمەنگەندەك پورقۇشلىرى بىلەن تۇيۇقسىز بىر - بىرىگە ئۇرۇلغان تۆمۈر، مىس ئۈزەڭگىلەر ئاۋازى ئاڭلىناتتى. سۈرلۈك قاراڭغۇلۇققا خۇددى سۇ تېگىدە

ئۆزۈپ بارغاندەك ئەسەبىيلىرى چىڭقىلغان جەڭچىلەر ھەربىر ئاۋۇشقا كۆڭۈل بۆلگەن ھالدا ئىلگىرىلىمەكتە، ھەممىسى بىر - بىردىن ياراق ئاتلارنى يېتىلەشكەن. ئۇلار تەخمىنەن تاڭ سەھەردە دۈشمەن سېپىگە يېقىنلاشقان چاغدا، ھارغان ئاتلارنى شۇ يېتەكتىكى زاپاس ئاتلار بىلەن ئالماشتۇرماقچى ئىدى.

ئۇدزەر تېگىن ئۆز پىلان - مولجاللىرىنىڭ ئېنىقلىقىدىن ئانچە شۈبھىلەنمىسىمۇ، ئالغا ئىلگىرىلەپ كەتكەن چارلىغۇچى يىگىتلەرنىڭ خەۋىرىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە. لېكىن شەرقىي ئاسمان سۈزۈلۈشى بىلەن ئۇلارنىڭ خەۋىرىسىزمۇ ھەممە نەرسە مەلۇم بولدى: دەل ئۇيغۇرلار مولجاللىغان لەھەك يېلىق سىرتىغا ئوخشاش ئېگىز ۋە ياتقۇ ئېدىر ئۈستىدىن كۆرۈنگەن بىلىنمەر - بىلىنمەس ئىسلار ئەكسى، دۈشمەن چېرىكلىرىنىڭ تۈن بويى شۇ يەردە يىغىلىپ، گۈلخانلار يېقىپ ئولتۇرغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. «دالا ئەللىرى قوشۇنلىرىنىڭ مۇشۇ قىلىقى غەلىتە! — دەپ تەبەسسۇم بىلەن تەئەججۈپلەندى ئۇدزەر تېگىن، — خۇددى مانا بىز مۇشۇ يەردە دېگەن سىياقى ئوت ياققىنى ياققان...»

يەرگە ئوبدانلا يورۇق چۈشكەن ھەم ئۆزلىرىنى دۈشمەننىڭ بايقىشى مۇمكىن بولغان بىر پەيتتە، ئاتلىرىنى ئېگەرلەپ ئىلگىرىلىگەن ئۇدزەر تېگىن، لەشكىرى ئەگىز ئېدىرنىڭ ئېتىكىگە ئۇلىشىپ توختىشى بىلەنلا كىمدانلار يۇقىرىدىن ئېدىر قاپتىلىغا ئېغىپ چۈشۈپ، ئوق ياغدۇردى. ئۇيغۇرلارمۇ ئۇلارغا جاۋابەن ساداق تارتىشتىمۇ، لېكىن ئانچە بىر غەيرەت - كۈچىنىش بىلەن ئەمەس، ئەكسىچە مەزكۇر ھەرىكەتنىڭ ھېچ نېمىنى ھەل قىلمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ئەنئەنە ئۈچۈنلا ئېتىشقاندەك بولدى. (دېمىسىمۇ قارشى سەپلەرگە ئاران يېتىپ كېلىۋاتقان ساداق ئوقلىرى قېلىن تېرە كىيىملەر كىيگەن، باشلىرىدا تۈلكە - بۆرە تۇماقلىرى بار لەشكەرلەرگە ئانچە بىر زەخمە يەتكۈزەلمەيتتى. پەقەت ئايرىم مەككار مەرگەن ئۇستىلار تەرىپىدىن ئېتىلغان زەھەرلىك ئوقلارلا، ئاتلار ئۇچىسىغا سانچىلىش بىلەن ئۇ جانىۋارنى خاراپ قىلاتتى.)

ئۇيغۇرلارنىڭ ئېدىر ئېتىكىدىن سەل يۇقىرىلىنىشىنى، ئاندىن ئۇلار ئۇستىگە تاشلىنىپ، ئوتتۇرىسىغا ئۆرۈۋېتىشىنى كۈتكەن تامتۇق خان بىر چاغدا، ئاق بوز ئات بىلەن ئالغا چىقتى - دە، ھېچكىم كۈتمىگەن قارامىلىق بىلەن نەيزىسىنى رۇسلاپ، ئۇدزەر تېگىنگە قارشى بەت ئالدى. ئۇ دەسلەپكى دەقىقىلەردە قۇۋۇ، لېكىن قورققانچاق ۋە قۇۋۋەتسىز قولباشچىنىڭ بۇ ھەرىكىتىگە ھەيران بولۇپ، ئاندىن ئېتىغا قامچا باسقان ئۇدزەر تېگىن، ئۇنىڭغا يېقىنلاشقانسېرى، خۇرسەن بولۇپ، گويا ئىستىگەن ئوۋىغا دۈچ كېلىپ قالغاندەك ھاياجانلاندى... ئەپسۇسكى، «كۆزگە ئىلمىغان — پوتقا چوماق» دېگەندەك، ئۇلار بىر - بىرىسىگە يېقىنلىشىپ، نەيزىلىرىنى ئۇرغاندا، بىر - بىرى بىلەن باراۋەر ئىكەنلىكى سېزىلدى. ئۇلارنىڭ نەيزىلىرى بىر - بىرىنىڭ گەۋدىسىگە ئەمەس، مۇزغا ئورۇلغاندەك، تېيىلىپ، قاڭقىپ، كۆككە كۆتۈرۈلدى... سەردارلار بىردىن قىلىچلىرىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ، ئاتلىرىنىڭ باشلىرىنى بۇراپ ياندىشىتى! شۇ ئارىدا ئۇلارنىڭ ئىككىلىسى ئېگىز ئېدىر تەرەپتىن سەل - قىياندەك كېلىۋاتقان مىڭلارچە لەشكەرلەرنى بايقىدى. بۇ ھالەت تامتۇق خاننى روھلاندۇرغان بولسا، ئۇدزەر تېگىن كۆڭلىدە «دۈشمەن ئارقىغا ئۆتكەن لەشكەر ئۈلگۈرەمدۇ - يوقمۇ؟! ئەگەر بولمىغاندا، لەشكەرلەر بىر - بىرى بىلەن ئۇچراشقىچە مۇشۇ مەخلۇقنى قۇرۇتسام بولاتتى!» دېگەن ئەندىش ھاسىل قىلدى.

ئۇدزەر تېگىن چاقماقتەك چاققان قىلىچلىشىشقا باشلىغان كېچىككىنە تامتۇق خاننىڭ قىلىچىغا شۇ قەدەر زەربە بىلەن قىلىچ ئۇردىكى، رەقىبىنىڭ ئوڭ قولى قايرىلىپ كەتتى. ئۇ ئەمدى سول قولى بىلەن ھەرىكەتلەندى... شۇ چاغدا ئۇدزەر تېگىننىڭ دۈشمەن كەينىگە قويۇلغان قوشۇنلىرى كۆرۈندى. (بۇ بولسا - ھەربىر جەڭچىنى قولباشچىنى چەكسىز تەۋرىتىدىغان، روھلاندۇرىدىغان، ھەتتا يارىدار مېيىپلارنى جانلاندۇرىدىغان ئەڭ ئىزگۇ، ئەڭ بەھرىمەنلىك جەڭگىۋار ھالەت — پەيتتۇر!) بىر نەچچە دەقىقىلەردىن كېيىن، كىمدانلارنىڭ چېرىكلىرى ئىككى تەرەپتىن گىرەگە ئېلىندى. بۇنى كۆرۈپ باياتىن بېرى شۇ قەدەر جاسارەت، غەيرەت كۆرسەتكەن تامتۇقخان ئۆزىنى - ئۆزى يەرگە تاشلاپ، گويا قاغىش بالىدەك باش - كۆزىنى ئۇرلاپ، يىغلاشقا باشلىدى. ئۆز باشلىقىنىڭ بۇ خىل ئېچىنىشلىق ھالىتىنى كۆرگەن يارانلىرى، خۇددى بۆرىلەر ھۇجۇمىدىن مۇداپىئە كۆرۈپ غۇژمەك بولۇپ قالغان ئىلقا ئۇيىرسى كەبى، تامتۇق خاننى ئوتتۇرىغا ئېلىشتى. ئۆز رەقىبىنىڭ ھالىتىگە سەپسېلىپ، ئېچىنغاندەك بولغان ئۇدزەر تېگىن، جەڭنى توختىتىشقا ناغرا چېلىشنى بۇيرۇدى. بىراق، شۇ ھامان «ئەگەر بىز شۇنداق ھالەتتە بولساق، بۇلار... بۇ تامتۇق خان ئېچىنماس ئىدى...» — دېگەن ئويىنىمۇ ئويلىدى.

— ئەي، تەبىر... خان، — دەپ تامتۇققا مۇراجىئەت قىلدى ئۇ، — مەن قان تۆكۈشنى ئىستىمەيمەن.

سېنىڭ ھېلىگىچە چاپقىنىم، سېنىڭ شاتۇلار بىرلە بىزگە قىزغىنلارچە ياۋۇزلۇق قىلغىنىڭدۇر. مېنىڭ ئۇرۇقۇمدا سەن بولساڭ جۇدەپ — ھارغان ئېلىمنى، قوشۇنلۇرۇمنى ئايىماس ئىدىڭ. مەن سېنىڭ ئېلىڭنى، يارانلىرىڭنى ئاياۋاتىمەن. بۈگۈن سەن ئۆزۈڭمۇ ماڭا قارشى زور ئەرلىك كۈچىنى كۆرسەتتىڭ... ئەمدى مەن بۇ ئەتراپتىن قان تۆكمەي كېتىشنى ئىستەيمەن — بۇ ساڭا قۇت، بەخت بولۇر. شۇڭلاشقا بارلىق ياراق، ئات - ئۇلۇغىڭنى، قورال - ياراقىڭنى ماڭا قالدۇرۇپ، يۇرتۇڭغا قايت!

ئۇزاق سۈكۈناتتىن كېيىن، تامتۇق خان ئاران - ئاران زۇۋانغا كەلگەندەك بولدى:

— بۇنداق ئىرىك قالغىنىم — ئۆلۈمدىن ئېغىر بولۇپ تۇر ماڭا...، — دېدى ئۇ ئۆزىنىڭ چارىسىزلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ، — بىراق، مېنىڭ ئېلىم ئۇيغۇرلار ئالدىدا ئەيىبلىك ئەمەس: سىلەر بىزنى يۈز يىل چېپىپ، ئۇرغاندا بىز سېنىڭ ئوردىڭغا بىر قېتىم باردۇق، راست. شۇندىمۇ، ھېچ بايلىقىڭنى ئالمىدۇق، ئېلىڭنىسى قىرمىدۇق. سەن بولساڭ بىرىنچى بولۇپ، مېنىڭ ئېلىم بىلەن مېلىمغا چاپتىڭ...

— بولدى، تالاشنى قوي، تامتۇق! دالا ئەللىرىنىڭ يولىنى بىلۇرسەن، يېڭىلگەن - يەڭگەننى سىنىماس. بۇنىڭدىن تاشقىرى، سەن بىزنىڭ ئوردىغا ھۇجۇم قىلىپ بارغانىدا قىرغىزلاردىن تاياق يەپ قاچتىڭ. بىزنىڭ ئەلنى قىرغىدەك، مال - مۈلۈك بايلىقىنى ئېلىپ كەتكۈدەك كۈچىڭ بولمىدى. بىزنىڭ نېمىسىگە ماختىنارسەن؟! نومۇسلانساڭ بولۇر.

يەنە غەزەپ — سەپراسى قوزغىلىشقا باشلىغان ئۇدزەر ئۆزىگە ئۆزى سەۋرى - تاقەت بېرىپ، بىر ئاز جىمجىت ئويلىنىپ تۇردى - دە، ئاندىن ئۆز سەردارلىرىغا، دۈشمەننىڭ ئات - ئۇلاغ، قورال - ياراقلىرىنى ئېلىپ قايتىش بۇيرۇقىنى بەردى ۋە:

— قۇرۇق سۆز قىلماي، ئاخىرقى تاپشۇرۇقۇمنى ئاڭلا، تامتۇق خان! — دېدى يەنە، — ئەگەر سىلەر — كىمدان، شاتو ھەم باشقا قوشنا يۇرتلار مېنىڭ ئورخون - تولا بويىدا قالغان ئازدۇر - كۆپتۇر باغىرلىرىمغا زورلۇق قىلار بولساڭلار، مەن ئاشۇ سېرىق دەريا (خۇاڭخې) بويىدىن كېلىپ، بارىڭنى قىرىپ تاشلايمەن! خوتۇن - قىزىڭنى ئولجىغا ئېلىپ كېتىمەن! ھازىرغا ئۆزۈمنىڭ يېتىم - يەسىرى يېتىپ ئاشۇر.

جېنىدىن كەچكەن ئەلەمدە قورقۇنچ نېمە قىلسۇن، خان تامتۇق تەبىر يەنە قارشى سۆز قاتتى:

— كۈچلۈك ئېرۇرسەن، ئۆزۈڭنىڭ ئەڭ چوڭ دۈشمىنى قىرغىزنى قىر تېگىن. ئۆزۈڭ بىلۇرسەن، ئاجونويان، بولغۇن باتۇرلار ئەمدى؛ ئۇ ياقا باستۇرماس. بىزمۇ ئەمدى بۇ ياقىلاردىن بېزىپ كېتۇرمىز...

— بۇ ئېيتقىنىڭ دۇرۇستۇر، — دېدى ئۇدزەر تېگىن... يۈز يىللاردىن بېرى سىلەر بىرلە قاتار ياشاپ، قاتار كۆچۈپ - قونۇپ كەلگەن بىز ئۇيغۇرلارنى ياماللىماي، رەھمەت ئېيتىپ قال.

ئۇ ئېيتىغا قامچا باستى.

XIX

كۆشى - سەيدان غولى ئەتراپىدىكى قىزغىن ۋە قانلىق ۋەقەدىن كېيىن، ئۇيغۇرلار كۆچىسى تا خۇاڭخې دەرياسىغىچە بىر ئايغا قەدەر خاتىرجەم ئىلگىرىلىدى. ياراق ئاتلىرىمۇ، قورال - جابدۇقىمۇ يېتەرلىك بولغاچقا، ئوتتۇز مىڭغا يېقىن ئادەم، ئاساسەن، ئۆزلىرىنى تاماق بىلەن تەمىنلەش، ئاغرىق - سىلاقلارنى داۋالاش ئوخشاش ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەلمەكتە. جەنۇبقا سىلجىغانسېرى كۈنلەر ئىسسىپ، باھارنىڭ ئىللىق پۇراقلىرى ئەتراپقا يېيىلىپ، كۆكلۈك مەنزىرىلەر روي كۆرسىتىپ كەلسىمۇ، مال - ۋاران تېخى ئورۇق بولۇپ، پۈتۈن ئەل ماي - گۆشتىن قىسىلغانىدى. ئۇلارغا قوتازلارنىڭ قويۇق سۈت - قايمىقى، تېتىر - تۆگىلەرنىڭ سۈت - قىمىزلىرى مەدەت بېرەتتى... بولۇپمۇ، ئورخون — تولانىڭ ئەڭ جەنۇبىدىكى، ئىزەلدىن ئۇيغۇرلارغا دوست ھەم ھەمنەپەس ئەللەرنىڭ بىرى — تاڭغۇتلارنىڭ ياخشى قارشى ئېلىشى، بەرگەن ياردەملىرى ئۇلارغا روھىي ھەم جىسمانىي كۈچ قوشقاندەك بولدى. تاڭغۇتلار خېنى ئۇدزەر تېگىننى، ئۇ باشلىغان كۆچنى دوستانە قارشى ئېلىپ مىڭغا يېقىن سېمىز قوي، يۈز تۆگىگە ئارتقان گۈرۈچ، سۆك، قىزا - قارت، قۇرۇت - ئىرىمچىك قاتارلىق ئوزۇق - تۈلۈك بىلەن ئۇزىتىپ قويدى. ئۇدزەر تېگىن ئۆز نۆۋىتىدە تاڭغۇتلار خېنىغا بىر نەچچە شۇڭقارنى ۋە قۇردۇمنىڭ كۈمۈچ ئىگەر - توقۇملۇق داڭلىق يورغىلىرىدىن بىرىنى سوۋغا قىلدى. ئەڭ مۇھىمى ئۇلار ئۆزئارا كېلىشىپ: ئەگەر كەلگۈسىدە ئۇيغۇرلار ئۆز يۇرتلىرىغا قايتماق بولۇپ قىرغىزلارغا يۈرۈش قىلسا، تاڭغۇتلار ئۆزلىرىنىڭ قوشۇلىدى-

ھالىتىنى، ئۇ دېزەر تېگىنىمۇ تاگخۇتلار ئېلى قىيىنچىلىقتا قالسا، قاراپ تۇرمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

توختى تىلماش، دورغۇن - دۆكەي، مۇزغاپ مەرگەن قاتارلىق ئاقساقاللار ئەمدى ئەنە شۇ بىر ھوردىدەك قىممەت ئوزۇقلارنى ئەلگە سەپ - سەپ بىلەن تەقسىم قىلىپ، ئادەملەرنى ئازدۇر - كۆپتۇر گۆش مايى بىلەن تەمىنلەپ تۇرسا، ئۇ دېزەر تېگىن باشلىق سەردارلار ئىككى مىڭ كىشىلىك قوشۇندىن ئېشىپ قالغان ئات - ئۇلاغ، قورال - ياراقنى ئىگىلەشكە تېگىشلىك ياشلارنى تاللاپ، ئۇلارنى ھەربىي مەشقلەردىن ئۆتكۈزۈپ بارماقتا... لېكىن ئوتتۇز مىڭغا يېقىن نوپۇس ئىچىدىن، ئونبەش - ئون ئالتە ياشقا كىرگەن ياشلار ئىنتايىن ئاز بولۇپ، ئۇلاردىن يەنە بىر مىڭ كىشىلىك لەشكەر تۈزەش ئىمكانىيىتى بولماي، ئۇ دېزەر تېگىن چوڭقۇر ئەپسۇسلاندى. ئۇ كېلگۈسى زور ۋە ھەل قىلغۇچى ھەربىي ھەرىكەتلەر جەريانىدا ئۆز لەشكەرلىرىنىڭ مۇقەررەر ئۈچ چوڭ قوشۇندىن ئىبارەت بولۇشقا تېگىشلىك ئىمكانلىكىنى ئېيتىپ، بىئارام بولۇۋاتقان كۆڭلەرنىڭ بىرىدە، بىرقانچە يۇرتلاردىن ئاتلىنىپ كەلگەن ئەللىك - ئاتمىشقا يېقىن قىز، ئۆزلىرىنى ھەربىي سەپكە ئېلىشنى ئۆتۈندى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەرلەرچە كىيىنگەن بولۇپ، بەزىلىرى ھەتتا ئاتلىرىدىن، ئاكىلىرىدىن قالغان قىلىچ، ساداقلارنى ئېسىشقان ئىدى. دەسلەپكى دەقىقىلەردە تېگىن تەئەججۈپلىنىپ قالدى - دە، ئاندىن ئۇ زور ھاياجانغا ۋە خۇرسەنلىك سېزىملارغا چۆمۈلگەن ھالدا:

— سىلەرنىڭ ئاتا - ئانائلار كۆنەرمۇ شۇنىڭغا ؟ — دەپ سورىدى.

— كۆندۈردىمىز. بىلگە كۈچلۈك ئاغا! — دېدى قىزلارنىڭ يېتەكچىسى سۇمبۇل سۇلاۋ ئىسىملىك جەسۇر ۋە گۈزەل قىز.

— ئۆتمۈشتە ياۋغا قارشى ئۇرۇشقان باتۇر خوتۇن، قىزلار كۆپ بولغان. سىلەرنى بىز سادىق تارتىشقا، قىلىچ چېپىشقا ئۆگىتەرمىز... نەيزىگە بولماس: نەيزىلىشىش - ئەرلەر ئىشى. دېگەن سۆزلەر بىلەن قولباشچى ئۇلاردىن يەنە قانچىلىك قىزنىڭ شۇنداق ئاتلىنىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى سوراشتۇردى.

— بىز بارى يوقى بەش ئاۋۇلدىن، — دېدى ئۇلار، — بارلىق كۆچتە قانچە - ئاۋۇل - يۇرت باردۇر، ئاغا؟

— يۈزگە يېقىن.

— ئۇندا، مىڭغا يېقىن قىز ئاتلىنار!

— ياخشى بولۇر! — دەپ ئۆزىنىڭ خۇرسەنلىكىنى بىلدۈردى قولباشچى، — بۈگۈن ئاقساقال ھەم سەردارلارغا بايان قىلۇرمەن. سىلەر ئەرتىگە كېلىپ بىلۇرسىلەر.

ئەپسۇسكى ئاقساقاللارنىڭ ئۈچىلىسى مەزكۇر مەسىلىگە قەتئىي قارشى تۇرۇپ، ئۇنىڭ دىنىغىمۇ، ئەلنىڭ ئەنئەنىسىگىمۇ خىلاپ كېلىدىغانلىقىنى... ئۆزگە ئەللەر، ھەتتا دۈشمەنلەر ئالدىدىمۇ ئۇيات - نومۇس بولىدىغانلىقىنى دەلىللەشكە تىرىشتى. سەردارلار بولسا ئۆز قولباشچىنىڭ نىيىتىنى قوۋۋەتلەپ ئات قولىقىدا ئوينايدىغان ئۇيغۇر قىزلىرىنى رەسمىي جەڭ قىلىشقا ئۆگىتىش مۇمكىنلىكىنى، ئۇلاردىن ئەڭ كېرەك پەيتلەردە، يەنە دۈشمەننى قورشاپ، ئۇنىڭ كۈچىنى بۆلۈش، قايمۇقتۇرۇپ، كېرەك ياققا ئېغىتىش قاتارلىق ئەھۋاللارنى پايدىلىنىشنىڭ ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى دەلىللەشتى.

شۇندىمۇ ئاقساقاللار خۇشسەن، دورغۇن دۆكەي بىلەن مۇزغا مەرگەن نارازىلىق بىلدۈردى. سەۋرى - چىدامى چېكىگە يەتكەن ئۇ دېزەر تېگىن ئاخىرى:

— ئەگەر بىزلەرنى ياۋلار يەنە يېمىرىپ، ئېلىمىز بىلەن شۇ قىزلارنى قۇل قىلىپ ئالسا نومۇس ئەمەسمۇ؟! ئەگەر بىز شۇ قىزلارنىڭ ياردىمى بىرلە، ياۋنى يېمىرسەك، ئەلنى ئامان قالدۇرساق، ئەلنى سۆيگەن شۇ قىزلار ئۈچۈن قۇت ئەمەسمۇ؟! سىلەر نېمە، «نومۇسنى ساقلاپ، ياۋنى يالاپ ئىش قىلماقمۇ؟! ئۇ چاغدا، ئۆزۈڭلەر ھەم قولغا قورال ئېلىپ، ئۆز يۇرتۇڭلاردىن لەشكەر يىغار بولۇڭلار! مەن قىزلارنى ئۆز ئەركىگە قويۇپ بېرۇرمەن!

ئالىي قولباشچىنىڭ قەتئىي ۋە ئۇزۇل - كېسىل سۆزىنى ئاڭلىغان مۆتىۋەرلەر بىردىن بېسىلىپ قايىل بولۇشقا مەجبۇر بولۇشتى. ئۇ دېزەر تېگىن سەردارغا ئەتە - ئۆگۈن ئىچىدە كېلىدىغان قىزلارنى قورال — ياراق بىلەن تەمىنلەپ، قىسىم - قىسىملارغا بۆلگەچ ئەڭ زۆرۈر ھەربىي مەشقلەرنى ئۆگىتىشنى بۇيرۇدى.

× × ×

ئۆزىنىڭ ھەقىقىيلىكىنى، لېكىن ئارتۇقچە كەتكەنلىكىنى سېزىپ كېچىچە بىئارام بولۇپ، ئەتىسى ھەم قايتا، قايتا ئۆزىنى ھەم سۆككەندەك تويلىنىپ بارغان ئۇ دېزەرنىڭ خىيالىدىن، ھەرھوم ئاتىسىنىڭ ۋە-

سىيەت سۆزلىرى كۆچتى. ئۇ ئەر يېتىپ، يىگىت ئاتالغان بىر چاغدا ئاتىسى رەھمەتلىك: «سېنىڭدە بىر كەملىك باردۇر، سېنىڭدە تېخى سالماقلىق كۆرۈنمەي كېلىۋر، ئاچچىقىڭ تېز باسۇرسەن. بىز — تېگىنلەر ئۇرۇقى، ئەل ئاغسى-ئەلتەبىرلەر بولۇرمىز، ئەقلىڭ، تاپقۇرلىقىڭ يېتۇر... ئەمدى شۇ سالماقلىق بولۇشنى ئۆگەن!» دەپ كېلىپ، ئۇنىڭ بالا چېغىدىكى بەزى قىلمىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. ئۇ شۇنداق ئەگەشكەك بولغان ئىكەنكى، ھەتتا ئۇخلاۋېتىپ، ئاتىسىنىڭ ئاتلىنىشىغا تەرەددۇت قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالغان ئىدى: ئاتىسى رەھمەتلى قامچىسىنى قولىغا ئالسا، ياكى ئېگەر-توقۇم تارتقىلىسا، ئۇ بىردىنلا ئەگىشىپ — يامىشىشىغا ھازىر بولاتتى. بىر كۈنى ئاتىسى ئۇنىڭدىن يوشۇرۇن، شەھەرنىڭ چېتىگە چىققاندا كەينىگە قارىسا، — يالاڭئاياغ ئۇدزەر يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقىدەك. ھەددى-ھېسابسىز ئاچچىقلانغان ئاتا، ئۇنى قورقۇتۇپ قايتۇرماق بولۇپ كەينىن قوغلايدىكەن؛ قامچا بىلەن ئۇرماق بولغاندا، ئۇدزەر شەھەر تەرەپكە تارتىلغان چوڭقۇر ئېرىققا چۈشۈپ قاچقان ئىكەن. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كاللىسى ئىشلىگىنىگە خۇشال بولغان ئاتىسى:

— كىچىك تۇرۇپ، ئېرىق ئىچىدە ئۆزۈڭگە قامچىنىڭ يەتمەسلىكىنى بىردىن بىلگىنىڭنى قارا، — دەپ ئاتقا مىندۇرۇپ ئالغانىدى... يەنە بىر قېتىمدا ئاساۋ ئاتنىڭ كۆزىنى تېڭىپ، مىنگىنىنى كۆرگەن ئاتىسى: «بۇ تاپقۇر بىلگە بولۇر» دەپ زوقلانغانىدى.

ئۇدزەر تېگىن مەزكۇر خاتىرىلەرنى ئەسلەپ ئۆزىنى-ئۆزى ھەم سېغىنغاندەك، ھەم ئاقىلمىغاندەك ئويلارنى كەچۈردى... ئاخىردا: «بارلىق ئىش — ئەھۋالغا باغلىقتۇر» — دەپ ئۆز ئۆزىگە تەسەللى بەردى. دەرھەقىقەت، ھەممە نەرسە ئۇنى قورشىغان، ئۇنىڭغا بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك؛ پەقەت ئۇنىڭ ئىشتىياقى بىلەنلا ھەل بولۇشىغا تېگىشلىك مۇرەككەپ ئەھۋاللارغا باغلىق ئىدى. مانا ئۇنىڭ غايەت چوڭ كۈچى — بىر ئەل، بىر دۆلەتتىن قالغان ئونلىغان مىڭ ئائىلە سېرىق دەريا بويىغا كېلىپ ئولاشتى؛ ئۇلۇغ دەريانى ياقىلاپ مېڭىش، خىلمۇ-خىل تەبىئەت مەنزىرىلىرىنى، تېرىلغۇ يەرلەردىكى دېھقانلارنى، توپا-تاشتىن ياسالغان مەھەللە، قەلئەلەرنى، ئۇ يەرلەردىكى ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرىنى كۆرۈش، ھەممە ئۈچۈن، بولۇپمۇ ئاياللار، ياشلار ئۈچۈن، ئىنتايىن قىزىق ئىدى. ئادەم دېگەن ھەر-قانداق شارائىتتا ئادەم بولغاچقا، كۆچ ئىچىدىكى ياش-قېرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك، مەھەللە-شەھەرچىلەردىن ئۆتكەندە، ئۇ يەرلەردىكى بارلىق نەرسىنى، خىلمۇ-خىل يېمەك-ئىچمەك، نازۇ-نېمەتلەرنى، قوي-ئۆچكىلەرگە تېگىشىپ ئېلىشاتتى. خىتاي سودىگەرلىرى قىزىقىدىغان ئىملىقا مالنى ئالماشتۇرۇشنى ئۇدزەر تېگىن قاتتىق مەنئىي قىلغانىدى. بىراق مەھەللە-شەھەرچىلەردىكى خىتاي، تۇڭگان تىجارەتچىلىرى ئۇيغۇرلار بىلەن قېرىنداشقاندەك ئۆزلىرىنىڭ تاۋارلىرى ئۈچۈن، پەقەت ئات بىلەن تۆگىلەرنى تەلەپ قىلىپ، باشقا نەرسىگە ھېچ نېمىنى ئالماشتۇرۇشقا ئۇنىمايتتى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئۇدزەر ئۆز ئاقساقال سەردارلىرىنى يىغىپ: ئەگەر تابغاچلار قوي-ئۆچكە، تېرە-ئەلتىر ۋە باشقا ئېسىل بۇيۇملارغا ئۆز نەرسىلىرىنى ئالماشتۇرمىسا، ئۇلارنىڭ سودىگەر ۋە كاسىپلارنى مەجبۇرلاشقا ئىجازەت قىلدى.

بىراق، تېگىنىنىڭ بۇ «ئىجازىتى» ئەمەلدە ئومۇمىيۈزلۈك بۇلاڭ-تالاڭ، غۇل-غۇلا ۋە تاياق-توقماققا ئايلىنىپ كەتتى، ئاخىرى...

— شۇنىڭ ئۆزىمۇ دورۇس! — دەپ ھېچكىمنى چەكلىگىنى يوق ئۇدزەر، — بۇ ئەتراپنى تىبەتلىكلەر ھۇجۇمىدىن قوغداپ، باي ياشاۋاتقان بىزنىڭ باغىرلار يەنە بىزگە ھېچ نېمە بەرمەي، ئۆزىمىزگە سۇ بىلەن ھاۋادەك كېرەك. ئات-تۆگىلىرىمىزنى يۇناپ ئالماقچى بۇ قۇۋلار! مەن تېخى ئومۇمىسى تارخان بىرلەن ئۇلگىدە تېگىننى ھەم قاتتىق سۆكىمەن: ئۇلار نېمە ئۈچۈن بۇ ئەتراپنىڭ ئېلىگە بىز ئۇيغۇرلارنى ياخشى كۈتۈشنى بىلدۈرمىگەن؟!.

ئۇدزەر تېگىن شۇنداق ئويلىسىمۇ، ھەر ھالدا، يەرلىك ئاھالىنى ھەددى-ھېسابسىز قىستاش تەردىپىگە ئۆتكەن قورالىق ئۇيغۇر قىزلىرىنى بىر ئاز چەكلىمەك بولدى-دە، ئۇلارنىڭ يېتەكچىلىرىنى چاقىرىپ، تۆۋەندىكى نەسىھەت سۆزىنى قىلدى:

— ئارتۇق بولاڭ-تالاڭ بولماس، قىزلار. مەن بۇ ئەتراپتىكى قۇۋ سېتىقچىلارنى ئايىپ ئولتۇرغىنىم يوق. مەن سىلەرنى ئايايمەن: ئۇيغۇر خوتۇن-قىزلىرى راستىنلا ئۆزلىرىنىڭ بۆرە بوۋىلىرىغا تارتاركەن، دەپ قالار تابغاچلار. بۇ بولسا — بىزنىڭ نومۇسقا تېگۇر. بىزدە مال يېتەرلىكتۇر، ئالماشتۇ-

رۇپ ئېلىش ياخشى. تەڭرى قۇۋۋىتى بىرلە، ئامان - ساق بۇ يەرلەردە ئولتۇرۇپ ئالۇرمىز، شۇندا مەن سىلەرگە كارۋان - كارۋان ياخشى كىيىم - كېچەكلەر ئالدۇرۇپ بېرۇرمەن.

قىزلار ئۆز - ئۆزىدىن ئۈيۈلۈپ، خىجىل بولۇشتى - دە، يەرلىك ئاھالىنى ئۇرۇپ - سوقۇشنى توختاتماقتا ۋەدە بېرىشتى. لېكىن ھەڭگىلىگەن ئاھالە ئىچىدىكى بەزى بىر ئاددەملەر ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى. ئىككى ئەسىردىن بېرى جۇڭگولۇقلار بىلەن ئۈزۈل - كېسىل، توختىماي سوقۇشۇپ كېلىۋاتقان جەڭگىۋار تىبەت قىسمىغا قارشى تاڭ ھۆكۈمىتىگە ياردەم بېرىۋاتقان ئۇيغۇر قوشۇنلىرى سىرتتا، دەريا بويىدىكى يېزا - قەلئەلەردىن خېلى يىراقتا بولۇپ، قورغان ۋە سېپىللار ئىچىگە ئورۇنلاشقان تاڭ ئارمىيىسىنىڭ گېنېرال - ئوفىتسېرلىرى، خاتىرجەم، ئەيش - ئىشرەت بىلەن ياتار ئىدى. ئۇلارنىڭ باش شىتابى ئېگىز سېپىللىق چوڭ گانجو شەھەرگە، قالغان ئاساسىي ئۈچ قىسىم شىتابلىرى شەھەر تۆۋىنىدىكى نەندە، ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىكى خۇبېي، يۇقىرىسىدىكى دۇڭبېي زاستاۋىلىرىغا جايلاشقانىدى. يۈز چاقىرىمغا قەدەر سوزۇلغان بۇ تەۋەدىكى مەھەللە - شەھەرلەرنى تاڭ گېنېراللىرى ئەينە شۇ مەركەزلەردىن چارلىغۇچى، ئالۋاڭ - ياساق يىغقۇچى، تەرتىپ ئورناتقۇچى چېرىك - ياساۋۇللىرى بىلەن ئىدارە قىلاتتى. شۇ تۈپەيلى ئۇيغۇرلار كۆچى بىرىنچى زاستاۋا نەندەگە يېقىنلاشقاندا ئۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان تاڭ ئەمەلدارلىرى، ئۇدىزەرنىڭ كۆچىنى ئالغا سىلجىتماي (يېزا - قەلئەلەرگە يولاتماي) مۇمكىن قەدەر، سىرت دالىغا يۆنەلدۈرۈش ھەققىدە بۇيرۇق بەرگەنىدى. خاتىرجەملىق نامىدىن بېرىلگەن بۇ بۇيرۇقتا ئۇدىزەر تېگىن پىسەنت قىلماي، ئىلگىرىلەۋەردى - دە، ئاخىرى ئازدۇر - كۆپتۇر توقۇنۇشتىن كېيىن، نەندەنى ئىگىلىدى. بەختكە قارشى شەھەرچە ئىچىدىكى غۇل - غۇلىدىن كېيىن، چاپسانلىق بىلەن گانجوغا قاراپ قاچقان تاڭ چېرىكلىرى قانداقتۇ ئۆز قىسمىدىن بۆلۈنۈپ، بىر تار كوچىغا كىرىپ قالغان ئونچە ئۇيغۇر قىزىنى، جۈملىدىن ئۇلارغا يېتەكچى بولغان سۈمبۈل سولاۋنى ئەسىر قىلىپ ئېلىپ كەتتى.

مەزكۇر ئەھۋالدىن چەكسىز غەزەپلەنگەن ئۇدىزەر تېگىن، گانجوغىچە بولغان بىر كۈنلۈك مۇساپىنى ۋە تاڭ چېرىكلىرىنىڭ قاچقان ۋاقتىنى ھېسابلاپ، ئەڭ ئىلدام، ئەڭ بەرداشلىق ئاتلارغا ئىگە يارانلىرىدىن بىر نەچچىنى تاللاپ، توختى تىلماچقا بۇيرۇدى:

— ئۇلار شەھەرگە ئۇلىشا - ئۇلاشماي يېتەر بولۇڭلار: ئاندىن باش قولباشچىسىغا ئېلىپ كىرۇر بولسۇن سېنى. سەن ئۇنىڭغا ئېيت: سۈمبۈل سولاۋ باشلىق قىزلارنى تېز قايتۇرسۇن - دە، ماڭا ئۆز ئەلچىسىنى ئەۋەتسۇن. بولمىسا، «بىزدە بىر تۈمەن لەشكەر بار... دەپ ئېيت. ئەگەر، ئۇنىمىساڭلار ئۇدىزەر تېگىن گانجونى ئوتقا ئۆرتەپ، ئۆزۈڭلارنى دەرياغا چۆكلۇرەر». دەپ ئېيت!

تاڭ چېرىكلىرىنىڭ باش قوماندانى ۋاڭ لىن. ئۇدىزەر تېگىننىڭ شەرتىنى قۇرۇق پوپوزا دەپ چۈشەنگەنىدى. بىرىنچىدىن، شۇنچە قىزغىن ئۇرۇشلاردىن كېيىن، ئورخون ئۇيغۇرلىرىنىڭ بۇ بىر قىسمىدا تۈمەن ئەسكەرنىڭ بولۇشى مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس، ئىككىنچىدىن، ھېرىپ - ئېچىپ كەلگەن ئۇدىزەر تېگىننىڭ مۇنتىزىم ئارمىيىگە ئىگە تاڭغا ھۇجۇم قىلىشقا ھەددى يوق دەپ ئويلايتتى. شۇڭلاشقا ئەسىر ئېلىنغان ئۇيغۇر قىزلىرىنى پادىشاھ ئۈچۈن سوۋغا رەتىدە چاڭئەنگە ھايداتتى - دە، توختى تىلماچ باشلىق ئادەملەرنى گانجو زىندانلىرىنىڭ بىرىگە بەنت قىلدى. ئۇلاردىن پەقەت ئىككىسىنىلا كېيىن قايتۇرۇپ، ئۇدىزەر تېگىننىڭ ياخشىلىق بىلەن كۆچىنى ئېلىپ بۇ ئەتراپتىن كېتىشىنى خەۋەرلىدى.

× × ×

ئايغاقچىلار ئەكەلگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، غەزىپى ئۆرلىگەن ئۇدىزەر تېگىن ياڭلىباشتىن ئورخۇن قۇردۇم يېنىدا جەڭ قىلغىنىدەك تىنىمسىزلىك ھالەتكە كېلىپ، ئۆز ئەتراپىدىكى ھەممىنى، ھەتتا قېرى بوۋاي - موماي لارغىچە ئىنتىقام ئېلىش تەشنالىقىغا ئىگە قىلدى. ئۇ بارى - يوقى بىر كۈنلۈك تەييارلىقتىن كېيىن، يەنى نەندە بىر نەچچە يۈز بېشى بىلەن قىزلار قوشۇنىنى قالدۇرۇپ، ئۈچ مىڭ لەشكەر بىلەن يولغا راۋان بولدى ۋە بىر كۈندىن كېيىن، قاراڭغۇ كېچىدە، شەھەر چېتىگە يېتىپ كېلىپ چېدىرلار تىكىشتى - دە، نۆۋەت بىلەن غىزالىنىپ، نۆۋەت بىلەن ھاردۇق ئېلىشتى.

يەرگە يورۇق چۈشۈشى بىلەن، توغرا شەھەر سېپىلى دەرۋازىلىرىغا ماڭدى. بىراق ئۇلار شەھەر ئەتراپىدا ھېچ كىم كۆرمەي، ھېچ قانداق ئاۋازنى ئاڭلىماي ئىنتايىن ھەيران بولۇشتى. شەرق تەرەپتىن

چىقىۋاتقان مەيىن شامالدا بولسا، ئۇلۇق دەريادا بىردە تونجۇققان بوغۇق، يەنە بىردە - راۋان، ياڭراق شاۋقۇن — سادالىرى ئاڭلىناتتى.

— دېمەك، تابىغاچلار قولباشچىسى بىرنى سىپىللار ئۈستىدىن قارشى ئالماق، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇدزەر، — بىزدە سىپىللارغا يارمىشار، شوتا - ياغاچلار يوقتۇر. شۇڭلاشقا ئەڭ بۇرۇن يېقىنلاپ كېلىپ، ئۇچ ئىلىك سادىقىتىن سىپىل ئىچىگە تىك چۈشۈرۈپ ئوق ئاتارمىز. بولمىسا، شەھەرنى قامال قىلىپ، تابىغاچلارنى ئاچتىن قىرۇرمىز!... ئۇلارنىڭ ئىچەر سۇيىنى شەھەرگە كىرگۈزمەي بوغارمىز! نېمە دېگەن قۇۋ يىلپىزلار بۇ، ھە!... — دەپ ئۇدزەر تېگىن تاڭ قوماندانلىقىنىڭ كۆچمەنلەردەك ئوچۇق مەيدانغا چىقىپ ئېلىشماي، بىكىنىپ تۇرۇۋالغانلىقىغا نەپرەتلەندى.

دەسلەپكى ئوقيا ئوقلىرىنى ياندۇرۇشتىن ھېچ سادا چىقمىدى. ئەكسىچە، سىپىل ئۈستىدىن ئېتىلغان تاڭ چېرىكلىرىنىڭ ئوقلىرى، ئۇيغۇرلارنى سەل يىراقتا تۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى.

ئاردىن بىر كۈن، ئىككى كۈن... ھەتتا ئۈچ كۈنمۇ ئۆتتى — يەنە شۇ مودھىش جىمجىتلىق! شەھەر سېپىلىنى، ئاساسەن ئۇنىڭ دەرۋازىلىرىنى قامال قىلىپ تۇرغان ئۇيغۇر قوشۇنلىرى. ئەمدى سىپىل ئىچىگە ھېچ كىم، ھېچ نېمىنىڭ كىرمەسلىكىنى ۋە چىقماسلىقىنى كۆزلەيتتى. ئۇلار شەھەردە نېمە بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى. خىتايلار بولسا، ئۇلارنى ئاشكارا بايقاپ، ھەتتا قانچە ئاتلىق، نەيزىلىك ئىكەنلىكىنىمۇ ھېسابلاپ چىققانىدى.

شەھەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن ئۆتىدىغان بىردىن بىر سۇ مەنبەسى چوڭ ئۆستەڭ ئۆرۈلگەندىن كېيىن، توغرا بىر ھەپتە ئۆتكەندە، — سىپىل ئۈستىدە ئاق ئەلەم پەيدا بولدى. ئۇدزەر تېگىن خىتايچە بىلىدىغان نۆكەرنىڭ بىرىنى دەرۋازا قېشىغا ئەۋەتتى.

بىر پەستە نۆكەر قايتىپ كېلىپ، تابىغاچلار قولباشچىسى ۋاكالىتىنىڭ تېگىن بىلەن سۆزلەشمەك ئويىنى بارلىقىنى خەۋەرلىدى. تېگىن بارچە ئاقساقال، سەردارلىرىنىڭ قورشاۋىدا، دەرۋازا ئالدىغا كەلدى - دە:

— ھە، نېمە دەيسەن ۋاكالىن!؟! — دەپ سورىدى. ئۇ ئۇزاقتا سوزۇلغان پاسق «ئويۇندىن» زېرىككەن ھالدا ئىرىكىپ.

— ئاۋۋال سالاملىشىش كېرەكتۇ، ئۇدزەر تېگىن، — دەپ يەنە ئەقىل ئېيتىشتىن باشلىدى ياۋ باشلىقى، — بىز بىكار قان تۆكمەيلى، قارا، سەن ۋاقىتلىق نەدەگە بېرىپ تۇرغىنىڭدە، ئاندىن ھەر ئىككىمىز ئۇلۇغ خاقان كەيچەنىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتەيلى.

— بۇرۇن سەن مېنىڭ كىشىلىرىمنى چىقار. ئاندىن، بىرگە يېتەرلىك ئوزۇق - تۈلۈك، كىيىم - كېچەكنى مالغا، ئاتقۇش تېرىلىرىگە ئالماشتۇرۇپ بېرىدىغان بول. شۇنىڭدىن كېيىن، مەن ئۆز لەشكەرلىرىمنى ئەپكېتىمەن. بولمىسا، سىلەرگە ياردەم قىلىپ، تېبەتكە قارشى ئۇرۇشتا تۇرغان، ئومۇسى تارخان، ئۇگدە تېگىنىنى ھەم ئۆزۈمگە قوشۇپ بېرىدىغان بۇ بالىقنى ئالۇرمەن!

ئۇدزەر تېگىنىنىڭ ئۆزلىرىنى يەر كىنىدىكى، ئاسمان تەڭرىنىڭ ئېلى، دەپ ھېسابلىغان جۇڭگولۇقلارغا نىسبەتەن قىلغان شۇ خىل قاتتىق سۆزلىرىدىن ئۆزىنى يوقىتار ھالدا خاۋاتىر بولغان جياڭجۇن:

— زىدۋازىلار! — دەپ چىقىراپ دوكلىرىنى چىقاردى، — مېنىڭ ئوزۇق - تۈلۈكۈم نەچچە ئايغا يېتىدۇ! — بۇلاڭچى قىزلىرىڭنى چاكىنەڭگە ھايدۇەتتىم. ئومۇسى بىلەن ئۇگدە تېگىن ئۇلۇغ خاقانغا سادىق: ئۇلار ئەتە - ئۆگۈن كېلىپ سېنى قىرىپ تاشلايدۇ! ھوشۇڭ بىلەن بول!...

ۋاكالىن سۆھبەت تۈگىمىدى دېگەندەك ئارقىسىغا قايتىپ دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى.

ئۇدزەر تېگىن كىنايىلىك كۈلۈمسىرەپ، ئادىتى بويىچە ساقال - بۇرۇتلىرىنى يوغان بارماقلىرى بىلەن چىڭ چاڭگاللىغان پېتى بىر دەم تۇرۇپ قالدى — دە، خۇددى ئۆز - ئۆزىگە قەسەم بەرگەندەك قەيت قىلدى:

— توختا، قۇۋ تۈلكە!... مەن ساڭا ئايال - قىزلارنى ئوغرىلاش قانداق بولۇر كۆرسىتەرمەن! ئوزۇق تۈلۈك، ئىچەر سۇيىڭ يېتەر بولسا بۇ يەرگە كەلمەس ئىدىڭ تايىن، ئۇ ئەترايىدىكى ئاقساقال سەردارلىرىغا مۇراجىئەت قىلىپ:

— تۆمۈر قاپقىنى كۆردۈڭلار! بۈگۈن كۆز باغلىنىاردا بىر نەچچە يۈز ياران ئارقان، چۈلۈۋۇرلەرنى ئۇچىغا چاڭگاكلار باغلىسۇن. تاڭغا يېقىن ئۇ چاڭگاكلارنى سىپىل ئىچىگە تاشلاپ، ئارقانلارغا يامىشىپ سىپىل ئۈستىگە چىقارمىز...

ئۇدزەر تېگىنىنىڭ ئويلىغىنى ھەتتا ئۆزىنىڭ ئويلىغىنىدىنمۇ مۇۋاپپەقىيەتلىك نەتىجىگە ئىگە بولدى: نەچچە يۈزلىگەن جەڭچىلەر ئارقانلارغا ئېسىلىپ، سىپىل ئۈستىگە چىقىپ، كۆزەتچى چېرىكلەرنى ئوجۇقتۇر-

دى، چوڭ دەرۋازىنى ئېچىپ، ئۇيغۇر قوشۇنلىرىنىڭ تەڭ يېرىمى شەھەر ئىچىگە كىرگىچە قاراۋۇلخانىدا قىمار ئويناۋاتقان تابغاچلار ھېچ نېمىنى سەزمىدى. ئۇلار پەقەت ئاخىرقى قوشۇن دەرۋازىدىن ئۆتۈشىپ، بىر ئاز تىقىم، تىقىملىقتا شاۋ - شۇۋ بولغاندىلا، يەر جاھاننى زىلزىلىگە قىلىپ ئۈتۈۋاتقان ھىكلىگەن تويىقلار تىۋىشىنى ئاڭلاپ، «ئەييا - ئەييا!» غا چۇشۇپ، ۋارقىراپ - جارقىراشقا كىرىشتى.

يەنە بىر سائەتتىن كېيىن، ئۇدزەر تېگىن ئۆزىنىڭ ئېسىل ئېتىنى ئوينىتىپ، توپ - توغرا جىياڭجۇن ۋاڭ لىنىنىڭ شىرتابىغا كىرىپ باردى. بۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە ئىككى ياقتىن ئانچە كۆپ چىقىم بولمىدى. پەقەت زىندان باشلىقى ئۆزلىرىنىڭ قائىدىسى بويىچە، ئۇ يەردىكى ھۆكۈمرانىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك، شۇ جۈملىدىن تۇختىنى تىلماشىنىمۇ قەتىل قىلغانىدى! بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئۇدزەر تېگىن، ۋاڭ لىنىنىڭ كالىلىنى ئالماق بولدى - يۇ، بىراق مۆتىۋەرلەرنىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا ئازدۇر - كۆپتۇر ئەسكەر بىلەن ئەركىنلىك بەردى.

— خاقان كەيچەنگە ئۆزەڭ ئېيتىت، دەپ تاپشۇردى ئۇ، — ئەمدى بۇ تەسكەي پېتىشىدىكى بارلىق ئۇيغۇر، تابغاچ قوشۇنلىرىنى ئۆزەم باشلاپ، تىبەت قوشۇنلىرىنى دۆڭخۇاڭغىچە سۈرۈرمەن. ئاندىن تۇرپان-لىق باغىرلىرىمنى باسقۇنچى ياۋلاردىن قۇتۇلدۇرۇپ، خان بولۇرمەن! يەنە شۇنى ياددىڭدا چىڭ تۇت؛ بىز-نىڭ قىزلار ساق - ئامان تېز قايتار بولسۇن!

ئاندىن ئۇدزەر تېگىن تۇختى تىلماشنىڭ دەپىن مۇراسىمىغىچە ئۇنىڭ قېرى ئانىسى، ئايال - بالىلىرى-نى يەتكۈزۈپ كېلىش كېرەكلىكىنى ئېيتتى - دە:

— بىلگە كۈچلۈك باغىرلار! — دەپ ئاساسەن سەردارلىرىغا مۇراجىئەت قىلدى، — بىزنىڭ يولىمىز قىي-يىن. بىراق ئىزگۈر قۇت بولىدى. راست، بىر چوڭ ئاتدېشىمىز، يۇرتدىشىمىز تۇختىي ئاغىدىن ئايرىلىپ قالدۇق... بىراق قىزلىرىمىزنى خاقان كەيچەن، ئامان - ساق قايتۇرار سۆزىمىز. ئۆزگىچە بولسا، گۇۋاھچى، ئەيىبى مېنىڭ بوينۇمدا. ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرىغا ھەم شۇنى ئېيتارمەن... ئەمدى پۈتۈن شەخسىي ئۆل-كىسىنى ئۇيغۇرلار ئېلىگە ئايلاندۇرمىساق، بىزنى ئەتراپتا قۇتىرغان يىرتقۇچلار تالاپ تاشلار. بۇنىڭ ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك؟ ئىشنى نېمىدىن باشلىساق بولۇر؟

— ئۆز ئويۇڭنى ئېيتقىن، تېگىن. بىز ئۇنى بولجوتماي ئورۇنلايمىز! — دېدى مۇڭگۇ باتۇر.

— ئۇ چاغدا مۇنداق بولسۇن: سەن ئەلتەبىر ئاقساقال، ئەمدى ئۆز يارانلىرىڭنىڭ ۋە ئاشۇ قورال-لىق قىزلار بىلەن بۇ ئوردا بالىقنى، ئىچ - تېشىدىن كۆزىتىپ، تىنچلىق ئۈمۈر ئورناتقىن. نەندە قوردىقى ھەم ئۇنىڭ خەۋپلىك كۆن پېتىش - تەسكەي تەرىپىنى دوغون دۆكەي، توختى تۇتۇق باغىرلىرىمىزنىڭ لەش-كەرلىرىگە تابغاچ چېرىكلىرىگە قوشۇپ قورشاپ تۇرۇر؛ مۇڭگۇ باتۇر سەن، ئۆز يارانلىرىڭ بىلەن يوقىرىقى تەرەپتىكى خۇيجىي قورۇقىغا بارۇرسەن، تابغاچلار بىلەن تاماشا قىلىپ ياتقان ئومۇسى تارخانىنى، يالغۇز ئۆز يارانلىرى بىلەن تىبەتلىكلەرگە قارشى ئۇرۇشىۋاتقان ئۆگدە تېگىنگە قوشۇل، دەپ ئەۋەت. ئۇنىمىسا ئومۇسى ماڭا كەلسۇن.

XX

دەر ھەقىقەت، گەنجۇ شەھىرى ۋە ئۇنىڭ يۇقىرى - تۆۋىنىدىكى جايلاردا ھەددى - ھېسابسىز غول - غۇلا بولۇشقان تاڭ چېرىكلىرىنى، ئۇلارنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي ئورۇنلىرىنى تەرتىپكە سېلىپ، بىۋاسىتە ئۆزلىرىگە بېقىندۇرۇش ئۈچۈن ئۇدزەر تېگىن، بىر ئايدىن كۆپ ۋاقىت ئاۋارە بولدى. تالاش - تارتىش مەسىلىلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك، قىلىچ - نەيزە بىلەن يېشىپ ئادەتلەنگەن تېگىننىڭ، بولۇپمۇ تاڭ مەنمەنچىلىكىنى ئۆزلىرىگە ئادەت قىلغان سودىگەرلەرنىڭ دەۋا - دەستۇر نارازىلىقلىرىغا ئىچى پۇشتى. شەھەر - يېزىلاردىكى ئاھالىلەرنىڭ خاتىرجەملىك بىلەن ئىش ئوقىتىنى داۋام قىلىشى ئۈچۈن، ئۆزلىرى بېقىندۇرغان تاڭ ھەربىي قىسىملىرىنىڭ باشلىقلىرىدىن پايدىلاندى. شۇنداق قىلىپ، ئۇدزەر تېگىن، تىبەتكە قارشى ئۇرۇشتا ئىتتىپاقداش بولغان تاڭ بىلەن ئۇيغۇرلار ئۈچۈن. بىردەك پايدىلىق يول تۇتقانلىقىغا كۆپچىلىكنى ئىشەندۈردى.

ئەمما ئاردا ئىككى ئاي ئۆتكەن بولسىمۇ، تېخى تاڭ ئوردىسىنىڭ خاقانى كەيچەندىن ھېچ بىر خەۋەر يوق. خاقان گەنجو ئەتراپىدىكى چىگىچ ئەھۋاللار توغرۇلۇق پايتەخت تەرەپكە ئىنتايىن

تېز سىلجىغان قورققانچاق جاڭجۇن ۋاڭ لىنىدىن خېلى ئىلگىرى بېرىپ بولغان. چۈنكى ئۇدزەر تېگىننىڭ تەپسىلى ئاخبارات – مۇراجىئەتىدىن ئېلىپ بارغان چاپارمەنلەر خاقاننىڭ ھەر قانداق جايغا تىمىسقىلاپ يۈرىدىغان ئايغاقچىسى قاچقۇن جاڭجۇندىن ئىلگىرى يېتىپ بارغانىدى. ئەمما خاقان جاۋابىنىڭ كېچىكىشىدىكى ئاساسىي سەۋەب — مەسىلىنىڭ مۇرەككەپ ۋە ئالاھىدە نازۇكلىقىدا ئىدى، ئەلۋەتتە، ئۆزىنى ئاسمان تەڭرىسى دەپ ھېسابلايدىغان كەيچەن، ئوردىسىغا مۇناسىۋەتلىك شەخسلەر مەزكۇر مەسىلە بويىچە باش قاتۇرغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئاخىرى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بىلەن مەجلىس ئۆتكۈزۈپ مەلۇم قارارغا كەلگەندەك بولدى.

ئۇدزەر تېگىننىڭ ئۆز مۇتەۋەررلىرى بىلەن دەسلەپكى كۈنلەردىلا ھەممىنى قولغا ئېلىپ، ئۆزىچە تەرتىپ ئورنۇتۇشقا كىرىشكەنلىكى؛ ئۈچ جىسەكچى بىرىگادىنىڭ ئۈچىسىگىلا ئۆز سەردارلىرىنى باشلىق قىلىپ، ئاقساقاللىرىغا ھەر خىل ساھەلەر بويىچە تۇتۇق تارخان مەنسەپلىرىنى بەرگەنلىكى، ھەم ئۇ ئەتراپتا ئىلگىرىدىن جەڭ مەيداندا ھەرىكەتلەنگۈچى ئۇيغۇر - تاڭ قوشۇنلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىختىيارىغا ئېلىپ، ئالىي باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئاتقۇزۇشقا كىرىشكەنلىكى خاقاننى ھەم ھەيران ھەم پەرىشان قىلغانىدى. تېخىمۇ ئېنىقراق ئېيتقاندا، دالا قەھرىمانىنىڭ شۇ قەدەر كەڭ مىقياستىكى ھەرىكەتچانلىقى، پەم - پاراسىتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئەمدى تىبەتلىكلەرگە دېگەندەك دەككىسە بېرىدىغانلىقى، تاڭ ئىمپېرىيىنىڭ غەربىي - شىمالىنى قوغداپ تۇرالايدىغانلىقى ... ئوردا ئەھلىنىڭ دىققىتىنى يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇدزەر تېگىننىڭ ئۆزىنى خان دەپ ئېلان قىلغانلىقى ۋە بۇ جەسۇرانە، مەنمەنچىلىك قارارىنى مەلىكە تەيخېي قىزغىن قۇۋۋەتلەپ خاقانلىقنى ئېتىراپ قىلىشنى ئۆتۈنۈپ خەت يېزىشى تەشۋىشلەندۈرۈپ، ئەندىشىلىك ئويلارغا سالاتتى.

ئەڭ ئاخىردا ئۇدزەر تېگىندىن كەلگەن مۇراجىئەت مەزمۇنىمۇ ئاساسەن، باشتىكى ئىككى مەسىلىگە قانداق ياندىشىش، قانداق جاۋاب يوللاشنى تەقەززا قىلاتتى: ئۇنىڭ مۇراجىئىتىنى قۇۋۋەتلىسە — دېمەك، ئورخوندا غولىغان ئۇيغۇر دۆلىتىنى خۇاڭخې بويىدا، گەنجۇ ئەتراپىدا تىكلەش دېگەن سۆز! قۇۋۋەتلىمىسە — ئۇدزەر ۋە ئۇنىڭ باشچىلىقى ئاساسىدىكى پۈتۈن ئۇيغۇرلارنىڭ نارازىلىقىغا ئۇچراپ، پۈتۈن غەربىي - شىمالىي چېگرادا ئۇرۇش خەتىرى يۈز بېرىدۇ دېگەن سۆز!

— قانداق قارارغا كېلىپ، نېمە دەپ جاۋاب بېرىش ئەقىلگە ئۇيغۇن ۋە مەملىكەت مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن پايدىلىق بولىدۇ، ئىزگۈ ئۇلۇغلار ؟ — دەپ مۇراجىئەت قىلدى خاقان كەيچەن.

ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ بەزى بىر قىزىققان، جەدەل ماجراغا مايىلراقلىرى، ياپونلار ۋە چاۋشيەنلەرنىڭ خەتىرىگە بولا دېڭىزدا كېمىلەردە تۇتۇپ تۇرغان چېرىكلەردىن باشقا قىرغاقلاردىكى بارلىق چېرىكلىرىمىزنى يۆتكەپ، غەربىي - شىمالغا يۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

بەزى بىر ئەمەلدارلار، ھازىرغا ئۇدزەرنى « خان » دەپ گەنجۇ تەۋەسىنى « ئۇيغۇر خانلىقى » دەپمۇ ئېتىراپ قىلماسلىق كېرەك؛ ئۇ تېگىن ئومۇسى تارخان بىلەن ئۇنىڭكىسىزمۇ، بىزگە سادىق ۋە ئىنتايىن لاياقەتلىك، ئومۇسى تارخاننىڭ ئۆزى ياخشى دېيىشتى ...... « بىراق - دېدى باشقا بىرى، — جەڭ خۇمار ئاشۇ تېگىن، ھېلى ئومىسىنىمۇ، ئۆز ئىنىسىنىمۇ چەكلەپ - چەتنىتىپ قويسا كېرەك. بىزنىڭ مەخپىي ئىشلارنى باشقۇرغۇچى كىشىلىرىمىز ئەمدى شۇلار بىلەن ئىش يۈرگۈزۈپ، ھەر قانداق ئەھۋالدا، بىزگە خىزمەت قىلىدىغان خىچىرلارنى كۆپەيتسۇن! »

— ئەگەر شەرق ۋە جەنۇبتىكى دۈشمەنلەر دېڭىزدا غالىپ كېلىپ، قىرغاقلارغا چىقسا شۇ چاغدا ئۇلارنى سىز ھۆرمەتلىك جانابلار توسۇپ ئالامسىز — بىر چاغدا ھەربىي ئىشلارغا مەسئۇل چىڭ ئىسمىن ئورنىدىن تۇرۇپ، — دېمەك، قىرغاقتىكى ئەسكەرلەرنى ئۇيياققا يۆتكەش مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقلا، پۈتۈن شىمالىي چېگرامىزنى قوغداشقا ياردەم قىلىۋاتقان ۋە ئۆزلىرى پاراكەندىلىككە ئۇچرىغان ئۇيغۇرلارغا ئېنىق جاۋاب بەرمەيمۇ مۇمكىن ئەمەس، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم!

چەت ئەل ئىشلىرى بويىچە مەسئۇل ئەمەلدار لى دېيۈي تېخىمۇ ئېنىق ئېيتتى:

ئۇدزەر تېگىننى « خان » دەپ ئېتىراپ قىلىش، ھەمدە گەنجۇ ئەتراپىنى « ئوتتۇرا دۆلەتكە قاراشلىق ئۇيغۇر خانلىقى » دېيىش پايدىلىقتۇر، — دېدى ئۇ، — شۇ چاغدا ئۇدزەر ئۆز لەشكىرى ۋە خەلقى بىلەن بىزگە سادىق خىزمەت قىلىدۇ. بۇنىڭ يەنە بىر كاپالىتى — ئاشۇ ئىنتايىن ئەقىللىق تەيخېي

www.uyghurkitap.com

بەلكىدۇرە ئۇنى قانداقلا بولمىسۇن، قىرغىزلاردىن تېگىنىنىڭ ئېلىگە قايتۇرۇش لازىم.

ھەممىنى خاتىرجەم تىڭشاپ ئولتۇرغان خاقان كەيچەن ئاردىدىكى جىم ـ جىتلىقتىن پايدىلانغاندەك:

— خوش، ئۇدزەردىن قورقۇپ توشقاندەك قېچىپ كەلگەن جىياڭجۇنگە نېمە چارە قوللىنىمىز؟ قېنى، ئىزگۈ ياخشى مۆتىۋەرلەر، ئەمدى شۇنى ئېيتىڭلارچۇ ماڭا؟

ئۆزگە دۆلەت، مەدەنىيەتسىز ئەللەردە بولسا، ئۇنىڭ بېشىنى ئالار ئىدى، ئۇلۇغ مەرتىۋىلىك پادىشاھى ئالەم، سىنىڭدەك دانا ھەم غەمخورچى باشقۇرغان بىزنىڭ ئۇلۇغ ئەلدە، سىنىڭ ئالتۇن سارىيىڭدا ئۆز قۇللىرىڭغا نىسبەتەن بولغان مېھرىبانلىقىڭ چەكسىزدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن جاڭجۇنگە بارچە ئەمەلىدىن قالدۇرۇش جازاسىنى بېرىش بىلەن چەكلەنسەك...

— ئىنتايىن دۇرۇس. لى دەيىۋي. پايدىسىدىن — زىيىنىنى تولا، بىراق، پايدىلانغاندا — پايدىلىنىپ، بولمىسا — ئۆزلىرىنى ـ ئۆزلىرىگە تالىتىۋېتىشكە بولىدىغان ئۇيغۇرلارنى ھازىرغا تېپىۋېتىلۈۋقتا تۇتۇپ تۇرايلى. ئۇدزەر تېگىنىگە يېزىلىدىغان خەتتە ئورخون دۆلىتىنىڭ ۋەيران بولغانلىقى ئۈچۈن چوڭقۇر ئېچىنىش بىلدۈرۈلسۇن. ئاندىن، ئاۋۋال تىبەتلىكلەرنى ۋەيران قىلىش كېرەكلىكى تەكىتلەنسۇن؛ ئۇلارغا يان بېسىپ كېلىۋاتقان تىبەتلىكلەرنىڭ كۈيوغلى ئاجو قاقباشنى ئەيۋەشكە كەلتۈرۈشكە بولۇر، دەپ ئۈچۈر قىلىنسۇن... بىراق... بىراق، شۇ تاڭ يېرىدە ئۇيغۇر خانلىقىنى قۇرۇش قېپىنداق بولار، ھە؟! بەلكى، ئۇنى شۇ تەۋەنىڭ باش قوماندانى ياكى «ۋاڭى» دېيىش دۇرۇس بولار. ئەمدى جېيەن سىڭلىم تەيخې خۇسۇسىدا بولسا، قىرغىزلارغا يوللىغان خېتىمىدا، ئۇنى ھېچ دەخلىسىز يېنىمىغا ئەۋەتىشنى ئېيتقانىمەن. ئەسىر قىلىنىپ ئوردىغا ئەۋەتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرى ھېچ دەخلىسىز، ياخشى كۈتۈم بىلەن، كېيىن قايتۇرۇلسۇن! ۋاڭ لىن خۇسۇسىدا ئىنتايىن دۇرۇس ئېيتتىسەن، ھۆرمەتلىكىم چەن ئىسىن، — دەپ كىنايە چاخچاق بىلەن يەكۈنلىدى خاقان، — ئۇ جاڭجۇن ساڭا رەنجىمىسۇن. ئېلىپ يۈرگەن ئىش ھەققىنى ئالسۇن دە، كاكېيەن بىلەن بەسەي يەپ، ئۆيىدە ياتىۋەرسۇن — ھاردۇق ئالسۇن. نەچچە مىڭ چاقىرىم يەردىن توشقاندەك چېپىپ كېلىش ئوڭايمۇ؟!

خاقان ئۆزىنىڭ پىلدىرلاپ تۇرغان سىماپتەك ئاق ـ سىدام يۈزىنى شۇنداق ئېچىنىشلىق ۋە يىرگىنىشلىك تۈسكە كەلتۈردىكى، ئەتراپتىكىلەر نېمە دېيىشنى ۋە نېمە قىلىشنى بىلمەي، تىمىرقاپ قىلىشتى.

× × ×

گەنجۇ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەھۋاللارنى بىر قەدەر يېقىنلا سىلىۋالغان ئۇدزەر تېگىن خاقان كەيچەننىڭ بۇرۇقتۇم بولسىمۇ، ئاساسەن قايىللىق روھىدا يېزىلغان مەكتۇبىنى ئالغاندىن كېيىن، تىبەت ـ تاڭ... تۇغرىسى تىبەت ۋە ئۇيغۇر ئەسكەرلىرى مەيدانىغا ماڭماقچى بولدى. بۇ سەپەردە ئۇ ئۆز نۆۋكەرلىرىدىن تاشقىرى، لەنجو شەھىرىدە تۇرغان تاڭ چېرىكىنىڭ سابىق مۇئاۋىن شىجاڭى (گېنېرال)، ئۆزىگە كۆپ ياردەم قىلغان، تىلماش چەنكىيون دېگەن كىشىنى ھەمراھ قىلىپ ئالدى. چەنكىيون بۇ تەۋەدىكى تاڭ چېرىكلىرىنىڭ باشلىقى جياڭجۈن ۋاڭلىننىڭ ھەرىكەتسىز، پاسسىپلىقىغا قارشى تۇرغىنى ئۈچۈن ئىشتىن بوشىتىلىپ، ئەمەلسىز ياتقانىدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا توختى تۇتۇق ئاتقۇزۇپ كېلىۋاتقان ئىچكى ـ تاشقى، تىڭچىلىق ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇپ بەلگىلەنگەن يۈز بېشى ـ سىمانىساتقا ئىسىملىك يىگىتمۇ بار ئىدى.

ئۆز ئېلىنىڭ بېشىدىن كەچكەن پاجىئەدىن كېيىن ئاكىسىنىڭ بۇياققا ئامان ـ ئېسەن ئۇلاشقانلىقىدىن، بولۇپمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ يەنە قەد كۆتۈرۈشكە باشلىغانلىقىدىن خۇرسەن بولغان ئۇگدە تېگىن نەچچە قېتىم گەنجۇ تەرەپكە ئاتلانماق بولۇپ، يولغا چىقالمىغان ئىدى. چۈنكى مۇداپىئە ھالىتىدە ياتقان قارىمۇ ـ قارشى قوشۇنلار ئارىسىدىكى سۈرلۈك شەپە ئۇنىڭ مەيداندىن يىراقلاپ كېتىشىگە يار بەرمىدى. ئومۇسى تارخان كەلگەندىن كېيىن بولسا، ئۇگدە تېگىن ئاكىسىنىڭ قەھرىلىك تىمىپىتىنى بىردىن چۈشىنىپ، ئۆز لەشكەرلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى كۈچەيتىشكە، ئاش ـ تاماق، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى بىر ئاز بولسىمۇ ياخشىلاپ، روھىنى كۆتۈرۈشكە كىرىشىپ كەتتى.

لېكىن ئىككى يىلدىن بۇيان بۇ تەرەپكە ئۆي ـ ماكانسىز، كۆپ ۋاقىتلاردا ئىسسىق تاماقسىز، ئاغرىق ـ سىلاقلارغا ئۇچراپ دۈشمەن تەرەپتىن پات ـ پات بولۇپ تۇرىدىغان ھۇجۇملاردا ئۆلۈم ـ

يېتىمگە ئۇچرىغان ئۇيغۇر لەشكەرلىرىدە نارازىلىق كۈچىيىپ كەتكەن، ئۇلارنى بۇ يەردە پەقەت نومۇس كۈچى، ئەنئەنىۋى جەڭگىۋارلىق روھ، غالىپ ئەجدادلارنىڭ روھى مەدەتلىرىلا تۇتۇپ تۇراتتى. بولۇپمۇ ئۇلار، تاڭ قوماندانلىقىنىڭ بىپەرۋا كىتىپكە كىرىۋالغان ئومۇسى ئوخشاش باشچىلىرىغا كۈچلۈك نەپ-رەتلىنەتتى ئىدى. مانا بۇ ئېغىر ئەھۋالنى بولتۇرقى سەپەر ۋاقتىدىلا سېزىشكە باشلىغان ئۇدزەر تېگىن، ئەمدى شۇ روھىي چۈشكۈنلۈكنىڭ چېكىگە يەتكەنلىكىنى ھېسابقا ئالغان ھالدا، كەلگۈسى ھەربىي ھەرىكەتلەر پىلانىنى تامام ئۆزگەرتمەكچى، شۇنىڭغا ھەربىي باشچىلارنىڭمۇ، ئاددىي جەڭچى - يارانلارنىڭمۇ كۆزىنى يەتكۈزمەكچى بولدى.

ئۇ ئۇيغۇر قوشۇنلىرىنىڭ مۇداپىئە لاگېرىغا كېلىپ ئۆز ئىنىسى ئۇلگەدە تېگىن بىلەن سۆسلا ئامادىلاشتى، ھەتتا ھەربىي رەسمىيەت بويىچە، بىرىدىنلا ئۇنىڭدىن شۇ جايدىكى ۋەزىيەتتىن ئاخبارات بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. لېكىن ئىنىسى ئۇچلۇن چەكسىز ئېچىنىپ، ئۇنىڭ جۈدەپ، قارىداپ كەتكەن يۈزىگە، گىرىتايغان كۆزلىرىگە ئىختىيارسىز ھەسرەت بىلەن نەزەر تاشلىدى ۋە شۇ بىر جىددىي دەقىقىلەردە ئۆزلىرىنىڭ ئاتا - ئانىسىنى ئەسلىدى (ئاتا - ئانىدىن ئايرىلغاندا ئۇدزەر ئون بەشتە، ئۇلگەدە ئون ياشتا ئىدى). ئومۇمەن، يېتىم ئۆسكەنلەرنىڭ خاتىرىسى بولۇپمۇ ئۆز ئاتا - ئانىسىنى ئەسلىشى، كۈچلۈك بولغاچقا، بۇلارمۇ، ئۆي - تەپەككۇرىنىڭ باشقا مەسىلىلەر بىلەن نەقەدەر بەنت ئىكەنلىكىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇلارنىڭ سەۋر - چىدام بەرگۈچى خىسلەتلىرىنى سەزگەندەك بولۇشتى. «ياش تۇرۇپ كۆپتىن - كۆپ ئېغىرچىلىقتا، ئۆلۈم خەۋپلىرىگە دۇچ كەلگەن ئۇلگەدە نېمە ئەيىب باردۇر؟! ئەيىبىنىڭ چوڭى — ئاۋۇ چېچى ئاقارغان، چىشى سارغايغان ئومۇسى تارخاندا» دېگەن ئوي كەچتى ئۇنىڭ كۆڭلىدىن.

ئىنىسى ئۇلگەدە تېگىنمۇ، ئەينى ئەھۋالنى ئېتىراپ قىلىش بىلەن بىللە، ئۆزىنىڭ ئىچكى نارازىلىقىنى بىلدۈردى:

— نەندە، گەنجۇ - لەنجۇ ئارقىلىق قۇمۇل، تۇرپان ھەم قەشقەر تەرەپلىرىدىن ئىچكىرىگە ئۆتىدىغان مۇشۇ لەنجۇلەنتىنىڭ يولىنى تىببەتلەردىن بوشىتىپ ئالغىنىمىزغا بىر ئاي بولدى، ياۋمۇ ئانچە يىراق كەتمەي، ئەينە ئاۋۇ قارا دۆڭنىڭ ئۇ يېقىدا قايتا ھۇجۇمغا تەييارلىنىپ ياتۇر. ئۇلارنىڭ خېنى شاھان كۆنجۇ قايتا كۈچ توپلاپ، بىزگە ھۇجۇم قىلماقچى. ئۇلارنى يىراققا، دۆڭمىي چۆلدىن ئاشۇرۇپ، سۈرۈپ تاشلاشقا قوشۇمچە كۈچ يوق، دەپ قورقارمىش قولباشچى.

— كۈچ بار، نومۇس يوق! ئۇ ئەبلەخلەر سېپىللىق شەھەردە يېتىپ، ھاراق ئىچىپ، خوتۇن - قىز بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈپ يۈرۈر ....، — دەپ ئۇدزەر تېگىن ئىنىسىنىڭ ئېيتالماي ۋاتقان ئويىنى ئېيتتى.

ئۇلارنىڭ چېدىرى يېنىغا يىغىلغان چوڭ - كىچىك قولباشچىلار، ھەتتا ھېچ بىر ئىجازەتسىز ئۆز-لۈكىدىن كېلىپ يىغىلغان قاتاردىكى يارانلارمۇ ئۇۋ - چۇۋ قىلىشىپ سۆز قاتتى:

— بۇ ئىتنىڭ ئۇچىمىدەك سوزۇلغان ئۇرۇشنى پۈتتۈرىش كېرەك، ئۇدزەر تېگىن!

— بۆلۈنە - بۆلۈنە ھەممىدىن ئايرىلدۇق. ئەمدى قالغان قاتقان باغىرلارغا قوش بىزنى!

— ياۋ بولسا تابغاچنىڭ، بىز نېمىگە قان تۆكۈرىمىز؟!

— بولمىسا، بىزنى ئاخىرقى چېپىشقا ئۆزۈڭ باشلا!

— ئۆزۈڭ باشلا، بىلگە - كۈچلۈك تېگىن!

— ئۆزۈڭ ... دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەر بەئەينى ئىسيان شوئارىغا ئايلىنىپ، ئەتراپنى چاڭ كەلتۈردى.

ئاڭغىچە قايا قىتىندۇ ئۆزىنىڭ بىر قانچە نۆكەرلىرى بىلەن يېتىپ كەلگەن ئومۇسى تارخان ياش جەھەتتىن ئۇدزەردىن خېلىلا چوڭ بولسىمۇ، باش قولباشچى ئاۋۋال سالام بەردى ۋە:

— مانا بۇ ياقتا ھال - ئەھۋال شۇنداق، باغرىم، — دەپ ھال-كۆڭۈل ئېيتقاندەك بولدى-دە، ئاندىن يەنە، — ئۆزۈڭنىڭ ئامان بولۇپ، بۇ ئەتراپتا ئولاشقىنىڭ بەك قوش - ياخشى. بىراق، ئەھۋال ئېغىر، — دېدى.

ئۇدزەر ئۇنى كۆپنىڭ ئالدىدىلا كەسكىن سۆكۈشكە باشلىدى:

— ھال - ئەھۋالىڭنىڭ ئېغىر بولۇشىغا خور - خورچى جاھىل ۋاقلىن ئىككىڭلار ئەيىبلىك! بۇلارنى تىببەتلىكلەرگە قارشى ئالدىنقى سەپكە قويۇپ، ئۆزەڭلەر ئېگىز سېپىللىق بار شەھەرلەردە ياتۇرسىلەر ... ئىككى يىل ئىچىدە ياۋنى دۆڭخۇاڭ ئەمەس، ئاندىنمۇ نېرى — تاغ — قىياسلىرىغا سۈرۈپ،

قايال قىلمىشقا بولۇر ئىدى!

— باش قولباشچى ۋاڭلىن كۆنمىسە، بىز نە قىلۇرمىز؟!

— شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنى گەنجۇدىن سۈرۈپ تاشلىدىم. ئەمدى سەنمۇ كەت! شان كۇنجۇنىڭ ئالتۇن ئوردىسىنى ئۆزۈم ئېلىپ، ئۆزىنى ئىشەنگەن تاغلىرىغا تىقارمەن!

— ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى تاغ - قىيالىرىغا قەدەر سۈرۈرسەن، بىراق ئالتۇن ئوردىسىنى ئالالمايسەن، نېمىگە دېسەڭ، ئۇلارنىڭ ئوردىسى شول تەڭرى قورغانىنىڭ — تاغ ۋە قىيالارنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا.

— ئوتتۇرىسىدا بولسا نېمە: بۇ تاغ كۆرمىگەن، قىيا ئاشمىغان ئەلمۇ؟! ئۇلارنىڭ ئىلقىمىسى باسقان يەرنى، بىزنىڭ ئىلقىلار باسماسمۇ؟ سەن نېمە دېمەك بولۇرسەن؟...

— تىمبەتلەر ئۆز تاغلىرىدا ياۋ بىلەن ئۇچراشار ئىكەن، ئۇلار ھەر قانداق كۈچلۈك بولسىمۇ يالماۋۇزدەك يۇتۇپ ئېتۇرمىش!...

— يوق گەپ، قورقانچاق قولباشچى ۋاڭلىن سېنى شۇنداق چۆچەكلەر بىلەن سەرلەپتۇ. ياخشى، سىلەرنى يالماۋۇز يۇتۇپ قويمىسۇن: ئەمدى بۇ ئەترەپتىن سەنمۇ كەت!

— ياخشى، مەن كېتىۋەرمەن، — ئومۇسى ئارتۇق تالاشمىزلا رىزالىق بىلدۈردى — دە، ئاندىن ئاخىرقى ئۆتۈنۈش — شەرتىنى ئېيتتى، — دۇرۇس، مەن ھاردىم - چارچىدىم. سىلەر ئاجونىيانىڭ چېپىشىغا يول بەرگەچ، ئايرىلغان يۇرتۇمنى بالا - چاقامنى ئىزدەپ كۆرەي؛ ئۇلار پان تۆرە بىلەن جۇڭغار تاغلىرى تەرەپكە كەتكەندۇر تايىن... ئاتلار يولى، ماڭا ئون كىشى قوشۇپ، بەر، تېگىن.

ئۇدزەر تېگىن ئۆزىنىڭ پەۋقۇلئاددە قەتئىي قارارغا كەلگەندە كۆزىدىغان، تەنلىك مەنتاغا ئىگە كۈلكىسىنى كۈلدى - دە:

— مېنىڭ ئوردۇمدا ئاجونىيان بولغان بولسا، سېنى يالغۇزدىن - يالغۇز ئاي دالاغا ھايدار ئىدى. بىراق مەن ئۇنداق ئېغىر يېشىمگە يارىماسمەن. مەيلى، ئون كىشى بىلەن كېلىشىپ ئال. بىراق ئېچىنىارلىق ئىش: تۇغقان - باغىرلىرىڭ، پانى تۆرە بىلەن ئەمەس، خان بايخان بىلەن ئاتا - بوۋىلىرىمىز ياشىغان خانگاي، ئانا ساي ياققا ئېغىپ ماڭغان ئىكەن...

— شۇ چاغدا، نېمە بولدى، تېگىن؟! ئەنسىرەپ زارلانغاندەك سورىدى ئومۇسى تارخان. ئۇدزەر تېگىن بۇ سوئالغا بېرىدىغان جاۋابنى بىر ئاز ياساپ، يۇمشىتىپ ئولىمدەلەنگەندەك قىلىپ ئېيتتى - ناق بولدى - يۇ، لېكىن ئۇنىڭ ھازىرلا ئاجونى ياقلىغاندەك، پاسىق كىمنايىمگە بارغانلىقى ئويىدا چاقناپ، دەھشەتلىك ھەقىقەتنى ئېيتتى. يەنە ئۇ ئاجونىڭ بۇيرۇق بويىچە، بايخان كوچىدىكى چوڭ - كىچىك بارچە ئادەمنىڭ قەتل قىلىنغانلىقىنى ئېيتىپ، چىن كۆڭلىدىن ئېچىنىش ۋە نەپرەت ئىزھار قىلدى. ئومۇسى تارخان لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. بىر قانچە نۆۋكەرلەر كېلىپ ئۇنى يۆلەپ، كۆڭۈل ئېيتقاندەك بىر نېمىلەر دەپ مەدەت بەرگەندەك بولدى. بايىلا ئۇنى ھاماقەت چاكىچۇن ۋاڭلىندىمۇ يامان كۆرۈپ. نەپرەتلىك قارىغان كۆپچىلىك كىشىلەرنىڭمۇ ئىچى ئاغرىپ جانلىرى شىقىراپ، ئاستا - ئاستا تاراشقا باشلىدى. ئۇلارمۇ تېخى ئۆز ئاتا - ئانا، قېرىنداشلىرىنىڭ تەقدىرىنى بىلمەيتتى. ئۇلارنىڭ بارچە ئۈممىدى بىلەن ئىشەنچىسى بۇ شۇنچە نۇرغۇن كۈچنى بۇ يەرگە ئامان ئېلىپ كەلگەن باھادىر ئۇدزەر تېگىندە ئىدى، خالاس!

× × ×

ھەر ھالدا ئومۇسى تارخاننىڭ تۈنۈگۈن تالاش ئۈستىدە، تىمبەتلەر ئوردىسىنىڭ تاغلار ئارىسىدا ئىكەنلىكى ۋە لەشكەرلىرىنى ئۆز يېرىدە ھېچ كىمدىن يېڭىلمەيدىغانلىقى توغرۇلۇق ئېيتقان سۆزى ئۇدزەرنى جىددىي ئويلاندۇرۇپ قويدى. چۈنكى ئۇ، خېلى يەرلەرنى، ئەللەرنى، ماجرالارنى كۆرگەندىن كېيىن دۇنيادىكى خەلقمۇ - خەلق ئىقلىملارنىڭ، ئاساسەن، ئۈچ چوڭ نەرسىگە تايىنىپ ياشايدىغانلىقىنى چۈشىنىشكە باشلىغان ئىدى. ئۇنىڭ نەزىرىچە بۇ ئۈچ نەرسىنىڭ بىرى، سۇ — چوڭ دەريا، كۆللەر، بىرى — تاغ، ئىككىنچىسى — چاڭگال. ئۆزلىرىگە ئوخشاش «دالا ئېلى» دەپ ئاتالغۇچ خەلقلەرمۇ سۇ بولمىسا ھېچ قانداق دالا - تۈزدە ياشىيالمىغان بولار ئىدى. ئۈچىنچىسى، تاغ، تاغلىق يەرلەر بولسا، ئېيىق ئاۋال سۇغا باي، ئۇنىڭ تەبىئىي ئالاھىدىلىكلىرى، — ھايات ئۈچۈن قايسى ياخشى - يامان

ئىككىلىنىشتىن قەتئىي نەزەر، ئۇرۇش شارائىتىدا ئالاھىدە زور ئەھمىيەتكە ئىگە. سەۋەب، تەبىئەت ئادەملەرگە باقمايدۇ. بەلكى ئادەملەرنىڭ ئۆزى تەبىئەتكە ماسلاشقان ھالدا ھەرىكەتلىنىدۇ. شۇ تۇپەيلى، دانا ئەجدادلار «ئۆرمىگەن يەرنىڭ ئويمان – چوڭقۇرى كۆپ»، «تۇغۇلغان يەرنىڭ چىغىمۇ مەدەت» دېگەن ھېكمەتلەرنى ئېيتقان (ئەلۋەتتە، تاغلىقلار – تاغدا، دەريا – دېڭىز بويىدا ياشىغۇچىلار – سۇدا، ئورمان – جاڭگاللاردا ياشىغانلارمۇ ئۆز يېرىدە كۈچلۈك).

تاڭ ئاتقىچە دېگۈدەك ئىنىسى ئۇيغۇدە بىلەن مۇڭدىشىپ چىققان ئۇدزەر تېگىن، ئۆزىنىڭ ئاساسىي ئوي – مۇلاھىزىلىرىنى شۇ كۈنىنىڭ ئەتىسى سەردارلار ئولتۇرۇشىغا قويىدى؛ ئۇ بىر كۈن مابەينىدە ئۇيغۇدەنى ۋە چەن كىيۇننى يېنىغا ئېلىپ ئىككى تەرەپنىڭ ئارىلىپ تۇرغان جايلىرىنى شۇ ئەتراپتىكى يەر شارائىتىنى باقىدى، تىببەتلەر لاگېرىنىڭ نېرىسىدىكى دۆڭ – ئېدىرلار ئارىسىدا قانداق دۈشمەن چېكىنسە – قايسى ياققا چېكىنىشى مۇمكىن؟ قاياقتىن قىيداپ، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن چىقىشقا بولىدۇ؟ دېگەنگە ئوخشاش مەسىلىلەر ھەققىدە ئويلاندى: شان كۇنجۇ ۋە ئۇنىڭ قوشۇنلىرىنىڭ جەڭ قىلىش ئۇسۇللىرىنى ئېنىقلىدى. بۇ مەسىلىدە ئۇيغۇدە تېگىن ئۇنىڭغا مۇكەممەل مەلۇمات بەردى: ئۇ تىببەتلىكلەرنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ باش قوماندانى شان كۇنجۇنىڭ پاكا، دوغىلاڭ بولۇپ، ئانچە زور جىسمانىي كۈچكە ئىگە ئەمەسلىكىنى، لېكىن ئىنتايىن مەرگەن، ھەرىكەتچانلىقىنى ئېيتتى.

— يېشى چوڭ شان كۇنجۇ قۇۋۇ، – دېدى ئۇ، – بىرگە بىر نەيزە، قىلىچقا چىقماس. ئۇنىڭ ئاجونويادىن ئايرىلمىسى شۇدۇر، ئۇ چېپىش ۋاقتىدا ھامان بىر دۆڭدە چوخچۇيۇپ تۇرار. ئاندىن تويۇقسىز يوق بولۇر، چېرىكلىرى ھەم چېكىنەر. بىر قېتىم ئازغىنە يىگىتلىرى بىلەن توغرا ماڭسا قاراپ ئاتسىلىپ، ئاندىن شۇنداق تېز بۇرۇلۇپ قاچتى. مەن ئۇنى سۈرۈمەن دەپ، قورشاۋدا قالار بولدۇم... بىراق بىزنىڭ لەشكەرلەر بىزنى ئىككى ياقتىن يېپىلىپ قورشاۋغا ئالماق بولغان چېرىكلەرگە تاشلىنىپ قوغلاتتى.

— مۇنداق قورشاۋنى «ئۇلۇغزار» دەپ ئاتار. بىز شان كۇنجۇغا «ئۇلۇغزارنىڭ» قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتەرمىز! – دېدى ئۇدزەر تېگىن ئۇيغۇدەنى خۇرسەنت قىلىپ.

ئۇدزەر تېگىننىڭ تېخى ئۇزۇل – كېسىل قېلىپلاشمىغان ئاساسىي مولجالىنى دەل جۇرۇشتا تىرىشقاندەك چەن كىيۇن سۆزگە ئارىلاشتى. ئۇ شۇ دەۋردىكى، ئومۇمەن، تاڭ ئەمەلدارلىرىغا خاس سىياسەتچىلىكنىڭ غەيرى – نازۇك تەرەپلىرىنى كۆپ بىلىدىغان مەلۇماتلىق كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدى.

— تېگىن، – دېدى ئۇ، – سىزنىڭ قۇدرىتىڭىزگە ئىشىنىپ، شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتمەكچىمەنكى، بەلكى ئۇنى ئۆزىڭىزمۇ بىلەرسەن، شۇنداقمۇ، ھاجەت ھەقىقەتنى تەكىتلەش ئارتۇق ئەمەس،

— تاڭ ھاكىمىيىتى، خاقان كېيچەن ئەتراپىدىكى ئەمەلدارلار ئۇيغۇرلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىدىن پەقەت ئۆزلىرى ئۈچۈنلا پايدا ئىزدەيدۇ. پايدا بولغاندا، يەنى بايلىق توپلاش، ئەتراپتىكى چوڭ – كىچىك ئەللەردە سودا – سېتىق قىلىپ، ئالۋاڭ – ياساق ئېلىش ئارقىلىق ئۇلارنى سىقىپ – شوراپ يېتىشنى ئويلايدۇ. كېرەك دېسەڭ، ئۇلار ئۆز ئەتراپىدىكى ئەللەرنى ئۆزىگە قوشۇشنىمۇ، ئۇلارنىڭ بىر – بىرىگە قوشۇلۇپ ئىناق ياشىشىنىمۇ خالىمايدۇ. بەلكى ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا ئېلىشىپ – تالىشىپ، بىر – بىرىنى قىرىپ – چېپىپ يوقۇشىنى خالايدۇ.

سارايى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەمەلدارلار، ھەتتا ئۆز خەلقىنىڭ غېمىنى ھەم قىلمايدۇ. پۈتۈن ئەلدىكى نامرات خەلق ئۇلار ئۈچۈن ئەجدىھا تورىدىكى بېلىق – چايانلاردەك... بۇ يىللىق ئۇيلار بىلەن سىغىن سىپىرلاردەك، مانا شۇ سەۋەبتىن ئۇلار ئىككى يۈز يىلدىن بېرى جۇڭگوغا ئۇيغۇرنىڭ ئەتراپىدىكى كۆپلىگەن ئەللەرگە ئارام بەرمەي كېلىۋاتقان ئازغىنا تىببەتلىكلەرنى بىر تەرەپ قىلماي، ئۇنىڭدىن پەقەت چېگرانى، كارۋان يوللىرىنى توساپ، يەنە ئۆزى ئەمەس، سىلەر ئارقىلىق توساپ قويۇپ، ئەيشى – ئىشرەت ئىچىدە چىرىپ ياتقىنىنى ياتقان، بۇنداق سىياسەتنىڭ كىمگە پايدىسى بار؟!

ئۇلۇغ دۆلەت ئۈچۈن شۇ خىل رەزىللىك مەنسۇپمۇ؟ مەن غەربتىكى خەلقلەرنىڭ ھېچ قايسىنى يامان كۆرمەيمەن. ئەكسىچە، ئۇيغۇر، خاقاس، تىببەت ئوخشاش باتۇر خەلقلەرگە قىزىقىپ قارايمەن. بولۇپمۇ، تاڭ سۇلالىسى پادىشاھلىرىنىڭ ئاشۇ رەزىل سىياسىتى نەتىجىسىدە، بۇ خەلقلەر بىر – بىرسىنى ئۇرۇپ تېپىپ كەلمەكتە. شۇڭلاشقا تىببەتلىكلەرنىڭ ئىككى ئەسىردىن بۇيان زوراۋانلىقى بار، چوڭ دۆلەت – جۇڭگوغا قارشى ئېلىشىۋاتقانلىقىمۇ قانۇنلۇق. ئەگەر ئۇيغۇر، تاڭغۇتتا ئوخشاش قوشنىلار بولمىسا، بەزى پەيتلەردە،

بولۇپمۇ جۇڭگو دۆلىتى شەرقىي - جەنۇبىي ھىندىچىن ئەللىرى بىلەن ئۇرۇش شارائىتىدا بولغان دەۋرلەردە، ئۇلار جۇڭگونى ئىشغال قىلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئۇ چاغدا نېمە بولماق؟ ئومۇمىيۈزلۈك ۋەيرانچىلىق. بىرىنچىدىن، تىبەتلىكلەر جۇڭگوغا ئوخشاش چوڭ ۋە نۇرغۇن ئاھالىلىق ئەللىنى ئىدارە قىلالمايتتى؛ ئىككىنچىدىن، ئۇلارنىڭمۇ ئۆزگىلەرنىڭ ماددىي ۋە مەدەنىي بايلىقىنى تالان-تاراج، خانىۋەيران قىلىشى مۇقەررەر. شۇڭلاشقا مەن ئۇنى بىر يولى توسۇش تەرەپدارى: ئۇنداق قىلىش تاڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ، بولۇپمۇ قولباشچىلىرىنىڭ قولىدىن كەلمەيدى، ھەم كېلەلەيدۇ. ھەتتا تارىختىمۇ، جۇڭگو چېرىكلىرى يەتتە سۇ، خازارىيە، مەۋرەئۇننەھىر ئەللىرىگە بارغاندا، ئۇ قوشۇنلارنىڭ ئۇيۇتقۇسى قولباشچىلىرى چاۋشيەن، سوغدا ۋە ئۇيغۇرلاردىن ئىبارەت ئىدى.

تىبەتلىكلەرنى تامام توساپ، غەربىي - شىمالىي چېگرادا ئىشەنچلىك ۋە ھەممە ئۈچۈن پايدىلىق شارائىت ھاسىل قىلىدىغان پەيت، مېنىڭچە، ماڭا، ئەمدى كەلدى! ئۇنى يەنە ئۇيغۇرلار، ئۇدزەر تېگىن، سەن ھاسىل قىلىشىڭ كېرەك. ھاسىل قىلغاندا، يەنە ئۇلۇغ خاقاننىڭ پايدىسى ئۈچۈنلا ئەمەس، مىڭ يىللار مابەينىدە ئىككىگە بۆلىنىپ، ئىككىسى ئىككى ياقلاردا ياۋلارغا يەم بولۇپ ئېلىشىپ كېلىۋاتقان، ئومۇم ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈن ھاسىل قىلىشىڭ كېرەك! قىسقىسى سەن، ھەقىقەتەنمۇ، بۇ خۇاڭخې بويىدا يەنە ئۆز دۆلىتىڭنى تىكلىشىڭ كېرەك. بۇ مېنىڭ چىن سۆزۈم ۋە ئارمىنىم، سىلەردىن بىز خەنلىكلەرگە زىيان - زەخمەت كەلمەيدۇ. سەۋەب، بۇ يەردە ئۇيغۇر دۆلىتى-مەيلى، خانلىقى بولسۇن، قانچە كۈچەيگەنسېرى، جوڭگو ئېلىنى ئەمەس، بەلكى بىر چاغلاردا ئايرىلىپ كەتكەن تۇرپان، قەشقەر تەرەپلەردىكى ئۆز باغلىرىنى كۆزلەيدۇ. تەبىئىي يوسۇندا ئۇلارنىمۇ سوغدا - ئەرەبلەر قالدۇقلىرىدىن، شۇ كۈنگىچە ئۇلارنى ئىشغال قىلىپ، ئۇلۇغۋار بىرلىشىشكە ئىنتىلىش كېرەك! ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا شۇ تارىخىي ئۇلۇغ ئىشنى، ئامانەت قىلىش كېرەك!!! مەن، ساڭا تېگىن، كۆپتىن پۈكۈپ يۈرگەن ئۇيغۇرلارغا مۇناسىۋەتلىك پىكىرىمنى ئېيتتىم.

ئىنتايىن زور دىققەت، ھەتتا ھاياجان بىلەن تىڭشاپ ئولتۇرغان ئۇدزەر تېگىن چەن كىميۇنغا رازىمەنلىك بىلدۈردى ۋە ئۆزىنىڭمۇ شۇ ھەقتە ئويلاشقا باشلىغانلىقىنى، لېكىن ئۇنىڭغا ئوخشاش روشەن تۈگۈنلەرگە كېلەلمەي يۈرگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى.

— سەن شۇ باشتىن تارتىپ، ماڭا مەسلىھەتچى ئەقىلدار بول. مېنىڭ بىرىنچى مەسلىھەتچى - ئەقىلدارلىرىم، بىلەمسەن، كىم بولغان؟ تۇردالىم دېگەن بىلگە چال بىلەن خاقان قىزى تەيخې! ئۇلاملا چالنى مەن مۇشۇ خۇاڭخې بويىدا تىبەتلەر قولىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئالغان.

شۇ سۆزلەردىن كېيىن، ئۇدزەر تېگىن ئۆزىنىڭ يېڭى پىكىردىشى، زېرەك چەن كىميۇنغا تۇردالىم ئۆلىما ۋە ئۇنىڭ تۇرپان دېگەن قەدىمىي شەھەردىن ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

× × ×

ئۇرۇش شارائىتىدىكى ئالدىنقى سەپلەردە بولۇپ، ئۇ يەردە تۇرغان لەشكەرلەرگە يەنە شۇنچىلىك ئادەم كۈچىنى قوشقان، قولباشچىلار ئارىسىدا ئايرىم ئۆزگەرتىشلەر يۈرگۈزگەن ئۇدزەر تېگىن، پۈتۈن مەيدانغا مەسئۇل قىلىپ، ئىنىسى ئۇگدە تېگىننى بەلگىلىدى. ئۇنى ئۆز ئىنىسى بولغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇگدەنىڭ توغرا تەپەككۇرىغا، بولۇپمۇ ياشلىقىغا قارىماي - زور سەۋر - چىداملىق كۆرسىتىپ كەلگەنلىكىگە قايىل بولغانلىقىدىن شۇنداق خۇلاسىغا كەلگەنىدى.

— يەنە ئۈچ كۈندىن كېيىن كېلىۋىمىز، - دەپ جېكىلىدى ئۇ، - ئاخىرقى چېپىشقا ھازىرلىق قىل. ئاۋۋال ماڭا ئۆز مۆلجا يولۇڭنى ئېيتىۋەرسەن. ئاندىن كۆرۈۋىمىز...

ئۈچ كۈندىن كېيىن ھەممە نەرسە تۈپ - ئاساستىن ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى. بارچە ئەتراپقا قىرياش ئۆزگىچە ئىللىق نۇر چېچىپ، خاتىرجەملىك، بەھرى - ئاراملىق كەيپىيات ھاسىل قىلغاندەك بولدى. ئوردىدىن تارتىپ تا خۇاڭخېگىچە بولغان ئۇدزەر تېگىن ھەرىكىتىدىن خەۋەردار شان كۈنچى تېگىننىڭ ئەڭ ئاخىرقى يېشىمىنى بىلگەندىن كېيىن، مەخسۇس ياۋاش - ئەلچىلەر بىلەن خەت يېزىپ ئەۋەتكەن ئىدى، ئۇنىڭ خېتىنىڭ باش تەرىپىدە، ئۆزىنىڭ بۇ ئەتراپتىن تامام كېتىدىغانلىقى بايان قىلىنغان بولۇپ، قالغان قىسمىدا باشتىن - ئاياغ ئارمان - پۇشايمانلار بىلەن سۇغۇرۇلغانىدى... مەسىلەن: «بىز دالالىقلار نېمىگە بىرلىشىپ، تابغاچلارنى قوغلىمايتۇق؟ ئۆز ئارا قىرىلىشىمىز؟ يەنە شۇ

ياۋۇز يىلان تابىغاچلار سەۋەبىدىن! مەن ئاخىرى ئۇلارنىڭ ئېلىگە كىرەر ئىدىم، ئاما سىلەر - ئۇيغۇرلار يول بەرمىدىڭلار. ئەمدى مەن ئېلىمگە قايتىتىم، تىنچلىق بەر ئۇدزەر تېگىن. بىلگە - كۈچلۈك بولساڭ ئۆز يېرىڭنى؛ ئوردا ئېلىڭنى قايتا ئالۇر بول ... » دېگەندەك ئىككى بىسالىق ئۇرۇي - كىنايىلەر كەلتۈرگەنىدى.

— شان كۈنجو ھېلى يولدادۇر، تايىنلىق؟ - دەپ ئېيتقانىدى ئۇدزەر تېگىن ئەلچىلەردىن، ئۇلار تەستىق جاۋاب بەردى.

— قىرى قولباشچى يەنە ئەقلىگە كەلگەن. شۇنداق دەپ ئېيتىڭلار ئۇنىڭغا. قان تۆكۈشتىن قايتماقنى - قۇت ئىمىشتۇر. مەن ھېچقاچان تىبەت ئېلىگە چاپمايمەن. بىراق شان كۈنجو بېغىشلىتىپ ئېيتقان ئوردىغۇنىمۇ، تىبەتلەرگە يان باسار ئاجۇ بىزدىن تارتىپ ئالدى. ئاخىر بىر كۈنى مەن ئوردىغۇننى قىرغىزلاردىن، تۇرپاننى تىبەتلەردىن قۇتقۇزۇپ ئالۇرمەن. شۇڭلاشقا شان كۈنجو ئۇياقتىكى ئۇيغۇرلارغا ئازار بەرمىسۇن، ئۇ ئۆزى قولباشچى كىشىدۇر — بىلەر: يەنە بىزنىڭ ئەللەرگە يامان بولۇر!

ئەلچىلەر چىقىشى بىلەنلا، ئۈگدە تېگىن ئوتاۋدا ئولتۇرغانلار ئارىسىدا قىزغىن مۇنازىرە باشلىنىپ كەتتى. بىرلىرى، شۇ جۈملىدىن ئۈگدە بىلەن چەن كىيون تىبەت قوشۇنلىرىنى قوغلاپ بېرىپ، ئۇرۇشۇپ قورال - ياراقلىرىنى تارتىپ ئېلىشنى تەكلىپ قىلدى؛ يەنە بىرلىرى ئۇلاردىن قۇتۇلغىنىمىزغا شۈكرى ئېيتىپ، بىر مەزگىل بولسىمۇ تىنچ - ئارام ئېلىپ ياشاپ تۇرۇش كېرەكلىكىنى دەلىللىدى. ئۇدزەر تېگىن ئۇياقىنىمۇ، بۇياقىنىمۇ قوللىماي، ھەر ھالدا، ئۆزىچە بىر خاتىرجەملىك بىلەن چۈشەندۈردى:

— ئۆزىنى - ئۆزى بىلگەن، تىنچ، ياخشى يولغا ماڭار بولغان دۈشمەننى ئارقىسىدىن قوغلاپ چېپىش — نومۇس بولۇر. مەن ئۇنداق يولغا ماڭمايمەن. ئەمدى بىزگە خۇاڭخېدا چىڭ تۇرۇشتا، ئالدىدىكى ئۇلۇغ ئىشلارنى پۈتتۈرۈشكە كۈچ يىغىش ۋە كۆپ ئىشلارنى قىلىش كېرەك بولۇر.

— «ياردار يىلاننى قويۇپ بەرمەسلىك كېرەك» دەيدۇ بىزدە، تېگىن، — دەپ ئۆز مەقسىتىدە تۇردى چەن كىيون، — شان كۈنجو كۈچ توپلاپ، بەرىبىر گەنجۇغا ھۇجۇم قىلىدۇ بىر كۈنى.

ئۇدزەر تېگىنمۇ ئۇنى شۇ خىل تەمسىل بىلەن رەت قىلدى:

— ئۆزەڭمۇ ياردار تۇرغاندا، كېتىپ بارغان يىلانغا چېپىشقا بولماس، دوستۇم. چېپىشمىش ساغلاملارغا يارىشۇر. بىزنى بۇندىن باشقا تالاي ئىشلار كۈتۈپ تۇرار! ... ئەمدى شۇلار توغرۇلۇقمۇ ئويلىشايلى! ھازىر تىبەتلەر ئىگىلىگەن ئوتلاق يەرلەرنى كۆرمەك كېرەك.

تىبەت قوشۇنلىرى ئىگىلىگەن يەرلەر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قۇم - بارخانلىق ۋادا، ئۇلۇغ دەريادىن نەم تارتىپ ياشىرىپ تۇرغان دەپسەنلەر، بولۇپمۇ يىراقتىن ھەيۋەتلىك كۆرۈنگەن، دەل - دەرەخلىك ئېدىرلار - بۇلارنىڭ بارلىقىنى ئۇدزەر تېگىنگە ئىنىسى ئۈگدە سۆزلەپ بەرگەنىدى. ئەمدى ئۇ ئوت - چۆپ كۆپ ئوتلاقلاردا ئۆزلىرىنىڭ مال - ۋارىنى كەڭ - تاشا ئوتلاپ كۆپەيدۇ. ئۇ يەرلەرنى ھازىر بېرىپ كۆرۈشنىڭ شۇنچە نېمە زۆرۈرىيىتى باركىنە؟! دېگەندەك ئويلار كەچتى، ئاتلىق توپ ئىچىدە كېتىپ بارغان ئۈگدە تېگىندىن:

— ھۇجۇم قىلماي ياتقىنىڭلارغا «بىر ئاي بولدى» دېدىڭما، ئۈگدە؟ - دەپ، نېمىشقىدۇ، ئىككىنچى قېتىم سورىدى ئاغىسى.

— سەن نېمە، ئۇنتۇغاق بولدۇڭمۇ؟!

— ياق، «ئۇنتۇغاق» بولمۇدۇم. ئويلايمەنكى، شان كۈنجو سىنىڭ ھۇجۇمىڭنى كۈتۈپ تىنچ ياتمىغان بولۇر... ئۇنىڭ ئاي بويى سىنى كۈتۈپ ياتقىنىدا سىر بولسا كېرەك.

يەنە بىر ھازادا، ئۇدزەر تېگىن ئۆزەڭگىلەرنى دەسسەپ، ئېگىز كۆتۈرۈلدى - دە:

— ئەينە قارا، كۆرۈۋاتامسەن؟! - دەپ تىبەتلىكلەر جايلاشقان ئېگىزلىك ئالدىدىكى كەڭ سايدا چۇۋۇلغان قويلارغا ئوخشاش ياتقان تاشلارنى كۆرسەتتى. تاش تىزىمىسىنىڭ كەڭلىكى ئون - ئون بەش قەدەمچە بولۇپ، ئۇزۇنلۇق بىر نەچچە چاقىرىمغا سوزۇلۇپتۇ. تاشلار شۇ قەدەر سەر خىل ۋە زىچ ئىدىكى، ئۇلار ئۈستىگە، چېپىپ كىرگەن ئاتلارنىڭ ئاياغلىرى سۇنۇپ، يۇلۇنلىرى ئۈزۈلۈپ ئالدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى!

— نېمە دېگەن قۇۋ تۈلكە، ھە! — ھەيران بولدى ئۈگدە تېگىن. باشقىلار بولسا:

— نېمە ئۈچۈن بۇ تۇيۇق قورغاندىن پايدىلانمىدى ئۇ؟!

www.uyghurkitap.com

— ئۇلار بىزگە تۈندە تېگىپ - قېچىپ، شۇ يەردە غۇلاتماق بولغان ئىكەن، ھە؟!...

— يە، دۈگدۈۋاڭ ياقتىن قوشۇمچە كۈچ كۈتتىمۇ؟ — دېگەن سوئال - تەخمىنلەرنى ئىزھار قىلىشتى.

— ئۇنى بىلىش تەس. بىراق، ئۆز دۈشمىنىنى بۇ توساقتا غۇلىتىش ئۈچۈن كېچە بىلەن كۈندۈز — بەردىبىر: مالنىڭ بارلىقى، بولۇپمۇ ئىلقا تۈندە كۆرۈر ياخشى، بەردىبىر ئۇلارمۇ بۇ تويۇق ئۇستىگە چىققاندا غولار ئىدى. ... بۇنىڭ ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك؟ — دەپ، ئۇلگەدىن سورىدى ئۇدزەر.

بىر قىرغىنىدىن ئامان قالغانلىقىنى ھېس قىلىش بىلەن، ئۆز چارلىغۇچىلىرىنىڭ شۇ قەدەر زور ئىشلار ئۇچۇرىنى سەزمىگەنلىكىگە خاپا بولۇۋاتقان ياش قولباشچى ئۆز ئەيىبىنى ئېتىراپ قىلغاندەك بىر ئاز مەيۈسلەنگەن ھالدا، توغرا ۋە نەق جاۋاب بەردى:

— چارلىغۇچىلار ئارقامىق سىرىنى بىلىپ، ياۋ ئۆزى چېكىنىپ ئۆتەر يەرلەردىن ئۆتۈشكە بولار ئىدى ...

— دۇرۇس، دەل ئېيتتىڭ! بۇ يەردە چوقۇم شۇنداق يول باردۇر.

دەرۋەقە، ئۇلار مەزكۇر توساقنى ياقىلاپ مېڭىپ، ھەر يۈز قەدەم ئارىلىقتا تاشىمىز ئۆتكەللەرنىڭ بارلىقىنى كۆرۈشتى.

× × ×

تەبىئەت ئالاھىدە قابىلىيەتلىك قىلىپ ياراتقان ئادەملەر كۆپىنچە روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن بىردەك ماسلاشقان بولۇپ كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى، چىراي - شەكلىدىن قانداقتۇ بىر تەسىر قىلغۇچى ھەيۋەتلىك، يېقىملىق پەزىلەتلەر ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ: بۇ ھالەتلەرنى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىدىن كۆرە، باشقىلار كۆپرەك سېزىپ، ئۇنداق ئادەملەرگە ئىچكى قىزىقىش بىلەن قاراپ، ياخشى مۇناسىۋەتتە بولۇشقا ئىنتىلىدۇ. قەدىمى پومپېي شەھىرىنىڭ مەرمەر تاملىرىنىڭ بىردە ئەكس ئېتىلگەن ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن سۈرىتىدىنمۇ بىز شۇ ئىپادىلەرنى كۆرۈمىز: ئۇلۇغ قولباشچىنىڭ سىماسى كۆككە چاپچىغان ئاق بوز ئات ئۈستىدە بەدىئىي قۇدرەتلىك دۈشمىنىگە ئېتىلغان قىران قۇشنى ئەسلىتىدۇ.

ھېچ بىر ئىلىم - مەرىپەتسىز شىددەتلىك دالا ھاياتىدا بۇلاقتەك تاۋلانغان نەۋقىران ئۇدزەر تېگىنىدىكى شۇ خىل خىسلەتلەرنى دەسلەپكى كۈنلەردىلا سېزىشكە باشلىغان چەنكىيون، ئۇنىڭ تىبەتلىكلەرنىڭ ھېيلىلىرىنى ئالدىن - ئالا جورۇپ، نەق بىلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن، قايىل بولغان ھالدا:

— تېگىن، ساڭا ھېچ قانداق مەسلىھەتچى - ئەقىلدارنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك، — دەپ چاقچاق ئارىلاش سۆزلىدى، — توغرا، «بىر باش ياخشى، ئىككى باش تېخىمۇ» دېگەن ماقال بىزدىمۇ بار. لېكىن، سېنىڭ بېشىڭدەك بىر بېشى بار ئادەمگە ئىككىنچى باش كاشىلا بولۇشى مۇمكىن، ھەر قانداق باش ئۆز ئورنىدا بولسا ياخشى: قوينىڭ - تاۋاقتا، ئىشتىنىڭ كاتەكتە، دۈشمەن بېشى كۆتەكتە! دېگەندەك ...

— شۇ چاغدا، ئۆزەڭنىڭ بېشىنى قەيەرگە قويغۇڭ كېلىدۇ؟! — چاقچاق قىلدى ئۇدزەرمۇ.

— ئاۋۋال باشقا بىر يەرگە قويۇپ كۆر. كېلىشمىسەم كۆتەككە قوي.

— مەيلى، ئېيت،

— مەن گەنجۇ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەھۋاللاردىن، سودا - تىجارەت، ئىشلىرىدىن خەۋەردارمەن. چۈنكى ئۆزەم مۇشۇ ئەتراپتا شۇ دەريانىڭ بويىدىكى يەنە بىر چوڭ شەھەر لەنجۇدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، خوتۇن - بالىلىرىم ھازىرمۇ شۇ يەردە. شۇڭلاشقا، كەلگۈسىدە، پايتەختىڭ بولىدىغان — گەنجۇنى تەرتىپكە كەلتۈرۈپ، تەمىنات ۋە سودا - تىجارەت ئوخشاش ئىچكى ئىشلىرىڭنى بەجا كەلتۈرسەم پايدىلىقمىكىن، دەيمەن؟

ئۇدزەر تېگىن ئۇيىدىن «ئەسلىدە بۇ شۇنىڭ ئۈچۈن ئەتراپتىن تىبەتلىكلەرنى ئۇزۇل - كېسىل قوغلىۋېتىشنى خالايدىكەن—دە» دېگەن پىكىر كەچتى. لېكىن ئۇنى ئېيتىشتىن ئۆزىنى توختىتىپ، چەنكىيوننىڭ تەكلىپ پىكىرىنى قۇۋۋەتلىدى:

— كۆپتىن - كۆپ دۇرۇس، دوستۇم! شۇ ئىشلاردا بىزگە خۇددى سېنىڭدەك بىلگە كىشى كېرەكتۇر. بىز مال ئۆستۈرۈشنى، ئۇرۇش - چېپىشنى ياخشى بىلىمىز. بارلىق، ئوردا ھەم سودا - سېتىق ئىشلىرى ئانچە ئەمەس. بۇ ئويۇنغا گەنجۇدىكى ماجىرالارنى قىلىچ - نەيزە پوپوزدىسى بىلەن تۈزىتەلمەي يۈرگەن

مانا مۇنۇ ئەلەتەبىرەۋ خۇشال بولار. شۇ ئۆزۈك قۇت ئەقىل بىلەن تاپقان ئىشقا بۈگۈندىن باشلاپ كىرىدىش.

— ئەتىدىن باشلىساقمۇ، ئۈلگۈرەرمىز، تېگىن. — دەپ يەنە ھەزىل قىلدى چەنكىيۈن.

— ئەتىگە بولماس!

— نېمىشقا بولماس؟ — چۆچۈگەندەك سورىدى چەن.

— ئەتىگە سەن لەنجۇغا ماڭۇرسەن. خوتۇن - بالاڭنى ئېلىپ كېلۈرسەن، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇدزەر تېگىن، — بىزدە ئۇلجىغا ئالغان ئەسىرلەرنىمۇ ئالدى بىلەن ئۆيلۈك قىلىپ، ئاندىن ئىشقا سالۇر. شۇ چاغدىلا، ئۇلار قېچىپ كېتىشنى، ياماڭلىقنى قويۇر. سەن بولساڭ ئەركىن قۇش، ئۆگىنىمىز، ئۇزاق تۇرمايسەن بۇ يەردە،

— ئىنتايىن توغرا، ئىنتايىن زور تەجرىبىگە ئاساسلانغان خەلق دانالىقى. توغرا، مەنمۇ خوتۇن - بالامنى بەك سېغىندىم. بىللە بولساق زور بەخت! بىراق يېڭى ئىشنى بىر ئاز يولغا سالاي، تېگىن. سېنىڭ كىشىلىرىڭدىن بىرەسىنى ياردەمچى قىلىپ ئالۇرمەن. قالغان يايى — ياساۋۇل، ھېسابچى — تەمىناتچىلار شەھەردە ئۆز ئۆزىدىن تېپىلىدۇ. مانا شۇلارنىڭ بارلىقىنى يىغىپ، ئىشقا سېلىش زۆرۈر. بولمىسا، چوڭ شەھەردە جەزمەن ئەۋج ئالىدىغان قالايمىقانچىلىقنىڭ ئۆزىمۇ ئۇرۇش - چېپىشقا ئوخشاش ھادىسە، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر ...

— توغرا ئېيتۇرسەن! — دەپ قۇۋۋەتلىدى ئۇدزەر تېگىن، — سەۋەب، ئۇرۇشتا بار كۈچنى بىرلا ياۋ تەرەپكە قارىتىمسەن. تۇرمۇشتا بولسا — يۈزمىڭ تەرەپكە. ئىككىمىزنىڭ ئويلىرى كۆپ. ئەمما ئوخشار ئىكەن. دېمەك، ھامان تىل تاپۇرمىز، دوستۇم.

× × ×

ئۇدزەر تېگىن توپى دەريا بويىدا، ئۈچ يول قوشۇلغان جايدىكى چوڭ كارۋان سارىيى يېنىغا كېلىپ توختىدى. مەزكۇر ئۈچ يولنىڭ بىرى ئوتتۇرا ئاسىيا شەھەر - يېزىلىرىدىن چىقىپ، يەتتە سۇ، جۇڭغارىيە ئارقىلىق ئورخون - سېلىنگانى بېسىپ ئۆتەتتى، يەنە بىرى ئاستانە، تۇرپاندىن چىقىپ، قومۇل تاغلىرى يوللىرى ئارقىلىق ئۇلىشاتتى. ئۈچىنچىسى بولسا كەشمىر، ھىندىستاندىن تىبەت، پامىر تاغلىرىنى ئېشىپ كېلەتتى.

— كارۋان سارىيىدا سىلەرنىڭ كىچىك ھارۋىلار بارمۇ، شۇنى ئۇققىن، دوستۇم، — دېدى تېگىن چەن كىيۇنغا. ئاندىن ئۆزگە نۆكەرلەرگىمۇ شەخسىي تاپشۇرۇقلار تاپشۇردى: يەنە ئۈچ كۈندىن كېيىن مۇشۇ جايدا ئۇلۇغ توي ئۆتكۈزەرمىز، ئەتىدىن باشلاپ نەندە، خۇبېي قورۇقلىرىغا ئات چاپتۇرۇپ، ئۇ يەردىكى ئاقساقال - سەردارلارنى چاقىرىڭلار. پۈتۈن يارانلارنى قوي گۆشى، قىمىز، سۈت - ماي بىلەن كۈتۈڭلار! ئەمدى ئۇلارنىڭ بويتاقلىرى بىزدىكى يېتىم - يېسىر خوتۇن - قىزلارغا ئۆيلىنەر بولسۇن! تېگىشلىك مال - ۋارانىنى ئۈستۈرۈپ، ھېچ ۋاخ قورالىنى تاشلىماي يۈرسۇن. ھازىر بولسا كارۋانسارايىنىڭ بورداق قويلىرىدىن يېتەرلىك ئېلىپ، ئوۋچىلارچە كۆمگەن گۆش، ئوت ياپما (كاۋاپ)، شورپا پىشۇرۇڭلار! باغىرلار كارۋان سارايدا قۇت قونالار! بولسا بارچىسى كەلسۇن! چالغۇ ئەسۋابلىرى بولسا چالسۇن! باخشىلار، خوتۇن - قىزلار ئۇسسۇل ئوينىسۇن. بىراق خوتۇنلارغا تېگىشىپ، قول تەككۈزەر بولماڭلار! ئۆزلىرى سۆيەر ئىكەن، ئاتا مىنگۈزۈپ دالانى ئايلاندۇرۇپ سەيلە قىلىڭلار.

— ئەگەر خوتۇن - قىزلارنىڭ ھەممىسى سېنى سۆيسە، بىلگە كۈچلۈك تېگىن، سەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈڭ يالغۇز ئېلىپ كېتەرسەنمۇ، قانداق؟!

— ئەڭ بولمىغاندا، شۇ «ئۇلۇغ يۈرۈشتە» بىزدەك سەردارلىقنى يېنىڭغا ئالۇرسەن؟ — دەپ چاقچاق قىلدى سەردارلار.

— ياق، ھەممە خوتۇننىمۇ، سىلەرنىمۇ يېنىمغا ئالماسمەن! قايسى خوتۇن كۈچلۈك سۆيسە — شۇنى ئالۇرمەن. سىلەر شۇنى بىلىڭلار: مىڭ خوتۇننى سۆيگەن ئەر، بىر خوتۇننى بىلمەس، بىر خوتۇننى چىن سۆيگەن ئەر — مىڭ خوتۇننى بىلۇر!

يەنە ھەممە ئۇدزەرنىڭ تەبىئىي تاپقۇرلۇقىغا قايىل بولۇپ، ئۇنى سەممىمىي قۇۋۋەتلەشتى، ئۇدزەر تېگىنمۇ ئىلھاملانغاندەك خۇش سۆھبىتىنى داۋام قىلدى:

www.uyghurkitap.com

جاھان كەزدى، شائىر، ناخشىچى، نەغمىچىلەرنىڭ بارلىقى بىر سولۇۋنى سۆيگەن، ئۇنىڭغا كۆيگەن دەرتلىك كىشىلەردۇر. ئۇلار ئاجوندا ئاھ چېكىپ، يىغلاپ - قاقشاپ، يالغۇز شۇ سولۇۋنى (گۈزەللىنى) ئەستە ساقلار، ئۇنىڭ بىلەن ماختىنار ھېكايە - رىۋايەتلەردىكى چىلىك باتۇر ئەرلەر، ئالىپ - تۇڭگا - ئالپامىشلارمۇ شۇنداق بولغاندۇرمىش. نەچچە يۈز كېنىزەك، خوتۇنلار، ئەرەپ خەلىپىلىرىدىن كۆرە، ئەينە شۇ دەرتلىك كىشىلەر قۇتتۇر، قىز - خوتۇن قەدرىنى شۇلار ياخشى بىلۇر. سەۋەب، تاماق كۆپ بولۇپ، ئۇنى كۆپ يېسە تەمى بولماس. دۇرۇسمۇ، يوقمۇ؟

— دۇرۇسى — دۇرۇستۇر ...، — دېدى ئەلتە بىر، — بىراق، مەن شائىر، نەغمىچى ۋە ناخشىچىلار سىياقى، يالغۇز جاھان كېزىپ كەتمەسمەن. بىر خوتۇندىن ئايرىلسام، يەنە بىرى بازدۇر، تاپۇرمەن.

— دۇرۇس، مەنمۇ شۇنداق، خان - خاقانلارمۇ شۇنداق. شۇ، سەۋەبلىك، بىزمۇ، خان - خاقانلارمۇ نەغمىچى - ناخشىچى ۋە شائىر بولالماسمىز، شۇ سەۋەبلىك بىزمۇ، خاقانلارمۇ ئاشۇ ئىزگۈ ئۇلۇغلارغا باش ئەگەرمىز.

— ناخشىچى - نەغمىچى، شائىرلار دېگىنىڭ — دۇرۇس. جاھان كەزدىلەر دېگىنىڭ - خاتادۇر. بىلگە كۈچلۈك تېگىن! — دەپ، يەنە قايچى پىكىر يۈرگۈزدى ئەلتە بىر ئاقساقال، — جاھان كەزدىلەر تەڭرى يولىنى ... ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك، نېرىقى دۇنيانى ئەيتمىشۇر. مېنىڭچە ئۇلارغا ئىشىنىش يوق. مەن ئۇل دۇنياغا ھەم، تەڭرىگە ھەم، سېغىنمايمەن. مەن ئۇلۇغ بىلگە كۈچلۈك - مويۇنچۇر خان ئاتىمىزغا سېغىنۇرمەن، ھە، سەن كىمگە سېغىنۇرسەن ؟!

— ئۆزۈڭ بىلۇرسەن، ئاقساقال: مەن شۇ ئۇلۇغ ئاتىمىز مويۇنچۇرنىڭ ئاتىسى كۆلى پەيلو خاقانغا سېغىنۇرمەن، بىراق، بىز ئۇنىڭ ئالدىدا ئەيىبلىك: شۇ ئۇلۇغ - بىلگە خاقان قورغان ئورخون ئوردىسىنى قولدىن بېرىپ قويدۇق ...

سۆزدىن - سۆز چىقار دېگەندەك، تۇيۇقسىزدىن ئېغىر مەسىلىگە كېلىپ قالغان سۆھبەتداشلار بىردىنلا غەمكىن كەيپىياتقا چۆمۈپ، كۆڭۈللۈك سۆھبەت ئۈزۈلۈپ قالدى ... ھەتتا چەنكىيۇن ئېلىپ كەلگەن ھاراقمۇ ئۇلارنىڭ كەيپىياتلىرىنى كۆتۈرەلمىدى، ئەكسىچە تېخىمۇ مۇڭلاندۇرۇپ، بەزىلەرنىڭ كۆڭۈللىرىنى بوشۇتۇپ، كۆزلىرىدىن ياش ئەگىتتى ... ئاسانمۇ، يۈز يىل داۋامىدا تەڭدىشى ئۆزلىرى ئويغۇرلار باشقۇرۇپ، ئالتۇن ئوردا، قارا قۇرۇم ئۈستىدە بايرىقى يەلپۈلدەپ، پۈتۈن غەربىي - شىمالىي دالالارنىڭ كەڭ قوينىدا يەككە - يىگانە قەد كۆتۈرگەن ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ ۋەيران بولۇشى ؟! ... ئاسانمۇ پۈتۈن بىر ئەل، بىر خەلقنىڭ نەچچىگە بۆلۈنۈپ، نەچچە تەرەپكە تېنەپ - تەنتىرەپ كېتىشى ؟!

ئادالەت بىردە بار، بىردە يوقتۇر،
ئاجوندا سېھىر بار، تەڭرى يوقتۇر.
جۇدا بولغانلار يۇرتلىرىدىن،
ئۇن تاپسا — تونۇر، تەڭنە يوقتۇر ...

شۇ ئەسنادا «گالاك - گۇلۇك، گالاك - گۇلۇك» قىلغان قوڭغۇراقلار ئاۋازى ئاڭلىنىپ، چوڭ كارۋاننىڭ بېشى كۆرۈندى. ھەر خىل يۈك ئارتىلىپ، بىرىنىڭ قۇيرۇقىغا يەنە بىرىنىڭ بويلىسى چېتىلغان بۇ تۆگە كارۋىنى قارا قۇرۇم تەرەپتىن كەلمەكتە. ئۇ دەۋرلەردە ھەر بىر شەھەر، ھەر بىر ئاھالىلىق يۇرت ئۈچۈن بۇ خىل كارۋانلارنىڭ كېلىپ - كېتىشى چوڭ ۋەقە، كۆڭۈللۈك داغ - دۇغا ھېسابلىناتتى. بىرلىرى قوي سويۇپ، گۆش پارچىلاش بىلەن، يەنە بىرلىرى شورپا قاينىتىشقا، قازان ئېشى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتاتتى. سەرۋازلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۆز ھەرىكەتلىرىنى توختىتىپ كېلىۋاتقان تۆگە كارۋانغىلا قاراپ قېلىشتى. بىر چاغدا ئۆزىنىڭ بىر نەچچە خىزمەتچىلىرى بىلەن غىزاغا كېرەكلىك چىنە - تاۋاق ۋە باشقا بۇيۇملىرىنى كۆتۈرۈشۈپ كەلگەن كارۋان سارىيىنىڭ غوجىسى، ئۆچكە ساقال تاكلىماق:

— بۇ ئوتتۇرا ئاسىيا تەرەپتىن كېلىۋاتقان سودا كارۋىنى، — دەپ ئىشەنچلىك تۇردە ئىزاھات بەردى:

— ئۇنى قانداق بىلۇرسەن! — دېدى ئۇيغۇرلارنىڭ بىرى.

ئۆچكە ساقال تاكلىماق مىكىرلىك كۈلۈپ قويدى دە، — چۈشەندۇردى:

— قەشقەر تەرەپتىن، ئاسان قىممەتلىك، قاش تېشى ئارتقان مىڭ تۆگىلىك كارۋان ئۆتتى؛

ئۆرخۇن، سېلىنگادىن بولسا، كارۋان بىلەن بىرنەچچە مىڭ ئىلقا بىللە كېلىدۇ. مۇنداق ئاز تۆگىلىك، لېكىن يۈكى ئاسىل كارۋانلار پەقەت ئوتتۇرا ئاسىيا شەھەرلىرىدىن كېلىدۇ.

دېگەندەك، ئۇنىڭ تەخمىنى توغرا بولۇپ چىقتى؛ مەزكۇر كارۋان نەق ئوترار شەھىرىدىن ئۆزاپ، يەتتە سۇ، جۇڭغار ۋە ئۆرخۇننى ئارىلاپ كەپتۇ، قىزىل يورغۇسىدىن چۈشۈپ، سالاملاشقان كارۋان بېشى — قىسقا قارا ساقال - بۇرۇتلۇق، ئېگىز بوي، ئۇق كەلگەن نوچى يىگىت، جۇڭگوچە، تۈركچە، پارس ۋە ئەرەپچە بىلىدىغان مەلۇماتلىق كىشى ئىكەن. ئۇ، يول ئۈستىدە سەيلە - شىكار قىلغان ھەربىي كىشىلەرنىڭ ئۆزدەر تېگىن ۋە ئۇنىڭ مۇتىۋەرلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. سەۋەب، ئۇ ئۆز كارۋىنىنى تىبەتلىكلەرنىڭ ئۇچرىشىشىدىن قورقۇپ، تۇرپان، قومۇل ئارقىلىق يۈرمەي، ئۆرخۇن سېلىنگا ئارقىلىق باشلاپ كەپتۇ.

— سىزگە ئىنتايىن مۇھىم خەۋەرلەرنى ئېلىپ كەلدىم، قولباشچى ئۆزدەر جانابلىرى، — دەپ سۆز باشلىدى كارۋان بېشى ئۆز تۆگىلىرىنىڭ بىرىدىن چۈشۈرۈپ، داستىخانغا قويغان ئىنتايىن زور كوزىدىكى شارابىنى ھەممىگە قۇيۇپ، بىر پىيالە ئىچكەندىن كېيىن، كارۋان بېشىنىڭ سۆزلىرىدىكى ناتونۇش ئاتالغۇلارغا، مۇراجىئەت قىلىشىغا تەئەججۈپلەنگەن تېگىن. ئۆز ھاياجىنىنى بىلدۈرمەسكە تىرىشىپ:

— قۇت خەۋەر بولسا خۇشال بولارمىز. بولمىسا خەۋەرچى بىلەن ئەلچىدە ئەيىب يوق، قۇتلۇق يولۇچى، — دەپ، دىققەت بىلەن تىڭشاپ ئولتۇردى.

— يولۇم بويىچە ئېيتاي: سىلەرنىڭ جۇڭغار تېغى، ئىلى دەرياسى بويىغا بارغان پانى تۆرە باشلىق باغىرلىرىڭلار ياخشى جايلىشىپ، ئورۇنلىشىۋاپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ بۇ سېرىق دەريا بويىغا ئامان ئۇلاشقىنىڭىزدىن ئۇچچۇن خۇرسەن، ئۇلار تۇرپان تەۋەسىدىكى ئۆز باغىرلىرى يېنىغا كۆچۈشنى ئۈمىد قىلىشاركەنتۇ ... بىراق، ئۇ تەۋەنى بېسىپ ياتقان تىبەتلىكلەر ئۇلارنىڭ تۇرپانغا كېلىشى ئۈچۈن، قورال - ياراقلىرىنى تاپشۇرۇشنى شەرت قىلىۋېلىپتۇ. شۇڭا ئۇلار، ھازىرچە ئىككىلىنىپ تۇرۇپتۇ. ھە-ە، راستىنلا، شۇڭقار ئاتا دېگەن كىشى باشلىق نايمان تايىپىسى شۇ ياققا كۆچۈپ بېرىپتۇ. ئەمدى ئۇلار سىز قولباشچى جانابلىرىدىن يوليورۇق كۈتمەكتە.

— ئەمدى ئۆرخۇن - سېلىنگادىن بولسا — ئۇ يەرلەردە تېخىلا ئەنسىزچىلىك، ھەر خىل ئىچكى غۇلغۇلىلار بولۇۋېتىپتۇ ... لېكىن قولباشچى جانابلىرى، ئاياللىرىڭىز تەيخې مەلىكە، ئوغلۇڭىز چال تۇردالىم بىلەن ئىدىگانلار دەخلىسىز ياخشى تۇرۇۋېتىپتۇ. سىزنى ئۆزلىرىدىن ۋايىم قىلماسۇن، دېدى. ئۇ خېنىمنىڭ چالك ئېنگە قايتىشى خۇسۇسىدا كېلىشىمۇ بولسا كېرەك. پەقەت ئاي - كۆلنى يىغىنلاپ قالغاچقا يولغا چىقالمايۋېتىپتۇ. ئەلۋەتتە كۆزى يورۇغاندىن كېيىنمۇ، كىچىك پەرزەنت بىلەن سەپەرگە چىقىش يەنە تەس. بىراق، سوغ كۈز كەلگىچە، بەردىبىر يولغا چىقارمەن! — دېدى مەلىكە، ئۇنىڭ سىزگە خاس ئېيتقان گېپى بار ئىدى. ئۇنى ئۆزىڭىزگە تەنھا ئېيتىشىم لازىمدۇر.

— ئېيتىڭ، مىرزا. بۇ يەردە بارلىقى ئۆز كىشىلەر.

— ئەمىسە مەيلى ئېيتاي: «بۇ يەرلەرگە يىغىنلاشقاندا، بىر ئىلاجىنى تېپىپ، ئۆزۈم خەۋەر بېرەلمەن، بولمىسا، چاكىئەندىن خۇاڭخېگە يېنىپ كېلۈرمەن»، — دېدى رەپىقىڭىز.

بۇ قېتىم چۈشەنمىگەنسىز، لېكىن ئىنتايىن مۇھىم سۆزلەر كۆپ بولغاچقا، ئۆزدەر تېگىن تاقەتسىزلىك بىلەن:

— دۇرۇس ... دۇرۇس ! — دېدى دە، — «پەرزەنت»، «رەپىقە» دېگىنىڭ نېمىدۇر، مىرزا ؟ چۈشەندۈرگىنىمچۇ، — دەپ سورىدى.

— «پەرزەنت» — بۇ بالا! ئوغۇل ياكى قىز دېمەكلىكتۇر. «رەپىقە» بولسا — ئايالىڭىز، سىلەردە ئۇنى قانداق ئاتىشار ؟

— ھە - ئە، خاتۇننى — «رەپىقە»، «ئايال» دەپ ئاتاركەنسەن! دۇرۇس. دۇرۇس، ئوقۇشقا بولۇر، ئەمدى، كارۋان بېشى مىرزا، سەن مېنى تىڭشا. ئەگەر سەن چاكىئەندىن قايتقانىڭدا، مەن مۇندا بولماي، يىراقتا، ئۇرۇشتا بولسام — ئۇلارغا مېنىڭدىن شۇنداق خەۋەر ئېيتارسەن: پان تۆرە ھازىر تۇرپان ياققا كۆچۈپ، يالغۇز قورال تاپشۇرار بولمىسۇن. تۇرپانغا بىللە يۈرۈش قىلۇرمىز. تەيخېگە يالغۇز سىر قىلىپ شۇنى ئېيتقىنكى، ئۇ ئۆز يولى توغرىسىدا ماڭا خەۋەر قىلالمىسا، قىرغىزلار بەردىبىر ئۇنى ئېلىپ كېتەلمەس. سەۋەب، چوڭ سۇ - سايدىن بىرلا شۇ يەر ئارقىلىق، سال بىلەن ئۆتۈلۇر. ئۇندا!

www.uyghurkitap.com

مېنىڭ كىشىلىرىم كۆزىتىپ دائىم تۇرار. پەقەت شۇ يەرگە ئامان - ئېسەن ئۇلاشسا بولغىنى! ئەمدى سەن بىزگە ئېيتىپ: تابغاچلار ئېلى بارارىغا نېمە ئېلىپ بارۇرسەن؟ مالغا، يۈك، تېرە - ئەلتىرە ئالماشتۇرار بايلىقىڭ بارمۇ - يوقمۇ؟

— ئەپسۇسكى، قولباشچى جانابلىرى، ئۆزۈم ھەم شۇنداق مال ئېلىپ بارۇرمەن.

— ئۇ چاغدا بىزمۇ سېنىڭ كارۋىنىڭغا يۈز تۆگىلىك يۈك قوشۇرمىز. مېنىڭ يۇرتۇمدا ھازىر ياخشى بىلگە كارۋان بېشى، سودا ئىشىنى بىلەر كىشى يوقتۇر. سەن بىزنىڭ كىشىلەرگە يول - ئەقىل كۆرسىتەرسەن.

— شۇ چاغدا، سەن، ئۆز ئېلىڭغا چاكىنەندىن نېمە ئالماقچى، نېمىگە ئالماشتۇرماقچى؟ بىزلەر گەز- مال، چاي، چىنە - قاچا ئالۇرمىز.

— بىزگە ھازىر ئۇنداق نەرسىلەر ئەمەس، ئېگەر، قېلىچ، نەيزە كېرەك. تابغاچلار ئۇلارنى پەقەت يابراق ئاتلارغىلا ئالماشتۇرار. بىز ئۇلارغا ئىككى يىلدىن كېيىن كۆپلەپ يىلقا بېرۇرمىز. ھازىرغا ئۇ ئاتلار تېخى قولۇن - تاي. سەن بىزنىڭ كىشىلەر بىلەن تابغاچ خاقان، كەيچەنگە كىر، بولمىسا ئۇنىڭ تۇتۇق تارخانى لېدەيېۋيگە يولۇققىن - ئۇ بىلگە كىشى.

— خوپ بولىدۇ، قولباشچى جانابلىرى!

شۇنداق قىلىپ، سەيلە - شىكارنىڭ ئاخىرى ئىنتايىن كۆڭۈللۈك مەزمۇندا ئاياغلاشتى.

XXII

ئۇرۇش - تالاشلار تارىخىدا، بەلكى پۈتۈن ئىنسانىيەت تارىخىدا ھېچ قاچان، ھېچ قايسى ئىشغالىيەتچى ئارمىيە، ئۇنىڭ قولباشچى جاھانگىرلىرى ھېچ بىر ئەلنى، ھېچ بىر شەھەرنى يۈكسەلدۈرۈپ، گۈللەتمىگەن بولسا كېرەك. ئەكسىچە، ئىشغالىيەتنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى — چۈشكۈنلۈك، ۋەيرانلىق بولغان. قىرغىزلار تەرىپىدىن بېسىپ ئېلىنغان ئورخون دۆلىتىنىڭ پايتەختى قارا قورۇم شەھىرىمۇ ئوتكەن يېرىم يىل ئىچىدە ئەينە شۇنداق چۈشكۈنلۈككە ئۇچراپ، ئۇنىڭدىكى قىزغىن ھايات، كۆڭۈللۈك مەنزىرە، خىلمۇ - خىل يەرلەردىكى كۆككۆل - مەيدانلار، بوستانلىقلار تامام ئۆچۈشكە باشلىغانىدى. ھەر يىلدا تۈزۈلۈپ، تازىلىنىپ تۇرىدىغان باش ئۆستەڭ ۋە ئۇنىڭ تارماقلىرىدىن سۇلار تارتماقسان ئىدى؛ شەھەردىكى كاسىپ سودىگەرلەر بىلەن مال - ۋاران، ئوزۇق - تۈلۈك ئالماشتۇرۇش ئىشلىرى توختىغاچ شەھەرنىڭ بىر قىسىم ئاھالىسى ھەر تەرەپكە پېتىراپ، ئۆي - جايلار، باغ - زىرائەتلەر ئىگىسىز قېلىپ، مال ئېغىللىرىغا ئايلانغان. پاسكىنىچىلىق باشلىنىپ، ھەتتا ئىشغالىيەتچىلەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ دۆك - ئېدىرلارغا كىگىز ئۆيلىرىنى تىكىشكەنىدى.

كېيىنكى ۋاقىتتا دۆلەت، ئەسكەر ئىشلىرىغا تولا ئارىلاشماي، ھەممە ئىشنى دېگۈدەك بولغۇن باتۇر بىلەن ئىامتوق تىگىنچىغا تاپشۇرۇپ ياتقان ئاجو نويان، يات - پاتلا دەھشەتلىك ئوپقان قۇرۇدۇم بويىغا بېرىپ، مەرھۇم ئوغلى ئارلاننى يات ئېيتەر ئىدى. ... ئوردا ئىچىدە بولسا، كۆپرەك ئولتۇرما تۇردالىم چال بىلەن سۆھبەتلىشىپ، ئۇنىڭدىن تۇرپان، قەشقەر، ئىلى تەرەپلەردىكى ئەللەرنىڭ تىرىكچىلىكى، ئادەت - قائىدىلىرىنى، يەر - شارائىتلىرىنى، سورايتتى؛ بەزەن، تارىخىي ۋەقەلەرنى، ئەرەب، ھىندۇ ئەللىرىنى سۈرۈشتى قىلاتتى ۋە پات - پاتلا «تۇرپان تەرەپكە ئۆتەر ئالغاشقى كارۋاندا سېنى ياخشى ئاتلاندۇرارمەن، تۇردالىم؛ بەلكى ئۆزۈممۇ قايتا سېلىڭگا تەرەپكە بېرىپ، شوندا دۇنيادىن ئۆتەرمەن ... ھەر كىشى كىندىك قېنى تامغان يەردە ياتسا - قۇتتۇر. شۇنداق ئەمەسمۇ باغرىم؟ — دەپ قوياتتى. ئەپسۇسكى تۇردالىم چالنىڭ يۇرتىغا بىرمۇ كارۋان ئۆتكىنى يوق. بۇنىڭغا تەيخې بىلەن ئىدىگان، ھەتتا تۇردالىم چالنىڭ ئۆزىمۇ بىر تەرەپتىن رىزا ئىدى. چۈنكى ئۇلار كارۋان ئۆتسە، بىر - بىرىدىن ئايرىلىش كۈنىنىڭ كېلىشىدىن سەسكىنىدەك، ئېغىر سېزىملارغىمۇ چۆمەتتى. بىر - بىرىسىگە يار - يۆلەك بولۇپ كېلىۋاتقان بۇلارنىڭ مېھرىبانلىق مۇناسىۋەتلىرى ئاجونويانغىمۇ تەسىر قىلدى، ئەتىمال، قېرى قولباشچى كېيىنكى ۋاقىتلاردا تولاراق شۇلار بىلەن ئارىلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭغا تەيخېنىڭ ئالاھىدە نەپىس بەدەنىيىتى، تۇردالىم چالنىڭ بىلىمدارلىقى ۋە ئىدىگاننىڭ ئەلتەك، تېتىك ۋە تەمكىنلىكى ياقاتتى. شۇڭلاشقا ئۇ ئىدىگاننىڭ تۇغان تىگىچىنى سالما بىلەن بوغۇپ ئۆلتۈرۈشكە ئاز قالغانلىقىنىمۇ كەچۈرگەنىدى.

(ئاخىرى 59 - بەتتە)

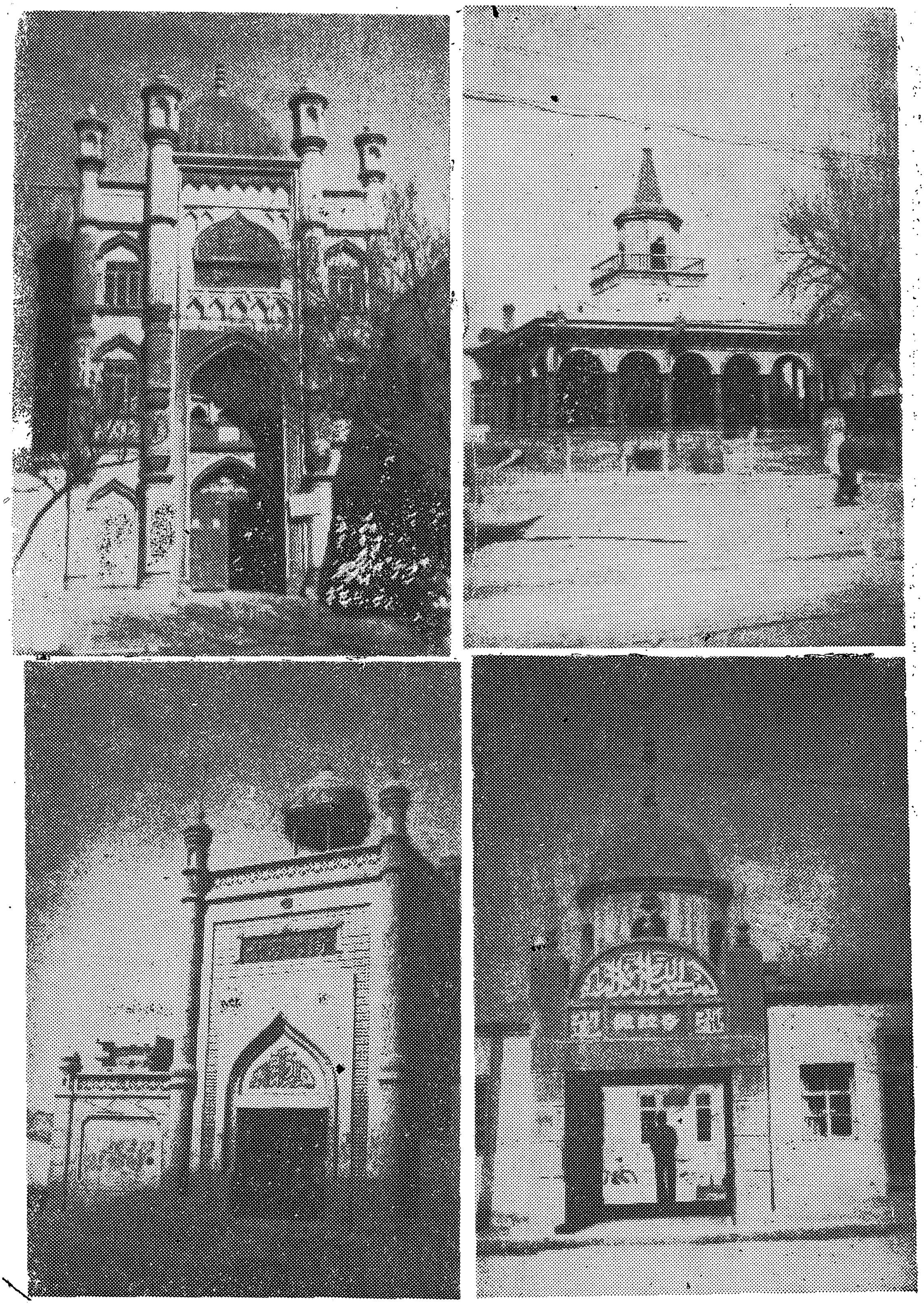

ئۈرۈمچىدىكى مەسچىتلەر لى جۇ فوتوسى

www.uyghurkitap.com

《天尔塔格》文学双月刊　　تەڭرىتاغ قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنىلى

1988年第四期　　(1988 - يىل 4 - سان)

主办单位：乌鲁木齐市文学艺术界联合会
ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى تەرىپىدىن چىقىرىلىدى

编辑出版：《天尔塔格》编辑部
تەڭرىتاغ ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلىدى

地　址：乌鲁木齐市新华南路16号
ئادرېس: ئۈرۈمچى جەنۇبىي شىنخۇا يولى 16 - نومۇر

电话：78897
تېلېفون: 78897

印　刷：乌鲁木齐市第十四中学印刷厂
ئۈرۈمچى شەھەرلىك 14 - ئوتتۇرا مەكتەپ باسمازاۋۇتىدا بېسىلدى

国内统一刊号 CN65—1012／I
مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى CN65-1012／I

邮局代号 58—83
پوچتا ۋەكالەت نومۇرى: 58-83

零售价：0.70元
پارچە باھاسى: 0.70 يۈەن